

SZEGEDI KISIPAROSOK A 20. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN
ISKOLÁZÁS ÉS VAGYONI HELYZET

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében
a ...Történelemtudományok... tudományágban

Írta: ..FÁRI IRÉN...okleveles .TÖRTÉNELEM-NÉPMŰVELÉS

Készült a Debreceni Egyetem TÖRTÉNELEM ÉS NÉPRAJZI doktori iskolája
(TÖRTÉNELEM. programja) keretében

Témavezető: Dr. TÍMÁR LAJOS

A doktori szigorlati bizottság:

elnök: Dr. ....
tagok: Dr. ....
Dr. ....

A doktori szigorlat időpontja: 200.....

Az értekezés bírálói:

Dr. ....
Dr. ....
Dr. ....

A bírálóbizottság:

elnök: Dr. ....
tagok: Dr. ....
Dr. ....
Dr. ....
Dr. ....

A nyilvános vita időpontja: 200.....

„Én, Fári Irén teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés a szerzői jog nemzetközi normáinak tiszteletben tartásával készült. Jelen értekezést korábban más intézményben nem nyújtottam be és nem utasították el.”

Tartalom

Bevezetés	4
I. A kisiparosok foglalkozási szerkezete	7
II. Az iparos gyermekek iskolaválasztási gyakorlata a szegedi iskolákban	38
Kutatástörténet	40
Iparos gyerekek mobilitási vizsgálatának módszere	41
Iparos képzés Szegeden	43
Zsidó iparosok	51
A gyakorlati képzés	54
Kereskedőtanonc iskola	57
Polgári iskolák	58
Fiúgimnáziumok	65
Leánygimnáziumok	69
Szakiskolák	71
Mobil családok	76
Összegzés	80
Táblázatok, grafikonok	87
III. Az árvaszéki iratok hagyatéki leltárai	136
Lakáskultúra, tárgyhasználat	140
A vagyonok szerkezeti összetétele	145
Ingatlanvagyon: a föld	160
Ingatlanvagyon: a ház és a lakás	167
A vagyon és a státusz	174
Családnagyság	180
Összefoglalás	183
Források és irodalom	192
Kisszótár	201
Táblázatok	202
Képek	220

Bevezetés

A magyar iparfejlődés sajátossága a 20. század első felében a kisipari szektor erős jelenléte az ipari termelésben. Országos átlagban az önálló iparúzők az ipari keresők összlétszámának csaknem felét adták. A kibontakozó gyáripari tömegtermelés mellett a kisipar nem sorvadt el, csak nagy mértékű struktúra változáson ment keresztül, régi iparágak, melyek nem tudtak a nagyipar versenytársai lenni, létszámban visszaestek, más szakmák viszont jelentős mértékben fejlődtek, pl. ruházati iparok, asztalosipar. A kor technikai, műszaki igényei új szakmákat hoztak létre, a szolgáltató szektor jelentősége megnőtt. Az iparstatisztikák makrogazdasági mutatói mögött azonban jelentős különbségek húzódnak meg az egyes településeket illetően. Munkánkban Szeged önálló iparúzőit vizsgáljuk, számba véve a szakmaszerkezet alakulását, fejlődését, az iparos képzés helyi sajátosságait. A kisiparosok topográfiai elhelyezésével a város funkcionális övezeteit próbáltuk megrajzolni.

Szeged iskoláiban tanuló gyerekek családi háttérvizsgálata képezi a dolgozat második fejezetét. Arra a kérdésre kerestünk választ, milyen volt az iparos réteg iskolaválasztási gyakorlata, melyik iskolatípust részesítették előnyben gyermekeik oktatásában a Szegeden rendelkezésre álló differenciált iskolahálózat keretén belül. Mivel egységes szempontú statisztikai adatfelvétel az 1930-as iskolaévtől állnak rendelkezésre, ezért elemzésre alkalmas adataink a két háború közti időszakra esnek.

A munka harmadik fejezetét a szegedi iparosok életmód- és vagyonvizsgálata képezi. A szegedi iparosság rétegződésére, életmódjára, vagyonszerkezetére, eszközellátottságára az árvaszéki iratokban található hagyatéki leltárak segítségével igyekszünk megközelítő képet alkotni. A szegedi levéltár bőséges forrásanyagát az eddigi kutatások kevésbé használták. Az országban több helyen megindult a hasonló forrásbázis föltárása, földolgozása, de időhatárok tekintetében a dualizmus korát nem haladják meg, így összehasonlító anyag is korlátozottan áll rendelkezésre. Az első világháború idejétől a hagyatéki leltárak egyre kevésbé részletezők, kevesebb információt tartalmaznak, de így is sokoldalú elemzést tesznek lehetővé. Mérlegszerűen

mutatják az egyén vagyont, egyik oldalon aktívumként a vagyontárgyakat, másik oldalon passzívumként a fölhalmozott adósságállományt. Az örökölhető tiszta (nettó) vagyon értékét a kettő különbsége adja. A leltárak konkrét adatokat tartalmaznak egy háztartásra, az ingó és ingatlan vagyonra, még abban az esetben is,- és ez a két háború között általános jelenség - ha a tárgylista hiányos, az egyes vagyontételek becsült értéke más forrásból pótolhatatlan információt jelentenek. Ezekon túlmenően az egyénre és a családtagjaikra is adatokat kapunk, így nem pusztán a vagyoni viszonyok természetét ismerhetjük meg, hanem a tágabb kiscsoport, a család viszonyait is, így pl. a családlétszámot és a generációk közötti iskoláztatási és foglalkozási különbségeket is.

Munkámhoz forrásként fölhasználtam a Szegedi Ipartestület évi jelentéseit, Szeged város útmutatóit, címtárait, a Csongrád Megyei Levéltárban található Szegedi Ipartestület iratanyagát, a Szeged Város Szakirányú Iparostanonc iskola évi jelentéseit. Az iparosok mobilitás vizsgálatához földolgoztam a szegedi Iparostanonc iskola értesítőiben, a szegedi polgári iskolák, gimnáziumok, szakiskolák és tanítóképzők évkönyveiben található tanulókra vonatkozó statisztikai adatokat, továbbá az iskolákra vonatkozó történeti irodalmat.

A vagyonvizsgálatok alapját a Szeged Város Árvaszékének iratai képezték az 1900-1944 közötti időszakból három időmetszetben. Kiegészítő adatokat szolgáltatottak a szegedi bankok iratai és a Magyar Országos Levéltár Hitelinformációs jelentései.

A földolgozás egyik meghatározó szempontja az volt, hogy hogyan ragadhatók meg azok a változások, amelyek a kisiparos réteg helyzetében bekövetkeztek a dualizmus korához képest a két háború között a vagyon, a presztízs, az életmód és az iskolázottság kérdéseiben. A földolgozást segítette a témában eddig megjelent számos tanulmány, lehetővé téve az országos kitekintést, összehasonlítást. A városi kispolgárság egyik jellegzetes rétegét a kisiparosokat többféle megközelítésben elemezte Gyáni Gábor,¹ L. Nagy Zsuzsa,² Tímár Lajos.³ A 20 század első felének szegedi iparfejlődési sajátosságait, ezen belül a kisipar helyzetét, szerkezeti változását a Szeged monográfia összefoglalóan tárgyalja, az életmód, a lakáskultúra és a vagyoni

---

¹ Gyáni 2004. 292-320.

² L. Nagy 1994., 1997.

³ Tímár 1994. 56-95.

viszonyok kutatása azonban kimaradt a vizsgálódás köréből.⁴ A lakáshasználat és a tárgyi környezet az életvitel és az értékrend hordozója, egyben az életszínvonal kifejezője, az anyagi helyzet mutatója. Munkánk során e kérdéskör elemzéséhez nélkülözhetetlen szempontokat kaptunk Hanák Péter,⁵ Gyáni Gábor,⁶ Tóth Zoltán,⁷ Güntner Péter⁸ munkáiból. A nemzetközi folyamatokkal való összehasonlítást elsősorban Tomka Béla⁹ munkája tette lehetővé.

Az iskolarendszert, az iskolarendszeren keresztül megnyilvánuló társadalmi mobilitást, a különböző társadalmi rétegek iskoláztatási gyakorlatát az utóbbi időben több tanulmánykötet taglalta, a korszak középiskoláinak profilját Tímár Lajos rajzolta meg.¹⁰ A felekezetsajátos iskoláztatási esélyekről és a zsidó túliskolázásról Karády Viktor fogalmazta meg többször kutatási eredményeit.¹¹ Így különösen fontosnak tartjuk, hogy egy vidéki nagyváros teljes iskolahálózatát megvizsgáljuk a tanulók családi háttere alapján különös tekintettel a kisiparos szülők gyerekeire.

Dolgozatunkban eddig kevésbé használt forrásanyag segítségével igyekszünk képet alkotni a szegedi kisiparos rétegről többféle megközelítésből, mely nézőpontok eddig alig voltak jelen a korszak helyi kutatásában.

---

⁴ Réti 1994. 156-167.

⁵ Hanák 1988.

⁶ Gyáni 1992., 1998,

⁷ Tóth 1989.

⁸ Güntner 1995. 244-261.

⁹ Tomka 2009.

¹⁰ Valuch (szerk.) 1995. 558- 608., Feitl – Sipos (szerk.) 2004. Kövér (szerk.) 2006. Tímár 2004.

¹¹ Karády 1997., 2000. 223-256.

I. A kisipar foglalkozási szerkezete

A kézműipar fejlettségét az iparágak számában és az egyes szakmákban dolgozók létszám adataiban lehet lemérni. Szegeden már a 19. század első felében jelentősen differenciálódott iparszerkezetet találunk, 22 céh keretében működtek a különböző iparágak mesterei. Az iparúzők számát tekintve 1828-ban több önálló kézműves dolgozott a városban 63 féle mesterségben, mint az akkori Csongrád megyében együttvéve.¹² Az 1870-es évekre a szegedi kézműipar szerkezeti tagoltsága tovább fejlődött, már 77 féle kisipari szakma elégítette ki a növekvő városi népesség új igényeit. A századfordulóra 107, 1910-ben 115 féle szakmát űztek az ipari szektoron belül kisipari keretek között, közel annyiféle mesterséget, mint fél évszázaddal korábban Pest-Budán.¹³

Szeged lakossága 1920-ban 123 ezer fő, ezzel a 2. legnépesebb város az országban, igaz lakosságának majdnem egyharmada a város kiterjedt határában, külterületen élt, szétszórt tanyás településeken, hasonlóan az Alföld más városaihoz. A külterület lakóit közigazgatásilag 16 kapitányságba sorolták, két faluszerű településsé váló központtal (Alsó- és Felsőközpont). Az Alsótanyai terület 80 ezer, a Felsőtanyai több mint 42 ezer holdat foglalt el. A mezőgazdaságból élők népes táborát gyarapította a belterület egyik kerülete, Szeged - Alsóváros lakossága is, így Szeged összes népességének 36,4 %-át a mezőgazdasági szektor foglalkoztatta.¹⁴

A két legnagyobb vidéki regionális központ, Szeged és Debrecen földrajzi adottságát tekintve, a népességszám és a foglalkozás szerkezet alapján, illetve az általuk nyújtott központi funkciók színvonala alapján azonos várostípust képvisel.¹⁵ Mindkét városban hasonló volt az iparból élőknek a teljes népességhez való aránya, a két világháború között a népesség kb. 10 %-a dolgozott az iparban,

---

¹² Eperjessy 1985. 333-379.

¹³ Juhász 1991. 415- 441.

¹⁴ Hegyi 1994. 64.

¹⁵ Tímár 1986. 36-98.

ez Szeged esetében 1940-ben 14 ezer, Debrecenben 13 ezer főt jelentett. Mindkét városban magas volt a kisipari keretek között foglalkoztatottak aránya.

A kisiparnak fontos szerepe maradt a magyar ipari termelésben még a két háború között is: országos átlagban az ipari dolgozók 45%-a dolgozott a kisiparban, részben termelő, jórészt szolgáltató, javító funkciót ellátva. Szegeden az iparban foglalkoztatottak 57 %-a a kisipari szektorban talált megélhetést. Az alkalmazottakkal együtt 8100-an dolgoztak kisipari keretek között 1940-ben, míg a 72 üzemnek vagy gyárnak minősülő munkahelyen 6140 főt alkalmaztak. Nagy különbségek voltak az üzemek mérete, felszereltsége, a munkafolyamat szervezése, teljesítőképessége között. A konjunkturális hatások és a változó piaci feltételek miatt számos kisebb-nagyobb üzem ment tönkre és alakult az élelmiszeripar, az építőanyag termelés és a ruházati iparban 1940-ig. A több száz főt foglalkoztató gyárak mellett – ezek főként a kenderfeldolgozás és a szalámi gyártás területén működtek, - voltak jóval kisebb, manufaktúrális jellegű műhelyek, üzemek változó létszámú, legkevesebb 15 - 20 munkással pl. Bárkányi Ferenc vasöntöde és gépműhely, Alfa késárú gyár és acélüzem, Szegedi Papucs és Házcipőipar.¹⁶ Ugyanakkor voltak olyan kisiparosok, mint Pollák Ernőné Reich Erzsébet női szabó és női ruha elárúsításával foglalkozó mester (műhelyalapítás 1919-ben), aki átlag 20 munkást foglalkoztatott. Szegeden a belvárosban az egyik legelittebb ruhaszalont vezette, de ezenkívül Makón és Hódmezővásárhelyen is volt bizományi lerakata igen jó forgalmú üzlettel, kiterjedt vevőkörrel - a Nemzeti Bank hitelinformációs jelentése szerint (1944).¹⁷

A kisiparosok foglalkozási szerkezetének áttekintéséhez a Szegedi Ipartestület évi jelentései adták az alapot. Az 1885-ben alakult Szegedi Ipartestület fogta egybe azokat az iparosokat, akik egyedül, vagy 25 főnél kevesebb alkalmazottal dolgoztak. Az Ipartestület kötelékébe tartozó iparosok teljes név és címjegyzékét feldolgoztam az 1909. az 1925. és az 1931. évekre kiadott jelentések alapján.¹⁸ Az 1909-es névsor összesen 2035, az 1925-ös jelentés 2976 iparos adatát

¹⁶ Réti 1994. 129-132.

¹⁷ MOL Hitelinformációs jelentések Z 19 27 d.

¹⁸ A kutatási jelentés rövidített változata megjelent Fári 2004. 67-79.

tartalmazza kb. száz iparágban. Az 1931-es névjegyzék szerint a 4546 iparos 159 féle szakmában tevékenykedett. Az iparendelélyel rendelkező mesterek száma a század elejétől kezdve fokozatos emelkedést mutatott, számszerűen 1931-ben voltak a legtöbbben, a gazdasági válság alatt azonban nagy mozgások történtek az iparigazolványok visszaadása ill. az iparendélyek kiváltása terén, 1932-ben pl. a tagok 39,2 %-a, 1256 fő jelentett be változtatást.¹⁹ Az önálló iparúzők száma a továbbiakban a létszámingadozások ellenére 3000 körül mozgott.

Sajnos az 1909-es listában nem szerepel néhány olyan, Szegeden nagy múltú szakma, mint a fényképész (az első fényképésműterem 1859-ben nyílt meg, majd rövidesen újabb kettő), nyomdász, vendéglős. Ezek létszámát a korabeli címtárakból kell pontosítani. Az adott időszak alatt történt strukturális változások kimutatására azonban alkalmasak a jelentések.

Fényképésműteremből az 1907-es névmutatóban²⁰ 10 -et tartottak számon, az 1911-es címtárban 8-at.²¹ Nyomdát és egyben könyvkereskedést 1907-ben 15-t, 1911-ben 9-t sorolnak fel. A vendéglátó szakmában az 1907-es címtár 11 kávéház tulajdonost, 41 vendéglőst, 150 bormérőt és a négy legnagyobb szállodát tünteti föl, azaz, 206 nevet és helyszínt tartalmaz. Részletes adatgyűjtés alapján ennek a mennyiségnek a duplájával lehet számolni.²² Ezzel szemben az 1925-ös Ipartestületi jelentés csak 162 vendéglőst tart nyilván, az 1931-es már 374 főt. Valószínűleg nem a vendéglősök létszáma ugrott a duplájára, hanem a korabeli összeírás módja különbözött.

Ugyancsak hiányoznak az 1925-ös összeírásból is még olyan szolgáltató jellegű szakágak, mint a fuvaros vagy bérkocsis, amely szakmák az 1931-es névsorban népes réteget alkotnak, és amelyek mellett ekkor már megjelent a rokon, mégis új szakma, a bérautós. E hiányok mögött az a hosszas fejlődési folyamat húzódik meg, míg ezek a jellegzetes városi igényeket kielégítő

¹⁹ Délmagyarország 1933. jan. 11.

²⁰ Vogel 1907.

²¹ Hollósi – Vogel 1911.

²² Az útmutató adatgyűjtését nem tartjuk teljes körűnek, mivel már egy 19. század közepi összeírás alapján Szegeden 490 helyen fogyaszthattak a polgárok italt, ebből 12 kávéház, 15 vendégfogadó, 56 kocsmá és 234 bormérés volt. Egy 1907-es rendőrkapitányi jelentés szerint Szeged város területén 462 helyen mértek italt. Fári – Nagy 2004. 325-387.

foglalkozások lassan eljutottak a hivatalos elismerésig. A vendéglátós szakmát pl. csak 1920-ban kötötték képesítéshez, ugyanakkor az 1922-es ipartörvény nem egységesen kezelte az egyes ágakat. A szállodás, a vendéglős, a kávé és a cukrászipar képesítéshez és engedélyhez kötött ipar, a kocsmá és a kávéház engedélyhez kötött szabad ipar lett, a kávéházat szakképesítéshez kötötték, míg a kávéház képesítés nélkül kaphatott vendéglős iparengedélyt.²³ Ugyancsak később, legalábbis a szakma meglétéhez képest később, az 1922-es ipartörvény kötötte képesítéshez a fényképész mesterség űzését.

Ezekkel a hiányokkal számolva az 1909-es, az 1925-ös és az 1931-es jelentések adatait ábrázoljuk diagramon.

Az egyes iparágakban dolgozó iparosok létszám adatain nyomon követhető az adott szakma eltartó képessége, a település lakosságának differenciálódó igényeihez való igazodás. A 20. század első két évtizedében nagy átrendeződés történt a szakmasztruktúrában. Régi hagyománnyal bíró szakmák veszítettek jelentőségükből, más szakmák teljesen eltűntek, újak keletkeztek.

A számsorokból kitűnik, hogy pl. az élelmiszeripar egyes ágazatai hogyan alkalmazkodtak a növekvő város változó szükségleteihez. Az önálló családi gazdálkodás egyre kevésbé jellemezte a város jellegadó rétegeit. A változásokra érzékenyen reagáló kortárs, Tömörkény István, írásaiban szemléletesen örökítette meg a korszak hangulatát, szokásait. A Szegedi Naplóban 1911-ben megjelent „Disznóölés” című tárcájában²⁴ a házi disznótorról csaknem múlt időben beszélt: „városban már ezek is ritkaságok lesznek”, a lakosság nagy része a sertés házi feldolgozása helyett a húst és a zsírt is a hentesnél, üzletben veszi. A statisztikában ez a folyamat a sertésvágók és a szűrők számának jelentősen csökkenésében, ezzel szemben a hentes és mészárosok számának növekedésében jelentkezett a század elején. Ugyanez az évfolyamú újság több új hentesüzlet nyitásáról adott hírt és a vendéglők egymást túllicítálva, téli időben disznótoros vacsorával csábították a nagyérdemű közönséget.

---

²³ Gundel – Harmat 1982.

²⁴ Szegedi Napló 1911. jan. 1.

Ugyancsak nem szegedi jelenség a nyergesmesterség háttérbe szorulása, a közlekedési viszonyok általános átrendeződésével függ össze. 1909-ben még 5 nyergesmester dolgozott a városban, 1925-ben nincs utánpótlás. Ugyanakkor a városfejlődés lassú ütemét bizonyítja a gombkötő, szappanfőző, késes mesterség megléte 1925-ben, mely iparok a 19. századi kisváros jellegzetes foglalkozásai. A szappanos, késes iparban dolgozó mesterek létszáma csökkent 1931-re, de a Szeged környéki szikeseken gyűjthető sziksó segítségével készíthető mosószappan készítés még néhány családnak megélhetést biztosított.

A kovácsok és a kerékgyártók létszáma jelentékenyen, mintegy 1/3-dal nőtt 1925-re. A város agrárjellegére utaló mesterségek erősödése azonban a szakszerűség elterjedését jelentette, ugyanis a részletes címjegyzékből kiderül, a külterületi lakosok igényelték a helyben lakó, képzett iparosokat: 1909-ben a kovácsok 2/3-a (48 mester), 1925-ben a megnövekedett létszám 2/3-a (61 mester) élt és dolgozott külterületen, a tanyai lakosság igényeinek kielégítésén. 1909-ben a bognárok 1/3-a (10 mester), 1925-ben az akkori létszám fele, azaz 24 mester neve mellett szerepel Alsó- vagy felsőtanyai cím. A fogatolt járművek jelentősége nem csökkent az újfajta technika megjelenése és terjedése idején sem, a szíjgyártók létszáma is csaknem háromszorosára nőtt. A szállítási kapacitások bővítésének igénye még több hagyományos szállítóeszközt gyártó és javító iparos munkáját tette szükségessé, a kovácsok és a bognárok létszáma 1931-ben tovább gyarapodott 18, ill. 11 mesterrel.

A lakatosok száma több mint a duplájára, a géplakatosoké négyszeresére, és az új szakma, a villanszerelőké nyolcszorosára nőtt 1909 és 1925 között, de a városiasodással összefüggő egyéb építőipari és javító- karbantartó szakmákban is létszámgyarapodás mutatkozik pl. kőműves, mázoló, műszerész ipar.

Szintén új szakma a század elején a hölgyfodrász, számuk 1931-re megkétszereződött, és a női- és férfi fodrászok száma egész korszakban

egyenletesen növekedett. A drogerista is új szakma, az 1909-es összeírásban nem szerepelt, az 1925. éviben már 8-an dolgoztak a szakmában.²⁵

A ruházati iparban a szabókon belül a női szabók száma nagyon magas, létszámuk háromszorosra nőtt 1925-ig. Az iparokon belül a textilágazat kimagasló nagy hányadot képvisel. A férfi és női szabók a kalaposokkal együttesen több mint 18 %-ot tesznek ki. Ez az arány megfelel az országos átlagnak. Az önálló vámterület és a magyar konfekcióipar gyengesége magyarázza a ruházati iparokban dolgozó mesterek magas számát és a gyarapodás mértékét. A szabószakmában kevés induló tőkére volt szükség, könnyű volt önállósulni. Ennél is több keresővel kell számolni a ruházati iparban, hiszen az 1925-ös összeírás nem tartalmazza az akkor még háziiparnak nyilvánított varrónőket, számuk az 1931-es adatok szerint 100 fő volt.

Szegeden speciális foglalkozás volt a paprika kikészítő, amely az Ipartestület jelentéseiben korábban nem szerepelt, mert szintén a háziipar kategóriába sorolták. Az 1931-es jelentés szerint a legtöbben, 543 fő tevékenykedett az élelmiszeripar e sajátos ágában, az összes nyilvántartott iparos 12,2 %-a. Az Iparkamara főtitkára, Tonelli Sándor is elismerte: „ezek azonban ideológiájuk és gazdasági beállítottságuk folytán ipari foglalkozásúnak nem minősíthetők”²⁶ mégis számba vették, mert a termék földolgozása kétségen kívül kisipari keretek között történt. Ha Tonelli tanácsára ezt a jelentős réteget kikapcsoljuk, mint őstermelőket a vizsgálódás köréből, azt tapasztaljuk, hogy változatlanul a textilágazat foglalkoztatta a legtöbb iparost. A különböző kategóriák szerint fölvevett mestereket: szabó, női- férfiszabó, varrónő és a kalaposokat is belevéve, a textilágazatban az összes szegedi iparos 13,5 % -a dolgozott 1931-ben.

A viselet változásával függ össze a csizmadia és a Szegeden tradicionálisnak számító papucsos mesterségek létszám csökkenése és ezzel egy időben a cipészek számszerű szaporodása. 1909-ben 186, 1925-ben 313, 1931-ben

²⁵ A drogetista jól jövedelmező, nagy tekintélyt biztosító szakmának bizonyult, közülük többen a város törvényhatósági bizottságába is bekerültek ld. 29. sz. jegyzet.

²⁶ Tonelli 1934. 48.

378 cipésmester szerepel az Ipartestület évi jelentéseiben. A csizmadiák létszámát és arányukat tekintve is szembeszökő a csökkenés: 9%-ról 3,7 %-ra, illetve 1931-ben 1,2%-ra csökken az arányuk. A cipészeknek ekkorra már erős versenytársuk akadt a mechanikai cipőüzemek által gyártott nem annyira tartós, de olcsóbb, a divathoz hamarabb alkalmazkodni tudó termékekben. Az Alföldi Ipar és Kereskedelem c. lapban sok panasz elhangzott a kisiparosok válságos helyzetéről különösen a világválság éveiben, a cipészek száma is változott, de mindvégig magas maradt az időszakban.

A polgári ízlés és a divat a lakberendezést sem hagyta érintetlenül, ez adta a létszámban megugró asztalosok megélhetését. Létszámuk 139-ről 234-re nőtt 1925-re. Már a század elején, amikor a múzeum néprajzi gyűjteményét Tömörkény István kialakította, a környékbeli tanyák népe szívesen megvált hagyományos festett, virágos bútoraitól, hogy a városias barna, flóderos hálószoza garnitúrával helyettesítse. Ezeket a bútorokat már nem a helyi barkácsoló ezermesterek készítették, hanem szegedi asztalos mesterek.²⁷ A Szeged város Árvaszékének hagyatéki leltáraiban azonban az 1910-es években még fel-feltűnik a kis értékű ingóságok között a hagyományos paraszti lakásberendezés tartozékai: a sublót, a karospad, az almárium, és nemcsak a földműveléssel foglalkozók lakásberendezési tárgyai között találjuk ezeket a bútorokat, hanem az iparosok hagyatékában is, gyakorta együtt a városi ízlésű bútordarabokkal.

A polgári divat térhódítása fölgyorsult a 20. század első két évtizedében mind az öltözködés, mind a lakásberendezés területén. A hagyományos női viseletet a környező településeken egyre inkább a „Városban”, azaz Szegeden varmi tanult lányok alakították lassanként a divathoz.²⁸ Ugyanakkor több nagy múltú ruházati ipar szorult perifériára, pl. a tímár - bocskoros mesterséget 1909-ben még 7 mester űzte, 1931-ben csak 3-an voltak, a szűrszabók közül a század elején már csak kettőt lehetett találni, később egyet sem, a csizmadiák közül is egyre kevesebben találtak megélhetést a szakmájukban, számuk erősen csökkent, az 1909-es 183-as létszám 1931-re 55-re fogyott.

---

²⁷ Csilléri 1990. 125.

²⁸ T. Knotik 1990. 160. 215-216.

A papucsról John Paget 1839-ben mint török szokás maradványáról írt: „az alsóbb osztályú asszonyok sarkatlan papucsot viseltek, fejükön selyemmel vagy gyapjuszállal cifrán hímzettet.” Szegeden a papucsos ipar az árvíz után virágzott fel, amikor az újjáépült város kikövezett utcáin a nők papucsot hordhattak. Az 1883-as városismertető említi először a papucsos mestereket, azelőtt a papucsokat csizmadiák készítették. 1890-ben 46 mester dolgozott, 1909-ben 81 név szerepel a Szegedi Ipartestület évi jelentésében, de számuk lassan csökkent, 1925-ben 72, 1931-ben 52 mestert írtak össze.

A túlhaladott céhrendszert 1872-ben megszüntették, szabaddá vált iparúzés. A nagyipar termelés a század végére néhány iparágat teljesen kiszorított, ilyen volt pl. a takács mesterség és a fazekasok. Szegeden takácsot a 20. század elején már nem lehetett találni, a kereskedelem bőven ellátta különböző minőségű kelmével a városban dolgozó növekvő számú szabót. A közeli Kiskundorozsmán még dolgozott takács, a környező paraszti népesség házi szőttes igényeit a szegedi piacokon és vásárokon ki tudta elégíteni.

A szegedi fazekasok létszám csökkenését nemcsak a nagyipar befolyásolta, hanem az életmódban bekövetkezett változás is. A mesterség virágkora az 1860-as évek elejére esett, az Ipartestület alakításakor, 1884-ben még 51 fazekas és korsós dolgozott Szegeden.²⁹ A 20. század eleji 37 fazekas létszám is jelentősen megcsappant, 1931-ben már csak 9 mester dolgozott. Szeged olyan geológiai adottságokkal rendelkezik, hogy a környékén nem található tűzálló agyag, az itteni agyagbányákból származó alapanyag főleg téglá és épületkerámia készítésére volt alkalmas. A főzőedényeket korábban is a kereskedelem szállította. A helyi agyagiparosok főként vizes edényeket, korsót és kantákat állítottak elő.³⁰ Az árvíz után a városi infrastruktúra részeként kiépült a vízvezetékrendszer, a századforduló táján a víz az emeleti lakásokba is eljutott, a két háború között a fürdőszobák a polgári lakások elengedhetetlen részei lettek. A szegedi fazekasok termékkínálatára a Szeged város Árvaszékének iratai között található két fazekas hagyatéki leltárából kaphatunk képet. Nagy Ferenc 1906-ban elhalt mester ipari

²⁹ Hilf 1929. 5-6.

³⁰ Kresz 1990. 302-315.

felszerelése vasmoszarat, őrlőgépet, 3 db korongot, készárú raktára 12 ezer db körüli virágcserepet, 62 tálat és 15 mázolatlan szilkét tartalmazott.³¹ Ablaka Márton fazekas az első világháború elején, 1915-ben halt hősi halált. Nagy értékű, bécsi gyártmányú, virág- és tetőcserép készítésére alkalmas benzinmotoros gépet hagyott hátra teljes felszereléssel.³² Virágcserepet nagy mennyiségben a város környéki (Újszeged, Szőreg) virágkertészetek igényeltek, de a dohánykertészek és paprikatermelők is használtak fazekasok készítette speciális locsolót.

Az iparosok címjegyzékéből néhány ipart térképre vetítve a város funkcionális övezeteire voltunk kíváncsiak. Az árvíz előtti időkben a Palánkban lakott a legtöbb önálló iparúzó, ez a városrész megfelel a későbbi, a kiskörút által határolt belvárosnak. A második leginkább iparosodott városrész Felsőváros volt, ahol a hajózással foglalkozók közül szinte mindegyik és a szekeresek nagy része is élt. 1870-es összeírás szerint az iparosok száma a Palánkban maradt a legtöbb, de a legnagyobb mértékben Rókus városrészben nőtt, létszámuk és arányuk megelőzte a Felsővárosban lakókéét. A kialakuló gyáripar legtöbb munkást foglalkoztató, legnagyobb üzemeit is Rókuson találjuk: pl. Kenderfonó Rt., Dohánygyár, Winter Mechanikai Kefegyár és az 1922-ben létesített Gyufagyár.

Az 1925-ben a harmadik legtöbb mesterral dolgozó ipart, az asztalost nézve (234 fő) csaknem egységes szóródást tapasztalunk, nincs lényeges különbség az egyes városrészek között, a külső és a belső kerületek között, egyedül a többnyire földművelők lakta Alsóváros tűnik kevésbé ellátottnak (1. térkép).

A kárpitos műhelyek a belvárosban koncentrálódnak, a mesterek 80 %-a a nagykörúton belül dolgozott, bár a számuk nőtt 1909 és 1925 között 21-ről 32-re, Móravárosban és Alsóvárosban egyet sem találunk (2. térkép). Móraváros volt egyébként a legkésőbb benépesült városrész, lakossága vegyes összetételű, többnyire kisegyzisztenciák és a szomszédos Rókus nagyüzemeinek munkásai laktak ebben a városrészben.

A szolgáltató jellegű műszerészek szintén a centrumban tömörültek, bár jutott néhány mester minden városrészbe, még Újszegedre is (3. térkép). A

³¹ CSML IV. B. 1452. 11. d. /1917.

³² CSML IV. B. 1452. 154. d. /1933.

műszerészek, mint az új szükségleteket kielégítő szakma, nyilvánvalóan a város forgalmi központjába igyekezett települni.

A régi mültra visszatekintő szűcsipar (21 mester), amely a tehetősek ipara volt szemben a népes réteget adó, de kevésbé jómódú csizmadia iparral, szintén főleg a belvárosban található, (4. térkép) de két mester a hagyományosan földművelők lakta Alsóvároson dolgozott, az iparos városnak tartott Felsővároson csak egy, a határán még két szűcsmester található.

A modern város kereskedelmi, adminisztratív központja nagy vonzerőt gyakorolt az iparral foglalkozókra, Szeged esetében azonban a régi Palánk ugyanazt a funkciót látta el. Az iparosok igyekeztek a belvárosban maradni, vagy legalább műhelyt, üzletet ott fenntartani, ami megfelelt a régihez való ragaszkodásnak és az új kívánalmaknak való megfelelésnek is.

A papucsos műhelyek eloszlása (5. térkép) 1909-ben az előbbiekkal ellentétes képet mutat: a belvárosban alig van, főként a nagykörúton kívüli külső részeken található. A 81 mesterből mindössze 4 dolgozott a kiskörúton belül, a többiek az olcsóbb lakóhelyen életek és dolgoztak, nyílt árusítású üzletek nélkül, az értékesítés piacokon, vásárokon történt, a műhelyek szóródását tekintve nem látszik különbség az egyes városrészek között.

Móricz Zsigmond 1913-ban egy Szeged-alsóvárosi papucsos műhelyben tett látogatásról számolt be, amelyet elsőként talált az állomás mellett.³³ A vonatról már föltűnt a majdnem minden ház ereszére kihúzott paprika-füzérek kárminvörös függönye, a paprikatermelők terményszárítási szokása miatt. „Az alsóváros végtelen hosszú, nyílegyenes utcái. Két oldalt gyepes árok, benne libák zszizsegnek, s útkeresztezésnél elhullott macska várja a feltámadás napját...” Ebből az alsóvárosi falusias környezetből jutott az idegen „a kultúrpalotás és rakpartos és körutas és sok szép szobros előkelő úri Szeged”-re. Az alsóvárosi lányok „nem falusiasan vidámak, hanem kisvárosiasan rátartók” rózsás papucsban „lépkedtek a hótalán kemény téli utcán.”

---

³³ Móricz 1988. 167-172.

A kicsi, zsúfolt udvari műhelyben dolgozó, árujával piacozó papucsos mester élet- és munkakörülményei érzékletesen jelennek meg az írásban, ami minden bizonnyal más szakmákban dolgozó iparosok jó részére szintén ráillett. „A műhely magassága 190 cm, hossza 320 cm, szélessége 250 cm. [...] A sarokban két ágy egymás fölött, mint a hajóban, a segédnek meg az inasnak. Tűzhely, fogas, nagy asztal, láda, tőke és tömérdek szemét, bőrök, hulladékok, selymek, szerszámok, gazda, mester, segéd, tanonc” Az udvar mélyén parányi kis műhelyében dolgozó és mellette családjával együtt kis szoba konyhában élő mesternek „ott áll az udvar fején a nagy ház, számos szobával, üresen”. A nagy ház azonban, nagy valószínűséggel nem volt üres, fontos jövedelem kiegészítő szerepet töltött be, magába foglalt több kiadó, egy- vagy kétszobás kislakást. Ez már nem szegedi sajátosság, a kispolgári rétegek házingatlana nemcsak a fölhalmozás eszköze volt, hanem a megélhetést szolgálta.³⁴ A szegedi iparosok korabeli lakáshelyzetére a Szeged árvaszéki iratokban föllelhető hagyatéki leltárak 1920-ig ha nem is bőséges, de szemléletes adatokat szolgáltatnak, 9 iparos férfi és 3 iparos nő házingatlan leírását találtuk meg.³⁵

Arra a fölmerülő kérdésre, hogy mennyire különült el egymástól a műhely és a lakás, a mintánkba került leltárak alapján azt mondhatjuk, hogy a 20. század elején ritkán, a ház/lakás egyben a munkahely is volt³⁶. Ez nem hazai sajátosság. Nyugat-Európában a 19. századi kisvállalkozói réteget (kézműiparosok és kiskereskedők) ugyanúgy jellemezte az üzleti élet és a magánélet nagyfokú összefonódása, a család minden tagjának részvétele a munkában, az alkalmazottakkal (azaz a tanoncokkal és a segédekkel) való együttélés, a lakóhely olyan módon való kialakítása saját tulajdonon vagy bérleményben, hogy az adott

---

³⁴ Tímár 1994. 86.

³⁵ Részletes leírás az Ingatlanvagyon: a ház és a lakás c. fejezetben. Sajnos, a szórványos házleírások a későbbiekben teljesen megszűntek, a háznak vagy lakásnak csak a becsült értékét tüntették föl. A két háború között a hagyatéki leltárak minden tekintetben kevésbé részletezők, mint a század első két évtizedében.

³⁶ Az 1930-as évek közepén a házi varrók tipikus műhelye: „sokszor az egyetlen vagy másra is használt szobában, az ablak előtt állították fel a varrógépet, s a konyhaasztalon szabtak, vasaltak. (...) a ház egy nagyobb helyisége volt a műhely és a konyha is. A helyiség közepén egy nagy asztal állt, azon étkeztek és mellette ülve dolgoztak a tanulók. Amikor a ruhák szabására került sor, bádoglemezt helyeztek az asztal lapjára, hogy a textil ne szennyeződjön.” Bárkányi 2004.12.

szakmát művelni lehessen. Bizonyos iparokban pl. a szabók esetében, a lakótér fizikailag sem különült el a munkahelytől, de az udvari traktusban kialakított műhely, vagy a bolt mellett/fölött kialakított lakás is elterjedt volt a kisvállalkozók körében. A családi háztartás kerete egyben az üzlet/ vállalkozás színtere is volt. A személyes, állandó jelenlét biztosította a sikeres működést, oly módon, hogy a munkaidő gyakorlatilag kitöltötte az egész napot. A kis önálló vállalkozások a 20. század elejéig még azokon a területeken is ilyen formában működtek, ahol a legsűrűbben található a nagyipari üzemek, mint pl. Közép- Anglia, vagy Glasgow.³⁷ Az első világháborút követően elsősorban a szolgáltató szektor erősödése folytán kezdett jobban elkülönülni a családi és üzleti szféra, Budapesten pl. az iparosok 47%-a dolgozott a lakásán, a korszak végére 10-12 %-ra becsülik azoknak az arányát, akiknek a lakása és műhelye azonos volt.³⁸ Ugyanezen időszakban Szegeden ez az arány óvatos becsléssel is jóval magasabbra tehető. Bizonyos szakmák pl. fuvaros, vagy az építőipari szakmákban tevékenykedők természetesen nem otthon dolgoztak, de pl. a szállítással foglalkozók vagyoneleltárában az eszközök (kocsi, ló) a lakás tárgyával együtt került összeírásra, vagyis a telephely és lakóhely azonos volt. Az árvaszéki iratanyag leltárai között öt olyan esetet találtunk, ahol más címen leltározták a műhely/üzlet berendezését, mint ahol az iparos lakott. Négy mester (lakatos, bőröndös, cipész, fodrász) nem a belvárosban lakott, de ott tartott fenn üzletet, egyedül egy borbély idős özvegyének volt a nagykörúton kívül az üzlete, míg lakása a két körút között.

Az 1931-es Ipartestületi jelentésben már 159 féle iparág van képviselve a városban. A településméret és a differenciálódó igények sokszínű kisipart hoztak létre. A század első évtizedeiben együtt éltek a régi szakmák és az újak: pl. a kocsigyártók és az autókarosszéria készítőik, a régi csökkenő létszámmal. A város eltartott 25 cukrászt, 3 fagyalkészítőt és még a hagyományos mézesbábos szakmának is van 4 képviselője. A 4 hajóács már csak javítással foglalkozott, mert még járta a Tiszát néhány marosi homokot szállító régi fahajó. A szolgáltató

---

³⁷ Crossick – Haupt 1995. 90-93.

³⁸ L. Nagy 1997. 32.

jellegű iparok erőteljesen vannak jelen pl. bérkocsis (56 fő) és bérautós (51 fő), mosó, vasaló (9) vendéglős (374) és manikűrös (6).

Szeged városképe a századfordulóra jelentősen átalakult. Az árvíz utáni újjáépítés új, körutas, sugárutas városszerkezetet teremtett, elkészült az állandó híd, a várat elbontották, helyén egységes, eklektikus stílusú kétszintes lakóházak emelkedtek, köztük az új állandó színház. A „paloták” sorát gyarapította a millenniumra elkészült könyvtár- és múzeum épülete és századforduló után néhány szecessziós bérház. A két vasúti állomást összekötő és az egész várost átszelő lóvasutat 1908-ban fölváltotta a villamos. A nagy építkezések 1930-ban fejeződtek be, ekkor készült el a Fogadalmi templom és a Dóm tér. Trianon után a kolozsvári egyetem Szegedre kerülésével (1921) a régi Szeged maradványaira is csákányt emeltek, a Palánk középkori eredetű kicsi házai helyén fölépült az egyetem klinikasora.

Az egyetemi építkezések nemcsak kulturális és várospolitikai szempontból voltak fontosak, hanem munkaalkalmat teremtettek elsősorban az építőipari szakmákban tevékenykedőknek, de egyéb szakmáknak is, hiszen a berendezési tárgyak, bútorok, textilművek, kárpitos árúk előállítását, szállítását is főként szegedi iparosok, cégek, vállalkozók kapták. Klebelsberg Kuno kultuszminiszter nagyvonalú koncepciója szerint zajló építkezéseket sokan bírálták. Körmendy Mátyás a szegedi Ipartestület elnöke kiállt az ország szélére került város iparosságának érdekét is nagymértékben szolgáló miniszteri terv mellett.³⁹ Trianon negatív gazdasági hatásait, a nyersanyag és piacvesztést nehezen heverte ki a város, mégis nagy jelentőségű változást jelentett Szeged életében, hogy egyetemi város és püspöki székhely lett. Az oktatók és a hallgatók több ezres jelenléte a szolgáltató – ellátó szektornak biztosított hosszú távú foglalkoztatást.

Az Ipartestület is látványosan gyarapodott. A Templom téri, a Dóm miatt lebontott székház helyett új székházat építettek 1929-ben, mellette, a gazdasági válság ellenére 1936-ban államkölcsönből elkészült a három szintes, kiállításra célra alkalmas Iparcsarnok, ahol az 1930-tól rendszeressé váló Szegedi Ipari

---

³⁹ Idézi T. Molnár 1992. 20-21.

Vásárokat is meg lehetett rendezni. További jelentős fejlődést jelentett az iparosság utánpótlás nevelésére, hogy 1930-ban elkészült az Iparostanonc iskola épülete, addig a város több iskolájában működő tanoncképzés korszerű elhelyezést kapott, saját, főállású tanári testülettel.

Szegeden az utcák burkolattal való ellátása belülről kifelé haladt meglehetősen lassan, ami összhangban volt a hazai viszonyokkal. 1911-ben az összesen 120 km hosszúságot kitevő belterületi utaknak csak 58 %-a volt valamilyen burkolattal ellátva (hasított kő, aszfalt, teljes kockakő, makadám, faburkolat, keramit). A nagykörúton belüli utcákon azonban jobb volt a helyzet, az utak nagy része, 75 %-a volt kövezettel ellátva, a nagykörúton kívül eső utcáknak viszont csak 25 %-ára jutott szilárd burkolat. A kövezetlen utak nagy mennyisége és az a körülmény, hogy a kiskörúton (Tisza Lajos körút) kívül majdnem minden kövezett út mellett kövezetlen útvonal un. nyári út is volt, megnehezítette a kövezett út tisztán tartását. A burkolt utak között is sok volt a másod és harmadrendű rossz kövezet- írta egy korabeli jelentés.⁴⁰ 1932-ben a burkolattal ellátott utak aránya 59,2 %-t tett ki, ami jónak mondható összehasonlítva más városokkal pl. a szintén regionális központ Debrecennel, ahol csak 45,7 % volt ekkor a szilárd burkolatú utak aránya.⁴¹

„Szeged nem az iparvárosnak és a nagykereskedelemben, hanem a hivataloknak és a kispolgárságnak városa.” – írja a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara főtitkára Tonelli Sándor 1934-ben.⁴² Ez látszik a városképen is: kevés a gyárképmény, a nagykereskedelmi épület és a magánpalota, ellenben sok a középület, a tisztviselői igényeknek megfelelő bérház, az épületek tömegét pedig - főként a külvárosokban - egyáltalán nem a városi jellegű, hanem udvarokkal összefüggő un. gazdalakások adják.

⁴⁰ A városi kezelésben működő Köztisztasági Hivatal megszervezésekor 1912-ben fotódokumentáció készült a város utcáiról, tereiről, amit csatoltak a jelentéshez. A „Köztisztasági állapotok 1912-ben Szegeden” címet viselő album 18 fényképet tartalmaz, zömmel szegedi utca részletekkel, kettőn az új higiénikus, zárt kocsiszekrényű szemétszállító kocsit látható, egy képen az új köztisztasági munkás, vagyis egy egyenruhás utcasöpő dolgozik. Fári 2005. 29-38.

⁴¹ Timár 1993. 61.

⁴² Tonelli 1934. 48.

Tonelli tömör városleírását a statisztika is megerősíti: a házak magasságát tekintve földszintes épület volt az összes épületállomány 72,75 %-a, egy emeletes 10,38 %, két emeletes 2,68 %, három emeletes 0,62 %.⁴³ A többemeletes zárt sorú beépítésű bérházak zöme a kiskörúton belül helyezkedett el, a két körút között csak elszórtan fordultak elő. Kifelé haladva a városközponttól egyre inkább kisvárosias környezet fogadta a látogatót, családi házak, beépítetlen telkek, udvaron épült ideiglenes építmények sorakoztak. A nagykörúton kívül kifejezetten falusias kinézetű városrészek helyezkedtek el burkolatlan utakkal, az utak mentén nyitott árkokkal. Alsóváros jellegzetes, véggel kifelé fordított, napsugaras oromdíszű házai az árvíz utáni újjáépítés eredménye.

A város nem ért véget az árvíz (1879) után épült körtöltésnél. A külvárost valóságos gyűrűként körbefogták, többnyire a körtöltésen kívül létrejött elővárosi telepek még vegyesebb minőségű lakásállománnyal.⁴⁴ Néhány telep létrejöttét annak köszönhetette – pl. Somogyi-telep, Kecskés-telep nagy része, - hogy az első világháborúban megrokkant kiségzisztenciák járadéktelekként kapták a 170 és 400 négyszögöl között változó nagyságú parcellákat. Ugyanakkor kötelezve voltak lakóház építésére, igénybe vehették a kedvezményes kislakás építési kölcsönt. Ezek a lakások a hagyatéki leltárakban nem is az ingatlan kategóriában vannak föltüntetve, hanem a „Különfélék” között, Szeged városától kihasznóbérelt területen, a telken lévő ház anyag árában, egységes becsértékkal. A telkek forgalmi értékét a város tanácsa minden öt évben újra megállapította, ez alapján kellett a forgalmi érték 4%-át kitevő járadékot a város pénztárába befizetni. Megváltani huszonöt évi járadék kifizetésével lehetett, eladni a megváltás után harminc évig csak a város engedélyével.⁴⁵

Az elmondottak alapján nyilvánvaló, hogy a ház, vagy a lakás városon belüli helyéből, térbeli elhelyezkedéséből nagy vonalakban következtetni lehet a tulajdonos, vagy a lakó vagyoni helyzetére. A Somogyi-telepi vagy Kecskés-telepi

⁴³ Sztankó 1934. 41.

⁴⁴ Novák 1994. 218-233.

⁴⁵ Fári 2006. 345-352. Az első járadéktelekeket 1924 –ben kezdték parcellázni, az utolsókat az 1930-as évek közepén. Kecskés-telep nevét az ott építkező hadirokkantak szavazták meg Kecskés István Ármentesítő Társulati pénztárnokról, aki, - maga is hadirokkant - hatékonyan intézte a háborús sorstársak ügyeit. Kecskés-telepen 1938-ban volt iskola, óvoda és művelődési ház.

örökgyógyó nagy valószínűséggel nem a tehetősek közé tartozott, de osztottak járadékot Gedóban, Szentmihálytelken és Újszegeden is, mint ahogy ezek a címek az árvaszéki iratokban az iparosok lakcímeiként gyakran előfordulnak. A legvagyonosabb asszony (Bója Ignácné cipőgyáros, 1944) hagyatéki leltárában is szerepel egy Somogyi telepi ház 10 ezer P értékben, ugyanakkor két másik is 44 ezer P értékben, lakcímeiként a Zerge utca (nagykörúton belül) van feltüntetve.

A ház és a lakás a vagyon és a státusz kifejezője volt, a hagyatéki leltárak tanúsága szerint a szegedi iparosok anyagi lehetőségük függvényében igyekeztek ezt kifejezésre juttatni.

Az iparosság század eleji társadalmi státuszát mutatja, hogy hangadó képviselőik rendszeresen jelen voltak a város képviselő testületében, részt vettek a törvényhatósági bizottság munkájában.⁴⁶

A Szegedi Ipartestület tagokat delegált a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamarába és részt vett az OTI közgyűlésein is. Létrehozta saját szociális és jóléti intézményeit: Takarékegyet, Nyugdíjegyet, Temetkezési Egylet.

Az első világháborútól kezdve a kisiparosok nehéz gazdasági környezetben dolgoztak, többségük egzisztenciája fenntartásáért küszködött. A SZIT igyekezett tagjaikat alapanyaghoz, munkához juttatni.⁴⁷ Az újabb háborús konjunktúra ideiglenesen enyhített egy részük megélhetési gondjain, nem lehet véletlen, hogy az árvaszéki iratok hagyatéki leltáraiban a két legnagyobb női vagyont a korszak végén találtuk meg.

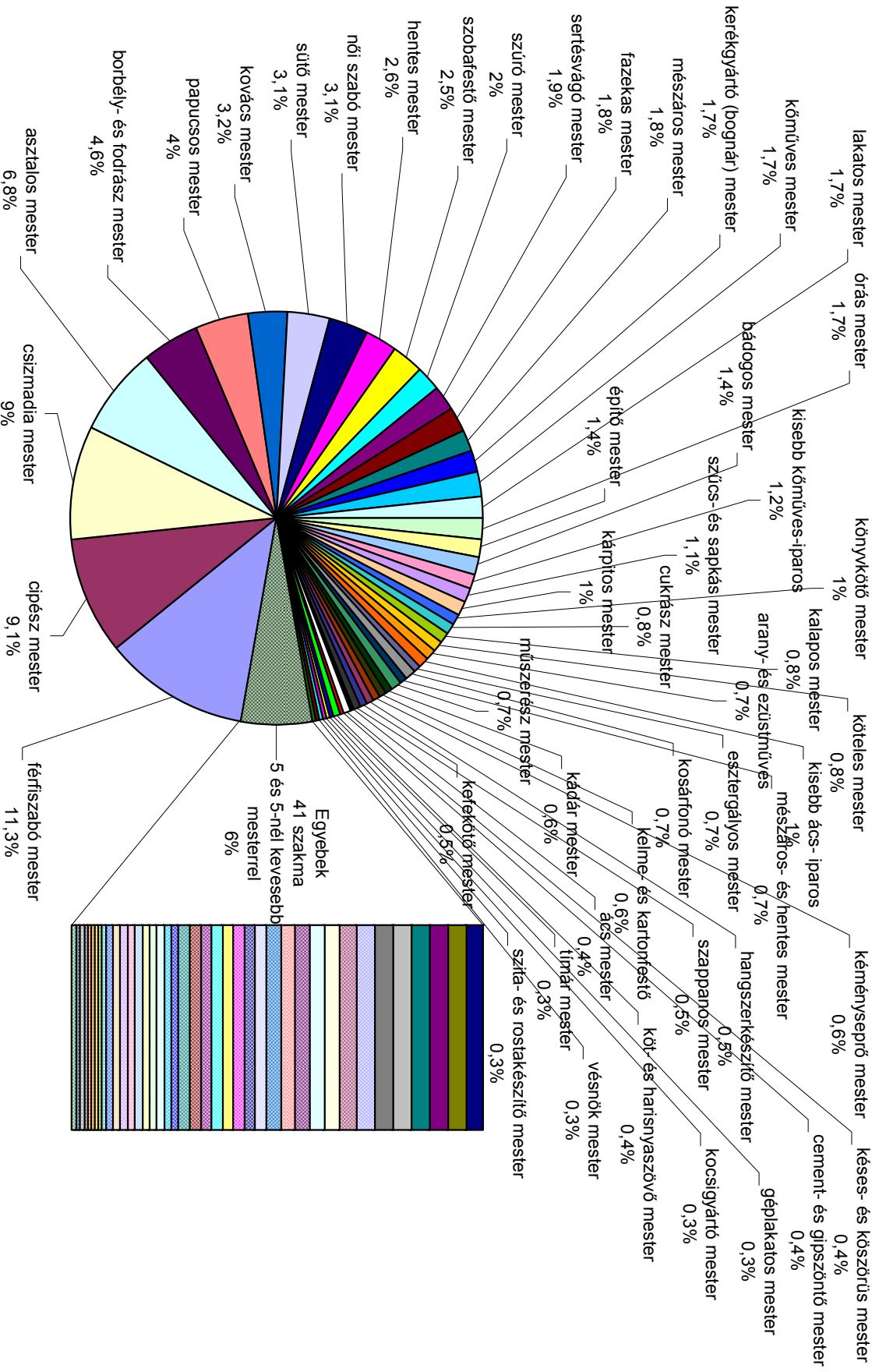
A Szegedi Ipartestület tagnyilvántartása szerint 1942-ben 140 féle szakmát képviselve 3066 tagjuk volt, az 1931-es évhez képest másfél ezerrel csökkent az önállók száma, a gazdasági válság előtti szinthez állt közel, a mesterek 37 %-a segéd és tanonc nélkül dolgozott.

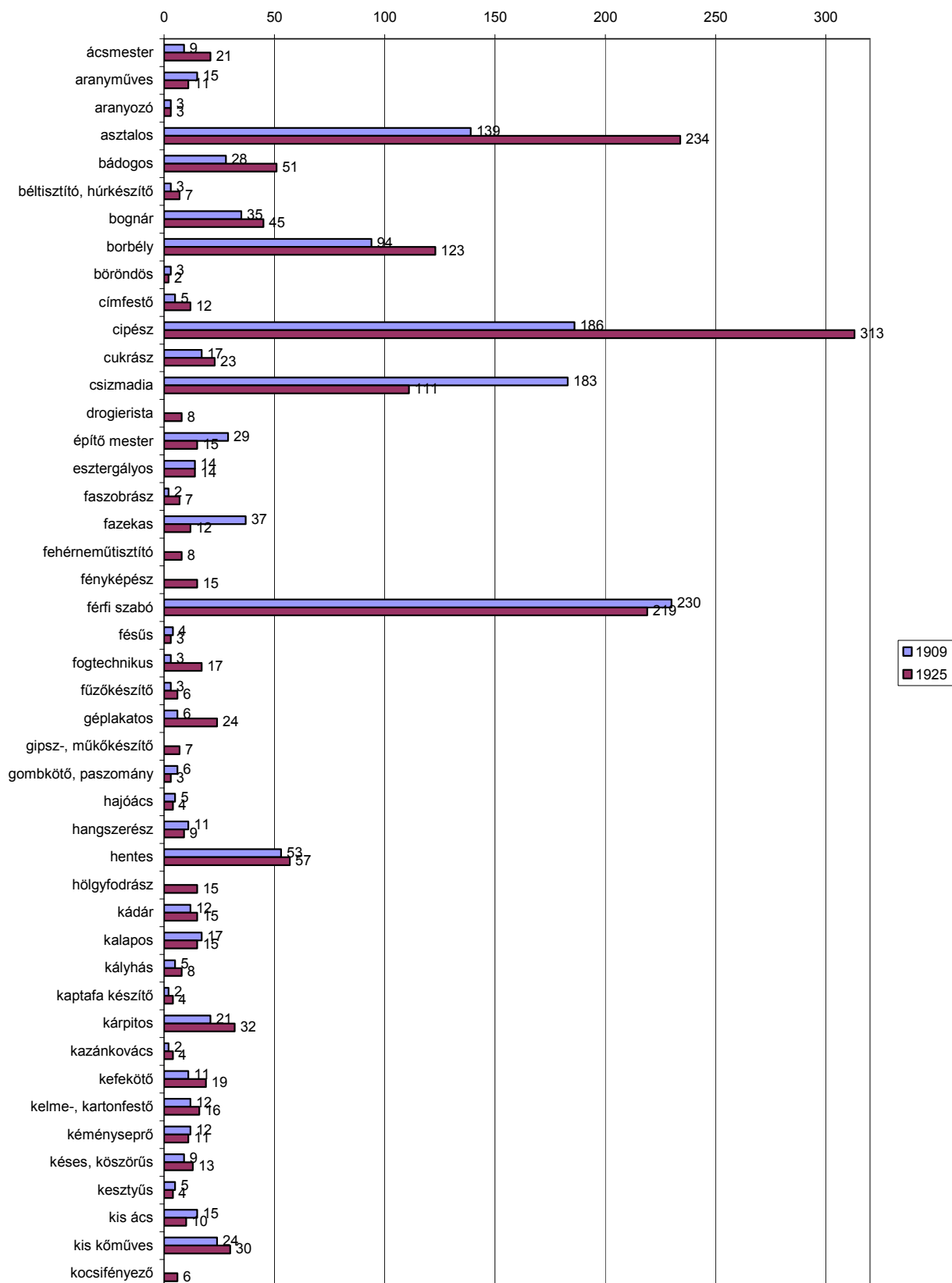
⁴⁶ Hilf 1929. 71. Bokor Adolf droguista, Fogel Ede bádogos, Gál Mihály kőműves, Győri Gyula kefekötő, Hirhäger Ferenc fésűs, Kass János szállodás, Klonkay Andor köteles, Kónya János kőműves, Körmendy Mátyás asztalos, Lengyel Lajos bútorgyáros, Ligeti Béla építőmester, Menning Mihály cipész, Merts Imre vendéglős, Nyárv György vendéglős, Poliák Sámuel köteles, Sándor Lajos hentes, Scheinberger Antal tímár, Schwartz Manó férfiszabó, Segesváry Dezső droguista, Szabó Sándor kéményseprő, Szakáll József férfiszabó, Vajda Imre droguista, Várnay Dezső könyvkötő és Winternitz Márton női szabó.

⁴⁷ Réti 1994. 156-167.

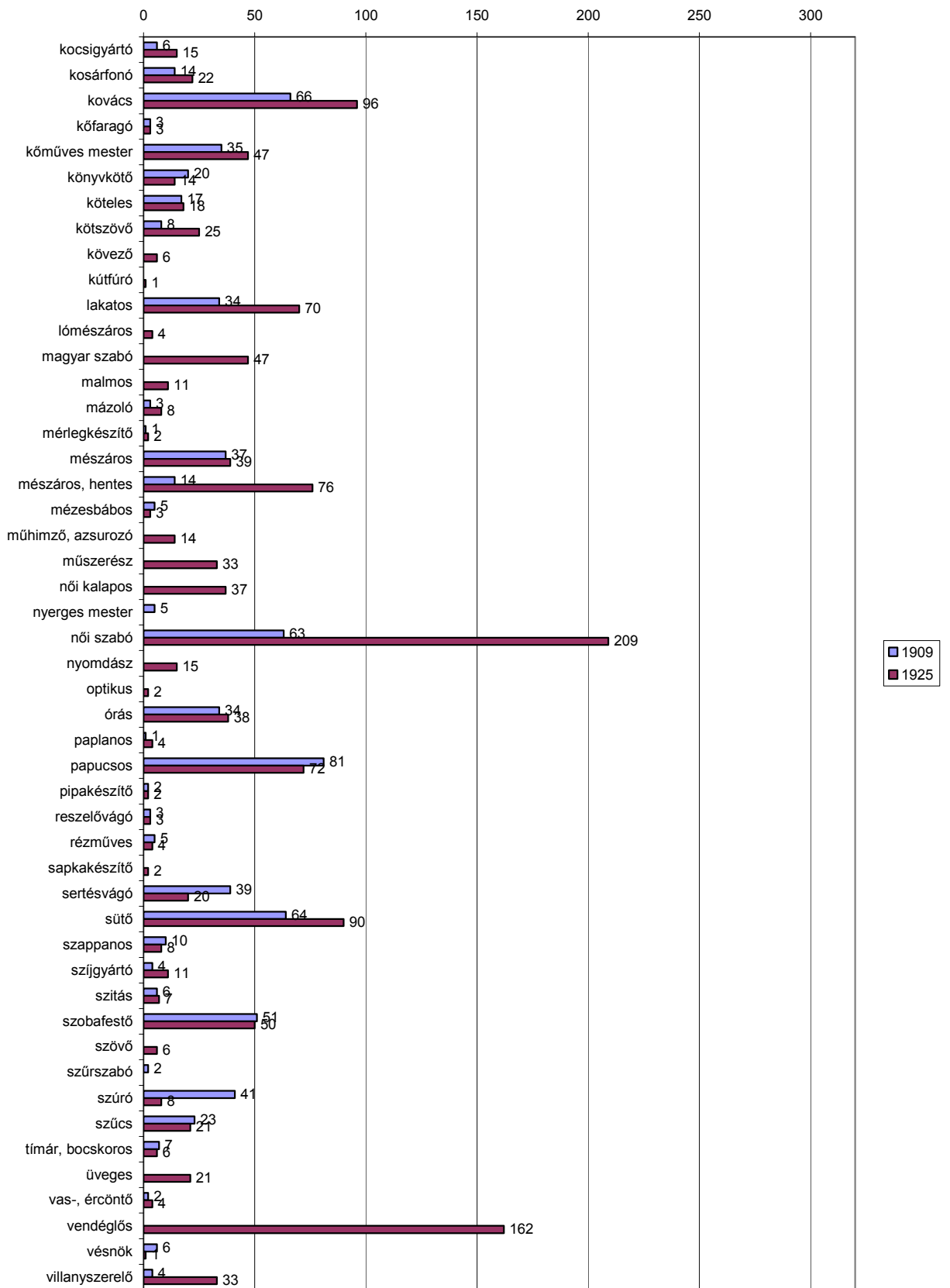
Szegedi iparosok 1909-ben

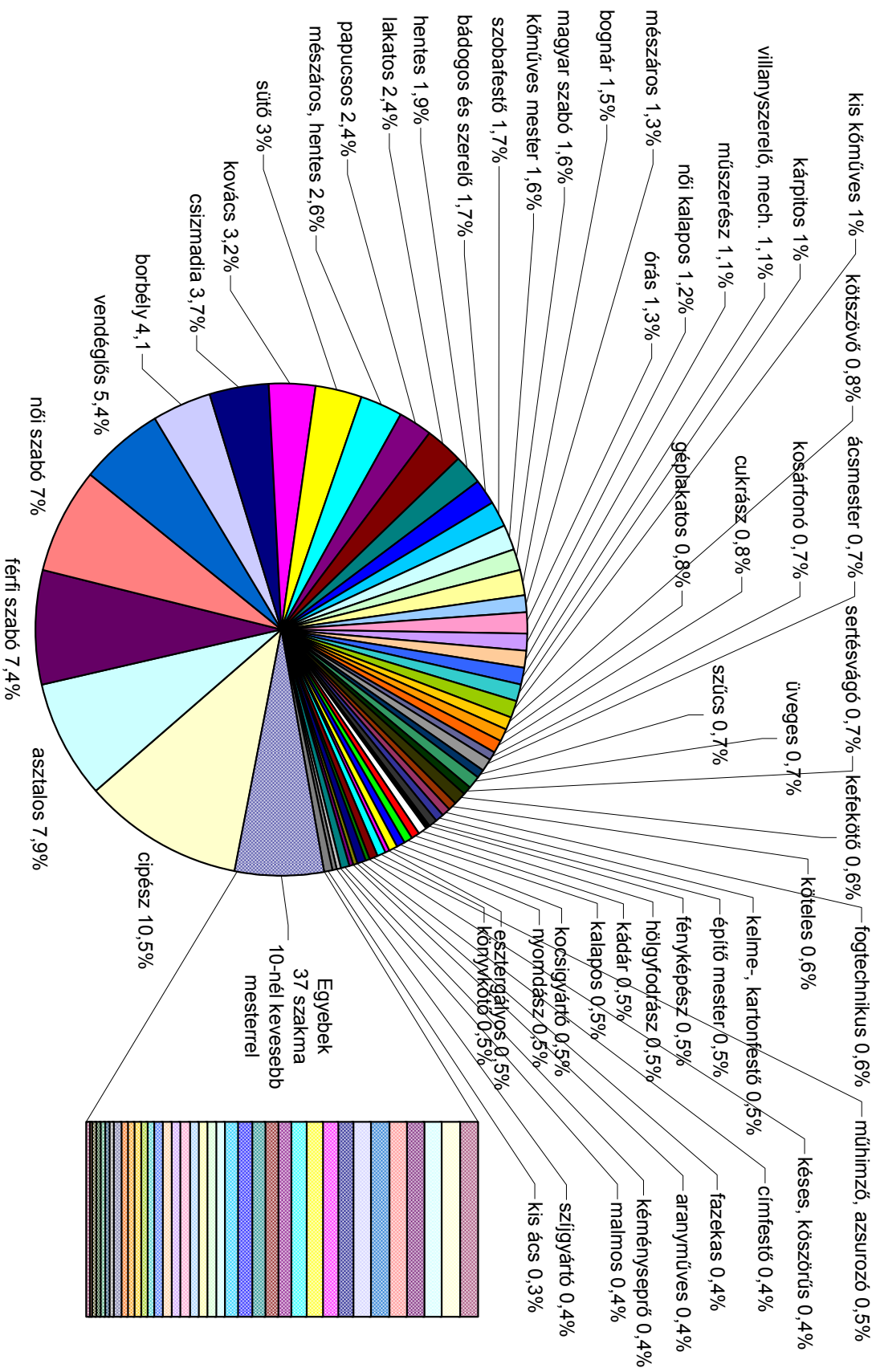
Szegedi iparosok 1909 és 1925-ben A-K

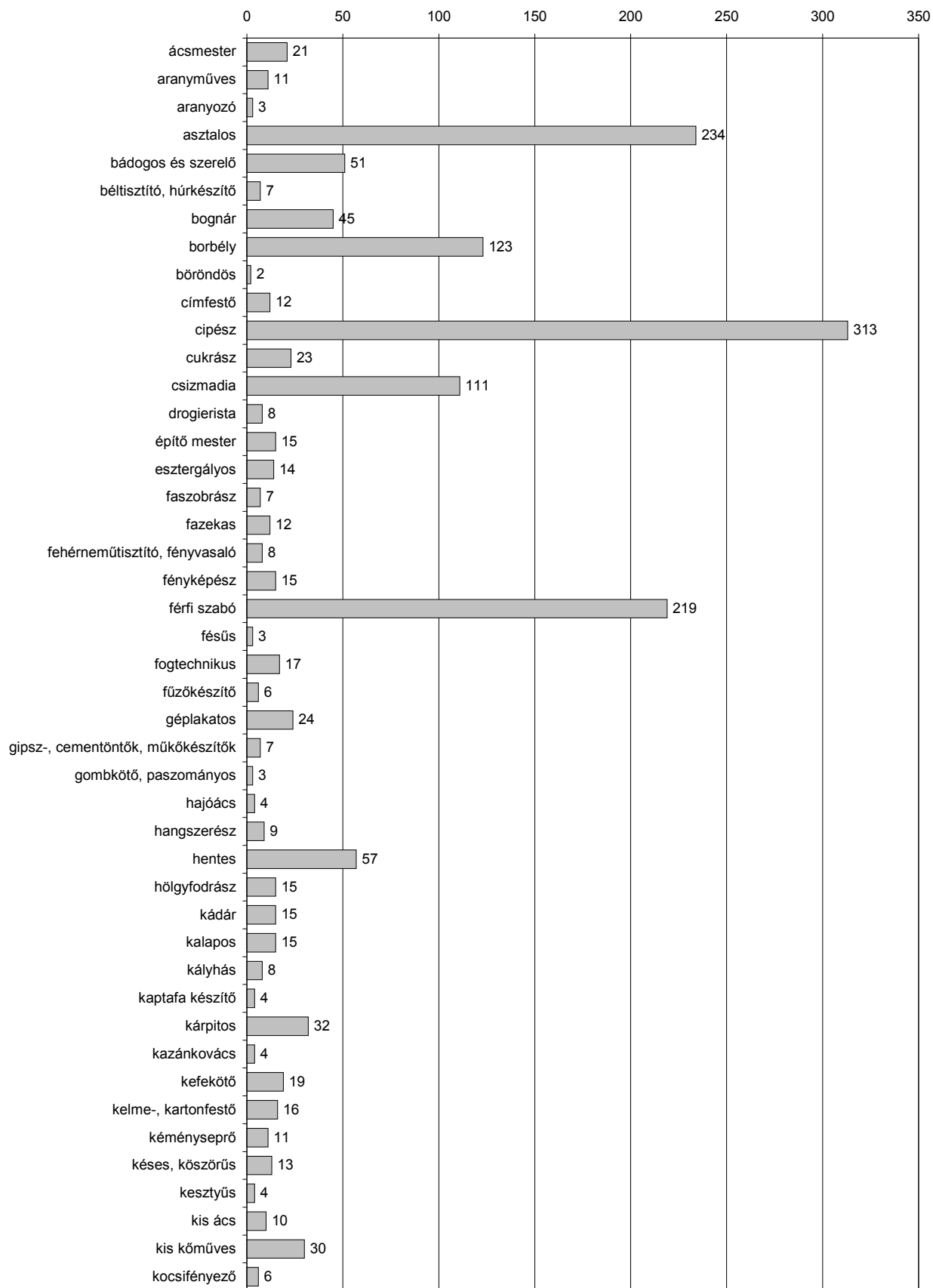
Szegedi iparosok 1909 és 1925-ben K-V

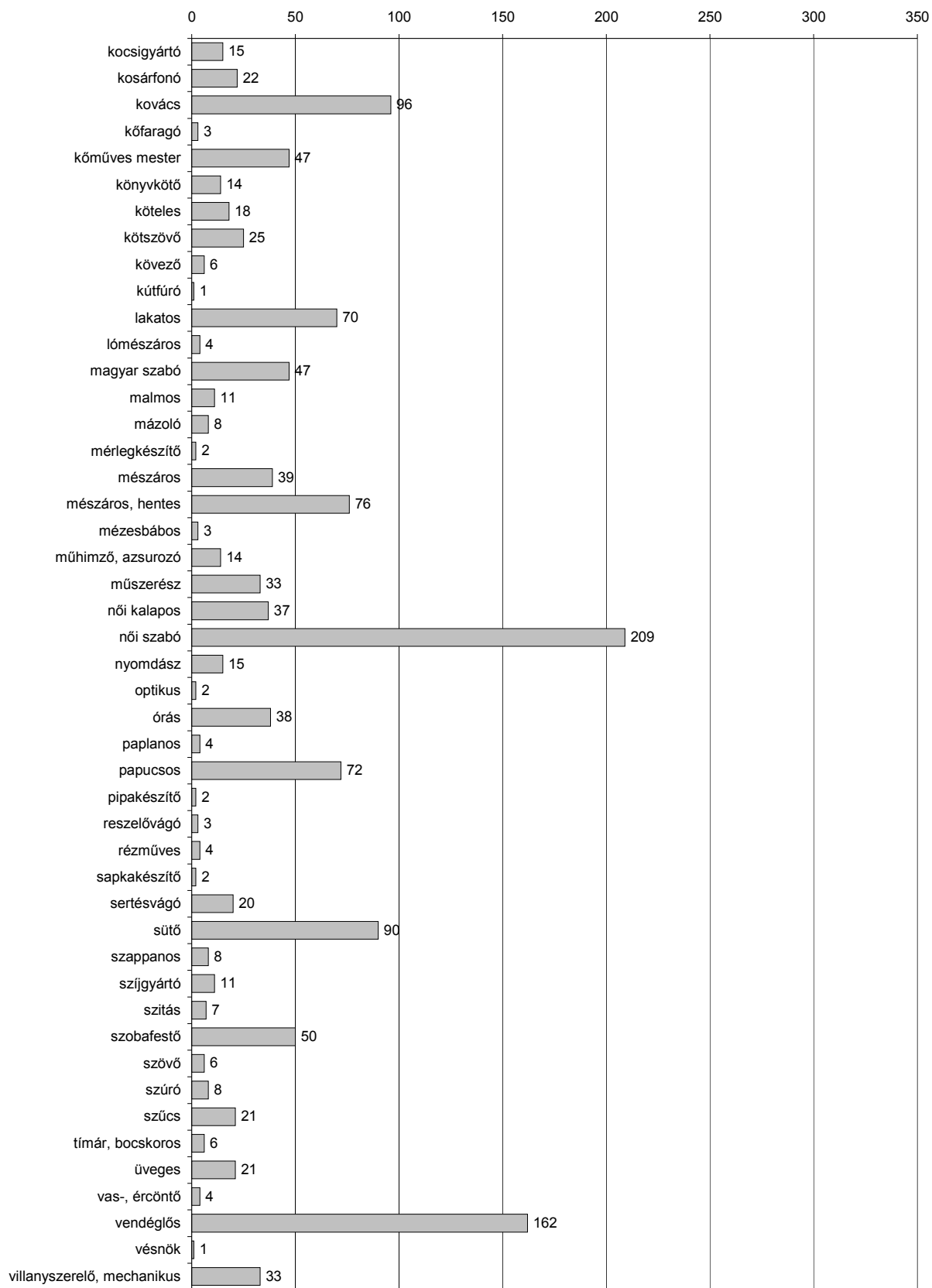
Szegedi iparosok 1925-ben

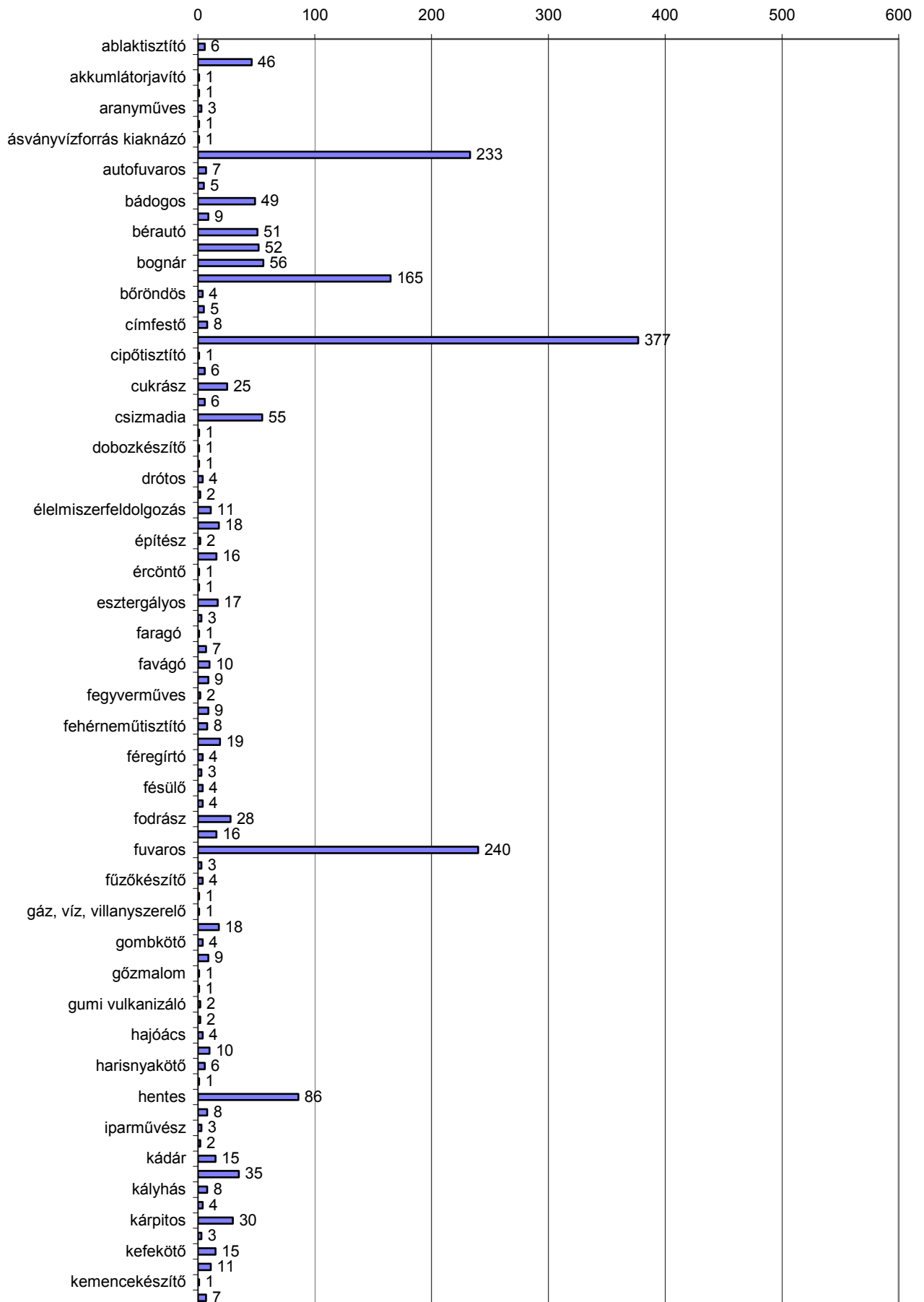
Szegedi iparosok 1925-ben A-K

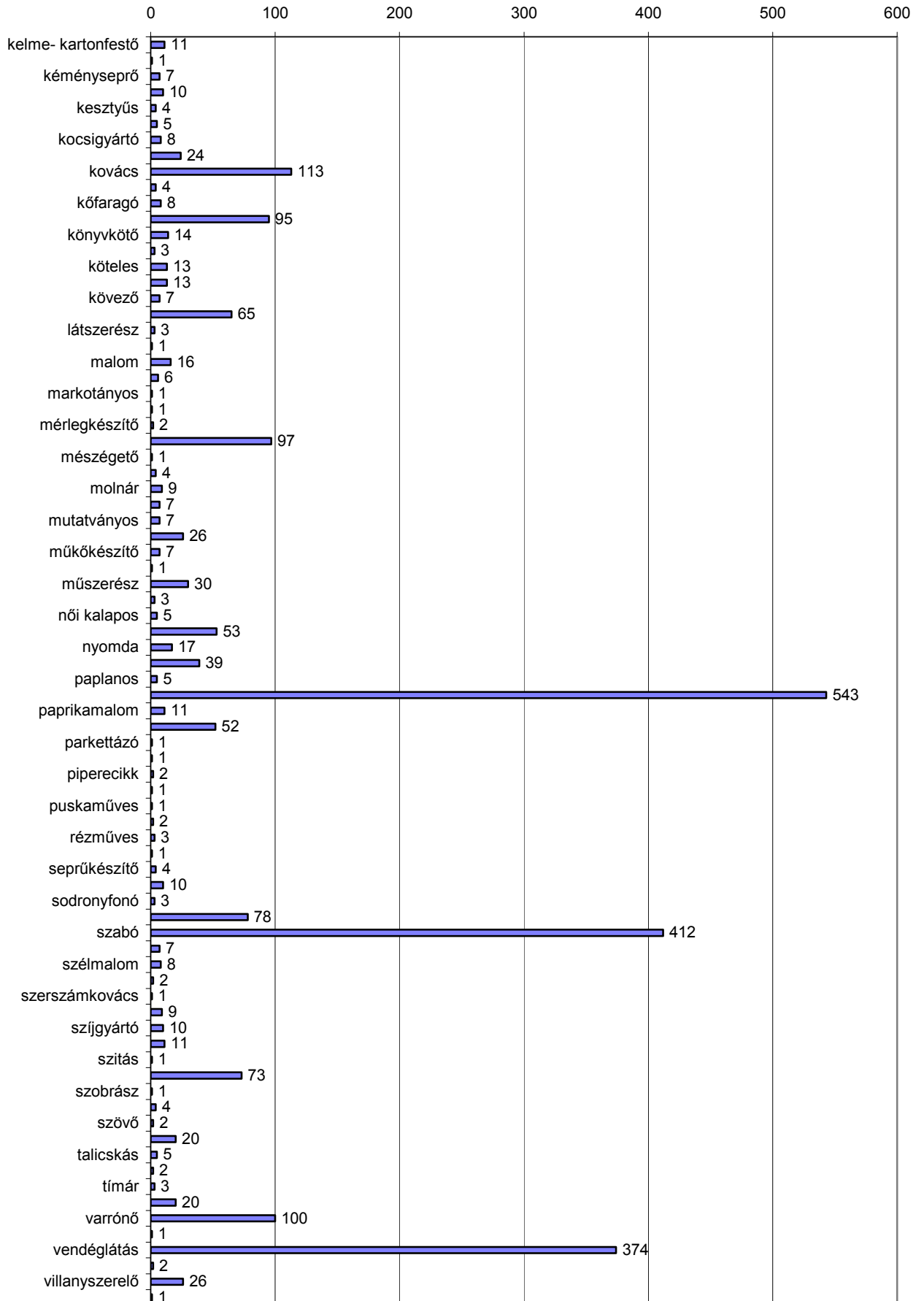
Szegedi iparosok 1925-ben K-V

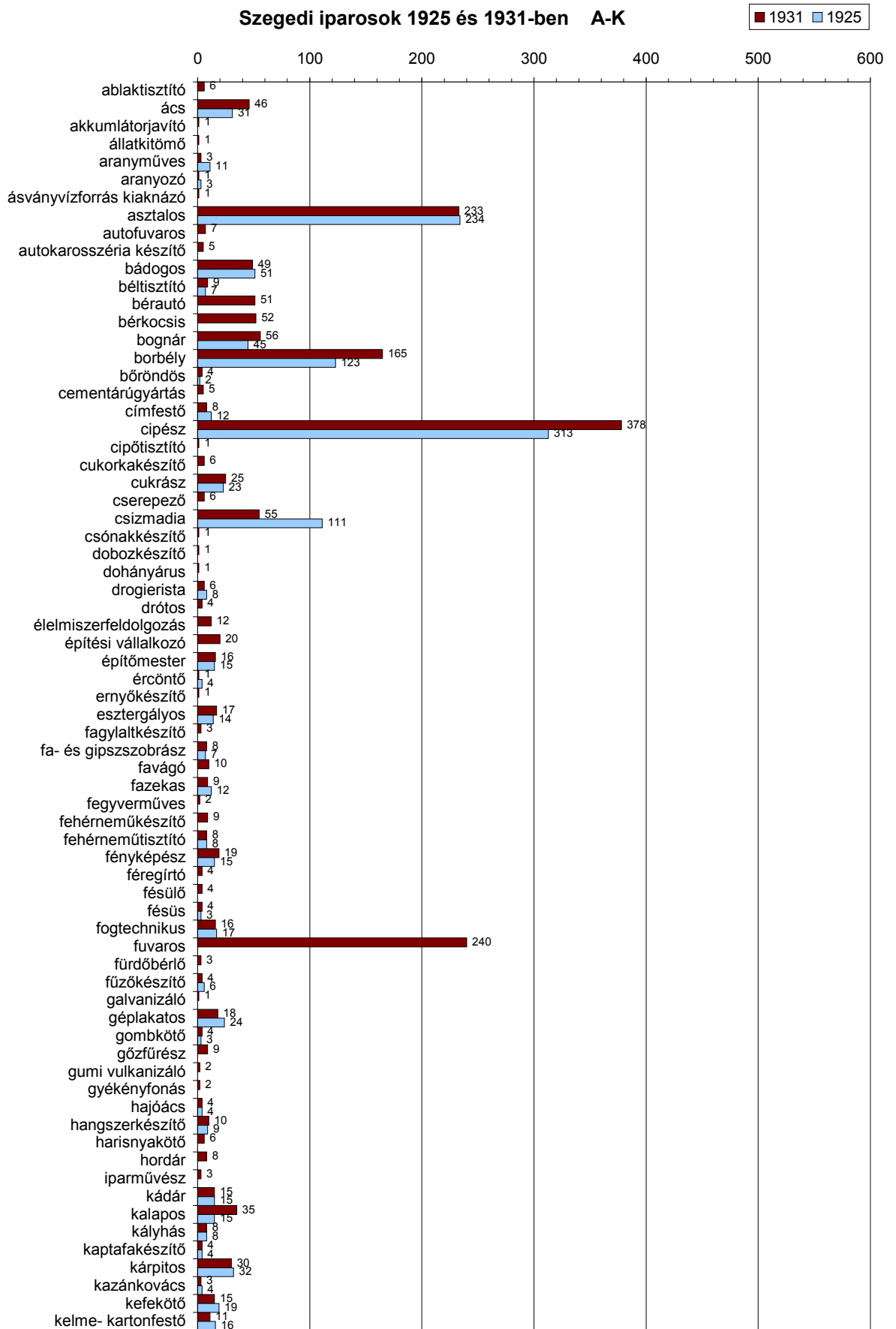
Szegedi iparosok 1931-ben A-K

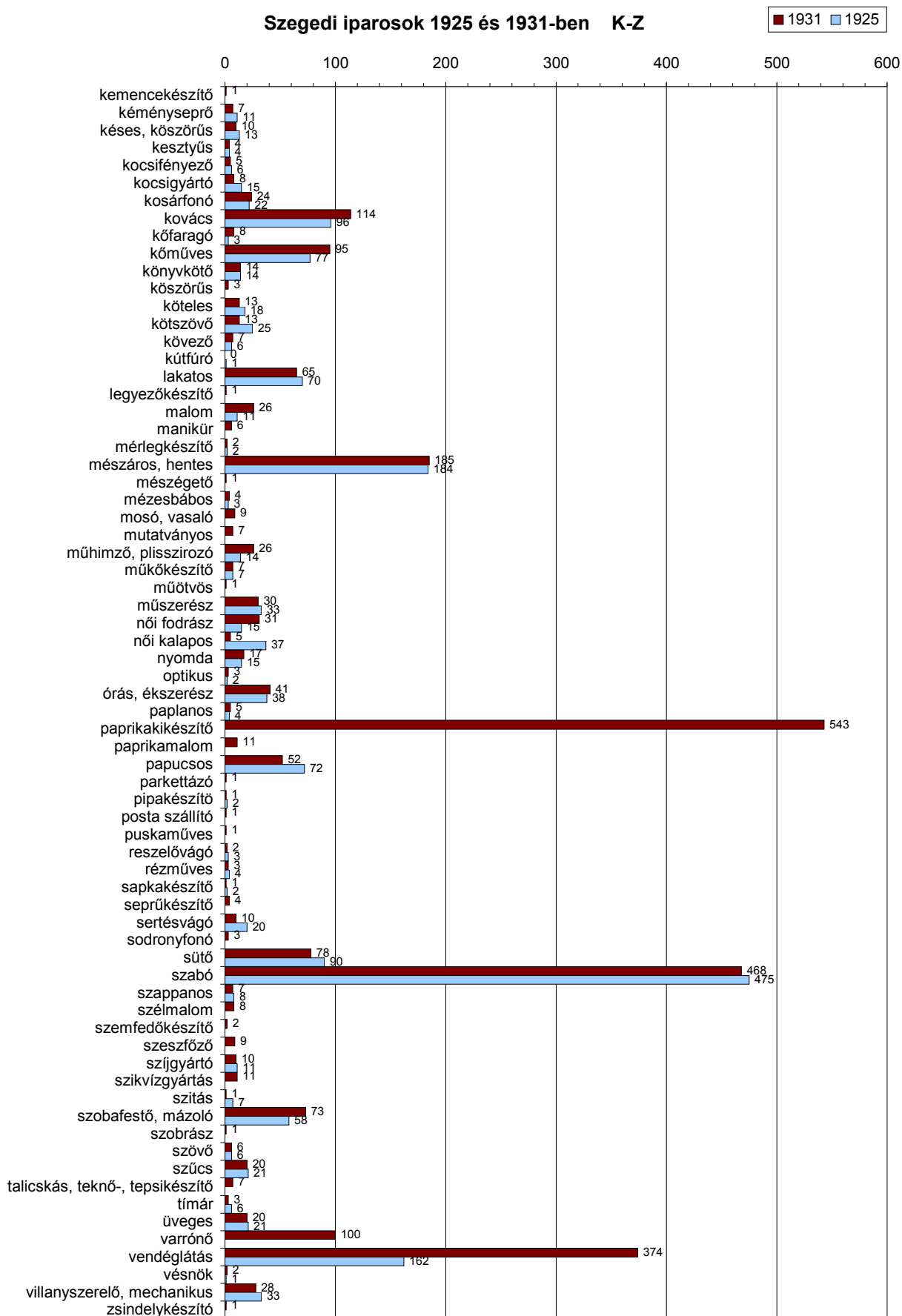

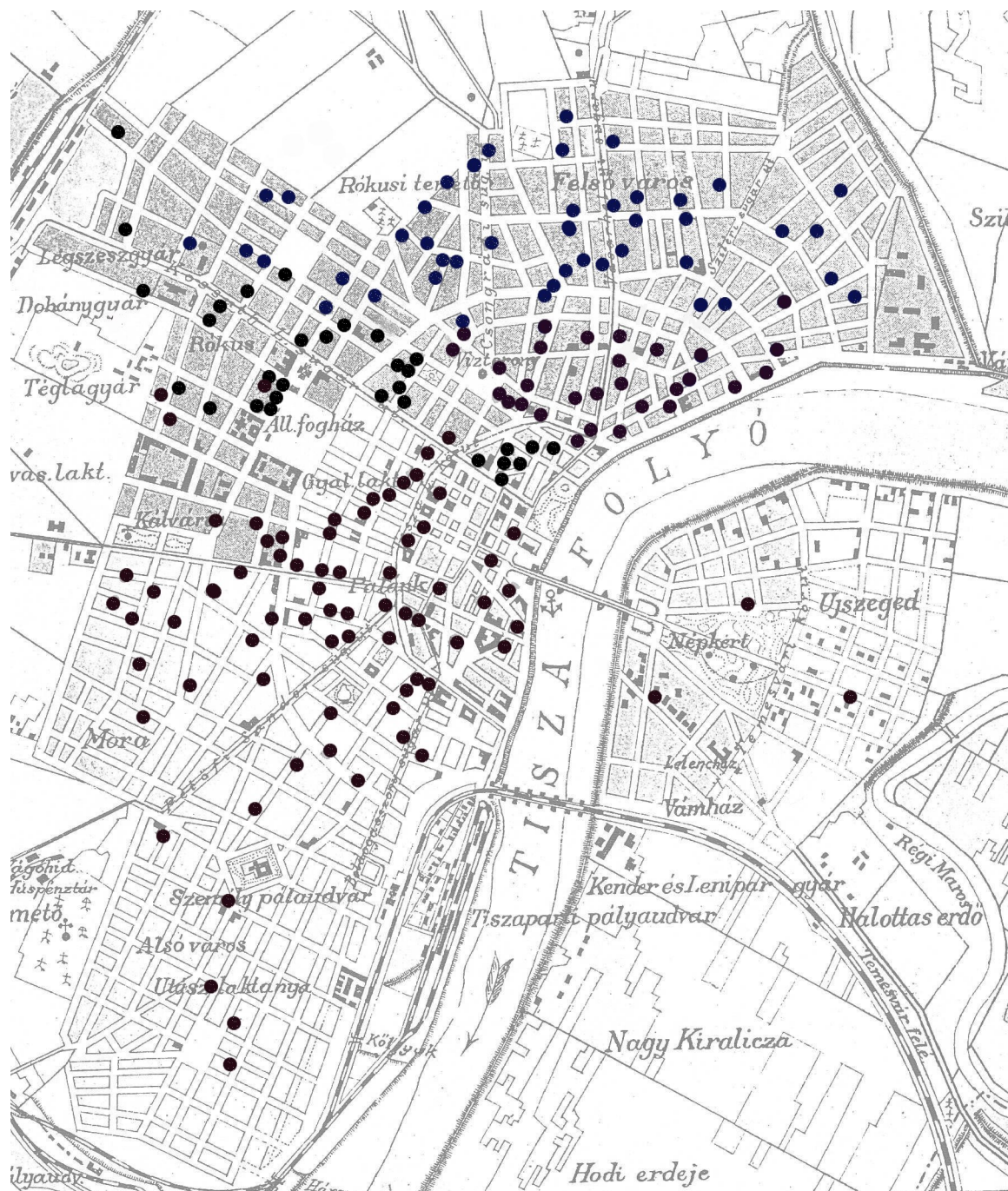
Szegedi iparosok 1931-ben K-Z

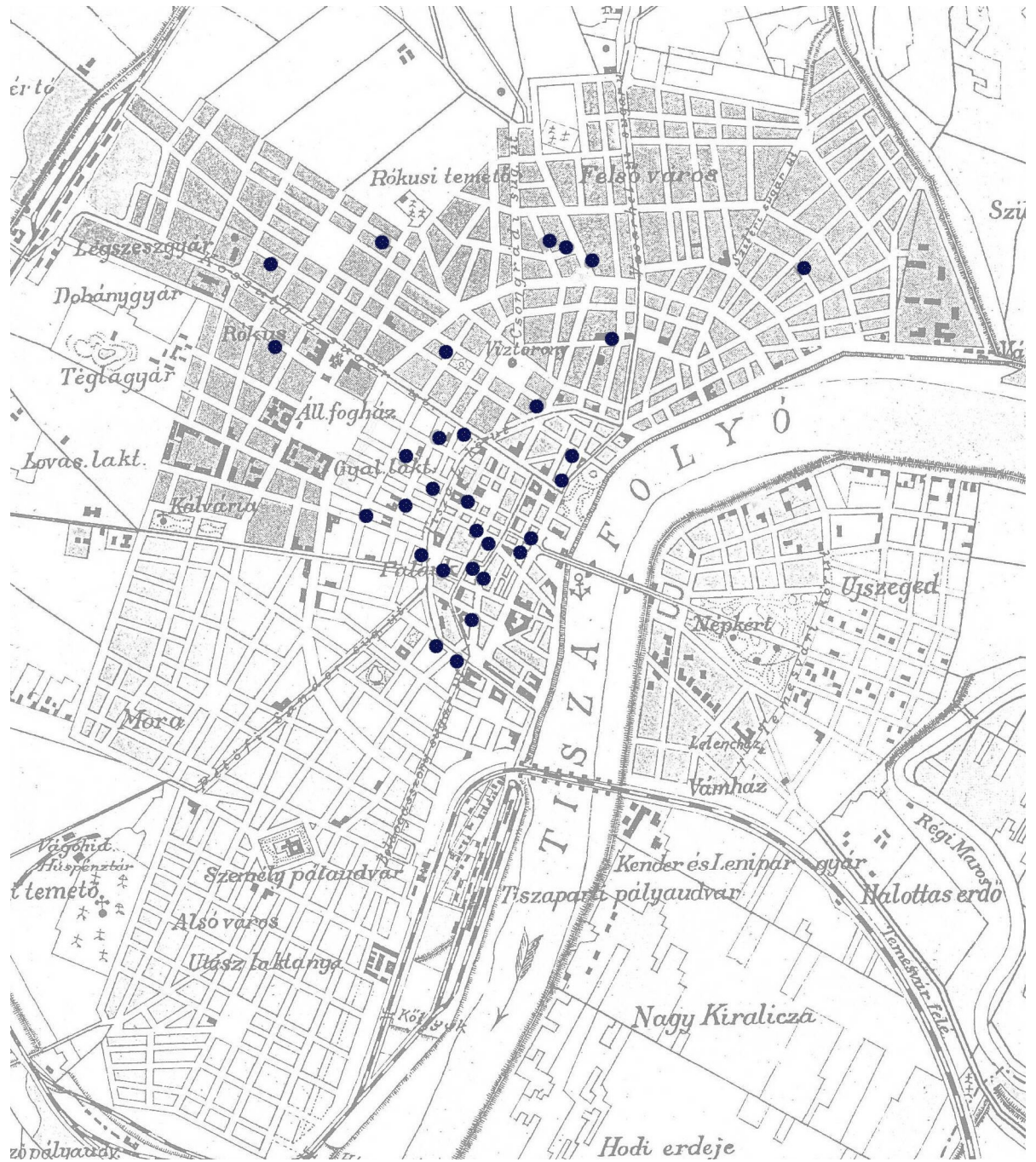
Szegedi iparosok 1925 és 1931-ben A-K

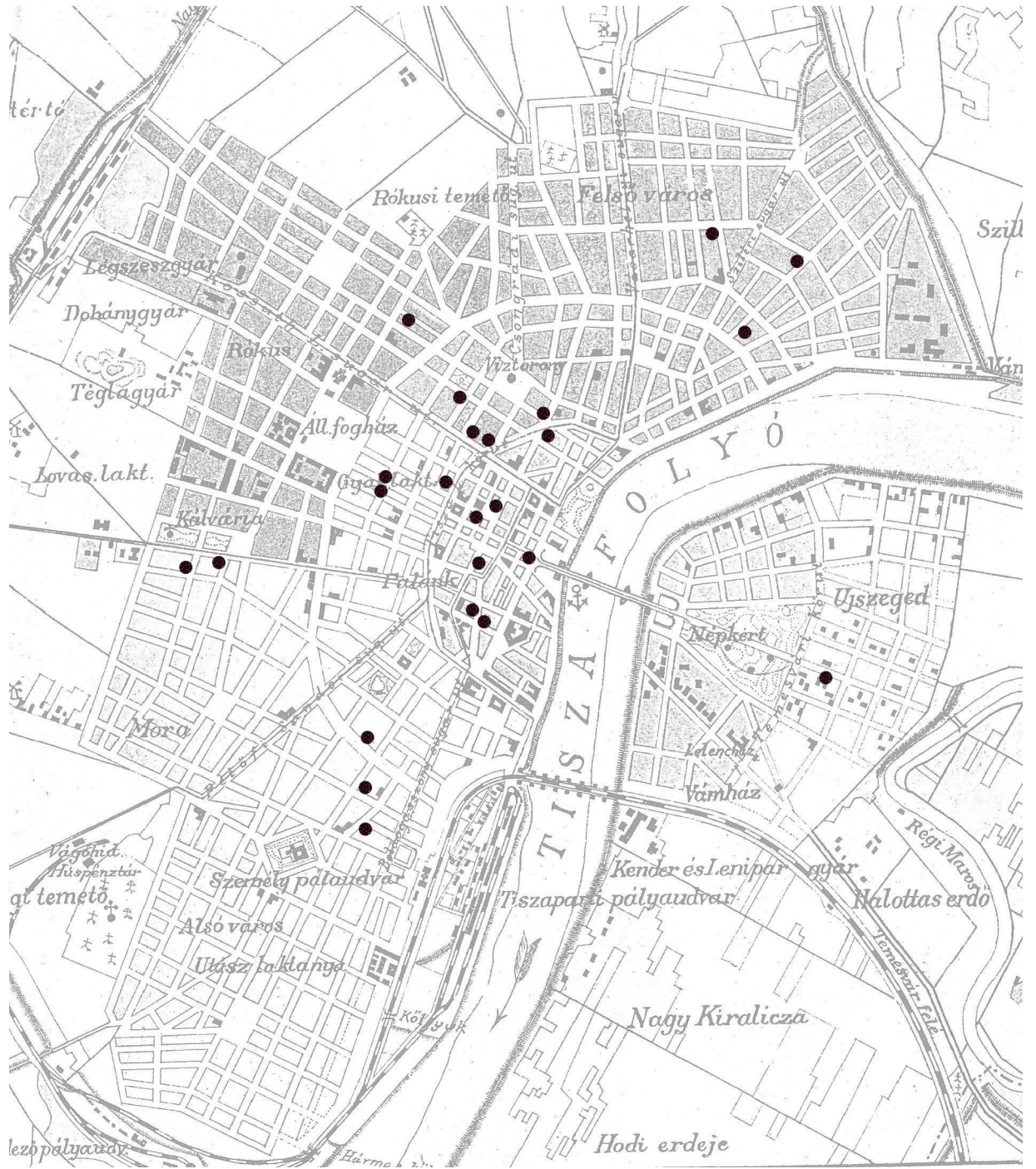

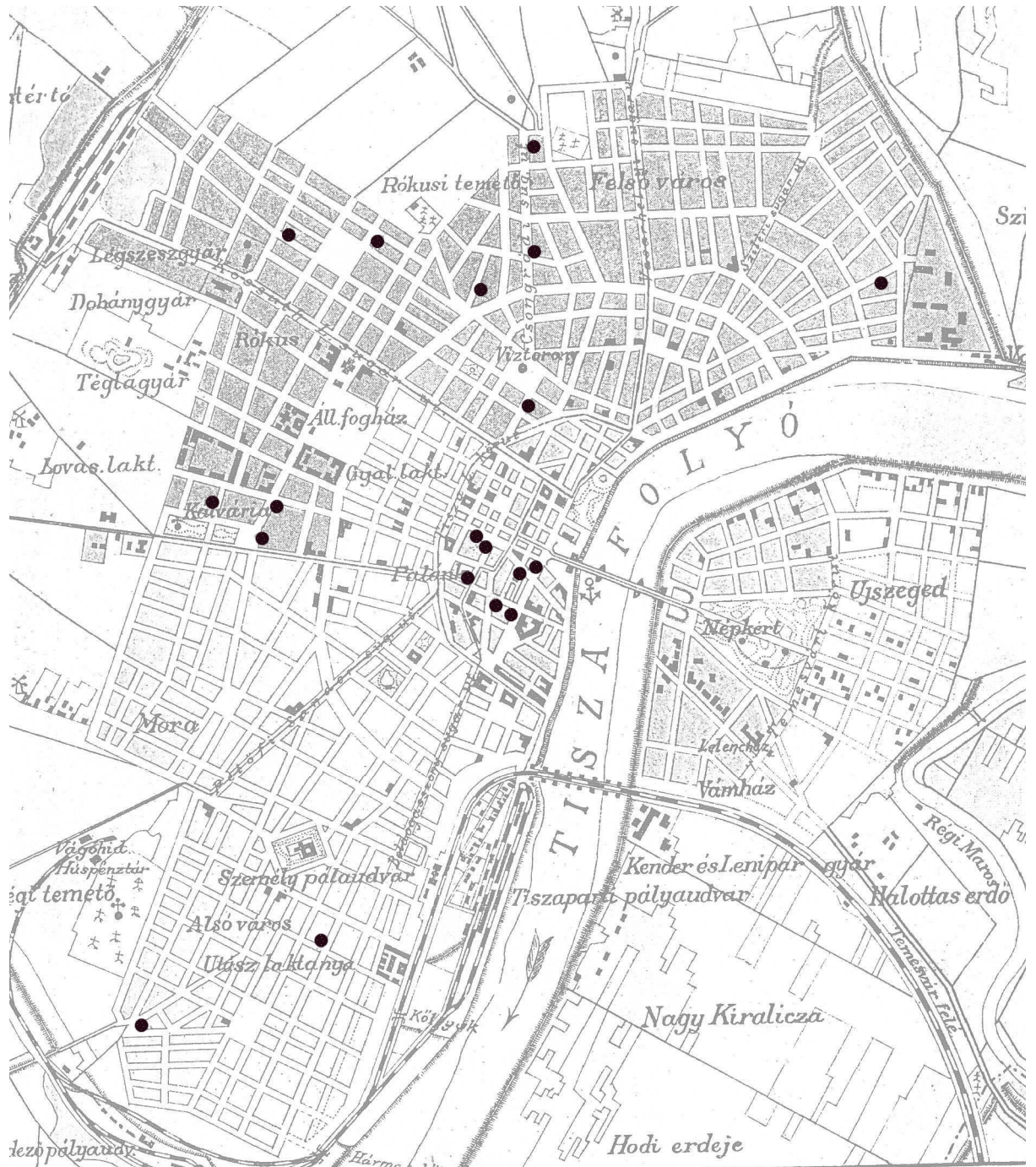
1. térkép Asztalosok Szegeden 1925-ben

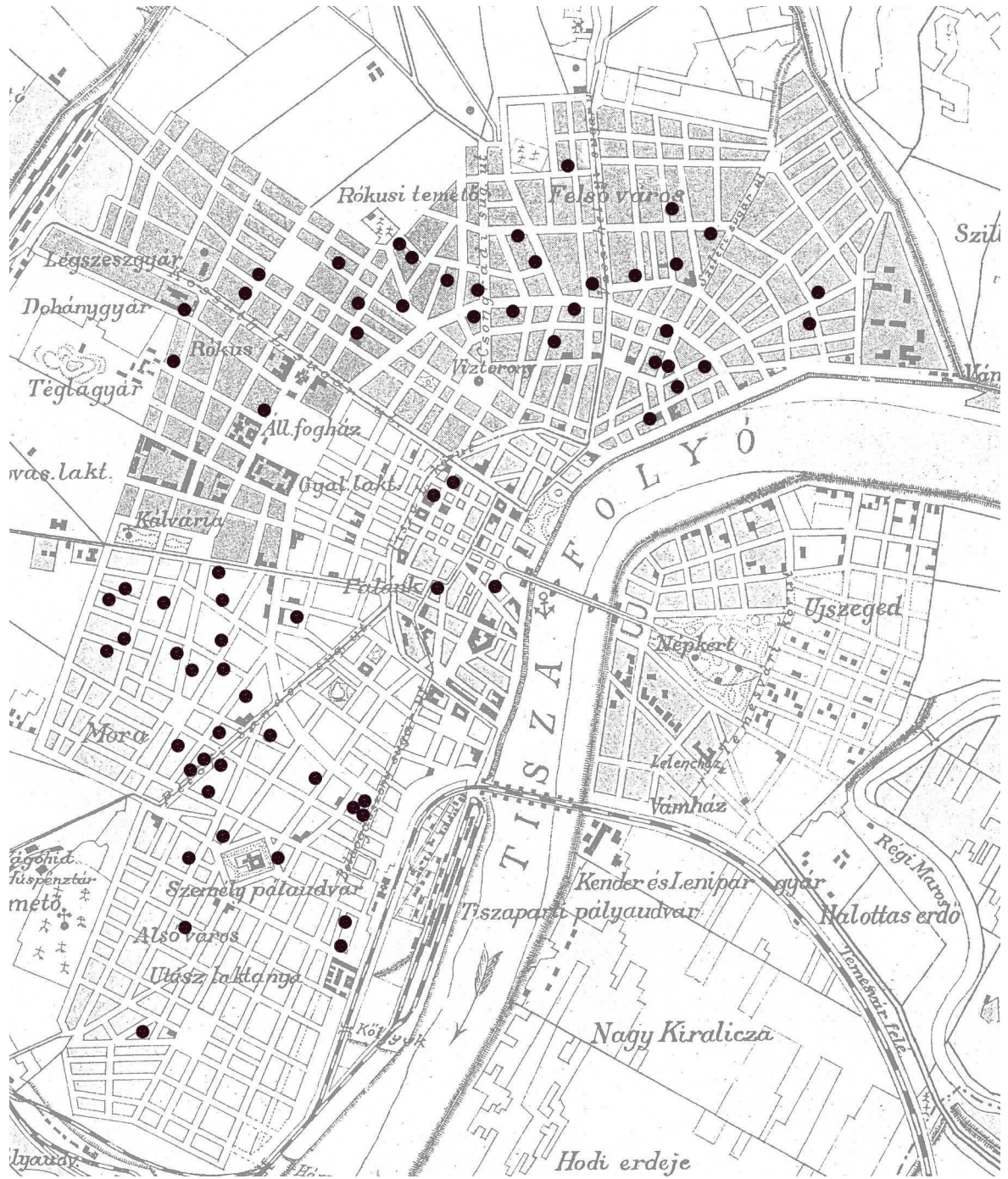
2. térkép Kárpitosok Szegeden 1925-ben

3. térkép Műszerészek Szegeden 1925-ben

4. térkép Szécsők Szegeden 1925-ben

5. térkép Papucsosok Szegeden 1909-ben

II. Az iparos gyermekek iskolaválasztási gyakorlata a szegedi iskolákban

A társadalmi hierarchiában elfoglalt hely nagymértékben függ az iskolázottság mértékétől. Az iskoláztatás befektetés, kulturális tőke, ami a későbbiekben befolyásolja az egyén mozgási lehetőségét.⁴⁸ Az iparosok esetében azonban a szakmai tudás és az iskolai végzettség közötti kapcsolat nem volt olyan szoros, az ipargyakorlásra vonatkozó törvények főként a tanoncokra és a mesterré válásra tartalmaztak előírásokat. Az 1884:XVIII. t.c. kimondta, hogy az ipart tanulónak tanonciskolába kell járniuk, de nem határozta meg egy-egy szakma elsajátításának idejét, ez a mester és tanonc közötti szerződéstől függött. A két háború közti első ipartörvény (1922:XII. tc.) rögzítette a képzéshez ill. képzéshez és engedélyhez kötött ipari szakmákat és a szabad ipar kategóriáját. A tanoncoktól mindössze a betöltött 12. életévet és az elemi iskola négy osztályát kérte vagy legalább az írni-olvasni tudást követelte meg. Az előírt minimális előképzettség szintjének emelését azzal kívánta a törvény ösztönözni, hogy a magasabb iskolai végzettség esetén csökkent a tanoncidő, hamarabb juthatott szakképzéshez a tanuló. Az 1936:VII. tc. már előírta a népiskola 6. osztályának sikeres elvégzését, ez azonban a korszak végéig sem teljesült minden esetben.

A két világháború közti korszak oktatásügye és szervezeti felépítése a 19. század utolsó harmadában kialakult intézményrendszer továbbfejlesztéséből alakult ki.⁴⁹ Mindvégig a változékonyság jellemezte, az egyes iskolatípusok többször átalakultak, párhuzamosságok és átfedések is megfigyelhetők. Európa országaiban ugyanebben az időben az állami alap és a középfokú oktatás nagyon hasonló szerkezete jött létre.⁵⁰ A magyar iskolareform a század elejétől egyre aktuálisabbá vált, amely az 1907-es népiskolai törvénnyel meg is kezdődött. Az első világháború megakasztotta ugyan a folyamatot, de a háború után kialakult helyzet egyúttal elodázhatatlanná tette

---

⁴⁸ Az oktatási rendszer és a társadalmi mobilitás összefüggéseire Síró Béla és Tímár Lajos tanulmányai Síró 1995. 563 - 576. Tímár 1995. 577- 587., Tímár 2004. 61-77.

⁴⁹ Romsics 2004. 174 - 188.

⁵⁰ Tomka 2009. 445-456.

azt. A kulturális reform elsősorban az oktatás, az egész iskolarendszer megváltoztatását igényelte. A folyamat továbbvitelére, kiteljesítésére a Klebelsberg Kuno által részleteiben kidolgozott művelődéspolitikára volt szükség, mindenekelőtt korszerű oktatási rendszerre az óvodától a felsőoktatásig. Klebelsberg 1922. június 16-án lett a Bethlen-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere. Ettől kezdve következetesen nyújtotta be iskolareformot célzó törvénytervezeteit. Kultúrpolitikája a népiskola-építési programtól kezdve (ötezer tanterem) a különféle iskolatípusok tananyagának korszerűsítéséig és ezeken túlmenően az elitképzés kiemelt támogatásáig terjedt.⁵¹

Nem célunk az iskolareform részleteivel foglalkozni, csupán megemlítjük néhány, szempontunkból fontos állomását. 1923-ban létrehozták az öt évfolyamos tanítóképzőt, 1924. a középiskolai tanárképzés reformjának, valamint a gimnáziumi rendszer (humán, reál) korszerűsítésének az éve. 1925-ben új tantervet vezettek be a hat osztályos elemi iskolákban (kisebbségi nyelvű elemi népiskolákat is létrehoztak), 1926-ban négy évfolyamossá fejlesztették az óvónőképző intézeteket, rendezték a leánygimnáziumok, líceumok helyzetét, tananyagát, 1927-ben pedig a polgári iskolák rendjét határozták meg. Az ipari, kereskedelmi és mezőgazdasági szakoktatást ugyancsak többféle iskolatípus szolgálta, a tanonciskolától kezdve a nevében felső, de lényegében középszintű ipari és kereskedelmi iskolákig. A legfontosabb törvényeken kívül Klebelsberg tudományos intézeteket hozott létre az országban és a kulturális külpolitika részeként az elitképzés céljait is szolgáló, a magyar kultúra értékeit közvetítő tudományos műhelyeket szervezett külföldön a Collegium Hungaricum intézményesített kereteiben.⁵²

A szegedi oktatásügyet és iskolarendszert mi most csak az iparosok szempontjából vizsgáljuk. A következő kérdésekre kerestük a választ: milyen iskolatípusokban találjuk meg az iparoscsaládból származó gyerekeket, melyik volt számukra a legkedveltebb, milyen számban és arányban tanultak olyan iskolákban, amelyek kiemelkedési lehetőséget biztosítottak abból a foglalkozási körből, amibe származásuk folytán tartoztak. Külön figyelmet fordítottunk az iskoláztatás terén megnyilvánuló nemek szerinti különbségekre.

---

⁵¹ T. Kiss Tamás 1999. 19-42. Ladányi 2000. 14-19.

⁵² Újváry 2008. 107-124.

Kutatástörténet

Munkánkhoz először az összefoglaló műveket vettük sorra. A szegedi iskolák két világháború közötti történetét, szervezeti felépítését, típusát, fejlődését, a tanulói létszámot a Szeged monográfia tárgyalja. Az iparos tanoncképzés, mint „a magyar iskolarendszer mostoha gyermeke” (idézet a tanulmány első sorából) összesen másfél oldal terjedelmet kapott.⁵³

Néhány adat gazdag földolgozás is rendelkezésre áll, ezekben azonban az iparos réteg csak az említés szintjén szerepel. A legtöbb iskolatörténettel foglalkozó mű krónikajellegű, néhány kivételtől eltekintve.

Karády Viktor – Valter Csilla szerzőpáros tanulmányában az 1928-ban Szegedre helyezett polgári iskolai tanárképző főiskola történetét tárgyalva elvégezte a tanulók családi hátterének részletes elemzését. Egy országos vonzáskörzetű főiskola tanulóinak társadalmi összetételében bekövetkezett időbeli változást követhetjük nyomon, mely jól tükrözi a gazdasági válság után kibontakozó országos mobilitási hullámot.⁵⁴ A bennünket különösen érdeklő szegedi középfokú intézmények tanulóival hasonló részletességgel szintén Karády Viktor foglalkozott vizsgálva a három szegedi főgimnázium zsidó tanulóit és tanulási stratégiáit.⁵⁵

Szeged legrégebb múltú reáliskolája (1934-től Baross Gábor Gimnázium) történetével foglalkozik az egykori diák, Péter László. Írása a hagyományos iskolatörténeti földolgozás szintjén maradt, mégis, személyes élményei sokat segítenek a száraz statisztikai adatok életre keltésében.⁵⁶ Centenárium visszatekintés és nem történeti elemzés Tóth Béla munkája az állami főgimnázium (Radnóti Gimnázium) történetéről.⁵⁷ A leánygimnázium jubileumi évkönyve is az iskola krónikáját tartalmazza.⁵⁸

---

⁵³ Szabó 1994. 552- 553.

⁵⁴ Karády – Valter 1991.

⁵⁵ Karády 2003. 92-94.

⁵⁶ Péter 1989.

⁵⁷ Tóth 1998. a. , 1998.b.

⁵⁸ Kis 1972.

Az iparos képzés részletes föltárását és a 20. század első felének jellemzőit a környékünkön csak a Szegednél lényegesen kisebb város, Makó esetében találjuk meg Marosvári Attila tanulmányában.⁵⁹ Makó Trianonig Csanád megye székhelye, közigazgatási, adminisztratív központ volt. Szeged és Makó földrajzi elhelyezkedése hasonló, egyaránt osztozott az új határ adta negatív következményekben pl. határ menti városokká váltak, az új határ leszűkítette, átrajzolta az iskolák vonzáskörzetét és ez erősen meglátszott a létszámadatokon, túlsúlyba kerültek a helyi diákok.

A fentiek alapján indokoltnak látszott a szegedi iparos családok gyermekeinek tanulási lehetőségeit és szokásait kutatva az alapadatok összeállításával kezdeni a munkát. Ehhez földolgoztuk az összes szegedi középfokú iskola, szakiskola, és iparostanonc iskola értesítőit, évkönyveit, a témáról szóló összefoglalókat, statisztikákat. Az összehasonlítást az országos adatokkal és tendenciával L. Nagy Zsuzsa tanulmányai⁶⁰ teszik lehetővé. A középfokú iskolázást, műveltségi mobilitást meghatározó tényezőket Síró Béla elemezte.⁶¹ Bódy Zsombor a felsőkereskedelmi iskolák helyét és szerepét vizsgálta 1906-ig,⁶² a nőoktatás jellemzőit Müller Ildikó és Papp Barbara foglalta össze⁶³ A vidéki, Szegedhez hasonlóan szintén jelentős közigazgatási és iskolaváros funkcióval rendelkező Debrecen jellemzőit, a társadalmi rétegződés sajátosságait Tímár Lajos tárta föl.⁶⁴ Az oktatási rendszer és a mobilitás összefüggéseire, a települési hierarchia különböző szintjein jelentkező eltérésekre szintén Tímár Lajos keresett választ.⁶⁵

Iparos gyerekek mobilitási vizsgálatának módszere

A következő fejezetben a kisiparosok gyermekeinek iskolaválasztási stratégiáit vizsgáljuk a különböző szegedi iskolatípusok adatai alapján, ezzel a módszerrel

⁵⁹ Marosvári 1993.

⁶⁰ L.Nagy 1994. 7–47, 1997. 32- 171.

⁶¹ Síró 1995. 563-576.

⁶² Bódy 2006. 767-783.

⁶³ Müller 2006. 673- 711. Papp 2006. 713-756.

⁶⁴ Tímár 1993. 235- 247.

⁶⁵ Tímár 1994. 56-91.

kíséreljük meg kimutatni a lehetséges mozgásteret, a generációk közti mobilitást. Elsőként a szakirányú iparos tanonciskola tanulóinak összetételét elemezzük, majd a polgári iskolákat és egyéb középfokú intézményeket vesszük sorra.

A családi háttérvizsgálathoz az iskolai évkönyvekben található adatokat gyűjtöttük ki és foglaltuk táblázatba. A tanulók szüleinek foglalkozásáról egységes szempontú felvételi adatokat az 1930-31-es tanévtől közöltek a Budapest székesfővárosi Statisztikai Hivatal besorolási szempontjai szerint. Sajnos az 1930 előtti adatok az egymástól eltérő kategorizálási rendszer miatt nehezen összehasonlíthatóak, de egyéb adatok híján, ahol szükséges, utalunk rá.

A statisztika 37 csoportot használt az apák foglalkozásának leírására. Az adatgyűjtés után a felsorolt szakirodalom alapján az elemzéshez 13 főcsoportot képeztünk, melyeket római számokkal jelöltünk a következő módon: (zárójelben a korabeli statisztikai kategória sorszámja).⁶⁶

- I. Nagy és középirtokos (1+2)
- II. Köztisztviselő (6+21+24+28)
- III./"a" Értelmiség (25)
- III./"b" Értelmiség (26)
- IV. Nyugdíjas köztisztviselő, pedagógus, pap (30)
- V. Tőkés, járadékos, háztulajdonos és magánzó (33)
- VI. Altiszt (22+27+29+32)
- VII. Kisirtokos (3+5)
- VIII. Agrárproletár (4+7+8)
- IX. Nagy- és középirtuszóázia (9+14+19)
- X./"a" Kisiparos (10)
- X./"b" Kiskereskedő (15+20)
- XI. Magántisztviselő (11+16+31)
- XII. Munkás (12+13+17+18+23+34+35)
- XIII. Egyéb (36+37)

---

⁶⁶ Az eredeti fölvételi íveket ld. a Függelékben. 1. Nagyirtokos, nagybérű 1000 kat. holdon felül, 2. Középbirtokos, középberű 100-1000 kat. holddal, 3. Kisirtokos, kisberű 100 kat. hold alatt

Az összevont csoportokat esetenként alcsoportokra bontottuk az egyes rétegeken belüli arányok jobb elkülöníthetősége miatt:

III/”a” értelmiség: a papok és pedagógusok alkotják az „a” jelű alcsoportot

III/”b” értelmiség: az orvosok, ügyvédek, mérnökök alkotják a „b” csoportot, azaz a „másféle” (szabadfoglalkozású) értelmiséget (sajnos ebbe a kategóriába kerültek fölvételekre az ott tevékenykedő díjnokok is, ami kissé torzítja a képet).

X. csoporton belül természetesen külön vettük témánk fő vizsgálatát képező kisiparosokat a kiskereskedőktől.

Az elkészült táblázatok az 1930-31-es tanévtől az 1943-44-es tanévig tartalmaznak adatokat. Az egyes iskolákat külön-külön grafikonon ábrázoltuk, végül összefoglaltuk az iparos gyerekek százalékos arányát és létszámadatait a különböző szegedi iskolatípusokban.

Iparos képzés Szegeden

A trianoni határokkal a hagyományos magyarországi iparszerkezet felbomlott, szükségessé vált az 1884-től érvényben levő ipartörvény korszerűsítése és kiegészítése. Az iparos oktatásban az 1922-es törvénnyel és az 1924-ben kiadott tantervvel a szakképzés megerősítése és megvalósítása volt a cél. Az iparostanonc oktatásra is, csakúgy, mint a középfokú oktatásra, három iskolatípust állított föl a törvény: minden helységben, ahol a tanoncok száma elérte a negyvenet föl kellett állítani a tanonciskolát, ahol a negyvenet nem érte el, de a 25-öt meghaladta, ott tanonctanfolyamot kellett szervezni, ahol egy iparágban foglalkoztatott tanoncok száma külön is elérte a negyvenet, szakirányú oktatást kellett számukra biztosítani.

Az oktatás tartalma két részre osztható, az egyik: általános műveltségi, közismereti tantárgyak - hit és erkölcstan, magyar nyelv, üzleti levelezés, földrajz, történelem, számtan, természettan, rajz -; a másik csoportba az ipari hivatásra készítő szaktárgyak tartoztak - szakrajz és szerkezetan, technológia. A tanterv csak keretjellegű volt, mindenütt a helyi igényekhez igazodó tananyagot lehetett

összeállítani.⁶⁷ A tanoncok heti óraszámát 7-ről 9-re emelték, ez azonban nem változtatott azon a tényen, hogy a gyakorlati képzés továbbra is a műhelyekben folyt, az elméleti és a gyakorlati oktatás továbbra is különvált, gyakran nem volt összhangban. Ennél is súlyosabb probléma maradt, hogy a tanonciskolának nem volt minősítő ereje, a szakma megtanulásához szükséges idő a mester és a tanonc közötti szerződés idejétől függött.⁶⁸ Ugyanígy független volt az iskolától a segéd- és mestervizsgák kérdése is, ez a kérdés az ipartestület hatáskörébe tartozott.

A háromféle, egymástól eltérő, más-más lehetőségekkel ellátott oktatási intézménybe járó tanulók között nagy különbség mutatkozott a szakirányú iparostanonc iskolát járt városi tanoncok javára – írta a mestervizsgák alkalmával megnyilvánuló eltérésekről Gálik Pál iparostanonc iskolai igazgató. Az iskolai szervezet még arra is módot adott, hogy az inas, ha tanonciskolába egyáltalán nem járt, hanem 15 éves koráig a helyi, falusi továbbképző iskolát látogatta, mégis ipari pályára jusson és önálló mesterré váljon.⁶⁹

Szegeden a szakirányú iparostanonc iskolát 1884-ben állították föl, a beiskolázott tanulók száma a legkisebb létszám idején (1933-34-es tanév) is meghaladta az ezer főt. 1926-ig csak fiúkat oktattak, akkor indult a leánytanoncok tanítása a fiúkéhoz hasonló iskolai keretek között. Az oktatás színvonalát jelentősen javította, hogy 1930 októberében elkészült az iparostanonc iskola új épülete, ahol az addig a város több iskolájában működő osztályok mellett a kereskedőtanonc iskola és a női iparostanonc iskola is elfért, 1931-től pedig az óraadó tanárok helyett tíz fős önálló tantestületet tanította a tanoncokat, szerkesztésükben 1937-től Ifjú Iparos címmel havonta lapjuk jelent meg.

A lányok szakmára tanításának kérdése is fölmerült korábban, de kezdetben nem volt tömeges az igény. 1886-ban megalakult a Szegedi Nőiparegyesület kifejezetten azzal a céllal, hogy az önerejükre utalt nők a tisztességes keresetmód elsajátítását és a házi szükségletek tárgyainak előállítását megtanulhassák. A

---

⁶⁷ A szegedi szakirányú iparostanonc iskola saját kiadású tankönyvekkel igyekezett korszerűsíteni a rendelkezésre álló szerény jegyzet állományt. Babiczky Ede szerk.: Fizika és kémia [é.n.]; Tóth János szerk.: Polgári jog, közgazdaságtan, egészségtan [é.n.].

⁶⁸ L. Nagy 1997. 80.

⁶⁹ Gálik 1939. 58.

Nőiipariskolát a többféle leánynevelőt működtető özv. Kemény Nándorné felügyelő bizottsági elnök igazgatta négy éven át díjtalanul. 1904-ben kérték a minisztert, hogy az iskolát pénzhány miatt vegyék állami kezelésbe. Az oktatás egy, ill. két évfolyamos volt. Az iskolába beiratkozott növendékek száma ütemes növekedést mutatott: 1899-1900 tanévben 32 fő, 1904-1905 tanévben 61 fő, 1906-1907-ben 69 lány. 1915-ben már 246 lánytanonc volt beszerződve mesterekhez, oktatásukat egyre nehezebben oldott meg az egyesület, mely 1919-ben meg is szűnt, pedig egyre nagyobb igény mutatkozott a lányok munkába állására. A háború kitörésének évében tervezte a város a lányok részére a tanonciskola felállítását, de a bekövetkezett események miatt ez nem valósult meg. 1922-ben 546 leány iparostanonc volt beszerződve mesterhez, akik semmiféle iskoláztatásban nem részesültek. Részükre végül 1926 márciusában kezdődött meg a tanítás községi jelleggel. A felügyeleti jogot az ipariskolai felügyelő bizottság gyakorolta. Helyet a III. kerületi Szegedi Állami Polgári Leányiskolában kaptak. Az épületet ingyen használhatta a női Tanonciskola, a Vallás- és Közoktatási Minisztérium ezzel is támogatta az új iskolát. Az indulás évében a következő szakmákat tanulták a lányok: 9 fő cipész, 20 fodrász, 60 kalapos, 11 kötszővő, 4 nyomdász, 3 paplanos, 464 szabó, 8 szűcs, 4 virágkészítő. A lány tanoncok iskola képzése is három ill. négy évfolyamos lett, mint a fiúké, hetente kétszer, hétköznap jártak iskolába, összesen 9 órájuk volt.⁷⁰

A szegedi iparosok, bár általánosságban elismerték iskolai tanulás hasznosságát, mégis sokallták a tanoncok iskolában töltött idejét a nehéz megélhetési- és tanonctartási viszonyokra hivatkozva. Akkor, amikor a legtöbb iparos segédet nem tartott és egyetlen segítőtársa a tanonc volt, hetente kétszer, egész délutánra nehezen nélkülözte tanulóját. A Szegedi Ipartestület 1925-ös jelentése a magasabb iskolai előképzettség megkövetelésében látta az iskoláztatás és a műhelyérdek sikeres összeegyeztetését. A képzéshez kötött ipari pályákra szerződő tanoncoktól a középiskola 4. osztályának elvégzését, de legalább a hat elemi befejezését írta volna elő, így csökkentve a tanoncok iskolában töltött idejét.⁷¹ Az 1922-es törvény csak a négy elemi vagy legalább az írni-

⁷⁰ CSML VIII. 202.

⁷¹ Szeged Szabad királyi Város Ipartestületének jelentése az 1925. évi működéséről és a magyar kézműiparosok kívánalmairól. Szeged é.n. 5-9.

olvasni tudást követelte meg 12. életévet betöltött inastól, és bár az 1936:VII. tc. már előírta a népiskola 6. osztályának sikeres elvégzését, ez azonban nem mindig teljesült.

A tanonciskolák három osztályból álltak. Ez szükség esetén kiegészült egy előkészítő osztállyal, ill. ha a tanuló szerződése nem járt le a 3. osztály befejezése után, a 4. un. továbbképző osztályba kellett járnia. Magasabb előiskolázottsággal rövidült a kötelező tanonciskolai oktatás. A tanuló a szerződésétől függően kapcsolódhatott be az iskolai oktatásba és hagyhatta el az iskolát, ha mesterénél fölszabadult. Az iparostanonc képzés ellentmondásossága mindvégig megmaradt a korszakban.

1924-től új tantárgyak jelentek meg és az oktatás heti 9 órában folyt. A Csanádi püspök önálló hitoktatói állást szervezett a tanonciskolában.

A szegedi tanonciskolában a következő tantárgyfelosztásban tanítottak: az előkészítő osztály: 1 hittan, 3 magyar és fogalmazás és üzleti levelezés, 3 számtan, 2 mértanóra. Első osztályban: 1 hittan, 2 magyar, 1 földrajz-történelem, 2 számtan, 3 rajz. Második osztályban: 1 hittan, 1 magyar, 1 számtan, 1 természettan-vegytan, 1 könyvvitel, 3 szakrajz, 1 technológia. Harmadik osztályban: 1 hittan, 1 magyar, 1 természettan-vegytan, 1 polgári és közgazdasági ismeretek, 1 könyvvitel, 3 szakrajz, 1 technológia. Negyedik osztály: 1 hittan, 2 könyvvitel, 4 szakrajz, 2 technológia.

A beiskolázás rendszertelenségének javítására Gálik Pál iparostanonc iskolai igazgató tett javaslatot a szegedi tankerületi értekezleten 1939-ben,⁷² melynek célja a szakoktatás elméleti és gyakorlati kérdéseinek megvitatása volt. Gálik a Felvidéken bevált és kipróbált u.n. féléves szemeszter bevezetését javasolta az egész éves tantervek helyett „Ma az év bármely szakában jön és megy a tanonc, felszabadul, tehát képesítést kap anélkül, hogy számot kellene adnia iskoláztatásáról.” Az iparos oktatás színvonalának emelése és eredményessége érdekében reformokat sürgetett.⁷³

A három vármegyét magába foglaló szegedi tankerületben 5 szakirányú iparostanonc iskola működött a nagyobb városokban (Békéscsaba, Gyula, Hódmezővásárhely, Orosháza, Szeged), a legnépesebb a szegedi volt, több mint 1600 tanulóval, a békéscsabaiban fele annyian, a többiben harmad annyian tanultak az 1938-

⁷² Az 1935. VI.tc. az országot 8 tankerületre osztotta. A szegedi magába foglalta Arad –Csanád - Torontál, Békés, Csongrád vármegyéket és Szeged, Hódmezővásárhely thj. városokat.

⁷³ Gálik 1939. 60.

39-es tanévben. Ezeken kívül Békés vármegyében 12 helyen, Csanád vármegyében 7 helységben működött iparostanonc iskola összesen 1500- 1500 tanulóval, Csongrád vármegye 5 településén 900 tanonc volt. Két békési községben iparostanonc tanfolyam működött 100 tanulóval. A statisztika szerint a beiratkozott tanulóknak csak a 78,5 %-a jutott el az év végi vizsgáig, 21,5 %-a évközben elhagyta az iskolát.⁷⁴

A szegedi iparostanonc iskolában is hasonló arányokat találunk. az 1941-42-es tanévben a fiútanulók közül 77,6 % járt év végén iskolába az év elején beiratkozottak közül (14 % év közben iratkozott be), a lányok közül 74,9 % járt végig iskolába (12,3 % évközben kapcsolódott be az iskolai munkába). Az 1942-23-as tanévben az arány: fiúk 72,8 %, lányok 73,8 % Az iskolaelhagyók közül a legtöbben (12- 16 %) év közben felszabadultak, 4-6 % kimaradt és 4-5 % föl volt mentve az iskolalátogatás alól.⁷⁵ A korábbi években még nagyobb arányú volt az iskolaelhagyók száma. Az 1931-32-es tanévben a fiú tanoncok 36 %-a kimaradt vagy felszabadult, az 1932-33-as tanévben a lányok szintén 36 %-a nem járt év végéig iskolába, az 1933-34-es tanévben a lányok 27 %-a, a fiúk 31 %-a, az 1934-35-ös tanévben a lányok 36 %-a, a fiúk 28 %-a maradt ki, az 1936-37-es tanév 31 % és 34 %-os a kimaradók aránya.⁷⁶

Gálik Pál az iparos réteg megbecsültségéről, a társadalmi hierarchiában elfoglalt helyükről a következőképpen beszélt: „Az iparos pályára küldés nemcsak a közép és úri osztályoknál, de még a foglalkozásban élő iparostársadalomnál is fenyegető mumusként áll a tanulmányaiban gyengébbnek bizonyuló, vagy kellő szorgalmat nem tanúsító fiú elé.”⁷⁷

Ilyen vélekedés után nem meglepő, hogy a szegedi tankerületben 1937-38-as tanévben az iparostanonc iskolákban tanuló diákoknak csak 37%-a származott iparos családból. Ezt az mértéket a napszámos szülők gyerekei is elérték, őket 19%-kal a földművesek követték – Géher Lajos beszámolója szerint.⁷⁸ A szegedi ipariskola

⁷⁴ Géher 1939. 42-47.

⁷⁵ Babiczky 1942., Babiczky 1943.

⁷⁶ CSML VIII. 199. 8. d. A szegedi Szakirányú Iparostanonc iskola évkönyve csak az 1941-42, 1942-43, 1943-44-es tanévről lelhető föl, a szegedi levéltárban az iskola iratanyaga pedig hiányosan maradt fenn, ezért az adatgyűjtés sajnos nem teljes körű.

⁷⁷ Gálik 1939. 55.

⁷⁸ Géher 1939. 42. Kispartai János tanfelügyelő által szerkesztett kötet, amely az általa összehívott értekezleten elhangzott előadásokat tartalmazza.

adataiból az derül ki, hogy a tankerület legnagyobb városában az iparosok önreprodukciója még kisebb arányú volt: ugyanebben az évben fiú tanoncok mindössze 22 %-a jött iparos környezetből (160 fő). A legnagyobb számban a munkások gyermekei tanultak szakmát, a tanulók 29 %-t alkották, őket az altisztek (20 %) és az agrárproletárok (14 %) követték létszámban. Az 1931-44 közti időszakban alig változott az arány: a munkásgyerekek átlag 26 %-t képviseltek, egyötödüknek volt önálló iparos az apja (21 %), az altisztek hasonlóan egyötöd maradt az arányuk (20 %), az agrárproletár származású gyerekek 14 %-t alkottak a szegedi iparostanonc iskolában. (II./1. táblázat, II/1. grafikon).

Az iparostanonc iskolába járó lányok esetében hasonló arányokat találunk: a munkásszülők gyermekei tanultak a legnagyobb számban szakmát, a létszám átlag 28 %-át alkották, az önálló iparos szülők átlag 23 % részt képviseltek, az altiszti családból származó lányok aránya magasabb volt a fiúkénál, 24 %, létszámuk azonban csökkenő tendenciát mutatott. Az agrárproletár családból származó lányok ugyanakkor csaknem fele akkora arányban voltak képviselve, mint az ugyanebből a rétegből származó fiúk, mindössze a létszám átlag 7,6 %-t alkották. Mivel a lánytanoncok száma általában csak fele annyi volt, mint a fiúké, az agrárproletár szülők lányainak negyedannyi esélye volt szakmát tanulni, mint az ugyanilyen családi háttérrel rendelkező fiúknak, bár az időszak végére alacsony számuk megduplázódott. A hagyományos, a század elején is érvényes modell szerint, a mezőgazdaságban dolgozó bér munkások lányai számára a házicselédként való elhelyezkedés volt a legkönnyebben elérhető kereső foglalkozás, ami nem kívánt iskolai képzést.⁷⁹ Az első világháborút követő évtizedekben azonban mind kevesebben engedhették meg maguknak a cseléd tartást, a lassan változó viszonyok ellenére az agrárproletár lányok továbbra is alacsony számban részesedtek a szakképzésben. A gyárak (dohánygyár, gyufagyár), ahol jelentős női munkaerőre volt szükség, főként betanított és segédmunkára alkalmazták a nőket. A kiskereskedő szülők számára viszont nem volt vonzó az ipari pálya, számuk tartósan alacsony maradt mindkét nemnél, a fiúknak átlag 3,4 %-a, a lányoknak 3,8 % -a származott ilyen családból (II/2 táblázat, II./2. grafikon).

---

⁷⁹ Gyáni 1995. 555.

Az iparos pálya és a tanonciskola ez időben alacsony tekintélyét az országos adatok is megerősítik: nemcsak a kereskedők küldték ilyen alacsony számban gyermekeiket szakmát tanulni, hanem a tisztviselők és értelmiségiek is, az országos átlag ez utóbbi két rétegből 2,6 %-t jelentett.⁸⁰ A szegedi tanonciskolában a fiúknál a köztisztviselői réteg megfelelt az országos átlagnak, 2,6 %-t tett ki (ebből 0,8% a nyugdíjas tisztviselők fiai voltak), az értelmiségi család gyermekei ezzel szemben csupán 1 %-ot alkottak. A köztisztviselők lányai magasabb arányban voltak kénytelenek szakmát tanulni, a létszám átlag 5,1 %-t tették ki (ebből 1,2 % volt a nyugdíjas szülők lánya), értelmiségiek családból 1,7 % származott. A társadalmi emelkedés lehetősége nagy mértékben függött iskolai végzettségtől, az igazolt tudással rendelkező szülők csak végső esetben adták gyerekeiket ipari pályára, a tanonciskola ezen réteg gyerekeinek a lesüllyedés lehetőségét hordozta.

Az ipari szakmával elérhető életminőség úgy tűnik maguknak az iparosoknak sem volt kielégítő, ezt gyermekük iskoláztatásával fejezték ki. Az iparostanonc oktatás a hagyományos kisipari szerkezetet tükrözte kevés kivétellel. Makón pl. a szabó, asztalos, kovács, lakatos, cipész szakmák voltak továbbra is a legkedveltebbek, reprodukálva a kisváros fejletlen iparstruktúráját.⁸¹ A Szegedhez hasonló nagyságú Debrecen kisipari szerkezetére is az a jellemző, hogy alapvetően a város fogyasztó piacára épülő ágazatok domináltak, de a kisipar nem csupán kiegészítője volt a gyáriparnak, azokban az ágazatokban is jelen volt, ahol gyárméretű üzemek működtek, pl. a textilágazatban.⁸²

A tanulók szakmaválasztása jelzi melyik iparágak voltak az adott időszakban sikeresek, hiszen a mesterek tanoncokat csak a szükséglethez mérten tartottak. A szegedi tankerületben 1938-39-ben a női szabó tanulók alkották a tanoncok 11,9%-át, őket a cipészek, férfiszabók, borbély-fodrászok, géplakatosok követték (5,1 %). A hentes-mészáros, asztalos, kovács, kőműves után a műszerész szakma a 10. a rangsorban. A tankerületi adatoktól eltérően szegedi sajátosság, hogy a szakirányú iparostanonc iskolában az 1941-42-es tanévben a fiúk között a fémipari szakmák voltak

---

⁸⁰ L.Nagy 1997. 89.

⁸¹ Marosvári 1993. 64.

⁸² Tímár 1993. 204-206.

a legkedveltebbek, a tanulólétszám átlag harmadát alkották. A 25 szakmát összefogó 4 csoportból (lakatos iparok, épületszerelő iparok, gépiparok, műszeriparok) a gépipari csoportban tanultak a legtöbben: géplakatos, motorszerelő, autószerelő, vas- és fémesztergályos, vas-és fémöntő szakmában. Előképzettségük is kedvezőbb, magasabb volt az iskola többi osztályánál, 75%-uk a polgárit vagy a középiskola 4. osztályát elvégezte. Ezek a szakmák a nagyvárosi lét sokrétűbb igényeit szolgálták. Az 1931-32-es tanévben a fémipari szakmákat a tanoncoknak csaknem negyede, 24 %-a választotta. Ebben a tanévben a mesterségek szerinti megoszlás a következő volt: legnagyobb létszámban a cipész, borbély, asztalos, szabó, hentes- és mészáros tanoncok voltak, de szorosan mögöttük a tízes lista második felében az épületszerelő és műszeriparok következtek: kőműves, géplakatos, műszerész, villanyszerelő, szobafestő és kevésbé utánuk az épületlakatosok. Az 1933-34-es tanévben a gépiparok a tanult szakmák 26 %-át adták. A legnépesebb szakmák: szabó (12 %), cipész (9,9 %), hentes-mészáros (7,6%), géplakatos (6,6%), borbély (7 %), épületlakatos (5,2 %), asztalos (5,2 %), villanyszerelő (4,9 %), szobafestő (4,2 %), műszerész (3,8 %). A fiúk 51 féle szakmájával szemben a lányok csak 18 szakmában tanultak ebben a tanévben. Túlnyomó többsége a női szabó szakmát választotta (60 %), a hölgyfodrász 16,6 %, cipész 5,9 %, a kalapos 3,6 %, a fehérnemű varró 2,3 %, a nyomdász és a kézimunka előnyomó egyaránt 1,6 %, a fényképész, kötszővő és szűcs ipart 1,3 % tanult.⁸³

A lányoknál a szakmák sorrendje alig változott az 1941-42-es tanévben: a női szabó szakma volt a legnépesebb (179 fő), a cipész (62), a fodrász (61), a kalapos (24) ipar követte. A fehérnemű készítő és a géphurkoló egyaránt 9 tanulót, a fényképész 8 – at foglalkoztatott. Fogműves, nyomdász 4, virágkötő, kozmetikus tanuló 3, 1-1 tanonca volt az aranyozó, cukrász, kesztyűs és látszerész iparnak.

A szülők lakhelye szerinti statisztika az 1938-39-es tanévben helybeli többséget mutat, a fiú tanulók 92,7 %-a volt szegedi, az 1062 fiúból csak 77 tanuló volt bejáró, a legközelebbi 3 km-ről, a legtávolabbi 60 km-ről járt iskolába (Csanádpalota), a lányok 92,3 % volt szegedi, 44 lány volt bejáró, a legközelebbi 4 km-ről (Újszőreg), a

---

⁸³ CSML VIII. 199. 8.d.

legtávolabbi 70 km-ről (Mezőhegyes) járt iskolába.⁸⁴ 1943-44-es kimutatás szerint a lányok 78 %-a volt szegedi, 14 %-a Csongrád vármegyei, a szomszédos Csanád- Arad-Torontál vármegyékből 0.3 % jött, de volt 2 tanuló Hódmezővásárhelyről, 2 Pest megyéből és legtávolabbról 2 tanonc Máramaros vármegyéből. A fiúk beiskolázási körzete ennél kiterjedt volt. A lányokkal egyezően magas volt a helybeli tanoncok aránya, 76,5 %, ugyancsak 14 %-uk Csongrád vármegyei, 4 % a szomszéd vármegyékből jött (Bács, Békés, Csanád), Pest vármegye 2,6 % (20 fő) tanoncot adott, de volt tanuló Csík, Szabolcs, Szatmár, Szolnok, Tolna, Udvarhely, Ung (13 fő, azaz 1,7 %) Vas, Zala és Zemplén (18 fő) megyékből is. A Trianoni határok előtt hagyományos vonzaskörzetből, a Délvidékről, nem volt tanuló a szegedi iparostanonc iskolában.

Zsidó iparosok

A korszak vége részben nem természetes fejlődés eredménye. Az 1938-as és a következő évek zsidókat sújtó diszkriminációs törvényei megnövelték a zsidó tanoncok számát az ipari iskolákban. Mint a szegedi tanonciskola évkönyve írta 1942-ben: „Húsz évvel ezelőtt a menekült magyar tisztviselők jöttek az ipari pályára, vagy akik a kommunizmus bukása után állásukat veszítették. Most izrael népe jelentkezik a beírásoknál jelentékeny számban érettségi bizonyítvánnyal.”⁸⁵ Tegyük hozzá: a gazdasági válság vagy a megrendülő családi stabilitás is sokakat pl. a középosztályhoz tartozó családok nőtagjait is arra kényszerített, hogy önálló keresővé váljon. A zsidó tanulók pedig kiszorultak más, számukra szokásos pályákról, az iparos - vállalkozóvá válás még mindig kínált vállalható életpályát.

Az 1942-es tanévben a szegedi iskolában tanuló lányok közül 38 fő (az összes lányok 9,5 %-a), a fiúk közül 37 fő (az összes fiú 4,8 %) volt zsidó vallású. Talán ennek a ténynek tulajdonítható, hogy érettségije 18 fiúnak és 2 lánynak volt, főiskolája 2 fiúnak, bár vallás és előképzettség összefüggésében nem készítettek kimutatást a

⁸⁴ CSML VIII.199. 10.d. 41/1939.

⁸⁵ Babiczky 1942. 14.

tanulókról. A szegedi tankerületben, a békéscsabai iskolában az 1939-es évben az évi 10-15 zsidó tanuló száma 63-ra ugrott föl. Ezeknek a tanulóknak kétharmad része legalább a 6. középiskolai osztály elvégzésével, vagy érettségi bizonyítvánnyal jelentkezett ipari pályára. Jelentékenyen javították a tanonciskolák előképzettségi mutatóit, de természetesen nem ez volt a jellemző iskolázottsági szint. Általánosságban azonban megállapítható, hogy az 1930-as évekre mindenütt javult a kép. A szegedi iskolában analfabéta az 1930-s évek elején még volt, de 1935 –től előkészítő osztályt sem kellett indítani. Kevés kivételtől eltekintve az ipari pályára lépő tanoncoknak megvolt legalább a 4 elemije. A népiskola 6. osztályát azonban még sokan nem végezték el. A legalacsonyabb iskolai előképzettséggel hagyományosan a cipész, csizmadia, papucsos tanoncok rendelkeztek, „Alig akad közülük néhány, akinek négy polgárija vagy középiskolája van. Akad ugyan néhány érettségizett, meg főiskolát végzett is, de ezeket a kényszerűség hozta ide, nem az ipari pálya iránti szeretet.” az iskola 1942-es évkönyve.

Az 1931-32-es tanévben a fiúk között csak 16-an voltak a zsidók (2,5%), az 1933-34-es tanévben 9 tanuló (2%), 1934-35-ben 5 fő (1%), 1936-37-ben 14 fő (2%). A lányok között magasabb a zsidó tanoncok aránya: 1933-34-ben 14 fő (4,5%), 1934-35-ben 15 fő (4,3%), 1936-37-ben 8 fő (2%).

Az 1940-41-es tanévben fölvelt tanulók között 86 volt zsidó vallású, 41 fiú (4,9 %) és 46 lány (10 %). Ugyanakkor az érettségizett tanulók közül 7 lányt (fehérművarró, 2 női szabó, építész, fodrász, fényképész, látszerész) és 1 tímár tanoncot mentettek föl az iskolalátogatás alól. Az iratok hiányosak, így a fölmentett tanulók vallása nem derül ki.⁸⁶

Az 1942-43 évben viszont vannak adatok a zsidó tanulók szakmaválasztását illetően. Szembeötlő, hogy az igényesebb, kifejezetten városi iparok dominálnak. Az építész és tímár szakmákat kivéve ebben az évben is volt zsidó iparostanonc. A 68 zsidó diák 32 szakmában tanult Szegeden. A zsidó lányok több mint kétszer annyian tanultak szakmát, mint a zsidó fiúk. Ez fordítottja az iskolában tanuló összes tanonc fiú-lány arányának. Legtöbben a női szabó ipart választották 16-an, utána a fényképész,

---

⁸⁶ CSML VIII. 199. 10. d. 831/1940., 1020/1940.

fodrász, fogműves és a nyomdász szakma következett 4 –4 tanulóval, kalapos 3, kozmetikus cipész, kötszővő, órás fehérvarró 2, látszerész, kesztyűs, szűcs 1 tanuló. Ha összehasonlítjuk az iskola összes, lányok által választott szakmájával, azt tapasztaljuk, hogy néhány iparágban minden tanuló zsidó volt, ilyenek a fogműves, nyomdász, kesztyűs, látszerész, a fényképészeknek pedig a fele, a beiskolázott 3 kozmetikus tanonc közül 2 volt zsidó.

Az iskolázottság és a szakmai megoszlás összefüggését országos adatokból ismerjük⁸⁷ miszerint a legiskolázottabb réteg a nyomdászoké, utánuk a szabók következtek, de a fodrász szakma is a rangsor első felébe tartozott, a kis létszámú, városi szakmákról nem is beszélve. A szakmai hierarchia végén a nagy létszámú cipészek és csizmadiák foglaltak helyet. A zsidó tanulók szakmaválasztása kevés kivétellel a rangosabbnak számító iparokra esett.

A fiúk között a fogműves 7, a cipész ipar 5, a szabó és asztalos ipar 3-3 tanulót képzett. A nagy számú egyéb tanulót vonzó motor- és villanszerelő szakmákban a zsidó tanoncok 1-1 tanulóval voltak képviselve. Összehasonlítva a zsidó iparúzókat 1939-ben készült lajstromával⁸⁸ csak a motorszerelő szakmában nem találni zsidó mestert, hacsak nem valamelyik műszerész vagy műszaki cikkel, autóalkatrésszel foglalkozó mester volt a munkaadó, az 1 fő kaptafakészítő fiú a 14 asztalos mester egyikénél tanulhatott.

A zsidó iparúzókat listájában 695 személy szerepel 777 iparigazolvánnyal, közülük több mint fele, 404-en kifejezetten kereskedelmi tevékenységet folytattak. A listába valamennyi zsidó kereskedő belekerült, a kereskedők minden rétege: a pénzkölcsönzéssel és banki tevékenységgel foglalkozó 3 fő és a 18 kereskedelmi ügynökség csakúgy mint a 32 szatócs és a 31 zsidó. A lajstromban maradt 299 iparos mester 75 félé tevékenységet folytatott, közülük sokan a szakmájukba vágó cikkekkkel is kereskedtek is, pl. a nyomdász- könyvkötő mester könyv és papír árúval, a fehérneművarró, kötszővő iparos rövidárúval, a szabók közül volt aki textilárú és szőrme eladásával, a 7 órás ékszeripari kereskedéssel is. A zsidó mesterek között volt 2

---

⁸⁷ L. Nagy 1997. 57-59.

⁸⁸ CSML Ipartestületi iratok IX. 201. 31 k.

szűcs – a tanulók között is-, 1 fő ernyőkészítő - 1 tanuló, 1 kesztyűs mester –1 tanuló. Az egyezések valószínűleg nem véletlenek.

A zsidó iparosok között a legnépesebb szakma hagyományosan a szabóké (összesen 49 mester; 28 női-, 12 férfiszabó és 9 női-, férfi ruhakészítő), utánuk a vendéglátósok következnek (23), asztalos- redőnykészítő (14), az órás és ékszerész iparnak 17 mesterét írták össze. A cipészeket (11 fő) megelőzik a városi igényeket fölismerő és ahhoz alkalmazkodó villanszerelő, műszerész ipar (12), utánuk következnek létszámban a fodrász, borbély (11), fogtechnikus (9), fehérnemű-kötszővő, majd a női kalapos mesterek (8). A fényképész és üveges iparban 7-7 mester tevékenykedett, fűzőkészítéssel és kárpitozással 6-6 mester foglalkozott. A zsidó mesterek a Szegedi Ipartestületben akkor iparendéellyel rendelkező tagok kb. 10 %-t tették ki. Szegedhez hasonló nagyságú város, Debrecen 244 zsidó kisiparosából legtöbben szintén a szabó iparban tevékenykedtek, ugyanakkor a zsidó mesterek között szintén nagy arányban voltak azok, akik a városiasodás előrehaladásával jelentkező új igényeket ismerték föl pl. szobafestő, üveges, villanszerelő, műszerész, órás, kozmetikus, női kalapos.⁸⁹

Az 1944 júniusából Szegedről elhurcolt 4500 deportáltból 247 fő, a deportáltak 5,48 %-a volt kézműves iparos.⁹⁰

A gyakorlati képzés

A szakma tanulásának nemcsak a hosszát, hanem az anyagi feltételeit is a mester és a tanonc közötti szerződés rögzítette. A szegedi tankerületben 1938-39-ben a mesterek egy része havi 4-40 pengőig terjedő fizetést, másik részük 20-40 pengőig terjedő értékben ellátást adott a tanoncnak. Jelentős részük azonban semmi anyagi előnyt nem nyújtott a tanulónak, sőt voltak a mesternek fizető tanoncok is. A szakirányú iskolákban (nagyobb városokban) tanuló tanoncok közül háromszor annyian kaptak fizetést, mint az iparostanonc iskolák tanulói a kisebb helységekből, ott az

⁸⁹ Tímár 1993. 183-184.

⁹⁰ Réti 1994. 166.

ellátásban részesülők voltak többen, de egyúttal többen voltak azok is, akik semmilyen juttatást nem kaptak. Nyilvánvalóan a vidéki iparosnak kedvezőbb volt a természetbeni élelmezés, mint a munkát pénzben kifizetni. Összességében a tankerület 7112 tanonca közül fizetést 22 %-a, ellátást 24 %-a kapott, a mesternek fizetett 2 % és nem fizetett, de nem is kapott fizetést a tanulók 59 %-a. Ezek szerint az iparostanoncok többsége valóban ingyen tanulta meg a szakmát.⁹¹

Szegeden a fiú és a lány tanoncok szegődési feltételei között is különbségek voltak a fiúk javára. 1939-ben a fiútanoncok csaknem fele, 48 %-a részesült havi díjazásban (511 fő), míg a lányoknak csak 17 %-a (100 lány) kapott fizetést, természetbeni ellátást a fiúk 17 %-a (180 fő), a lányok 2,4 %-a (14 lány) kapott, a lányos szülők fizettek többen a mesternek a tanításért, 21-en (3,6%), míg a fiúk közül csak 4-en (0,4 %). A lányok ugyan kisebb összeget fizettek, 5-20 P-t, míg a fiúk a dupláját, 20-50 P-t. De ugyanakkor a lányok kevesebb fizetést is kaptak: 1-8 P-t, míg a fiúk 10-20 P-t, a természetbeni ellátás (ami nemcsak élelmezést, hanem lakhatást is jelentett) havi értéke mindkét nemnél 20-40 P-t tett ki.⁹² Ugyanekkor Budapesten a tanoncok mintegy 70 %-a kapott hetibért, de a természetbeni ellátás egyes, hagyományos szakmák területén szintén megmaradt, pl. élelmiszeripari tanoncok közül a pékek, hentes- és mészárosok, vagy a szabók, és cipész tanulók között volt magas a természetbeni juttatásban részesülők aránya.⁹³

A szegedi tanoncok helyzetére jól rávilágítanak az Ipartestület panaszkönyvei, melyek az inasok és a mesterek közötti konfliktusokat rögzítették.⁹⁴ A felmerült problémákat többnyire a szerződés felbontásával oldották meg. Jellemző esetek, amik a régi időket idézi: a napi 8 óra munkaidő helyett túlmunkára kötelezés pl. Gombos Mihály cipész tanoncát reggel 6 órától este 9-10 óráig dolgoztatta, nem engedte haza ebédre, vásár- és ünnepnap is dolgoztak. (1937. IX. 7.) A goromba bánásmód és a bántalmazás többször előfordult pl. bejelentés Nagy István Kovács mester ellen, aki tanoncát ütötte-verte, kalapáccsal támadt rá (1938. VII. 9.), de még többször az a

⁹¹ Géher 1939. 47-48.

⁹² CSML VIII. 199. 10. d. 41/1939.

⁹³ L. Nagy 1997. 206.

⁹⁴ CSML IX. 201. Sajnos csak 1932-34 és az 1937-39-es kötetek vannak meg, így csupán részleges adatgyűjtésre van lehetőség.

panasz, hogy a tanulót nem az iparban foglalkoztatták, hanem házimunkát végeztettek vele, pl. Szabó József hentes és mészáros tanoncát a tanyáján dolgoztatta. (1937. X. 12.) A legtöbb eset a kifizetetlen munkabérrel foglalkozott, vagy azzal, hogy a mester a tanulót felmondás nélkül elküldte, a segéd pedig ragaszkodott a 2 heti felmondáshoz és az arra az időre járó pénzhez pl. Ketter Ferenc vendéglős ellen tett bejelentés (1937. IX. 23.) Az OTI-ba, vagy az Ipartestületbe való bejelentés elmulasztása is ok volt a szerződésbontásra, de a mester is bontott szerződést, ha tanonc igazolatlanul távol maradt, nem bizonyult alkalmasnak az iparra, iskolát mulasztott, emiatt a mestert megbírságozták (ezt a szülőkre hárította át a mester).

Néhány esetben a szakma elsajátításának anyagi feltételeiről is értesülünk. Komlósi Lajosné női szabótól a szülő elvitte a lányát, mert 200 P-t fizetett a tanításért, mégsem a mesterségben foglalkoztatta, hanem cselédmunkát végeztetett vele. (1939. I. 12.). A természetbeni járadékkal való tandíjfizetés is előfordult: egy klárafalvi szülő bontott szerződést Dékány Ferenc fodrász iparossal az ok megjelölése nélkül és visszakövetelte a 9 hónapra esedékes részt az egy évre járó ellátmányból. Az évi képzési díj a következő volt: 1 q liszt, 2 ½ q burgonya, 3 kg szappan, 1 db 8 hetes malac, 1 q árpa és 1 q kukorica. (1938. XI. 27.) Özv. Steiner Józsefné ernyőkészítő lánytanoncát panasolta be, aki, a mester szerint szemtelen és lusta. A munkaadó fel akarta bontani a szerződést, amennyiben a költségeit megtérítik (1937. XI. 5.). A felmerült panaszok alapján a szerződésben rögzített bérek kifizetésével is sűrűn adódott probléma.

A szegedi szakirányú iparostanonc iskolában az 1933-34-es tanévben volt a legkevesebb tanuló: 712 fiú és 446 lány, ezután lassan növekedett a létszám. A csökkenés az 1927-28-as évtől kezdődött, a gazdasági válság éveiben egyenletesen tovább csökkent, de az azt követő létszámgyarapodás ellenére sem érte el az első világháború előtti szintet. A létszámapadás Szeged valamennyi iskolájában megfigyelhető volt, alapvető okát a világháború okozta születéskiesés kedvezőtlen hatásában kell keresni, valamint abban, hogy a trianoni határokkal elszakított területekről, Szeged hagyományos beiskolázási körzetből elmaradtak a diákok.

Az iparostanoncok közül csak a fele volt elégedett a választott pályával az 1938-as fölmérés szerint. A 164 elsőéves fiú közül 30 % más ipart szeretett volna tanulni, 20

%-a nem ipari pályára vágyott. A 213 leány közül 44 % volt elégedett a szakmájával, 20 % más ipart választott volna, 34 % más pályát szeretett volna választani, 2 % viszont egyáltalán nem vágyott kereső foglalkozásra, inkább otthon szeretett volna maradni.⁹⁵

Kereskedőtanonc iskola

A törvény értelmében kereskedőtanonc iskolát 40 fős tanulólétszámmal, kereskedőtanonc tanfolyamot 25-ös létszámmal kellett szervezni a helyhatóságoknak. Azokon a helyeken, ahol a kevés tanuló miatt nem működött kereskedőtanonc iskola, a kereskedők az iparostanonc iskolába jártak. A szegedi tankerületben összesen négy kereskedőtanonc iskola működött (Békéscsaba, Makó, Hódmezővásárhely és Szeged), ezért a tanoncok 6,8 % az iparos iskolákat látogatta. Leánytanulók csak a makóiban voltak (az 1938-39-es tanévben 36 fő), ezért a szerződötet kevés számú leány tanonc az iparostanonc iskolákban tanult.⁹⁶

Szegeden 1884-től működött kereskedőtanonc iskola. Az iparostanonc iskolához hasonlóan a tanulók évközi számát a szerződötetés és a felszabadulás változó időpontjai erősen befolyásolták. Létszámuk erősen alatta maradt az iparos tanulóknak, a legnépesebb évfolyam 1940-41-ben 210 fős volt.⁹⁷ A kisiparos szülők szívesen adták kereskedő tanulóknak gyermeküket. A szegeden tanuló kereskedőtanoncok között magas arányban találjuk az iparos gyerekeket. A kisiparos családból származók a tanulók csaknem a negyedét adták, (24 % 31 fő), ami megfelel az országos átlagnak, csak az altiszti származásúak előzték meg őket 1 %-kal. A tankerület többi iskolájában eltérő arányokat találunk: az 1938-39-es tanévben az iparos gyerekek aránya a kereskedőtanoncok között magasabb: 35 %. Szegeden a munkás és agrárproletár gyerekek mellett a magántisztviselők gyerekei is erőteljesen és emelkedő számban voltak jelen a kereskedőtanoncok között, míg az iparostanonc iskolában törpe kisebbséget alkottak (II/3. táblázat, II/3. grafikon). Valószínűen vonzóbb pályának tűnt

⁹⁵ Babiczky 1938/39. 61-63.

⁹⁶ Géher 1939. 53.

⁹⁷ Szakáll 1943.

egy elegáns üzlet eladó pultja mögé állni, mint egy apró műhelyben görnyedni a munkadarab fölött. Zsidó tanonc viszont kevés volt a kereskedőtanulók között 1934-1943 között a szegedi iskolában: legtöbb 5 fő, az összlétszám átlag 1,7 %-a, ami jelentősen eltért a tankerület iskoláitól, ahol ennél jóval magasabb arányban voltak jelen, a létszám 15 %-t alkották. A kiskereskedők is főként alacsony arányban voltak képviselve Szegeden, mindössze a tanulók 4 %-nak volt apja is kiskereskedő, a tankerület egészében arányuk - 16 % - meghaladta az országos átlagot, ami 12,5 % volt. Mind a zsidó, mind a kiskereskedő gyerekek alacsony számának az volt az oka, hogy nem a tanonciskola volt az egyetlen út a kereskedővé váláshoz. Bár a törvény kimondta, hogy a kereskedőinasnak tanonciskolába kell járnia, de, ugyanakkor szakképzés nélkül is bárki nyithatott üzletet, folytathatott kereskedelmi tevékenységet, csak bizonyos ágakat kötöttek képesítéshez, ilyenek voltak gyógy- és vegyi áru, lő- és robbanószerrel való kereskedés és a drogista szakma.⁹⁸

A tanulók előképzettsége a szegedi kereskedőtanonc iskolában is javult az évtizedek folyamán, 4 polgárit vagy a középiskola valamelyik osztályát a tanoncok 12 %-a végezte el - írta az iskola 50 esztendő évfordulóján az igazgató 1934-ben.⁹⁹ A legtöbb kereskedőt a fűszer- és vegyes áru ágazatban képezték, őket a rőfös- és rövidáru kereskedők követték számban, az 1930-as évek végétől a divatáru ágazatban tanulók száma nőtt meg. A tanulók több mint 70 % - a az iskola székhelyén lakott.

Polgári iskolák

A sokat vitatott, de a két világháború között végig népszerű polgári iskola célját az 1927. évi XII. tc. a következőkben határozta meg: "A polgári iskolának az a feladata, hogy a tanulót vallásos, erkölcsös és nemzeti szellemben gyakorlati irányú általános műveltséghez juttassa és ezzel közvetlenül a gyakorlati életre, vagy a középfokú szakiskolára előkészítse. A polgári leányiskola feladata ezenfelül művelt, magyar

---

⁹⁸ L. Nagy 1994. 24.

⁹⁹ Hauser 1934. 13.

polgári háziasszony nevelése.”¹⁰⁰ Főként a gyakorlati pályára készülők iskolája volt, de nem zárta el a továbbtanulás lehetőségét sem. A tanító- és óvónőképzőkbe és egyéb ipari, kereskedelmi szakiskolákba nyitotta meg az utat a diákoknak, különbözeti vizsga letételével a gimnáziumba is át lehetett jelentkezni. A fenti törvénycikk a polgárit középfokú iskolává minősítette és egységesítette a képzési időt: a népiskola 4. osztályának elvégzése után a polgári iskola a fiú és a leányiskolákban egyaránt négy évfolyamos volt. Az átlépés lehetősége másféle, érettségit adó középiskolába meglehetősen korlátozott volt. A középiskola alsó négy osztályában tanított ismeretanyaggal szembeállítva a polgári iskola tananyaga eltérő volt, nemcsak a latin nyelv hiányzott, hanem az egyes tárgyakat is kevesebb óraszámban tanították (nyelvi, mennyiségtani órák), kevésbé volt arányos az elosztás is, pl. a középiskola három évig tanította a magyar nyelvtant, a polgári csak kettőig. A polgári iskola tanterve is folytonos módosításra szorult. A középiskola 1926-ban és 1939-ben új tantervet kapott, addig a polgári fiúiskola 1918, a polgári leányiskola tanterve 1908 –tól volt érvényben. Tovább bonyolította a helyzetet, hogy a tanterv még a hat osztályos polgári iskolák számára készült, miközben az 1927-es törvény szentesítette az általános gyakorlatot, a négy évfolyamos polgárit.

1924-ben a középiskolákat is három típusba sorolták: gimnázium, reálgimnázium és reáliskola. A polgári iskolából átlépőknek elsősorban a reáliskola kínált továbbtanulási lehetőséget, mivel abban a típusú középiskolában a latin nyelvet nem oktatták, helyette a modern nyelvek közül választhattak a tanulók, ill. a természettudományos tárgyakat kiemelten kezelték, ezzel a gyakorlati életre készítette fel az ott tanulókat.

A következő tanügyi módosítás során, 1934. évi XI. törvénycikkkel egységesítették a középiskolák tananyagát, nagyrészt a reálgimnáziumok tanterve alapján. Ezután még nehezebbé vált a polgáristák átlépése a gimnáziumba.¹⁰¹ Országosan jellemzőnek tekinthető a polgári iskolákban tanulók családi háttere, miszerint főként az altisztek, kisiparosok, kiskereskedők, kisbirtokosok és munkások

---

¹⁰⁰ Somogyi 1944. 106-107.

¹⁰¹ Tímár 2004. 72.

gyermekai tanultak ebben az iskolatípusban, a köztisztviselők gyermekei inkább az érettségi bizonyítványt adó gimnáziumot részesítették előnyben.

Szegeden öt polgári iskola szolgálta a 10-14 éves korosztály tanulási lehetőségeit: két állami fenntartású a fiúknak, a leányoknak kettő állami és egy egyházi. Ezekon kívül 1929-ben elkészült a Szegedre helyezett Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola gyakorló iskolája fiú- és leánytagozattal.

A polgári fiúiskolák közül régebbi múltra az 1873-as alapított II. kerületi Madách utcai iskola tekint. Tanulói létszáma az 1930-as években 300-400 fő között volt, 1939-től 500 fölött volt. Az iskolában az altiszti rétegből származók voltak a legnagyobb számban és arányban képviselve (átlag 30%), a munkásszülők gyermekei erős növekedést mutatnak, arányuk 12 %-ról 28 %-ra emelkedett, létszámban utolérték, majd meghaladták az altisztek fiainak létszámát. Az iparosok (20%, évi átlagban 91 fő) gyermekeivel az altiszti és munkás származású gyerekek együttesen a tanulói létszám több mint 60 %-át tették ki. Az agrárproletár gyerekek nagyobb számban és arányban voltak képviselve, mint a másik hasonló iskolában, ahol a kisbirtokos réteg fiai tanultak inkább (II/ 4. táblázat, II/4. grafikon).

A zsidó diákok a II. kerületi polgáriban átlag 3%-kal, a III. kerületiben 0,45%-kal voltak képviselve. A kisiparosok gyermekei 2 %-kal, a kiskereskedők szintén 2%- kal többen voltak a II. kerületi fiúiskolában, a zsidó tanulók magasabb aránya valószínűleg ennek tulajdonítható. A hagyományokat sem lehet figyelmen kívül hagyni: ebben az iskolában az első negyedszázadban a beiratkozott tanulók 12 %-a volt izraelita.¹⁰²

A III. kerületi polgári fiúiskolát 1895-ben szervezték, 1900-ban költözött a Boldogasszony sgt. 6. sz. alá. Ezt az épületet a Szegedre helyezett Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola kapta meg, ezért mellette 1929-30-as tanévben felépült az új iskola, ami befogadta a Polgári Tanárképző Főiskola gyakorló iskoláját és az 1930-ban Szent Imre hercegről elnevezett III. kerületi fiúpolgárit. 8 tantermet használtak külön, közös volt a tornaterem, a fűtés és még öt helyiség.¹⁰³

Madách utcai polgáritól eltérően ebben az iskolában a kisbirtokos réteg jelenléte volt erős (15%). A másik három legnagyobb létszámú réteg némileg eltérő arányokat

¹⁰² Kovács 1898. 48.

¹⁰³ Koczás 1937.

mutat, ezen belül a kisiparos gyerekek aránya alacsonyabb volt. A legnagyobb létszámot itt is az altisztek fiai alkották, 34%- t (átlag 125 fő), őket követték a kisiparosok gyerekei 18%-kal, évi átlag 69 fővel, majd a munkások gyermekei (14 %) (II/5. táblázat, II/5. grafikon).

Sok volt a vidéki tanuló, a kisbirtokos szülői háttér jelentősebb aránya is erre vall. Ez volt az állomáshoz legközelebb eső polgári iskola, a közeli MÁV fiúnevelőből átlag 50 tanuló járt ide. A nevelés meglehetősen katonás jellegű volt, századparancsnokok, ill. szakasziparancsnokok irányították a tanulókat. Még a vasárnapi misére is zárt menetoszlopban vonultak, kúrtszó mellett. A tanulók csaknem 90 %-ban katolikusok voltak, a zsidó tanulók a létszám fél százalékát tették ki.

A “Miasszonyunk”-ról elnevezett római katolikus polgári leányiskola az 1894-5. iskolai évben alakult a szegény iskolanővérek vezette elemi iskola felső négy osztályából. Az iskolát több ízben kibővítették.¹⁰⁴ A mai épület 1928-ra készült el. A Horthy-korszak csaknem valamennyi iskolatípusa képviselve volt a tanintézetében: 4 és 8 osztályos elemi iskola, a polgári lányiskola mellett 1930-tól nőipariskola, amit ipari leány középiskolává szerveztek át, 1934-től leánygimnázium és 1901-óta működött a tanítónőképző intézet is.¹⁰⁵

A polgári leányiskolák közül ez volt a legrégebb, ez lehetett a legnagyobb vonzerejű polgári iskola, valószínűleg ennek köszönhető a köztisztviselői és értelmiségi családi háttérrel rendelkező tanulóknak a többi szegedi polgári iskolához képest magas aránya (II/6. táblázat, II/6. grafikon).

A részletes adatokat nézve a következő kép rajzolódik ki: a legnagyobb létszámot az altiszti (26%), a kisiparos (19%) és a kisbirtokosi (12%) családi háttérrel rendelkező tanulók adták – ez utóbbi réteg egyenletesen növekvő létszámmal. Ebben az iskolában jelentős volt a köztisztviselői családból jött tanulók száma, igaz, időben egyenletesen csökkent, felére esett vissza a létszámuk, a pedagógus értelmiségi réteg leányainak száma is magasabb, mint a korabeli polgári iskolákban, de arányuk 7%-ról 2%-ra esett. A munkások gyermekinek aránya jelentéktelen (1 %), ellentétben a többi polgári iskolával. A tanulók ilyen társadalmi tagolódása csak erre a felekezeti polgári

¹⁰⁴ Amheim 1944.

¹⁰⁵ Szabó 1994. 558.

iskolára jellemző. Az értelmiségen belül a pedagógus, tanári réteg adta a többséget, de a szabadfoglalkozású értelmiség is erősebben volt képviselve mint a többi polgárban. Egyházi iskoláról lévén szó a tanulók több mint 90%-a a római katolikus felekezethez tartozott, számban a református diákok következnek a sorban, zsidó tanuló a vizsgált időszakban nem volt. Az érettségi nélküli továbbtanulási lehetőség szinte intézményen belül adva volt: A tandíj magasabb volt a többi polgárhoz viszonyítva, az 1937-es tanévben az évi 50 pengős (a többiben 40 P) évi tandíj mellé beiratkozáskor 25 pengő felvételi díjat kellett fizetni, míg másutt 4, ill. 6 pengőt.

Az apácák által fenntartott polgári leányiskola mellett volt a városban egy másik polgári iskola is leányok számára állami kezelésben, amely 1911-ben kettévált, az 560 főnyi tanulógardájának a város egymástól távol eső pontján emeltek iskolaépületet. Az egyik iskola a belvárosban maradt, a Margit utca 25-27. sz. alatt 1911-ben el készült az új iskolaépület, ez a III. kerületi polgári leányiskola, mely 1948-ig működött négy osztályos polgári iskolaként.¹⁰⁶

A III. ker. polgári lányiskolába járó diákok családi háttere hasonlított a másik állami polgári leányiskoláéhoz, de a kisbirtokos gyerekek számának növekedése és a kiskereskedő réteg erősebb jelenléte volt megfigyelhető. A kiskereskedő gyerekek aránya 7-8 % körül volt, míg a II. kerületiben 4-5 %. A kisiparos lányok aránya 20 % fölötti, átlagban csaknem a tanulók negyedét adták. Az 1936-37-es tanévben a tandíjkedvezményben részesülő tanulók aránya 10 % volt. A zsidó diákok aránya jóval magasabb mint a II. kerületi leánypolgárban, a 339 diákból 29 fő, azaz 8,5 %. Ennek oka a belvárosi elhelyezés, a zsidó negyed közelsége és a nagyobb számban jelenlevő kiskereskedői réteg lehetett (II/ 8. táblázat, II/8. grafikon). A diákok túlnyomó többsége helybeli, vagy a város közvetlen környékéről járt be.¹⁰⁷

A Tisza Lajos körúti épületből az állami polgári leányiskola másik fele 1913-ban költözött át Felsővárosra, a II. kerületi Dugonics utca sarkán elkészült épületbe. A két állami polgári leányiskolába járó diákok társadalmi rétegződése egymáshoz hasonló képet mutatott. Az altiszti, kisiparos és munkás szülők gyermekei a tanulók több mint 60 %-át adták (II/7 táblázat, II/7. grafikon).

¹⁰⁶ Tóth, H. 1999. 90-91.

¹⁰⁷ Koczás 1941.

A II. kerületi iskolában az 1935-36-os tanévben az összes (310) tanuló harmada (110 fő) fizetett teljes tandíjat, a többiek igénybe vették a 4 fokozatú tandíjkezdmény valamelyik fokát, teljes tandíjmentességet 30 tanuló, az összlétszám 10 %-a kapott. A kedvezményeket meghatározott százalékfokozat szerint ítélték oda megfelelő tanulmányi előmenetel alapján, a lehetőségeket a szegény sorsú, jól tanuló lányok teljes mértékben kihasználták. A beiskolázott lányok többsége római katolikus volt, 6 tanuló volt zsidó vallású (1,9 %).¹⁰⁸

Mindkét állami lánypolgáriban az adatokból hasonló grafikonot lehet rajzolni: 1930-44 között az altiszti származású tanulók átlag 28-24 %-át a kisiparosok átlag 22-24 %-a követte, majd a munkás kategóriába soroltak 17-16 %-a – ez utóbbi réteg mindkét iskolában növekvő tendenciával.

A vizsgált szegedi polgári iskolákban egymástól kissé eltérő mértékben kirajzolódik az egész országban jellemző kép: a tanulók társadalmi átrétegződésének folyamata. A polgári iskolát felállításakor Csengery Antal “a művelt polgári középosztály” iskolájának szánta, akik az elemi iskolai tudásanyagnál többre vágytak. A polgári a két háború között egyre inkább az alsóbb, feltörekvő társadalmi rétegek iskolájává vált.¹⁰⁹

A polgári iskola gyakorlati jellegéről sokat vitatkoztak. „Nem nevelhetünk s nem is nevelünk sem gazdát, sem iparost, sem kereskedőt, viszont az még kevésbé célunk, hogy az elméleti ismeretek előtérbe helyezésével a tudományos pályákat tegyük növendékeink előtt vonzókká.” -fogalmazott Balás Béla orosházi polgári fiúiskolai és felső mezőgazdasági iskolai igazgató a szegedi tankerületi iskola igazgatóinak értekezletén 1936-ban.¹¹⁰

A továbbtanulás, az átlépés lehetősége érettségit adó középiskolába meglehetősen korlátozott volt. 1924-es középiskolai reform után a három típusba sorolták iskolák közül - gimnázium, reál-gimnázium és reáliskola - a polgári iskolából átlépőknek elsősorban a reáliskola kínált továbbtanulási lehetőséget az ott oktató tananyag miatt (pl. latin nyelv hiánya).

¹⁰⁸ Beck 1936. 13.

¹⁰⁹ Mészáros – Németh – Pukánszky 2003. 322.

¹¹⁰ Kispart 1936. 76.

Firbás Nándor a szegedi Baross Gimnázium (1934-ig reáliskola) igazgatója saját iskolájának adatait tette közzé. Ezek szerint 17 év alatt a polgári iskolából 80 tanuló folytatta tanulmányait a reáliskolában vagyis minden évre csupán kb. 5 diák jutott. Az átlépettek közül 43 % érettségizett sikeresen, több mint fele egyszeri vagy kétszeri javítóvizsgával tudta csak elvégezni a középiskolát. Az átlépők fele szegedi, 30 % a környékbeli, 20 % távolabbi vidékről való volt. A helybeliek közül 25 % végzett sikerrel, a vidékiek közül 42 %. Vagyis a vidékről bekerülő polgáristák sikeresebbeknek bizonyultak. Ezt az eredményt az a tény is befolyásolhatta, hogy a kisebb települések egy részén nem volt polgári iskola, vagy olyan helyről származtak a diákok, ahol nem volt középiskola.¹¹¹

Az 1936-os országos statisztika szerint a polgári iskola 4. osztályát végzettek közül 3,1 %-a folytatta tanulmányait a középiskola 5. osztályában. Budapesten magasabb volt az arány. A legtöbben azonban kereső pályára léptek: fiúk közül 52 %, a lányok 17 %-a. A következő legnépesebb pályaválasztási irány a felsőkereskedelmi iskola, a tanító(nő) képző intézet és a kereskedelmi szaktanfolyam, illetve a lányok nagy része, 42 %-a otthon maradt.¹¹²

A polgári iskolát végzett növendékek továbbtanulási szándékáról a szegedi III. kerületi polgári fiúiskola 1933-34-es Értesítője annyit mond: “Tanítványaink nagy része a polgári iskola után nem is szándékozik tanulmányait folytatni. A négy osztályt is csak azért végzi el, hogy jobb ipari pályára léphessen. Újabban ugyanis a legtöbb ipari pályán csak a négy középfokú iskolaosztály elvégzése után szerződtetik tanoncul.”¹¹³

A következő tanügyi módosítás során, 1934. évi XI. törvénycikkkel egységesítették a középiskolák tananyagát, nagyrészt a reálgimnáziumok tanterve alapján. Ezután még nehezebbé vált a polgáristák átlépése a gimnáziumba

---

¹¹¹ Firbás 1936. 41-44.

¹¹² A polgári tanárok évkönyve 1938/39. 38.

¹¹³ Klucsik 1934. 10.

Fiúgimnáziumok

Szeged legrégebb múltú reáliskolája az 1874-75-ös tanévben vált 8 osztályos teljes fokú főreáliskolává. A Horváth Mihály utcai új épületbe 1894-ben költözött.

A Baross Gábor nevét az 1922-23-as tanévben vette föl az iskola. Az 1934-ben életbe léptetett tanügyi reform után fejlődött gimnáziummá. Az első osztálya az 1935-36-os tanévben már gimnáziumi tantervvel indult, a másodikban reálgimnáziumi, a 3-8. osztályban még reáliskolai tantervvel tanítottak. A reáliskola 1941-re fogyott el, a következő évben egyetlen osztályból állt a reálgimnázium. A végzett növendékeknek függetlenül az iskola típusától egyenértékű érettségi bizonyítványt adott, amely minden típusú egyetemre való felvételre jogosított, tehát képesítési szempontból nem volt különbség a reáliskola, a gimnázium és a reálgimnázium között.

A több mint 500 fős tanulói létszáma I. világháború után csökkent, mint minden szegedi középiskolában, a továbbiakban 250-300 fő között mozgott. Az 1925-26. tanév beszámolója jelezte, hogy az iskola bizonytalan típusa miatt a diákok egy része a négy osztály elvégzése után szakiskolába ment át, vagy kereső állást választott.

A három szegedi fiúgimnáziumot nézve¹¹⁴ föltűnő a Baross sajátos szociális összetétele (II/9. táblázat, II/9. grafikon). A kisiparosok gyermekei aránya (16 %) magasabb, mint a másik két középiskolában, a kiskereskedői és munkás réteg is erősebben volt képviselve. A reáliskolai gyakorlatiasabb tananyag miatt kedvelték jobban. A tanított tárgyak részben eltértek: latin helyett német nyelvet, kémiát, ábrázoló geometriát, szabadkézi rajzot oktattak. A Barossban a kisiparos gyerekek magas aránya megközelítette az értelmiségi réteg gyermekeinek arányát (18 %) és elérte a köztisztviselő réteget (16 %), ami középiskola esetén nem volt jellemző. Talán éppen ezért a Baross szellemisége demokratikus volt "ha a társadalom ellenállását legyőzve valaki bejutott oda, abban az iskolában senki sem érezte vele, hogy milyen mélyről

---

¹¹⁴ Az 1931-32-es tanévtől 1940-ig működött egy negyedik gimnázium is, amely magániskola volt. A Tunyogi Csapó János által szervezett iskola reál gimnáziumként indult, az 1935/36-os tanévtől gimnáziumi tantervvel tanítottak. A nehéz indulás, a kis tanulói létszám után benépesült az iskola, a megszűnés évében már több mint 300 diákja volt. Az anyagi visszaélések miatt megszüntetett iskola tanulóit nagyrészt a Klauzál gimnáziumban, kisebb részben a Barossban helyezték el. Így a tanulók adatai részben a másik két gimnázium statisztikáját gyarapították.

jött.”- írja az egykori diák Péter László.¹¹⁵ Teljes tandíjmentességet mégis kevés, évente 4-5 tanuló kapott. Megfelelő tanulmányi előmenetel kellett a tandíjkedvezmények valamelyik fokozatához, teljes mentességet csak a hadiárvák és a hadigyámoltak kaptak automatikusan. Az iskola Értesítőjében visszatérő problémaként jelentkezett az aránylag sok gyenge tanuló teljesítménye.¹¹⁶

A származást százalékban megadott adatsorát számokra lefordítva azonban mégsem kapunk ennyire kedvező képet a kisiparos réteg jelenlétét illetően. A Baross létszámához képest a 16 % évi átlag 42 kisiparos gyereket jelentett, a Klauzál reálgimnáziumban 49, a Dugonics gimnáziumban átlag 56 kisiparos gyerek tanult.

A Klauzál Gábor Reálgimnázium (a mai Radnóti Miklós Gimnázium) 1898-ban nyílt meg Szegeden állami gimnáziumként másodiknak a piarista atyák vezette gimnázium mellett. Az 1922-23-as tanévben fennállásának 25. évében vette fel az iskola a Szegedi Magyar Királyi Állami Klauzál Gábor Főgimnázium nevet. 1924-től fejlődött reálgimnáziummá, a latin nyelvet csak a 3. osztálytól tanulták, helyette 1. osztálytól a németet, az 5-től a görög helyett modern nyelvet (franciát vagy olaszt) tanítottak.

Az iskola a kezdeti években sokat költözött. Az 1903-4-es tanévben kapta meg a felső leányiskolának épített, új iskolát, de 1914-től az épületet katonai tartalékkórháznak foglalták le, 1918-ban átvonuló német csapatok költöztek be, 1921-ben pedig a Szegedre áttelepült kolozsvári egyetem használta tíz évig az iskola épületét és felszerelését. Rövid megszakításokkal a főgimnázium diákjai az állami főreáliskola (Baross) épületében folytatták a tanulást, ahol a két iskola több száz diákja zsúfolódott össze. Ennek ellenére a tanulólétszámban a háború utáni erős visszaesést rohamos emelkedés váltotta fel, 1931-ben közel 700 diákja volt a reálgimnáziumnak.

Máriaöldy Márton a Klauzál Gimnázium igazgatója az iskola 40. értesítőjében 1938-ban a szülők foglalkozását mind a négy évtizedben összehasonlította.¹¹⁷ Bár a nála fölállított foglalkozási csoportok nem teljesen azonosak az általunk használttal a trianoni határok előtti és utáni állapot összevetése érdekes változásokról szól. Trianon

---

¹¹⁵ Péter 1989. 49.

¹¹⁶ Firtás 1936., 1937., 1941.

¹¹⁷ Máriaöldy 1939.

után az iskola tanulói létszáma a felére esett vissza a hagyományos beiskolázási körzete, a Délvidék elvesztése miatt. Kezdetben az intézményben tanulók legnagyobb arányban a közhivatali értelmiségi körből kerültek ki; a gazdasági réteget (ez a leginkább a birtokos és tőkés rétegnek felel meg) képviselő szülők gyermekei az első években 30 % volt, Trianon után 6-8 %. Az iparos osztály gyermekei 8 % körüli arányt képviseltek, azután 10-13 %-t. A kereskedelemben és a közlekedés területén foglalkoztatottak gyermekei az első tíz évben 10-15 %-t tettek ki, Trianon után arányuk 20-30 % között mozgott. Elemzésünkben a közlekedési segédszemélyzetet az altisztekhez soroltuk, ezeknek nagy része a MÁV-nál volt alkalmazásban. A közlekedési ágazat népes csoportja grafikonunkon az altiszti réteget gyarapítja, így a korabeli és a mai elemzés összhangba kerül.

A Klauzál gimnáziumban a köztisztviselői réteg gyerekei átlag 23 %-ot tettek ki, 1940-ig emelkedő, majd csökkenő létszámmal, a pedagógus értelmiségiek 13%-ot, de 1940-től számuk felére esett, a szabadfoglalkozású értelmiségiek fiainak aránya 8%-ról 3%-ra csökkent. A kisiparosok létszáma ellenkező módon változott: 1936-ig csökkent, majd emelkedett, átlag 10 %-t tett ki, őket megelőzték az altisztek gyerekei 11 %-kal, a korszak végére szintén csökkenő számmal. A kiskereskedők gyerekei átlag 6 %-kal voltak képviselve (II/10. táblázat, II/10. grafikon).

A Klauzál gimnázium befogadta a városi gimnáziumba a túljelentkezés miatt föl nem vett diákokat, reálgimnázium típusa – gimnázium jellege miatt – kedvelté vált a város közönsége körében, szemben a reáliskola sűrűn változó besorolásával.

Az 1934. évi XI. tc. megteremtette az egységes magyar középiskolát, a különböző típusok helyébe a megreformált gimnáziumot léptette. Ez a változás az 1935-36. iskolai évben az I. osztállyal valósult meg.

A legrégebb, legnagyobb tekintélyű gimnázium a kegyesrendiek vezetése alatt álló szegedi városi római katolikus Dugonics András Gimnázium volt. 1721 őszén indult meg a tanítás 110 tanulóval. Ez az egyetlen szegedi középiskola, amelyben a háborút követően sem csökkent lényegesen a diákok száma. A két világháború között a nyolcosztályos gimnáziumban mindig hatszáz fő fölött volt a tanulók létszáma, három tanévben, 1924-1927-ben hétszáz fő fölött. A diákok többsége helybeli, szegedi volt, innen kerültek ki a város későbbi vezető tisztségviselői.

A két világháború között arányukat és számukat tekintve mindhárom szegedi gimnáziumban a legjellemzőbb réteget a köztisztviselői és értelmiségi származású diákok alkották (II/11. táblázat, II/11. grafikon). A piarista gimnáziumban arányuk átlag 42 %, a másik kettőben 32-34 %. A két állami fiú középiskolában (1934-ig reáliskola és reálgimnázium) a szabad foglalkozású értelmiségiek (orvosok, ügyvédek, mérnökök, stb.) gyerekei fele annyian voltak, mint a pedagógusok gyerekei. A két értelmiségi réteg a legrégebb múltú gimnáziumban, a kegyesrendiben közelítette meg legjobban egymást. Az altiszti réteg, mely jelentős tömböt képviselt a középiskolákban, a Dugonics Gimnáziumban volt magasabb 14 %, a másik kettőben 11-12 %). A kisiparos, kiskereskedő gyermekek arányát tekintve alig volt különbség a piarista atyák vezette Dugonics András Gimnáziumban és a Klauzál reálgimnáziumban, az előbbi réteg 9-10 %-ot képviselt, az utóbbi 5-6 %-t. Bár a Barossban százalékos arányukat tekintve 16 %-ot tettek ki a kisiparosok gyerekei, számukat nézve nem haladták meg a többi gimnáziumban tanulók létszámát.

Mindhárom szegedi fiúgimnáziumban közös, hogy a zsidó tanulók magas arányban voltak képviselve, az 1930-as évek közepéig a tanulók egynegyede, egyötöde. Számuk az 1939-ben a középiskolákra is kiterjesztett numerus clausus miatt jelentősen csökkent. Sajátos jelenség, hogy egészen a zsidótörvényekig az izraelita diákok többsége a katolikus gimnáziumba járt, szemben a két állami középiskolával, ami egyedinek mondható olyan városban, ahol a felekezeti iskola mellett másik, állami fenntartású gimnázium is működött.¹¹⁸ A kegyesrendiek nagyfokú vallási toleranciája nagy vonzerőt gyakorolt a továbbtanulni akaró zsidó diákokra és a tehetősebb iparosok gyerekeire is. A hagyományok, a magas oktatási színvonal és a kiszámíthatóság a sűrűn változó és bizonytalan besorolású Barosshoz képest kiemelt helyet biztosított a Dugonics Gimnáziumnak a szegedi középiskolai választékban.

---

¹¹⁸ Karády Viktor megállapítása a felekezeti kontra állami gimnáziumokra vonatkozik. Karády 2003. 93. Debrecenben a gazdag izraelita családok túlnyomó többsége viszont az 1921-ben alapított izraelita gimnázium helyett íratta gyermekét a katolikus vagy református gimnáziumokba. A szegedi zsidóság a neológ, a debreceniek többsége a status quo hitközösség tagja volt. Timár 1993.188. 194-195.

Leánygimnáziumok

A leányok oktatási intézményeinek kiépülése késve követte a fiúkét. Korszakunkban két évvel a fiú középiskolai törvény után 1926-ban a lányok számára is háromféle típust hoztak létre: a leánygimnáziumot, a líceumot és leánykollégiumot. A harmadik típus nem bizonyult életképesnek. A lánygimnázium tanterve a reálgimnázium, a líceum tanterve a reáliskolához hasonlított. Szegeden a fiúk három gimnázium közül választhattak, a lányok az 1930-as évek elejéig csak egy intézményben tanulhattak. A két nemre vonatkozó társadalmi elvárások nyilvánultak meg az eltérő iskoláztatási gyakorlatban is. A fiúk létszám fölénye mindvégig megmaradt a középiskolákban, de korszak vége felé a lányok kezdtek fölzárkózni, 1938-ban az országban érettségizetteknek több mint 25 %-a volt lány.¹¹⁹

Az állami Szent Erzsébet leánygimnázium az 1888-ban szervezett felsőbb leányiskolából alakult ki, 1929-34 között leánylíceumi tantervvel működött. 1903-ban költözött a Tisza-parti épületbe, amelyet 200 növendékre és 60 internátusi helyre terveztek. A háborús évek létszámcsökkenése után az 1930-as években már 500 fő körül mozgott a tanulói létszám,¹²⁰ jelezve a lányok megnövekedett iskoláztatási igényét.

A diákok zömét a tisztviselők (köztisztviselők 28 %, ny tisztviselők 7,5 %, magántisztviselők 10%) és értelmiségiek (pedagógus 14 %, szabadfoglalkozású 12%) gyermekei alkották. Kisiparos gyerekek átlag 7,6 %-ban voltak képviselve, számuk ingadozó 27 és 45 fő közötti, 1941-ig csökkent, majd emelkedett, hasonló módon, mint az a fiúgimnáziumokban megfigyelhető volt. Az iparos szülők jóval kisebb számban taníttatták lányukat érettségig adó középiskolában, mint fiaikat. Az altiszti rétegből származó lányok gimnáziumba kerülési esélye is kisebb volt, mint az altiszti családból származó fiúké. A fiúgimnáziumokban jelentős tömböt képviseltek az altiszti családok fiai (10 % fölött), a lánygimnáziumban átlag 4-5 %-ot tettek ki, a kisiparos és kiskereskedő lányok is megelőzték őket létszámban (II/12 táblázat, II/12. grafikon).

---

¹¹⁹ Papp 2006. 724-732.

¹²⁰ Kis 1972. 5-38.

Az állami gimnáziumban tanultak a zsidó leányok, az 1932-33-as tanévig a létszám harmadát jelentették, ezután 20 % körül mozgott, 1939-től jelentősen csökkent a létszámuk, a korszak végére 8 %-ra. Nem az iparosok között kell keresni a hiányzó zsidó diákokat, hiszen számuk ezekben az években kismértékben éppen emelkedett, inkább a kiskereskedők, magántisztviselők és a szabad foglalkozású értelmiségiek számának csökkenésében. Az értelmiségi származású diákok létszámcsökkenése az 1941-es tanévtől nemcsak a szegedi gimnáziumokban, hanem a városok többségében is észlelhető volt, összefüggésben azzal a ténnyel, hogy a városi értelmiség természetes szaporulata az önreprodukció szintje alá csökkent az 1930-as népszámlálás adatai szerint.¹²¹

Korszakunkban az állami leánygimnáziumban a tanulók 78-85 %-a szegedi lakos volt, 5-7 % megyebeli, a többiek más megyéből jöttek Szegedre tanulni. A szegediek aránya az 1931-32-es tanévtől az 1934-35-ös tanévig, a gazdasági válság idején emelkedett 80 % fölé. A iskola székhelyén lakó diákok létszáma emelkedése a vidékiek rovására országosan jelentkezett a kedvezőtlen gazdasági változások hatására, mivel a lakóhelyi hovatarozás nagy mértékben behatárolja a mozgásteret, az iskolázási lehetőségeket.¹²²

A szegény iskolanővérek vezette katolikus dominanciájú Boldog Margit Gimnáziumban, mely 1934-ben alakult, a jellegadó köztisztviselői és értelmiségi réteg gyermekeinek létszáma gyors növekedést mutatott, a köztisztviselő gyerekek száma 29-ről 86-ra nőtt. Ezen rétegek egyenletes növekedése azért is sajátos, mert ugyanakkor más középiskolákban számuk lassú fogyást mutatott. Ugyancsak sajátos, erre az iskolára jellemző az agrárproletár réteg az altiszteket megelőző erősödő jelenléte is. A kisiparos szülői háttérrel rendelkező leányok alacsony szinten ugyan, de megduplázták létszámukat, 9 főről 21 főre (tíz éves átlagban 14 tanuló, 7,1 %). Ez a létszámgyarapodás azonban az iskola összes tanulóihoz képest százalékban kifejezve csökkenést mutat 11 %-ról 7,5 %-ra az iskola tanulóinak gyors létszámnövekedése miatt (II/13. táblázat, II/13. grafikon).

---

¹²¹ Tímár 1995. 585-586.

¹²² Síró 1995. 568.

Szakiskolák

A középfokú szakiskolák, melyek ugyancsak kiemelkedési lehetőséget jelenthettek a kispolgári rétegek gyermekeinek, a négyosztályos polgárra ill. bármely középiskola alsó négy osztályára épültek.

A Szegedi Állami Felső Ipariskola a fa- és fémipari szakiskolából fejlődött ki 1908-ban, amikor a faipari szakiskolától különvált és gépészeti szakiskolává szervezték át. Az új iskolaépület a Kálvária téren 1914-re készült el. A Mars téri épületből azonban nem költözhettek át, mert a háború miatt katonai kórház céljaira foglalták le, majd 1919-ben a francia megszálló csapatok sajátították ki. 1921-ben a Kolozsvárról menekült egyetem intézetei (bel- és sebészeti klinika) kapott helyet benne. Végül 24 év után, az 1937-38-as tanévben költözhetett be a saját épületébe a Felső Ipariskola.¹²³

A tanulók 80 %-a nem szegedi, hanem vidéki volt. A családi háttérvizsgálat azt mutatja, hogy az 1937-38-as tanévben a 326 tanuló 28 %-a származott iparos környezetből –ezzel az iparos gyerekek a második helyen voltak. A legnagyobb számban a tisztviselők küldték gyermekeiket a Felső Ipariskolába, a tanulók 36,5 %-át alkották, a kereskedők 5,2 %, a földbirtokosok 4,3 % -ot képviseltek. Ez az iskola már nem a hagyományos kisipar számára képzett szakembereket. A három évfolyamos iskolában végzetek 90 %-a az iparban, különösen a gyáriparban, mint művezető helyezkedett el.¹²⁴ A három évfolyamos felső ipari iskola nem adott érettségit, csak végbizonyítványt.

A négy évfolyamú felső kereskedelmi iskola nevével ellentétben szintén középiskola volt, érettségivel zárult. A vallás- és közoktatásügyi minisztérium az 1938. évi XIII. t.c.-kel a kereskedelmi iskolákat középiskolai rangra emelte és az 1940-41. tanévtől fokozatosan léptetett életbe úgy, hogy 3 év alatt a régi felsőkereskedelmi iskola teljesen megszűnt, helyet adva a kereskedelmi középiskolának. A felső kereskedelmi iskolák két tagozatra oszlottak. Az első két osztály árukereskedelemre nevelt, a felső tagozat szélesebb körű közgazdasági műveltséget adott a tanulóknak.

---

¹²³ Jung 1938. 11-12.

¹²⁴ Kispartí 1939. 44.

A gazdasági élet hívta létre ezt az iskolatípust és piacképes szaktudást adott a tanulóknak. Elvégzése tisztviselői, alkalmazotti állások betöltését tette lehetővé a kereskedelem, gazdaság, közlekedés és a közszolgálat (pl. vasút, posta) területén.

A szegedi tankerületben összesen négy felsőkereskedelmi iskola működött, (Békéscsaba 1926, Makó 1923, Szeged 1885, 1912) két fiú, egy leány és egy vegyes, ebből kettő Szegeden.

A szegedi Állami Fiú Felső Kereskedelmi Iskola 1885-ben nyílt meg Szeged város középkereskedelmi iskolájaként, az 1895-6-os tanévtől használta a felsőkereskedelmi elnevezést. A háború után a Délvidékkel elveszítette hagyományos vonzaskörzetét. Az 1933-34. tanévig folyamatosan csökkent a tanulói létszám, ekkor a 83 fős minimumtól évente 10-20 diákkal gyarapodott.

1938-ban, a Szent István emlékévként felvette a Szegedi m. kir. áll. Szent István Kereskedelmi Középiskola nevet. A két háború között a köztisztviselői, értelmiségi réteg kevésbé kedvelte ezt az iskolatípust, alacsony számban küldte fiait a felsőkereskedelmibe, bár Szegeden jelentős tisztviselői réteg dolgozott. Az iskola 50 éves jubileumán (1935) felsorolt néhány egykori tanítvány neve ennek ellenére azt mutatta, hogy a pénzügy és a kereskedelem számos területén dolgozott az iskola volt diákja: volt köztük bankigazgató, ismert nagykereskedő, városi főszámvevő, postaigazgató, szalámi gyáros.¹²⁵

Az iskolában tanuló kisiparos gyerekek egyenletesen növekvő létszáma azt mutatta, hogy körükben egyre népszerűbb volt a felsőkereskedelmi, a tanulói létszám átlag 25 % közülük került ki (évi átlag 35 fő), őket az altiszti réteg követte 18 %-kal, a kisbirtokosokkal csaknem azonos arányban voltak képviselve a kiskereskedők (8 %) fiai (II/14 táblázat, II/ 14. grafikon).

Az 1936-37-es Értesítő szerint az iskola a tanulóit nagyrészt a polgári iskolákból kapta, kevésbé tehető családok gyermekei voltak, nyilvánvalóan szerényebb kulturális indíttatású diákok. Ennek ellenére a tanulmányi előmenetel jónak minősült, a diákok 81 %-a felelt meg, csak 2 %-ot utasítottak osztályismétlésre.¹²⁶ A felsőkereskedelmi iskola

¹²⁵ Bódy 2006. 757-783. Budapesten 1928-ban a magántisztviselők 42 %-a volt felső kereskedelmi végzettségű.

¹²⁶ Somogyi 1936. 6.

tulajdonképpen a gimnázium megkerülésével biztosította az érettségi bizonyítványt tanulóinak rövidebb idő alatt, ezért kedvelték az alsóbb helyzetű rétegek.

A zsidó tanulók aránya az 1933-34-es tanévig 10 % fölött volt (15 diák), ezután egyenletesen csökkent a számuk, az 1938-39-es tanévre 2 %-ra (3 diák). Az egész szegedi tankerületben jóval magasabb volt az arányuk a felsőkereskedelmiben, az 1937-38-as tanévben, az összlétszám 9,6 %-t tették ki..

A szegedi iskola diákjainak kétharmada helybeli volt, egyharmada a közeli Hódmezővásárhelyről és a környékbeli falvakból járt be.

A Női Felső Kereskedelmi Iskola 1912-ben létesítette Szeged városa. Az állami felsőkereskedelmibe helyhiány miatt fölvételt nem nyert fiúknak külön tagozatot hoztak létre, melyet 1922-ben a megcsappant létszám miatt meg is szüntettek. A kezdetben 3 évfolyamos női felsőkereskedelmi iskola sokat költözött, míg végre 1931-ben végleg megoldódott az elhelyezése, az újonnan épült belvárosi elemi iskola emeletén.

A négy évfolyamúvá vált felsőkereskedelmibe 1921-ben tartották az első érettségi vizsgákat. Az iskola gyakorlati iránya és középiskolai jellege miatt több réteg leányai előtt vonzóvá tette a felsőkereskedelmit, az iparosok, a kiskereskedők, altisztek előtt csakúgy, mint a tisztviselők minden csoportja előtt (köz-, magán-, nyugdíjas-, bár ez utóbbi réteg csökkenő számban) és a munkás származásúak előtt. A kisiparosok növekvő ütemben küldték gyermekeiket az iskolába, a létszám 15 %-át képezték , évi átlagban 32 tanuló, alig maradtak le a köztisztviselői rétegtől (II/15. táblázat, II/ 15. grafikon).

Ebben az iskolatípusban az iparos lányok létszámban megközelítették az ugyanebből a rétegből származó fiú tanulók létszámát, ami a polgári iskolákat kivéve nem mondható el más típusú iskoláról, minden középiskolában a fiúk voltak többségben. A női felsőkereskedelmi iskola népesebb volt a fiúkénál, ezért mutat a csaknem ugyanakkora létszám alacsonyabb százalékot a lányok esetében. Országos adatok is azt támasztják alá, hogy a felsőkereskedelmi a lányok körében vált egyre népszerűbbé ebben az időszakban.¹²⁷

---

¹²⁷ Papp 2006. 731.

A háború után jelentősen változott az iskola beiskolázási körzete: az 1918-19-es tanévben a tanulók 36 %-a volt szegedi, 25%-a a délvidékről, a Bácskából, Bánátból jött, Csongrád megyéből 12 %, más helyről 27 % -a származott. Az 1936-37-es tanévben a diákok 80 %-a volt szegedi, 1 %-a délvidéki, 17 %-a Csongrád megyei és 2 % jött máshonnan. A legkisebb diáklétszám az 1933-34-es tanévben volt: 97 fő. Az itt érettségizett lányok csaknem fele később nem folytatott kereső tevékenységet hasonló arányban, mint a gimnáziumot vagy a polgárit végzett lányok, férjhez mentek vagy otthon maradtak. A munkába állók 28 %-a a kereskedelemben, 2 %-a az iparban, 3 %-a a közlekedési ágazatban helyezkedett el az 1921-1937 évi összesített adatok szerint.¹²⁸

A Miasszonyunkról elnevezett szegény iskolanővérek boldog Gizella r. kat. Nőiiparisiskolája az 1930-31. tanévben nyílt meg. A tanulók 4 középiskolai előképzettséggel 3 tanéven át fehérmű, felsőruha szabás-varrást és női kézimunkázást tanultak. Alacsony érdeklődés jellemezte, ezért az 1939-es tanévben ipari leány középiskolává szervezték át. Ipari típusa ellenére a köztisztviselők lányai látogatták legnagyobb arányban csakúgy, mint a nővérek vezette egyéb iskolákat, pl. a polgári iskolát. A tisztviselői réteg után a kisiparosok következnek 17 %-kal, (évi átlag 9 tanuló), alig lemaradva tőlük az altiszti réteg (II/16 táblázat, II/16. grafikon).

A szakképző iskolák egyik típusát jelentették a tanító- és tanítónőképzők. Szegeden a kegyesrendi gimnázium mellett Szeged legrégebbi fiú középiskolája volt a Kir. Kath. Tanítóképző Intézet.¹²⁹ A polgári vagy négy középiskolai osztály után négy éves képzés keretében kaptak tanítói oklevelet a hallgatók. 1923-ban a képzést öt évfolyamra emelték. A tanulók szociális összetételét nézve kitűnik: a legtöbb fiú édesapja pedagógus, tanár vagy tanító volt, ők alkották a legnagyobb, alig csökkenő tömböt (16 %), őket a köztisztviselői családból származók követték 13%-kal, szintén alig változó létszámmal, a kisiparos fiúk tábora a harmadik legnépesebb, a létszám átlag 12 %-át alkották (24 fő), az altiszti réteg fiai csaknem azonos arányban voltak képviselve szintén 12 %-os részesedéssel, átlag 23 fővel. (II/17 táblázat, II/17. grafikon).

---

¹²⁸ Mészáros 1941. 75.

¹²⁹ Becker 1938.

A tanulói létszám 200 fő körül mozgott és eltérően az eddig vizsgált iskoláktól, a diákok alig több mint harmada volt szegedi (34-39 %), Csongrád vármegyéből 7-15% érkezett, a szomszédos megyékből 18-20 %, a többiek csonka Magyarország más megyéiben laktak, de 14 diák „külföldi honos”, négy esetben Szerbia megjelöléssel, vagyis a Délvidékről, Szeged Trianon előtti vonzáskörzetéből érkeztek. Csaknem valamennyien katolikusok, izraelita tanuló nem volt az iskolában.

A tanítónők a “Miasszonyunk”-ról elnevezett római katolikus tanintézetben, a szegény iskolanővérek 1901-ban létesített iskolájában tanulták hivatásukat.¹³⁰ A tanulók létszáma 1930-tól 200 fő körüli, akiknek fele, kétharmada volt szegedi illetőségű és egyházi iskoláról lévén szó, több mint 90 %-ban katolikusok.

Figyelemre méltó a tanulók összetételének időbeli változása. Az évek során a diákság egyre nagyobb hányada került ki az alsóbb rétegekből, a köztisztviselő és értelmiségi családok lányai egyre kevésbé választották a tanítóképzőt, még a pedagógus családból származó (III/a. értelmiség) gyerekek aránya is ütemesen csökkent (19-ről 11 %-ra). Ugyanakkor ez a réteg fiú gyerekeit még szinte változatlan arányban küldte a tanítóképzőbe (13-19 %), de a szabadfoglalkozású értelmiség (III/b. értelmiség: orvos, ügyvéd, mérnök, stb.) elenyésző arányban képviseltette magát a fiúk között. Az szabadfoglalkozású értelmiségi családok a lányokat is egyre inkább más, érettségit adó középiskolába írták, arányuk harmadára esett (9-ről 3 %-ra). A nők által elérhető magasabb végzettséget már nem a tanítónői hivatás jelentette, a diplomás szülők társadalmilag kedvezőbb pozíciót igyekeztek biztosítani a lányaiknak is.¹³¹ A kisiparosok leányainak száma 1930-44 között előbb csökkenő, majd növekvő tendenciát mutatott, számban alacsony maradt, bár 6 %-ról 17 %-ra nőtt, 23 főről 36 főre (a mélypontot 12 tanuló jelentette), mindvégig alatta maradt az altisztii réteg lányainak számának, akik átlag 28 főt tettek ki, míg az iparos lányok 20-at, leginkább a létszámban utánuk következő kisbirtokos réteg létszámingadozásával mutatnak hasonlóságot. (II/18. táblázat, II/18. grafikon).

¹³⁰ A “Miasszonyunk” Tanítóképző 1929. 3.

¹³¹ Papp 2006. 732.

Az 1938. évi XIII. tc. szerint a tanítónőképző I. évfolyamát leánylíceummá alakították át, a kimenő osztályok voltak képzősök.¹³² A líceum négy évfolyamos gyakorlati irányú középiskola volt latin nyelv nélkül, elvégzése után érettségi vizsgát tettek a hallgatók. Ez az érettségi a két évfolyamos tanítóképző akadémiára nyitotta meg az utat. Minden más neveléssel foglalkozó életpályára is előkészített a líceum (kivéve a középiskolai tanárképzőt). 1943-ban a területi változásoknak megfelelően megnőtt az igény a tanítók munkájára, a felső két osztály újra képzőként működött.

Mobil családok

A szegedi kisiparos réteg erősen megosztott volt kereset, vagyon, társadalmi tekintély szempontjából, ez a belső rétegződés megmutatkozik gyerekeik iskoláztatási gyakorlatában is. A nagyobb jövedelemmel, társadalmi presztízzsel rendelkező, jómódú réteg gimnáziumban taníttatta gyermekeit, akik a tudományegyetem, vagy az 1928-ban Szegedre helyezett Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola diplomásai közé is bekerülhettek.¹³³

Az árvaszéki iratokból értékes kiegészítő információt kapunk arról, hogy mivel foglalkoztak és milyen anyagi körülmények között éltek azok, akik a diplomáig bírták gyermekük tanítását finanszírozni. Itt is jelentős eltéréseket találunk a vagyont alkotó összetevők között. Az árvaszéki iratok részletes elemzését későbbi fejezetekben végezzük el, itt csak néhány kiragadott példa arra, amikor az iskoláztatás révén lényeges elmozdulás történt a gyerek helyzetében a szülő társadalmi állásához képest.

Zombori Mátyás építő vállalkozó (+1910) egyik fia kir. járásbíró volt Szentesen, másik vasúti állomásfőnök Fejér megyében. Az apa nevében 5 hold szőlő és a domaszéki kapitányságban ház szerepelt. A tanya felszerelését mintegy 1000 K-ára értékelték (közte volt két ló, egy könnyű kocsi, egy ócskának mondott hintó), az ingatlanokat csaknem 5000 K-ra. Az örökölhető vagyon értéke 3800 K-t tett ki,¹³⁴ amely összegek

¹³² Nacsa 1942.

¹³³ Karády – Valter 1990. 104.

¹³⁴ CSML Szeged Város Árvaszéke IV.B. 1452. 11. d.

akkor értékelhetők igazán, ha ismerjük az iparos vagyonok átlagos nagyságát. A szegedi hagyatékok alapján számolt átlagos érték 2300 K-ra tehető ebben az időszakban.

Hodács János kovács (+1912) kilenc gyermeke közül a legidősebb (45), kocsigyárosként szerepel, ketten pékek, egy kovács mester és egy plébános fia volt. Elhalt lánya férje kalaposmester. A hagyatéki leltár hiányzik, csak két pótvégrendelet van. Ezek szerint fiai készpénzben kapták az atyai örökséget, lánya kiházásításkor. Özvegyére szobaberendezést, kocsit, arany órát és gyűrűket, adósok ellen fennálló követelést, életbiztosítási kötvényt, készpénzt és értékpapírokat hagyott.¹³⁵

Bite Ferenc kékfestő halálakor (+1920) 3 gyermeke még kiskorú volt. A feleértékben 40 ezer K-t érő ház mellett a műhelyberendezés értékével egyenlő készpénz (8 ezer K) életbiztosítás és egyéb fennálló pénzkövetelés szerepel az aktívák között. A tartozások viszont minimálisak, 8 ezer K, a tiszta hagyatéka 53 ezer K. Ez az összeg a háború okozta inflációs időbe is jelentékeny, így a család anyagi helyzete továbbra is stabil maradt. Későbbi iratból (1937) tudjuk meg, hogy lánya, Privinszky Istvánné sz. Bite Júlia „férjének jól menő szücsüzlete van, amelyben ő is részt vesz”, fia, dr. Bite Ferenc ügyvéd „az ügyvédi iroda gyengén megy.” A testvérpár minősítése: „Kifogástalan, rendes. Pontosan fizetnek.”¹³⁶

Id. Benkóczy Pál lakatosmester (+1927) hét gyermeke közül fia üzemvezető az apja műhelyében, egyik hajadon lánya (27) diplomás, polgári iskolai tanárnő. Férjezett lányai közül az egyik városi forgalmi hivatalvezető neje, dr.-né lett, vagyis a lányok számára szokásos módon, házasság révén valósult meg a státuszemelkedés. A másik lány építőmester felesége lett, a harmadik lánya azonos foglalkozási csoportból származó féllal kötött házasságot, borbély férjet választott. Ebben a családban a különböző mobilitásformák kombinációja érhető tetten: az egyik lánynak az iskolai képzéssel lehetővé vált kilépnie abból a foglalkozási rétegből, amelyben egyik testvére házassága, és minden bizonnyal iskolázottsága révén benntartott. A férjezett leányok iskolai kvalifikációjáról nem szól az irat, a család anyagi viszonyairól viszont igen.

---

¹³⁵ CSML IV.B. 1452. 12.d.

¹³⁶ MOL Hitelinformációs jelentés Z 19. 27. d.

Belterületen fél ház, külterületen 1,5 hold szántó és szőlő volt az apa nevében továbbá ipari eszközök, üzleti követelések. Az örökölhető hagyaték 35000 P volt.

A vagyon nagyságára jellemző, hogy a férfi iparosok rangsorában ezzel az 5. helyre került. A két háború között az iparos hagyatékok átlaga 6488 P- re tehető, Benkóczy mester ennek az összegnek az ötszörösét hagyta utódaira.¹³⁷

A fent említett példa ellenére a foglalkozások képzettségi skáláján fölfelé történő elmozdulás az iparos családokban is, a kor szokása szerint, leginkább a fiúgyermekekre jellemző.

Singer Antal tekeasztalos három gyereke közül az idősebb fiú fakereskedő a közeli Mindszenten, másik fiú ügyvéd volt apja halálakor (+1928). Singer Antal tekeasztal gyárosként hirdette vállalkozását, jelentős vagyont hagyott hátra ingókban (készpénz, bútor, drágaság, ipari eszközök, értékpapírok) és ingatlanban (3 szobás, előszobás ház). Az örökölhető vagyonának értéke 43400 P (ebből a ház értéke 40000 P).¹³⁸ Nálánál csak hárman hagytak nagyobb vagyont, egy paprikamalmos, egy vendéglős és egy szállodás. Igaz, az első kettőnek a nettó vagyona több mint duplája volt Singer Antal vagyonának, meghaladta a 100 ezret. A nagyobb fiú nem pontosan apja sikeres foglalkozását folytatta, de szorosán kapcsolódott hozzá, így a második fiúnak lehetősége volt egyetemen tanulni.

Gottwald Rezső vendéglős (+1932), az egyik legnagyobb vendéglő, a Hagenmacher söröző bérlője volt halálakor. Egyik fia orvos, másik postatiszt. Ingatlan nem volt a nevében, értékes ingóságait (bútor, üzletberendezés és árukészlet) tetemes tartozások terhelték (adóhátralék, banknak, kereskedőknek, szállítóknak, magánszemélyeknek). A tekintélyes 8 ezer P aktívummal 14 ezres passzívum állt szemben, vagyis a mérleg szerinti örökölhető vagyon jól menő üzletből és kifizetetlen számlákból állt.¹³⁹

Az ugyancsak vendéglős Nyári György felesége halálakor (+1932) a 49 éves fiuk kereskedelmi iskolai igazgató volt, egyik lányuk MÁV főintéző neje, másik lányuk

¹³⁷ CSML IV.B. 1452. 4869/1935. Műhelyének felszereltsége sem volt átlagos, a munkaeszközök alapján úgy véljük, 6-8 szakembert tudott foglalkoztatni. A készárúk listájában asztaltűzhely, üstház, kályha és ezek alkatrészei szerepelnek.

¹³⁸ CSML IV.B. 1452. 3974/1935

¹³⁹ CSML IV.B. 1452. 221/1935. A leszármazók elmondása szerint mindkét fiú tanulmányi ideje alatt is rendszeresen besegített a vállalkozásba, mint pincérek, apjuktól ezért fizetést kaptak.

honvéd hadbiztos neje. A feleség nevén egy ház 7/16-d része, külterületen 13 tagban szántó, rét, szőlő és tanya szerepelt fele részben. A női hagyaték tiszta értéke 26730 P volt,¹⁴⁰ ezzel a harmadik legnagyobb örökölhető vagyont hagyta hátra, igaz az őt megelőző két asszony vagyona a 2. világháború okozta inflációs időre tehető (1942-43).

Gárgyán Sándor sütőmester felesége (1931) nevén három ház fele része és a gazdasági felszerelés fele szerepelt, vagyis az ingatlanok és az üzlet (sütőde és bolt) közös volt a férjével. Öt gyerekük közül a legidősebb fiú a sütődét vitte tovább, a 26 éves másik fiuk egyetemi hallgató volt édesanyja halálakor, a 24 éves hajadon lányuk háztartásbeli, valószínűleg a családi vállalkozásban dolgozott. Gárgyánné 13 ezer P-t kitevő hagyatéka a női hagyatékok között a 7. legnagyobb.

Csóti Ferenc kövésnök (+1943) két gyermeke közül a 32 éves fia kevésbé távolodott el apja szakmájától, építés mérnök lett. Az apa nevén ingatlan nem szerepel, csak ingóságok (értékpapír, lakásberendezési tárgyak, ruhanemű, életbiztosítás), így a tiszta vagyon értéke 800 P-t tett ki.¹⁴¹

A nem kifejezetten jómódúak szakmájának tartott cipészek között is találunk olyat, akinek gyerekei „sokra vitték”. Schäffer Márton (+1920) hat gyereke közül a legidősebb fia (42 éves) posta és távirda igazgató lett, másik fia árvaszéki helyettes ülnök, egyik lánya előnyösen ment férjhez egy részvénytársasági igazgatóhoz, dr.-né lett a neve (valószínűleg jogász végzettségű volt a férj) és még két hajadon lánya is „jobb” állásban dolgozott, egyik távirda kezelő (28 éves), másik magántisztviselő (25 éves) volt Budapesten. Az egykori tisztos megélhetést biztosító üzletre már csak a 40 ezer K értékű háza emlékeztette, vagyonát csaknem dupla akkora adósság terhelte (adótartozások, kifizetetlen alapanyagok ára). Schäffer Márton lányai a diplomáig nem, de az érettségi bizonyítványig eljuthattak.¹⁴²

Az egyetemre már valóban csak a legtehetősebb családok gyerekei, leginkább a fiai jutottak el, de a középfokú iskola több típusa a lányok számára is elérhető volt.

---

¹⁴⁰ CSML IV.B. 1452. 168. d.

¹⁴¹ CSML IV.B.1452. 2379/1943.

¹⁴² CSML IV.B. 1452. 4011/1935.

Összegzés

Szeged jó adottságokkal, változatos iskolahálózattal rendelkezett, az elemi iskolától a különböző közép- és szakiskolákon át az egyetemig minden iskolatípus megtalálható volt. Az iskolaközelségből adódó előnyök kifejezetten kedveztek a szegedieknek, az iskoláztatási költségeiket csökkentették. Mindegyik iskolatípusban megtalálhatók a kisiparosok gyermekei, még a fiúgimnáziumokban is 8-10 % volt az arányuk az 1930-as években.¹⁴³ A szegedi iskolák vonzáskörzete a trianoni határral nagymértékben módosult, a délvidék elvesztése után szinte valamennyi iskolában a helyi tanulók kerültek többségbe. A kivételek közé tartoztak a tanítóképzők és a Felső Ipariskola.

Föltételeztük, hogy az iparos szülők többsége szegedi, ill. a szegediek nem küldték messzebb gyerekeiket tanulni, hiszen helyben széles iskolaválaszték állt rendelkezésre. Némileg módosíthatják a képet azok, akik az elemi iskola után nem tanultak tovább, vagy azok, akik nem Szegeden tanultak, ill. azok, akik iparos létükre nem szegediek voltak. A rendelkezésre álló források alapján ezek számát nem lehet megállapítani, ill. a szegedi és nem szegedi iparos gyerekeket nem lehet elkülöníteni. Az iskolák adatsorából az iparos származású gyerekek számát egy grafikonra vetítve megközelítő képet kaphatunk egy vidéki nagyváros kisiparos népességének iskoláztatási gyakorlatáról, arról, hogy a szegedi iparosok milyen arányban küldték gyerekeiket ipari pályára, illetve milyen egyéb iskolákban taníttatták gyerekeiket (II/19. táblázat, II/19. grafikon).

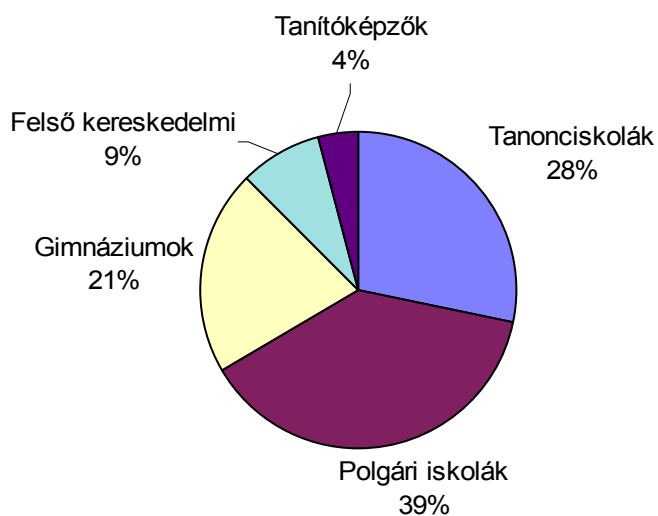
Kördiagramon százalékos megoszlásban is ábrázoltuk összevonva a hasonló típusú iskolákat, majd nemek szerinti bontásban kitérünk az iskoláztatásban megnyilvánuló különbségekre.

Szegeden a tárgyalt időszakban az iparosok gyerekei legnagyobb számban a polgári iskolákban tanultak, a legkisebb mértékben a tanító- és tanítónőképzőbe jutottak el, bár a korszak végére számuk ebben az iskolatípusban is növekedést mutatott.

---

¹⁴³ Fári 2005./a 371-406.

Szegedi iparos gyerekek a különböző iskolatípusokban 1930-1943 között

A polgári iskola elvégzése lehetővé tette a továbblépést egyéb iskolák felé (felső kereskedelmi, tanítóképző, vagy különbözeti vizsgával a gimnáziumba), de vezethetett az út a tanonciskolába, vagy jelenthette az iskolázás befejezését is.

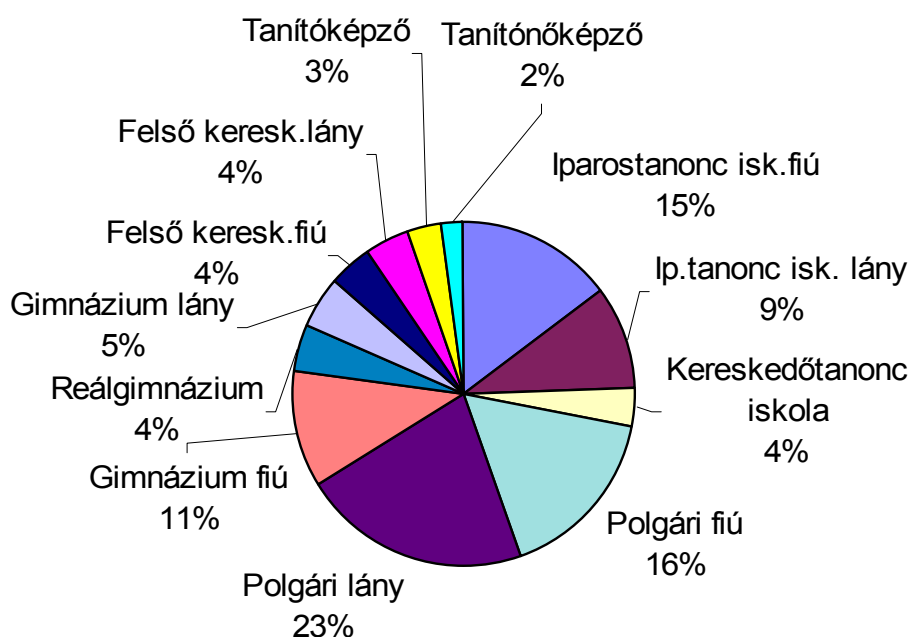
A második legnépesebb iskolatípus a tanonciskolák, a tanulók több mint negyede volt tanonc. A kereskedőtanoncok 4%-t jelentettek, az iparostanonc iskolákban a gyerekek 24 %-a tanult.

Figyelemre méltóan magas arányban található az iparos gyerekek a gimnáziumokban, a tanulók 21 %-a tanult a gimnázium valamelyik típusában, és ha hozzávesszük az 1921-től érettségi bizonyítványt is adó felsőkereskedelmi iskolákat és a tanítóképzők tanulóit, együttesen 34 %-ot tesznek ki, magasabb arányt, mint az iparos képző szakiskola tanulóit. Arra a következtetésre kell jutnunk, hogy az iparos szülők közül legtöbben már nem ipari szakmát választottak gyermekük részére, hanem olyat, amelyeknek már nem volt kapcsolata a szülő foglalkozásával. Figyelembe kell azonban venni, hogy a tanonciskolák évközi tanulói létszámát a szerződötetés és a felszabadulás változó időpontjai erősen befolyásolták, az iskolát év közben elhagyók közül legtöbben fölszabadultak, arányuk a tanév elején beiratkozott összes tanuló több mint 20 %-át kitevte. A statisztika, mint minden iskoláé, a tanév végi állapotot rögzítette.

További szempont, hogy a középiskola (vagy legalább négy osztály) elvégzése után hamarabb lehetett szakképesítéshez jutni, ill. a gimnazistáknak mintegy fele jutott csak el az érettségig.

Debrecen kisiparos rétegével összehasonlítva a szegedi adatokat, hasonló eredményt találunk: a gyerekek 40-45 %-a polgári iskolákban tanult, mintegy 20%-uk pedig gimnáziumban.¹⁴⁴

Iparos gyerekek a szegedi iskolatípusokban

A nemekkel kapcsolatos eltérő iskoláztatási gyakorlat nemcsak az iparos szülőket jellemezte, a korszak egészében a nők rosszabbul voltak iskolázva, mint a férfiak. Minél magasabb végzettségről van szó, annál nagyobb volt a két nem közötti különbség a férfiak javára, bár megindult bizonyos kiegyenlítődési folyamat. A két nemre vonatkozó társadalmi elvárások érvényesültek az iskolaválasztásban is, a hosszabb idejű, nagyobb költséggel járó iskolatípusba a fiúgyermek kerültek nagyobb számban. Ugyanakkor az is országosan megfigyelt jelenség, hogy a szakiskolai képzésben részesülő tanulók közül a fiúk szakképzése gyakran közvetlenül

¹⁴⁴ Tímár 1993. 246.

az elemi iskola után kezdődött, míg a lányok kissé jobb előképzettség birtokában kezdtek szakmát tanulni.¹⁴⁵

A szegedi tankerületben lévő iparostanonc iskolákban az 1938-39-es tanévben a leányok közül került ki a középiskola 4. osztályát befejezők nagyobb része (ez többnyire a polgári iskolát jelentette), a lányok 26%-a, a fiúk 19%-a rendelkezett ilyen bizonyítvánnyal, a középiskola 8. osztályát befejezettek körében is a lányok vezettek, a lányok 1,7 %- a, míg a fiúk 0,8 %- a járta ki a középiskola 8 osztályát. Érettségivel, egyetemi végzettséggel a lányok 1,4%-a, a fiúk 0,6%- a rendelkezett. Szegeden a szakirányú iparostanonc iskolában tanulók között kiegyenlítettebb volt a két nem közötti arány az előképzettségi mutatók tekintetében. Az 1936-37-es tanévben a lányok 22,8 %-a, a fiúk 22,1 %-a végezte el a középiskola 4. osztályát, vagy a polgárit. A középiskola 8. osztályát egyik lány sem végezte el, bár egy lány esetében följegyezték, hogy a szegedi egyetem orvosi fakultásán két fél éven át tanult. A fiúk közül ketten a középiskola 8. osztályáig eljutottak mielőtt iparos pályára léptek.

Az iparos szülőktől származó lányok legkedveltebb iskolája a polgári volt, többen választották, mint a fiúk, bár 1930-tól a fiúk erőteljesen kezdtek fölzárkózni 10%-ról 22 %-ra nőtt a polgárit választók aránya. Ez a folyamat megmutatkozott az iparostanonc iskolában megjelenő fiúk magasabb előképzettségében is.

A leányok szakképzésben való részvétele összefüggött a nők háztartáson kívüli munkavállalásával, amely egész Európában az első világháború idején nőtt meg, az összes munkavállalók arányában 30 % körül mozgott, azt követően azonban visszaesett a gazdasági nehézségek, főként a munkanélküliség miatt és a két háború között nem mozdult el arról a szintről.¹⁴⁶ Magyarországon a századfordulón a nők foglalkoztatottsága az összes keresők arányában 25,2 %-t jelentett, az első világháború előtt csökkent, a háború alatti átmeneti növekedés után csak mérsékelten nőtt, 1941-ben 27,3%-ra, ami a nyugat-európai arányokhoz képes közepesnek számított.¹⁴⁷

A szegedi szakirányú iparostanonc iskolában az 1926-ban indult először leányosztály 654 tanulóval, az 1926-27-es 829 fős csúcspont után folyamatosan

---

¹⁴⁵ Papp 2006. 724-726.

¹⁴⁶ Kaelble 1989. 129.

¹⁴⁷ Tomka 2009. 112-113.

csökkent a létszám az 1933-34-es 446-fős mélypontig, ugyanakkor a fiúk létszáma is 1791 főről 712-re apadt. Ezután a lányok létszáma 500-600 körül mozgott, feleannyian tanultak valamilyen szakmát, mint a fiúk. A szegedi iskolában a lányok aránya magasabb volt, mint a tankerület iparostanonc iskoláiban. Ha összességében nézzük, ez az arány: fiúk 77,5 %, lányok 22,5 %. Változatosabb azonban a kép, ha az átlagot részletekre bontjuk. A nagyobb városokban működő szakirányú iparostanonc iskolákban ez az arányszám: 73% a fiú tanoncok, 27 % a lányok aránya. A három vármegye többi nem szakirányú iparostanonc iskolájában a nemek aránya: fiúk 86 %, lányok 14 %. A 26 településből 16-ban, a legkisebbekben, nem is folyt leányiparos képzés az 1938-39-es tanévben. A statisztikát összeállító megjegyezte: „a lányok a városokban nagyobb számban léptek ipari pályára, mint a vidéki helyeken.”¹⁴⁸ A hagyományos családmodellben az asszonyok nem kényszerültek öfenntartóvá válni, megmaradtak a segítő családtag szerepében, vagy a családi gazdaságban/ üzletben végeztek nehezen nélkülözhető munkát.

A szegedi iparosok lányai 7-12 %-a tanult szakmát az iparostanonc iskolában, létszámuk az iparos fiúkhoz hasonlóan hullámzó vonalat mutat. Az önálló iparosok létszáma is állandó mozgásban volt ebben az időben, a korszak végére csökkent. A választható szakmákat illetően a lányok jóval szűkebb körben mozogtak, mint a fiúk, 15-20 féle ipar közül választhattak, míg a fiúk részére 50-60 féle iparág áll rendelkezésre. A lányok által preferált szakmák megfelelnek az országos a trendnek.¹⁴⁹ női szabónak készült a tanoncok több mint fele, második helyen a szolgáltató jellegű borbély-fodrász mesterség állt. A cipész, kalapos, fehérvarró, kötszövő, kézimunka készítő, de még inkább a fényképész, nyomdász szakmák jóval kevesebb tanulót képeztek.

Az iparos családból származó lányok esélye a gimnáziumi tanulásra harmadannyi volt, mint az iparos családból származó fiúknak (átlag 50 fő, szemben a fiúk 150-es átlagával). A három szegedi lánypolgáriban átlag 194 iparos szülőtől származó leány tanult, négyszer több, mint a lánygimnáziumokban. Létszámuk a gimnáziumban 1940-ig kissé csökkent, majd emelkedett, átlag 5 % körül maradt. Hozzávéve a többi, a

---

¹⁴⁸ Géher 1939. 46.

¹⁴⁹ L. Nagy 1997. 119.

társadalmi hierarchiában fölfelé irányuló mozgást biztosító iskolákat – a felsőkereskedelmit, ahol gyorsan növekedett a számuk, a tanítónőképzőt, ahol előbb csökkent, majd mérsékelten nőtt a részesedésük, a gimnáziummal együtt a lányok 11%-nem iparos életpályát választott. Igaz, az iskolákban tanuló lányok fele szakmai pályafunkciót nélkülöző tanulmányokat folytatott. Az iskolázottság szerepe ebben esetben sem mellékes, elősegíthette az előnyös házasságot, ami a lányok esetében szintén a társadalmi emelkedés egyik lehetősége volt.

A szegedi kereskedőtanonc iskolában a tanulók negyedét, a korszak végére már az egyharmadát az iparos gyerekek adták. Létszámban azonban ez mindössze 20 főt jelentett, 1938-tól megduplázódott a létszámuk. Figyelemre méltó, hogy a fiú felsőkereskedelmi iskolában, ahol hasonló arányban tanultak az iparosok gyerekei, néhány fővel többen voltak, mint a kereskedőtanonc iskolában. A felsőkereskedelmi végzettséggel tisztviselők, alkalmazottak lettek, kiléptek a kétkezi munka világából.

A korszak elit iskoláját a gimnázium jelentette. A középiskolai tanulók száma a korszakban folyamatosan emelkedett, ugyanakkor az országos statisztika a kisiparosok arányának csökkenését mutatja az 1930-as évektől.¹⁵⁰ Szegeden 700 és 1000 fő körül járt az iparos családból származó tanulók száma a különböző szegedi iskolákban, létszámuk a korszakban emelkedő irányt mutatott. A szegedi gimnáziumokban kis mértékű létszámcsökkenés tapasztalható az 1940-es mélypontig, de a létszámingadozás a tanonciskolákat sem kerülte el (II/ 19 grafikon). A tanonciskolában tanuló iparos fiúk létszámát a fiúgimnáziumokban tanulókkal párhuzamba állítva nagyon hasonló számokat kapunk, sőt a gazdasági válság idején és a korszak végén meg is haladta a gimnazisták száma a tanoncokét. Változatlanul szem előtt kell tartani azonban azt a tényt, hogy a tanonciskola év végi adata nem tükrözi teljes mértékben az ipari képzést nyert tanulók létszámát, tekintettel az év közti tanonc szerződés és szabadulási lehetőségére. A gimnáziumi oktatásban elért 15 %-os részesedésük azonban nagyfokú mobilitási esélyt biztosított számukra.

Abban az esetben, ha a gyerekek nem hagyták el teljesen azt a társadalmi kört, ahonnan indultak, tevékenységüket mindenképpen hozzá kellett igazítani az

---

¹⁵⁰ Tímár 1995. 584-585.

elvárásokhoz, a kor követelte igényekhez. Az új technika és a városfejlődéssel járó új szükségletek sokrétűbb és specializáltabb iparokat igényeltek, ehhez tanultabb iparosokra volt szükség. Az 1930-as évek végén Szegeden a nagyon kedvelt gépipari szakmák: a géplakatos, motorszerelő, autószerelő, műszerész tanulók előképzettsége is magasabb volt a többiekénél. A rangosabbnak számító iparokat tanulók már az iparostanonc iskolában kitűntek megjelenésükkel, viselkedésükkel. Erről az 1936-ban fölvelt iskolalátogatási jegyzőkönyv tanúskodik: „Öltözködésük iparáganként különböző, leányoké rendszeresebb, de nem cifrálnak. Magatartásuk, modoruk, fellépésük változó ugyan, de panaszra okot nem adnak.”¹⁵¹

Általánosan elmondható, hogy Szegeden a két háború között az iparosok új generációinak iskolázottsági szintje magasabb volt, mint a szülőké. Ezt az iparostanonc iskola jobb előképzettségi mutatói is tanúsítják. Az iskola 1910-es Értesítője még arról panaszkodott, hogy az előkészítő osztályok még igen népesek, a tanulók 11,22 %-a (206 fiú) „előképzettsége vagy semmi, vagy oly csekély, hogy első osztályba nem voltak felvehetők.”¹⁵² Az 1930-as évekre jelentősen javult a helyzet. Analfabéta az évtized elején még volt, de 1935 –től előkészítő osztályt már nem kellett indítani. Kevés kivételtől eltekintve az ipari pályára lépő tanoncoknak megvolt legalább a 4 elemije. A polgári iskolát végzettek aránya is megnőtt.

A szegedi adatok az iparos rétegre országosan is jellemző növekvő mértékű iskoláztatását támasztják alá. Míg 1930-ig minden 1000 iparos közül csak 5,1 fő (0,5 %) jutott el a középiskola 8. osztályáig, (a középiskola 4 osztályát 10,3 % végezte el), addig ugyanekkor a gimnáziumokban is nagyobb arányban találjuk meg az iparos családból származó gyerekeket.¹⁵³

Az 1930-as években az iparos réteg nem pusztán újratermelte önmagát, hanem a kedvezőbb helyzetű tagjai erőteljesen törekedett a rendelkezésre álló iskolarendszeren keresztül kedvezőbb pozíciót biztosítani gyermekének. Az iskoláztatás hasznosulása, az iskolai képzést befejezők munkába állása jórészt már a korszakon túlmutató időszakra esett.

¹⁵¹ CSML VIII. 199. 9. d. 466/1936.

¹⁵² Fírbás 1910. 25.

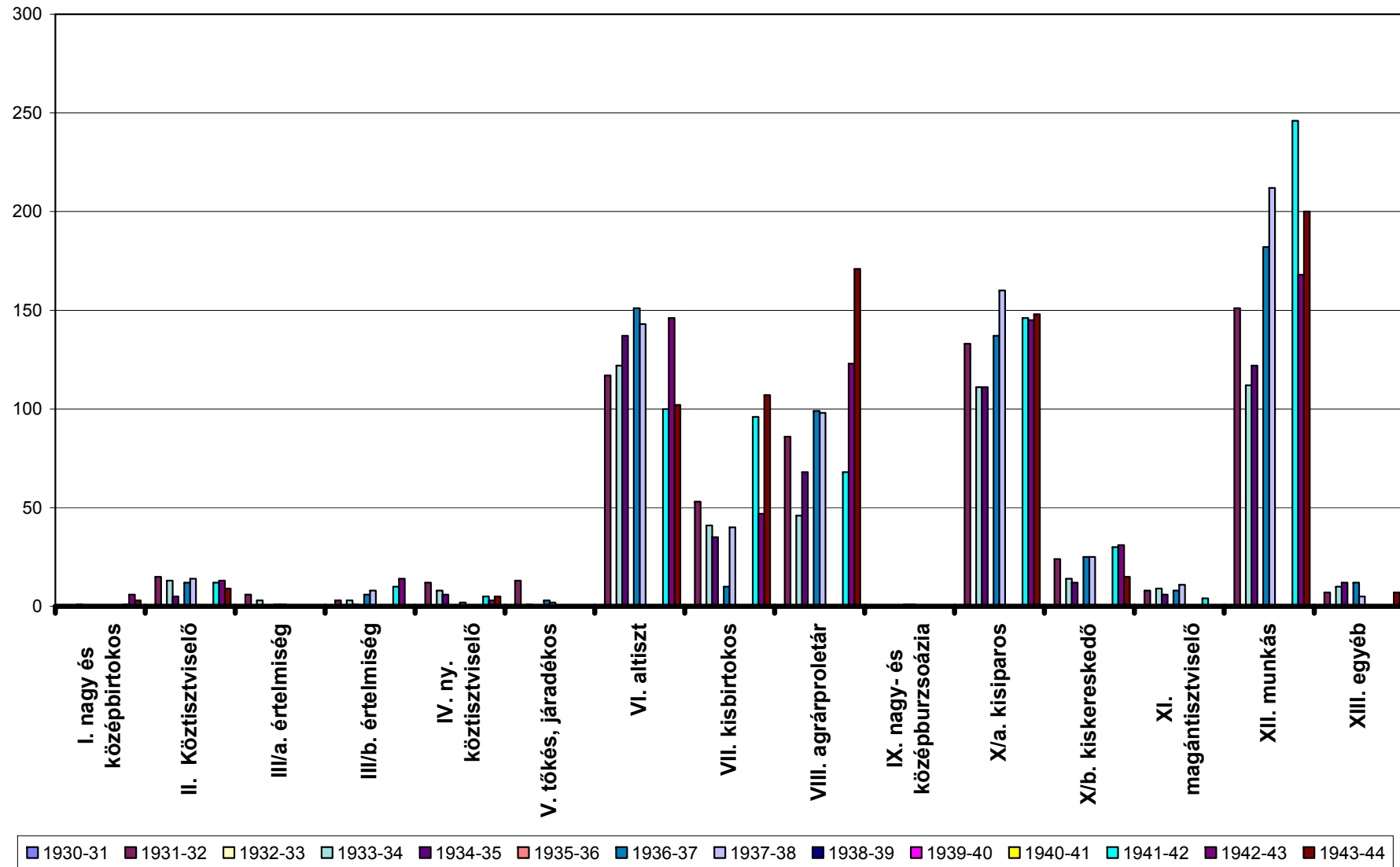
¹⁵³ L.Nagy 1997. 90-91. Tímár 1995. 584.

Szeged Városi Iparostanonc iskola (fiú)

		1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	átlag
IV/1. táblázat	I. nagy és középbirtokos		0		1	0		0	0				1	6	3	1
	II. Köztisztviselő		15		13	5		12	14				12	13	9	12
	III/a. értelmiség		6		3	0		1	1				0	0	0	1
	III/b. értelmiség		3		3	1		6	8				10	14	0	6
	IV. ny. köztisztviselő		12		8	6		0	2				5	3	5	5
	V. tőkés, járadékos		13		1	0		3	2				0	0	0	2
	VI. altiszt		117		122	137		151	143				100	146	102	127
	VII. kisbirtokos		53		41	35		10	40				96	47	107	54
	VIII. agrárproletár		86		46	68		99	98				68	123	171	95
	IX. nagy- és középburzsoázia		0		0	0		1	1				0	0	0	0
	X/a. kisiparos		133		111	111		137	160				146	145	148	136
	X/b. kiskereskedő		24		14	12		25	25				30	31	15	22
	XI. magántisztviselő		8		9	6		8	11				4	0	0	6
	XII. munkás		151		112	122		182	212				246	168	200	174
	XIII. egyéb		7		10	12		12	5				0	0	7	
	I. nagy és középbirtokos		0,0%		0,2%	0,0%		0,0%	0,0%				0,1%	0,9%	0,4%	0,2%
	II. Köztisztviselő		2,4%		2,6%	1,0%		1,9%	1,9%				1,7%	1,9%	1,2%	1,8%
	III/a. értelmiség		1,0%		0,6%	0,0%		0,2%	0,1%				0,0%	0,0%	0,0%	0,2%
	III/b. értelmiség		0,5%		0,6%	0,2%		0,9%	1,1%				1,4%	2,0%	0,0%	0,8%
	IV. ny. köztisztviselő		1,9%		1,6%	1,2%		0,0%	0,3%				0,7%	0,4%	0,7%	0,8%
V. tőkés, járadékos		2,1%		0,2%	0,0%		0,5%	0,3%				0,0%	0,0%	0,0%	0,4%	
VI. altiszt		18,6%		24,7%	26,6%		23,3%	19,8%				13,9%	21,0%	13,3%	20,2%	
VII. kisbirtokos		8,4%		8,3%	6,8%		1,5%	5,5%				13,4%	6,8%	14,0%	8,1%	
VIII. agrárproletár		13,7%		9,3%	13,2%		15,3%	13,6%				9,5%	17,7%	22,3%	14,3%	
IX. nagy- és középburzsoázia		0,0%		0,0%	0,0%		0,2%	0,1%				0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	
X/a. kisiparos		21,2%		22,5%	21,6%		21,2%	22,2%				20,3%	20,8%	19,3%	21,1%	
X/b. kiskereskedő		4,0%		2,8%	2,3%		3,9%	3,5%				4,2%	4,5%	2,0%	3,4%	
XI. magántisztviselő		1,3%		1,8%	1,2%		1,2%	1,5%				0,6%	0,0%	0,0%	0,9%	
XII. munkás		24,0%		22,7%	23,7%		28,1%	29,4%				34,3%	24,1%	26,1%	26,5%	
XIII. egyéb		1,1%		2,0%	2,3%		1,9%	0,7%				0,0%	0,0%	0,9%	1,1%	

Szeged Városi Iparostanonc iskola (fiú) vallás szerinti megoszlás															
IV/1. táblázat		1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44
	Római katolikus		540		434	457		578	666				640	619	525
	Református		56		39	40		41	60				61	54	58
	Evangélikus		14		7	6		6	9				14	12	12
	Görög katolikus		5		1	1		3	3				11	26	33
	Görög keleti		5		3	5		3	1				6	5	2
	Izraelita		16		9	5		14	17				37	25	27
	Baptista												0	5	6
	Unitárius		1		1	1		2	2						
	Római katolikus		84,8%		87,9%	88,7%		89,3%	87,9%				83,2%	83,0%	79,2%
Református		8,8%		7,9%	7,8%		6,3%	7,9%				7,9%	7,2%	8,7%	
Evangélikus		2,2%		1,4%	1,2%		0,9%	1,2%				1,8%	1,6%	1,8%	
Görög katolikus		0,8%		0,2%	0,2%		0,5%	0,4%				1,4%	3,5%	5,0%	
Görög keleti		0,8%		0,6%	1,0%		0,5%	0,1%				0,8%	0,7%	0,3%	
Izraelita		2,5%		1,8%	1,0%		2,2%	2,2%				4,8%	3,4%	4,1%	
Baptista		0,0%		0,0%	0,0%		0,0%	0,0%				0,0%	0,7%	0,9%	
Unitárius		0,2%		0,2%	0,2%		0,3%	0,3%				0,0%	0,0%	0,0%	

Szeged Városi Iparostanonc iskola (fiú)

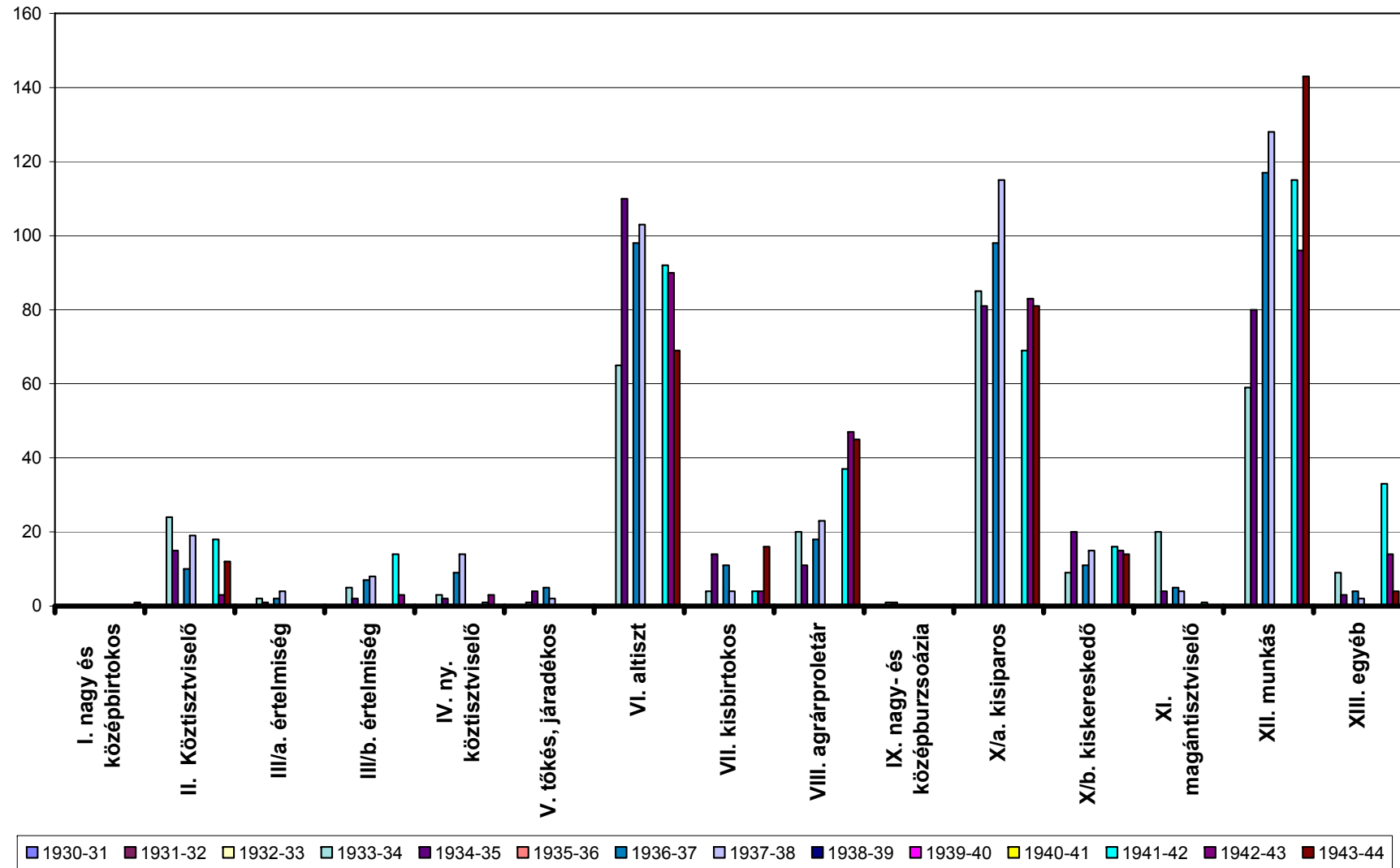
II/1. grafikon

Szeged Városi Iparostanonc iskola (leány)

		1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	átlag	
II/2. táblázat	I. nagy és középbirtokos				0	0		0	0				0	0	1	0	
	II. Köztisztviselő				24	15		10	19				18	3	12	14	
	III/a. értelmiség				2	1		2	4				0	0	0	1	
	III/b. értelmiség				5	2		7	8				14	3	0	6	
	IV. ny. köztisztviselő				3	2		9	14				1	3	0	5	
	V. tőkés, járadékos				1	4		5	2				0	0	0	2	
	VI. altiszt				65	110		98	103				92	90	69	90	
	VII. kisbirtokos				4	14		11	4				4	4	16	8	
	VIII. agrárproletár				20	11		18	23				37	47	45	29	
	IX. nagy- és középburzsoázia				1	1		0	0				0	0	0	0	
	X/a. kisiparos				85	81		98	115				69	83	81	87	
	X/b. kiskereskedő				9	20		11	15				16	15	14	14	
	XI. magántisztviselő				20	4		5	4				1	0	0	5	
	XII. munkás				59	80		117	128				115	96	143	105	
	XIII. egyéb				9	3		4	2				33	14	4	10	
		I. nagy és középbirtokos				0,0%	0,0%		0,0%	0,0%				0,0%	0,0%	0,3%	0,0%
		II. Köztisztviselő				7,8%	4,3%		2,5%	4,3%				4,5%	0,8%	3,1%	3,9%
		III/a. értelmiség				0,7%	0,3%		0,5%	0,9%				0,0%	0,0%	0,0%	0,3%
		III/b. értelmiség				1,6%	0,6%		1,8%	1,8%				3,5%	0,8%	0,0%	1,4%
		IV. ny. köztisztviselő				1,0%	0,6%		2,3%	3,2%				0,3%	0,8%	0,0%	1,2%
		V. tőkés, járadékos				0,3%	1,1%		1,3%	0,5%				0,0%	0,0%	0,0%	0,5%
		VI. altiszt				21,2%	31,6%		24,8%	23,4%				23,0%	25,1%	17,9%	23,9%
	VII. kisbirtokos				1,3%	4,0%		2,8%	0,9%				1,0%	1,1%	4,2%	2,2%	
	VIII. agrárproletár				6,5%	3,2%		4,6%	5,2%				9,3%	13,1%	11,7%	7,6%	
	IX. nagy- és középburzsoázia				0,3%	0,3%		0,0%	0,0%				0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	
	X/a. kisiparos				27,7%	23,3%		24,8%	26,1%				17,3%	23,2%	21,0%	23,3%	
	X/b. kiskereskedő				2,9%	5,7%		2,8%	3,4%				4,0%	4,2%	3,6%	3,8%	
	XI. magántisztviselő				6,5%	1,1%		1,3%	0,9%				0,3%	0,0%	0,0%	1,4%	
	XII. munkás				19,2%	23,0%		29,6%	29,0%				28,8%	26,8%	37,1%	27,7%	
	XIII. egyéb				2,9%	0,9%		1,0%	0,5%				8,3%	3,9%	1,0%	2,6%	

Szeged Városi Iparostanonc iskola (leány) vallás szerinti megoszlás															
	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	
II/2. táblázat	Római katolikus				266	290		341	374			327	291	304	
	Református				22	37		36	44			2	29	26	
	Evangélikus				4	4		8	9			27	7		
	Görög katolikus					2		2	3				1	3	
	Görög keleti								1			5			
	Izraelita				14	15		8	18				38	30	23
	Baptista														
	Római katolikus				86,9%	83,3%		86,3%	83,3%				82,0%	81,3%	85,4%
	Református				7,2%	10,6%		9,1%	9,8%				0,5%	8,1%	7,3%
	Evangélikus				1,3%	1,1%		2,0%	2,0%				6,8%	2,0%	0,0%
	Görög katolikus				0,0%	0,6%		0,5%	0,7%				0,0%	0,3%	0,8%
	Görög keleti				0,0%	0,0%		0,0%	0,2%				1,3%	0,0%	0,0%
	Izraelita				4,6%	4,3%		2,0%	4,0%				9,5%	8,4%	6,5%
	Baptista				0,0%	0,0%		0,0%	0,0%				0,0%	0,0%	0,0%

Szeged Városi Iparostanonciskola (leány)

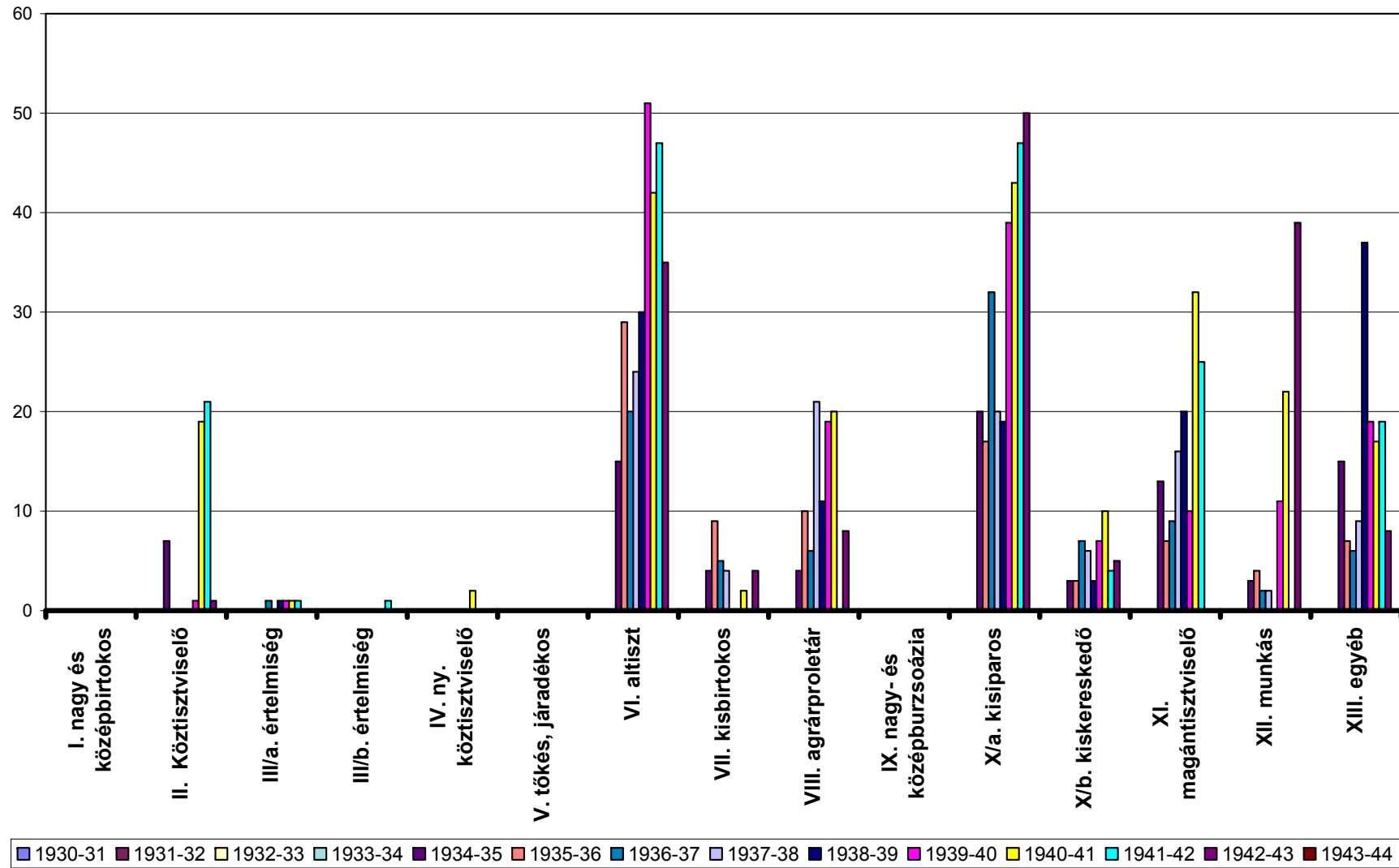
II/2. grafikon

Szeged Városi Kereskedőtanonc iskola

		1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	átlag	
II/3. táblázat	I. nagy és középbirtokos					0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	
	II. Köztisztviselő					7	0	0	0	0	1	19	21	1		5	
	III/a. értelmiség					0	0	1	0	1	1	1	1	0		1	
	III/b. értelmiség					0	0	0	0	0	0	0	1	0		0	
	IV. ny. köztisztviselő					0	0	0	0	0	0	2	0	0		0	
	V. tőkés, járadékos					0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	
	VI. altiszt					15	29	20	24	30	51	42	47	35		33	
	VII. kisbirtokos					4	9	5	4	0	0	2	0	4		3	
	VIII. agrárproletár					4	10	6	21	11	19	20	0	8		11	
	IX. nagy- és középburzoázia					0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	
	X/a. kisiparos					20	17	32	20	19	39	43	47	50		32	
	X/b. kiskereskedő					3	3	7	6	3	7	10	4	5		5	
	XI. magántisztviselő					13	7	9	16	20	10	32	25	0		15	
	XII. munkás					3	4	2	2	0	11	22	0	39		9	
	XIII. egyéb					15	7	6	9	37	19	17	19	8		15	
		I. nagy és középbirtokos					0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%		0,0%
		II. Köztisztviselő					8,3%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,6%	9,0%	12,7%	0,7%		3,5%
		III/a. értelmiség					0,0%	0,0%	1,1%	0,0%	0,8%	0,6%	0,5%	0,6%	0,0%		0,41%
		III/b. értelmiség					0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,6%	0,0%		0,1%
	IV. ny. köztisztviselő					0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,0%	0,0%	0,0%		0,1%	
	V. tőkés, járadékos					0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%		0,0%	
	VI. altiszt					17,9%	33,7%	22,7%	23,5%	24,8%	32,3%	20,0%	28,5%	23,3%		25,2%	
	VII. kisbirtokos					4,8%	10,5%	5,7%	3,9%	0,0%	0,0%	1,0%	0,0%	2,7%		3,2%	
	VIII. agrárproletár					4,8%	11,6%	6,8%	20,6%	9,1%	12,0%	9,5%	0,0%	5,3%		8,9%	
	IX. nagy- és középburzoázia					0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%		0,0%	
	X/a. kisiparos					23,8%	19,8%	36,4%	19,6%	15,7%	24,7%	20,5%	28,5%	33,3%		24,7%	
	X/b. kiskereskedő					3,6%	3,5%	8,0%	5,9%	2,5%	4,4%	4,8%	2,4%	3,3%		4,3%	
	XI. magántisztviselő					15,5%	8,1%	10,2%	15,7%	16,5%	6,3%	15,2%	15,2%	0,0%		11,4%	
	XII. munkás					3,6%	4,7%	2,3%	2,0%	0,0%	7,0%	10,5%	0,0%	26,0%		6,2%	
	XIII. egyéb					17,9%	8,1%	6,8%	8,8%	30,6%	12,0%	8,1%	11,5%	5,3%		12,1%	

Szeged Városi Kereskedőtanonc iskola

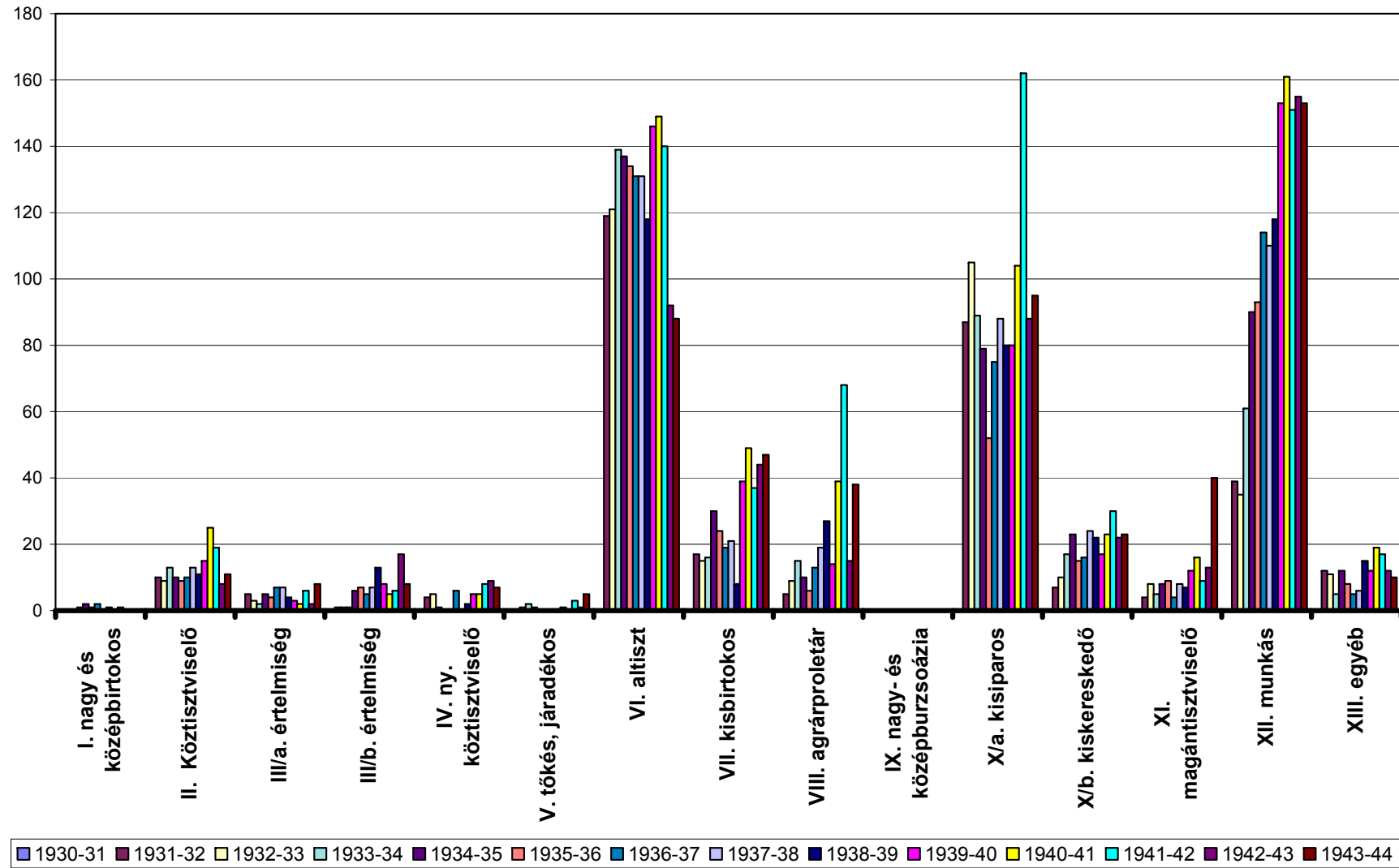
II/3. grafikon

Szegedi állami II. ker. polgári fiúiskola

		1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	átlag	
II/4. táblázat	I. nagy és középbirtokos		0	0	1	2	1	2	0	1	0	1	0	0	0	1	
	II. Köztisztviselő		10	9	13	10	9	10	13	11	15	25	19	8	11	13	
	III/a. értelmiség		5	3	2	5	4	7	7	4	3	2	6	2	8	4	
	III/b. értelmiség		1	1	1	6	7	5	7	13	8	5	6	17	8	7	
	IV. ny. köztisztviselő		4	5	1	0	0	6	0	2	5	5	8	9	7	4	
	V. tőkés, járadékos		0	1	2	1	0	0	0	0	0	1	0	3	1	5	1
	VI. altiszt		119	121	139	137	134	131	131	118	146	149	140	92	88	127	
	VII. kisbirtokos		17	15	16	30	24	19	21	8	39	49	37	44	47	28	
	VIII. agrárproletár		5	9	15	10	6	13	19	27	14	39	68	15	38	21	
	IX. nagy- és középburzoázia		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	X/a. kisiparos		87	105	89	79	52	75	88	80	80	104	162	88	95	91	
	X/b. kiskereskedő		7	10	17	23	15	16	24	22	17	23	30	22	23	19	
	XI. magántisztviselő		4	8	5	8	9	4	8	7	12	16	9	13	40	11	
	XII. munkás		39	35	61	90	93	114	110	118	153	161	151	155	153	110	
	XIII. egyéb		12	11	5	12	8	5	6	15	12	19	17	12	10	11	
	I. nagy és középbirtokos		0,0%	0,0%	0,3%	0,5%	0,3%	0,5%	0,0%	0,2%	0,0%	0,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%
	II. Köztisztviselő		3,2%	2,7%	3,5%	2,4%	2,5%	2,5%	3,0%	2,6%	3,0%	4,2%	2,9%	1,7%	2,1%	2,8%	
	III/a. értelmiség		1,6%	0,9%	0,5%	1,2%	1,1%	1,7%	1,6%	0,9%	0,6%	0,3%	0,9%	0,4%	1,5%	1,0%	
	III/b. értelmiség		0,3%	0,3%	0,3%	1,5%	1,9%	1,2%	1,6%	3,1%	1,6%	0,8%	0,9%	3,6%	1,5%	1,4%	
IV. ny. köztisztviselő		1,3%	1,5%	0,3%	0,0%	0,0%	1,5%	0,0%	0,5%	1,0%	0,8%	1,2%	1,9%	1,3%	0,9%		
V. tőkés, járadékos		0,0%	0,3%	0,5%	0,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%	0,0%	0,5%	0,2%	0,9%	0,2%		
VI. altiszt		38,4%	36,3%	37,9%	33,2%	37,0%	32,2%	30,2%	27,7%	28,9%	24,9%	21,3%	19,2%	16,5%	29,5%		
VII. kisbirtokos		5,5%	4,5%	4,4%	7,3%	6,6%	4,7%	4,8%	1,9%	7,7%	8,2%	5,6%	9,2%	8,8%	6,1%		
VIII. agrárproletár		1,6%	2,7%	4,1%	2,4%	1,7%	3,2%	4,4%	6,3%	2,8%	6,5%	10,4%	3,1%	7,1%	4,3%		
IX. nagy- és középburzoázia		0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%		
X/a. kisiparos		28,1%	31,5%	24,3%	19,1%	14,4%	18,4%	20,3%	18,8%	15,8%	17,4%	24,7%	18,4%	17,8%	20,7%		
X/b. kiskereskedő		2,3%	3,0%	4,6%	5,6%	4,1%	3,9%	5,5%	5,2%	3,4%	3,8%	4,6%	4,6%	4,3%	4,2%		
XI. magántisztviselő		1,3%	2,4%	1,4%	1,9%	2,5%	1,0%	1,8%	1,6%	2,4%	2,7%	1,4%	2,7%	7,5%	2,4%		
XII. munkás		12,6%	10,5%	16,6%	21,8%	25,7%	28,0%	25,3%	27,7%	30,3%	26,9%	23,0%	32,4%	28,7%	23,8%		
XIII. egyéb		3,9%	3,3%	1,4%	2,9%	2,2%	1,2%	1,4%	3,5%	2,4%	3,2%	2,6%	2,5%	1,9%	2,5%		

Szeged Áll. II. ker. polgári fiúiskola

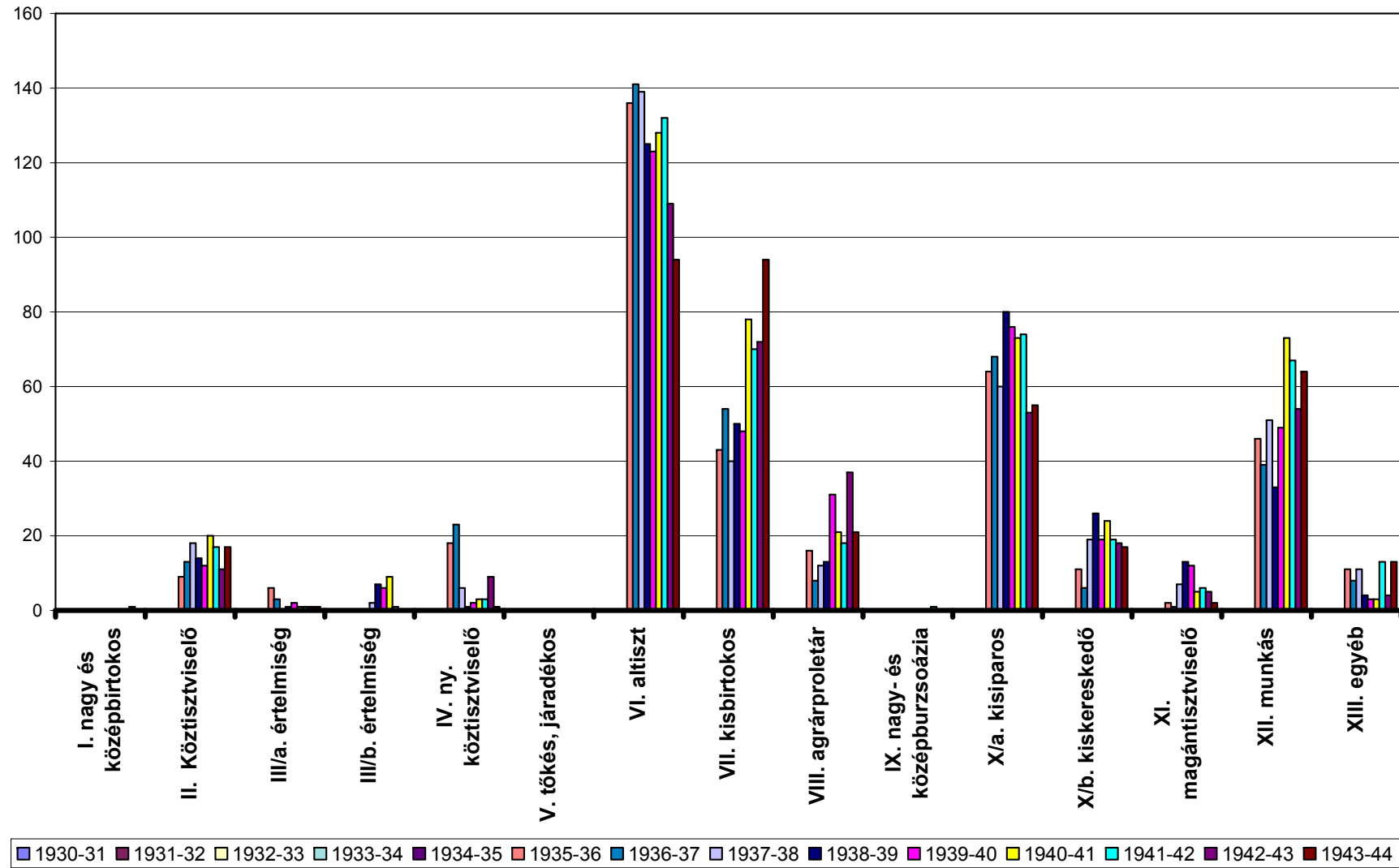
II/ 4. grafikon

Szegedi állami III. ker. polgári fiú iskola

		1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	átlag	
II/5 táblázat	I. nagy és középbirtokos						0	0	0	0	0	0	0	1	0	0,	
	II. Köztisztviselő						9	13	18	14	12	20	17	11	17	15	
	III/a. értelmiség						6	3	0	1	2	1	1	1	1	2	
	III/b. értelmiség						0	0	2	7	6	9	1	0	0	3	
	IV. ny. köztisztviselő						18	23	6	1	2	3	3	9	1	7	
	V. tőkés, járadékos						0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	VI. altiszt						136	141	139	125	123	128	132	109	94	125	
	VII. kisbirtokos						43	54	40	50	48	78	70	72	94	61	
	VIII. agrárproletár						16	8	12	13	31	21	18	37	21	20	
	IX. nagy- és középburzsoázia						0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	
	X/a. kisiparos						64	68	60	80	76	73	74	53	55	67	
	X/b. kiskereskedő						11	6	19	26	19	24	19	18	17	18	
	XI. magántisztviselő						2	1	7	13	12	5	6	5	2	6	
	XII. munkás						46	39	51	33	49	73	67	54	64	53	
	XIII. egyéb						11	8	11	4	3	3	13	4	13	8	

	I. nagy és középbirtokos							0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	II. Köztisztviselő							2,5%	3,6%	4,9%	3,8%	3,1%	4,6%	4,0%	2,9%	4,5%	3,8%
	III/a. értelmiség							1,7%	0,8%	0,0%	0,3%	0,5%	0,2%	0,2%	0,3%	0,3%	0,5%
III/b. értelmiség							0,0%	0,0%	0,5%	1,9%	1,6%	2,1%	0,2%	0,0%	0,0%	0,7%	
IV. ny. köztisztviselő							5,0%	6,3%	1,6%	0,3%	0,5%	0,7%	0,7%	2,4%	0,3%	1,9%	
V. tőkés, járadékos							0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	
VI. altiszt							37,6%	38,7%	38,1%	34,1%	32,1%	29,2%	31,3%	29,1%	24,8%	32,8%	
VII. kisbirtokos							11,9%	14,8%	11,0%	13,6%	12,5%	17,8%	16,6%	19,3%	24,8%	15,8%	
VIII. agrárproletár							4,4%	2,2%	3,3%	3,5%	8,1%	4,8%	4,3%	9,9%	5,5%	5,1%	
IX. nagy- és középburzsoázia							0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%	0,0%	0,0%	0,0%	
X/a. kisiparos							17,7%	18,7%	16,4%	21,8%	19,8%	16,7%	17,5%	14,2%	14,5%	17,5%	
X/b. kiskereskedő							3,0%	1,6%	5,2%	7,1%	5,0%	5,5%	4,5%	4,8%	4,5%	4,6%	
XI. magántisztviselő							0,6%	0,3%	1,9%	3,5%	3,1%	1,1%	1,4%	1,3%	0,5%	1,5%	
XII. munkás							12,7%	10,7%	14,0%	9,0%	12,8%	16,7%	15,9%	14,4%	16,9%	13,7%	
XIII. egyéb							3,0%	2,2%	3,0%	1,1%	0,8%	0,7%	3,1%	1,1%	3,4%	2%	

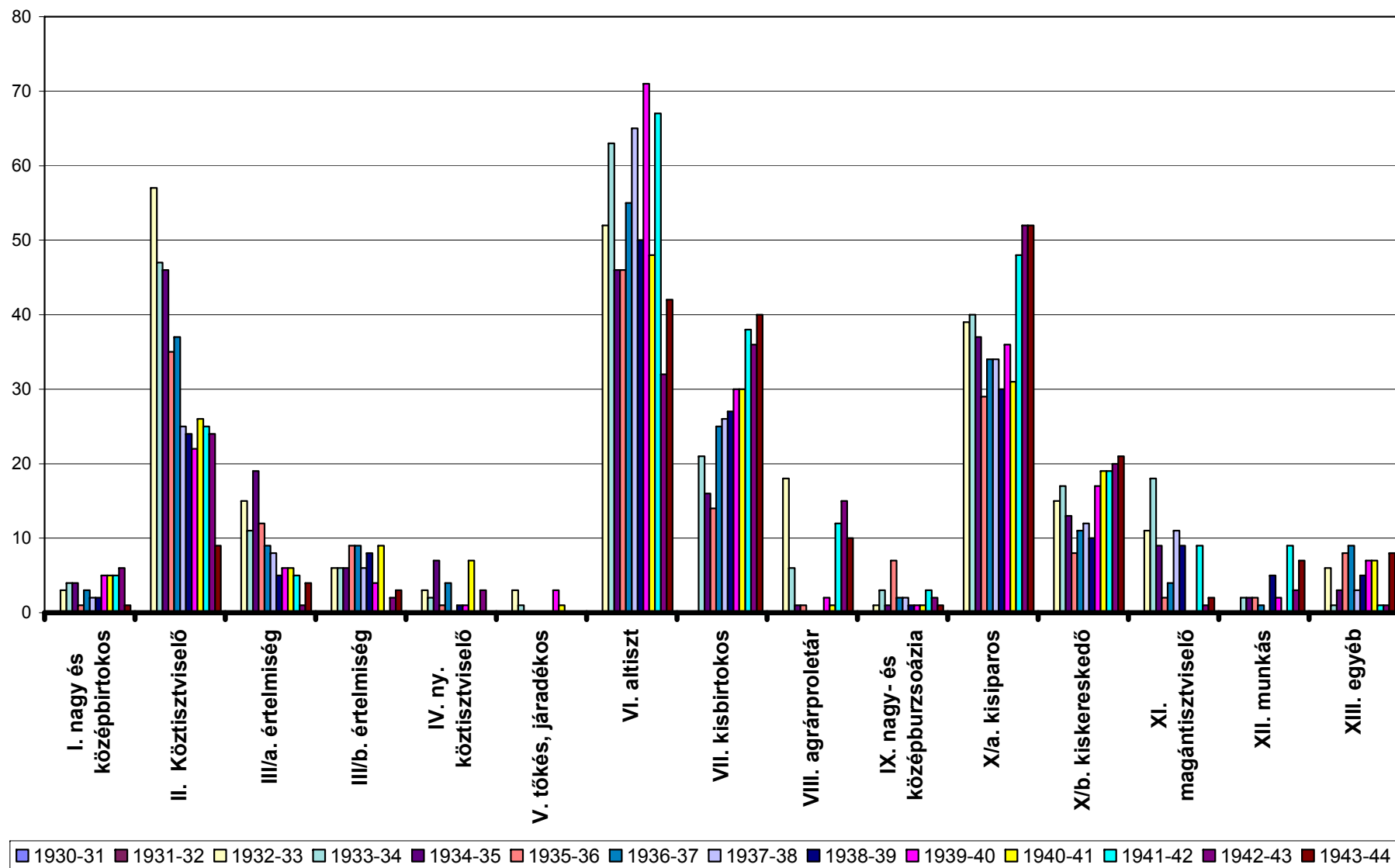
Szegedi állami III. ker. polgári fiúiskola vallás szerinti megoszlás															
	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	átlag
Római katolikus						326	324	323	332	341	379	393	332	336	
Református						28	28	28	24	24	30	27	19	24	
Evangélikus						5	7	8	5	8	10	11	11	9	
Görög katolikus						5	5	5	4	3	3	5	5	7	
Görög keleti								1	4		4	3	3	2	
Izraelita						1			1	2	4	3	4	1	
Római katolikus						89,3%	89,0%	88,5%	89,7%	90,21%	88,1%	88,9%	88,8%	88,7%	89,0%
Református						7,7%	7,7%	7,7%	6,5%	6,4%	6,9%	6,1%	5,1%	6,3%	6,7%
Evangélikus						1,4%	1,9%	2,2%	1,4%	2,1%	2,3%	2,5%	2,9%	2,4%	2,1%
Görög katolikus						1,74%	1,4%	1,4%	1,1%	0,8%	0,7%	1,1%	1,3%	1,8%	1,2%
Görög keleti						0,0%	0,0%	0,3%	1,1%	0,0%	0,9%	0,7%	0,8%	0,5%	0,5%
Izraelita						0,3%	0,0%	0,0%	0,3%	0,5%	0,9%	0,7%	1,1%	0,3%	0,5%

Szeged Áll. III. ker. polgári fiúiskola

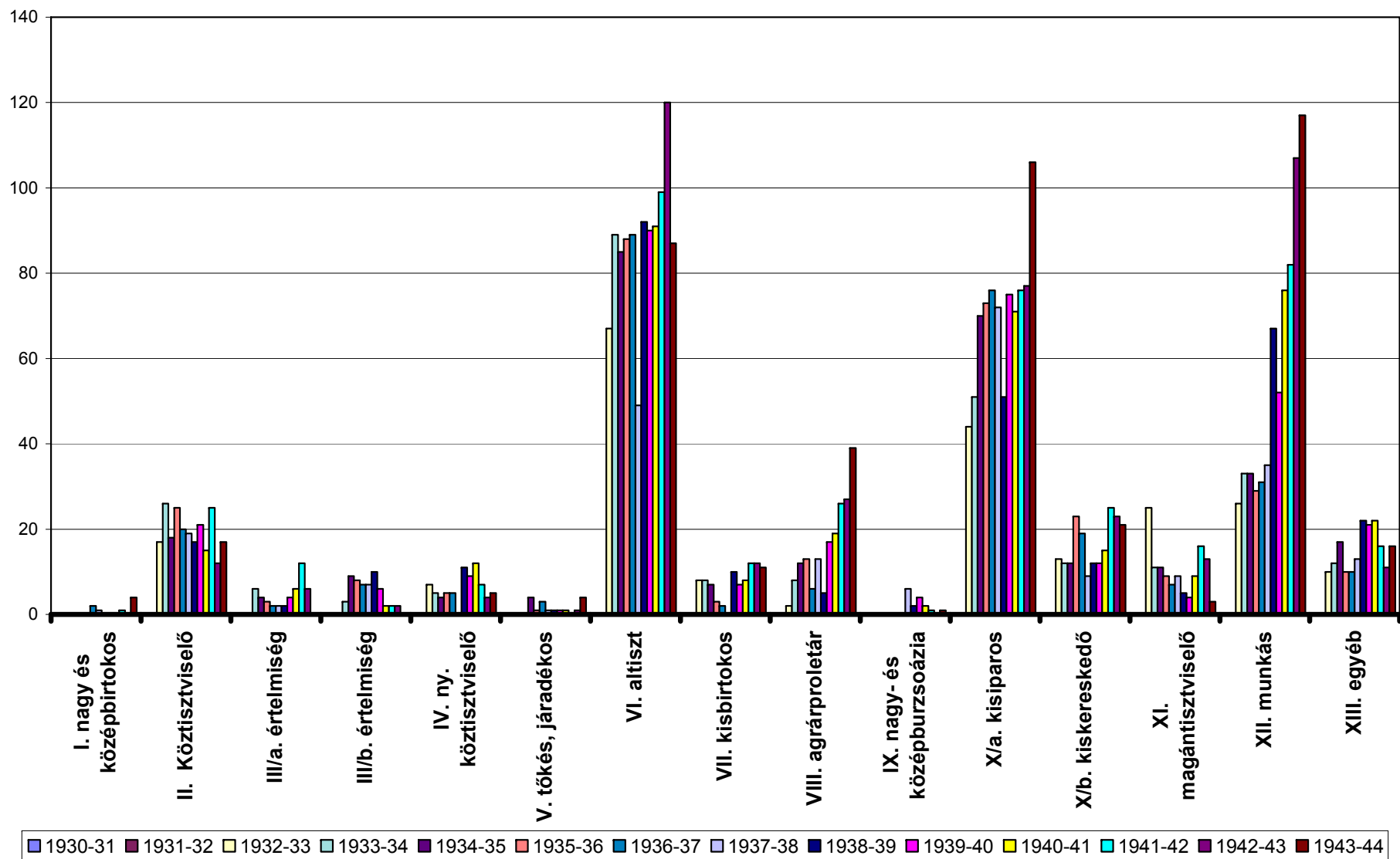
"Miasszonyunk" Róm. Kat. Polgári Leányiskola

Szeged II. ker. (Dugonics u.) Áll. Polgári Leányiskola

	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	átlag
I. nagy és középbirtokos			0	0	0	0	2	1	0	0	0	1	0	4	0
II. Köztisztviselő			17	26	18	25	20	19	17	21	15	25	12	17	19
III/a. értelmiség				6	4	3	2	2	2	4	6	12	6		4
III/b. értelmiség				3	9	8	7	7	10	6	2	2	2		5
IV. ny. köztisztviselő			7	5	4	5	5	0	11	9	12	7	4	5	6
V. tőkés, járadékos			0	0	4	1	3	1	1	1	1	0	1	4	1
VI. altiszt			67	89	85	88	89	49	92	90	91	99	120	87	87
VII. kisbirtokos			8	8	7	3	2	0	10	7	8	12	12	11	7
VIII. agrárproletár			2	8	12	13	6	13	5	17	19	26	27	39	15
IX. nagy- és középburzsoázia			0	0	0	0	0	6	2	4	2	1	0	1	1
X/a. kisiparos			44	51	70	73	76	72	51	75	71	76	77	106	70
X/b. kiskereskedő			13	12	12	23	19	9	12	12	15	25	23	21	16
XI. magántisztviselő			25	11	11	9	7	9	5	4	9	16	13	3	10
XII. munkás			26	33	33	29	31	35	67	52	76	82	107	117	57
XIII. egyéb			10	12	17	10	10	13	22	21	22	16	11	16	15
I. nagy és középbirtokos			0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,7%	0,4%	0,0%	0,0%	0,0%	0,3%	0,0%	0,9%	0,2%
II. Köztisztviselő			7,8%	9,8%	6,3%	8,6%	7,2%	8,1%	5,5%	6,5%	4,3%	6,3%	2,9%	3,9%	6,4%
III/a. értelmiség			0,0%	2,3%	1,4%	1,0%	0,7%	0,8%	0,7%	1,2%	1,7%	3,0%	1,4%	0,0%	1,2%
III/b. értelmiség			0,0%	1,1%	3,1%	2,8%	2,5%	3,0%	3,3%	1,9%	0,6%	0,5%	0,5%	0,0%	1,6%
IV. ny. köztisztviselő			3,2%	1,9%	1,4%	1,7%	1,8%	0,0%	3,6%	2,8%	3,4%	1,8%	1,0%	1,2%	1,9%
V. tőkés, járadékos			0,0%	0,0%	1,4%	0,3%	1,1%	0,4%	0,3%	0,3%	0,3%	0,0%	0,2%	0,9%	0,4%
VI. altiszt			30,6%	33,7%	29,7%	30,3%	31,9%	20,8%	30,0%	27,9%	26,1%	24,8%	28,9%	20,2%	27,9%
VII. kisbirtokos			3,7%	3,0%	2,4%	1,0%	0,7%	0,0%	3,3%	2,2%	2,3%	3,0%	2,9%	2,6%	2,2%
VIII. agrárproletár			0,9%	3,0%	4,2%	4,5%	2,2%	5,5%	1,6%	5,3%	5,4%	6,5%	6,5%	9,0%	4,5%
IX. nagy- és középburzsoázia			0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	2,5%	0,7%	1,2%	0,6%	0,3%	0,0%	0,2%	0,4%
X/a. kisiparos			20,1%	19,3%	24,5%	25,2%	27,2%	30,5%	16,6%	23,2%	20,3%	19,0%	18,6%	24,6%	22,4%
X/b. kiskereskedő			5,9%	4,5%	4,2%	7,9%	6,8%	3,8%	3,9%	3,7%	4,3%	6,3%	5,5%	4,9%	5,1%
XI. magántisztviselő			11,4%	4,2%	3,8%	3,1%	2,5%	3,8%	1,6%	1,2%	2,6%	4,0%	3,1%	0,7%	3,5%
XII. munkás			11,9%	12,5%	11,5%	10,0%	11,1%	14,8%	21,8%	16,1%	21,8%	20,5%	25,8%	27,1%	17,2%
XIII. egyéb			4,6%	4,5%	5,9%	3,4%	3,6%	5,5%	7,2%	6,5%	6,3%	4,0%	2,7%	3,7%	4,8%

II. ker. (Dugonics u.) Áll. Polgári Leányiskola

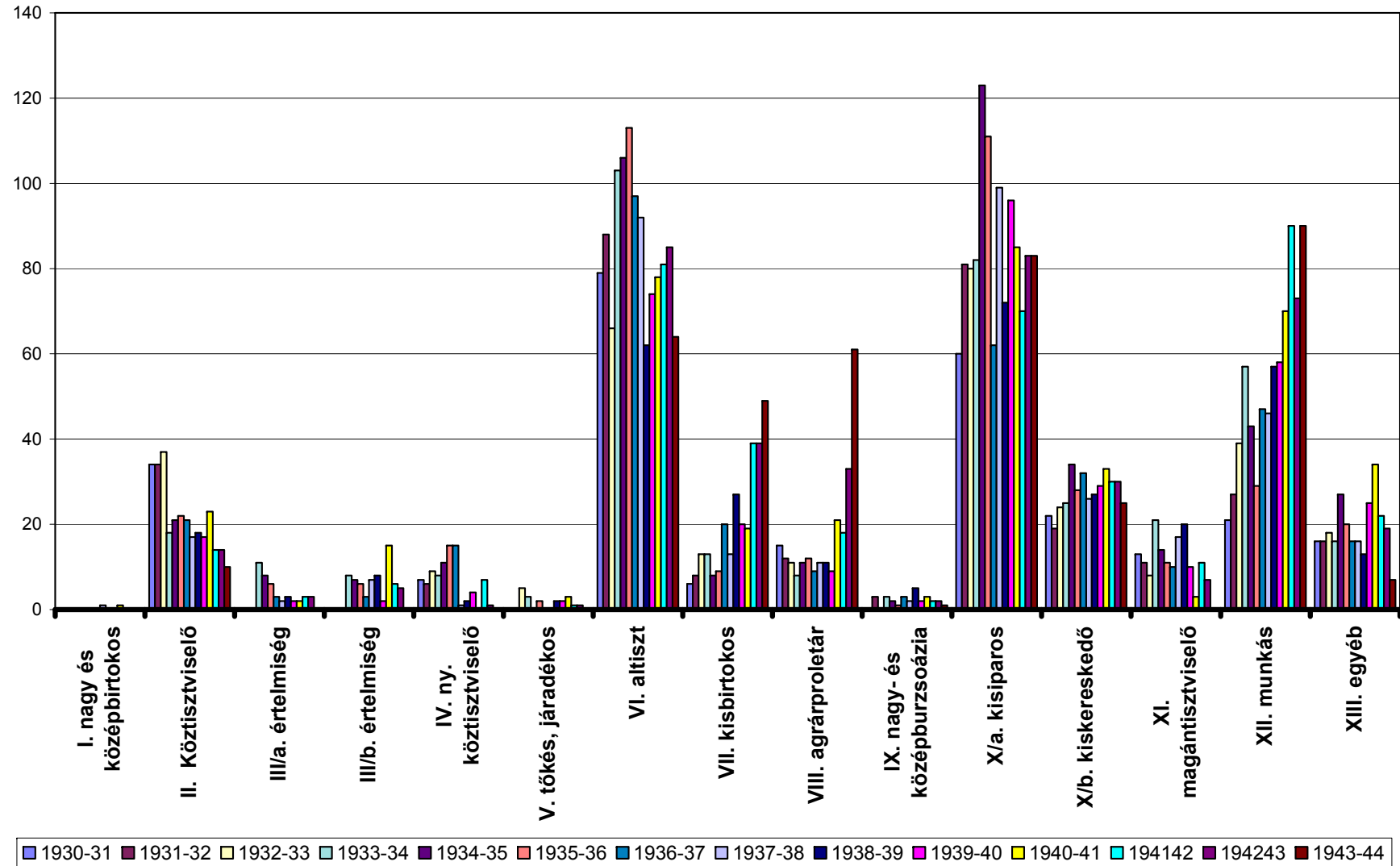

III. ker. Margit u. Áll. Polg. Leányiskola

II / 8. táblázat

	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	átlag
I. nagy és középbirtokos	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0
II. Köztisztviselő	34	34	37	18	21	22	21	17	18	17	23	14	14	10	21
III/a. értelmiség				11	8	6	3	2	3	2	2	3	3		4
III/b. értelmiség				8	7	6	3	7	8	2	15	6	5		7
IV. ny. köztisztviselő	7	6	9	8	11	15	15	1	2	4	0	7	1	0	6
V. tőkés, járadékos	0	0	5	3	0	2	0	0	2	2	3	1	1	0	1
VI. altiszt	79	88	66	103	106	113	97	92	62	74	78	81	85	64	85
VII. kisbirtokos	6	8	13	13	8	9	20	13	27	20	19	39	39	49	20
VIII. agrárproletár	15	12	11	8	11	12	9	11	11	9	21	18	33	61	17
IX. nagy- és középburzsóázia	0	3	0	3	2	1	3	2	5	2	3	2	2	1	2
X/a. kisiparos	60	81	80	82	123	111	62	99	72	96	85	70	83	83	85
X/b. kiskereskedő	22	19	24	25	34	28	32	26	27	29	33	30	30	25	27
XI. magántisztviselő	13	11	8	21	14	11	10	17	20	10	3	11	7	0	11
XII. munkás	21	27	39	57	43	29	47	46	57	58	70	90	73	90	53
XIII. egyéb	16	16	18	16	27	20	16	16	13	25	34	22	19	7	19
I. nagy és középbirtokos	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,3%	0,0%	0,0%	0,3%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
II. Köztisztviselő	12,5%	11,1%	11,9%	4,8%	5,1%	5,7%	6,2%	4,9%	5,5%	4,9%	5,9%	3,6%	3,5%	2,6%	6,3%
III/a. értelmiség	0,0%	0,0%	0,0%	2,9%	1,9%	1,6%	0,9%	0,6%	0,9%	0,6%	0,5%	0,8%	0,8%	0,0%	0,8%
III/b. értelmiség	0,0%	0,0%	0,0%	2,1%	1,7%	1,6%	0,9%	2,0%	2,4%	0,6%	3,8%	1,5%	1,3%	0,0%	1,3%
IV. ny. köztisztviselő	2,6%	2,0%	2,9%	2,1%	2,7%	3,9%	4,4%	0,3%	0,6%	1,1%	0,0%	1,8%	0,3%	0,0%	1,8%
V. tőkés, járadékos	0,0%	0,0%	1,6%	0,8%	0,0%	0,5%	0,0%	0,0%	0,6%	0,6%	0,8%	0,3%	0,3%	0,0%	0,4%
VI. altiszt	28,9%	28,9%	21,3%	27,4%	25,5%	29,4%	28,7%	26,3%	19,0%	21,1%	20,0%	20,6%	21,5%	16,4%	23,9%
VII. kisbirtokos	2,2%	2,6%	4,2%	3,5%	1,9%	2,3%	5,9%	3,7%	8,3%	5,7%	4,9%	9,9%	9,9%	12,6%	5,5%
VIII. agrárproletár	5,5%	3,9%	3,5%	2,1%	2,7%	3,1%	2,7%	3,1%	3,4%	2,6%	5,4%	4,6%	8,4%	15,6%	4,8%
IX. nagy- és középburzsóázia	0,0%	1,0%	0,0%	0,8%	0,5%	0,3%	0,9%	0,6%	1,5%	0,6%	0,8%	0,5%	0,5%	0,3%	0,6%
X/a. kisiparos	22,0%	26,6%	25,8%	21,8%	29,6%	28,8%	18,3%	28,3%	22,0%	27,4%	21,8%	17,8%	21,0%	21,3%	23,8%
X/b. kiskereskedő	8,1%	6,2%	7,7%	6,6%	8,2%	7,3%	9,5%	7,4%	8,3%	8,3%	8,5%	7,6%	7,6%	6,4%	7,7%
XI. magántisztviselő	4,8%	3,6%	2,6%	5,6%	3,4%	2,9%	3,0%	4,9%	6,1%	2,9%	0,8%	2,8%	1,8%	0,0%	3,2%
XII. munkás	7,7%	8,9%	12,6%	15,2%	10,4%	7,5%	13,9%	13,1%	17,4%	16,6%	17,9%	22,8%	18,5%	23,1%	14,7%
XIII. egyéb	5,9%	5,2%	5,8%	4,3%	6,5%	5,2%	4,7%	4,6%	4,0%	7,1%	8,7%	5,6%	4,8%	1,8%	5,3%

III. ker. (Margit u.) Áll. Polg. Leányiskola

Áll. Baross Gábor Reáliskola, Szeged

II / 9. táblázat

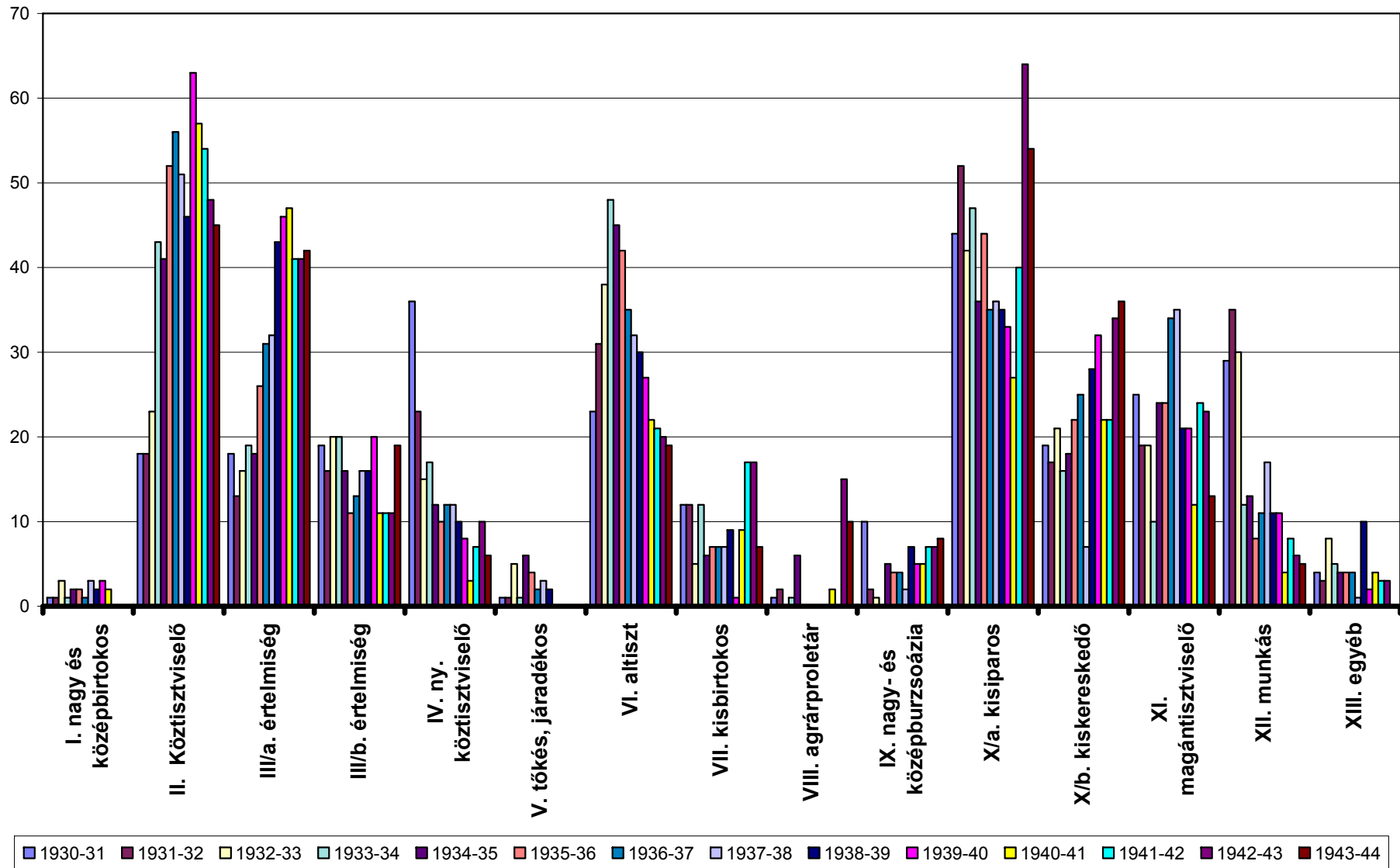
	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	átlag
I. nagy és középbirtokos	1	1	3	1	2	2	1	3	2	3	2	0	0	0	2
II. Köztisztviselő	18	18	23	43	41	52	56	51	46	63	57	54	48	45	44
III/a. értelmiség	18	13	16	19	18	26	31	32	43	46	47	41	41	42	31
III/b. értelmiség	19	16	20	20	16	11	13	16	16	20	11	11	11	19	16
IV. ny. köztisztviselő	36	23	15	17	12	10	12	12	10	8	3	7	10	6	13
V. tőkés, járadékos	1	1	5	1	6	4	2	3	2	0	0	0	0	0	2
VI. altiszt	23	31	38	48	45	42	35	32	30	27	22	21	20	19	31
VII. kisbirtokos	12	12	5	12	6	7	7	7	9	1	9	17	17	7	9
VIII. agrárproletár	1	2	0	1	6	0	0	0	0	0	2	0	15	10	3
IX. nagy- és középburzsoázia	10	2	1	0	5	4	4	2	7	5	5	7	7	8	5
X/a. kisiparos	44	52	42	47	36	44	35	36	35	33	27	40	64	54	42
X/b. kiskereskedő	19	17	21	16	18	22	25	7	28	32	22	22	34	36	23
XI. magántisztviselő	25	19	19	10	24	24	34	35	21	21	12	24	23	13	22
XII. munkás	29	35	30	12	13	8	11	17	11	11	4	8	6	5	14
XIII. egyéb	4	3	8	5	4	4	4	1	10	2	4	3	3	0	4
I. nagy és középbirtokos	0,4%	0,4%	1,2%	0,4%	0,8%	0,8%	0,4%	1,2%	0,7%	1,1%	0,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,6%
II. Köztisztviselő	6,9%	7,3%	9,3%	17,1%	16,3%	20,0%	20,7%	20,1%	17,0%	23,2%	25,1%	21,2%	16,1%	17,0%	17,0%
III/a. értelmiség	6,9%	5,3%	6,5%	7,5%	7,1%	10,0%	11,5%	12,6%	15,9%	16,9%	20,7%	16,1%	13,7%	15,9%	11,9%
III/b. értelmiség	7,3%	6,5%	8,1%	7,9%	6,3%	4,2%	4,8%	6,3%	5,9%	7,4%	4,8%	4,3%	3,7%	7,2%	6,1%
IV. ny. köztisztviselő	13,8%	9,4%	6,1%	6,7%	4,8%	3,8%	4,4%	4,7%	3,7%	2,9%	1,3%	2,7%	3,3%	2,3%	5,0%
V. tőkés, járadékos	0,4%	0,4%	2,0%	0,4%	2,4%	1,5%	0,7%	1,2%	0,7%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,7%
VI. altiszt	8,8%	12,7%	15,4%	19,0%	17,9%	16,2%	13,0%	12,6%	11,1%	9,9%	9,7%	8,2%	6,7%	7,2%	12,0%
VII. kisbirtokos	4,6%	4,9%	2,0%	4,8%	2,4%	2,7%	2,6%	2,8%	3,3%	0,4%	4,0%	6,7%	5,7%	2,7%	3,5%
VIII. agrárproletár	0,4%	0,8%	0,0%	0,4%	2,4%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,9%	0,0%	5,0%	3,8%	1,0%
IX. nagy- és középburzsoázia	3,8%	0,8%	0,4%	0,0%	2,0%	1,5%	1,5%	0,8%	2,6%	1,8%	2,2%	2,7%	2,3%	3,0%	1,8%
X/a. kisiparos	16,9%	21,2%	17,1%	18,7%	14,3%	16,9%	13,0%	14,2%	13,0%	12,1%	11,9%	15,7%	21,4%	20,5%	16,2%
X/b. kiskereskedő	7,3%	6,9%	8,5%	6,3%	7,1%	8,5%	9,3%	2,8%	10,4%	11,8%	9,7%	8,6%	11,4%	13,6%	8,7%
XI. magántisztviselő	9,6%	7,8%	7,7%	4,0%	9,5%	9,2%	12,6%	13,8%	7,8%	7,7%	5,3%	9,4%	7,7%	4,9%	8,4%
XII. munkás	11,2%	14,3%	12,2%	4,8%	5,2%	3,1%	4,1%	6,7%	4,1%	4,0%	1,8%	3,1%	2,0%	1,9%	5,6%
XIII. egyéb	1,5%	1,2%	3,3%	2,0%	1,6%	1,5%	1,5%	0,4%	3,7%	0,7%	1,8%	1,2%	0,0%	1,5%	1,6%

Baross Gábor Reáliskola vallás szerinti megoszlás

II / 9. táblázat

	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	átlag
Római katolikus	180	173	177	189	186	184	186	175	169	166	142	147	159	194	173
Református	23	22	19	21	20	31	30	37	35	43	47	46	48	42	33
Evangélikus	13	14	17	11	13	15	19	20	22	23	23	26	28	29	20
Görög katolikus	3	3	3	1	1				2	3	2	2	4	5	3
Görög keleti	1	1	2	2	1	2	2	2	3	3	3	5	5	6	3
Izraelita	39	34	31	29	24	28	32	41	38	33	33	29	25	21	31
Baptista														1	1
Unitárius		1	1			1	1	1	1	1	1	1			1
Római katolikus	69,50%	69,76%	70,80%	74,70%	75,92%	70,50%	68,89%	63,41%	62,59%	61,03%	56,57%	57,42%	59,11%	65,10%	66,1%
Református	8,88%	8,87%	7,60%	8,30%	8,16%	11,88%	11,11%	13,41%	12,96%	15,81%	18,73%	17,97%	17,84%	14,09%	12,5%
Evangélikus	5,02%	5,65%	6,80%	4,35%	5,31%	5,75%	7,04%	7,25%	8,15%	8,46%	9,16%	10,16%	10,41%	9,73%	7,4%
Görög katolikus	1,16%	1,21%	1,20%	0,40%	0,41%	0,00%	0,00%	0,00%	0,74%	1,10%	0,80%	0,78%	1,49%	1,68%	0,8%
Görög keleti	0,39%	0,40%	0,80%	0,79%	0,41%	0,77%	0,74%	0,72%	1,11%	1,10%	1,20%	1,95%	1,86%	2,01%	1,0%
Izraelita	15,06%	13,71%	12,40%	11,46%	9,80%	10,73%	11,85%	14,86%	14,07%	12,13%	13,15%	11,33%	9,29%	7,05%	11,9%
Baptista	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,34%	0,0%
Unitárius	0,00%	0,40%	0,40%	0,00%	0,00%	0,38%	0,37%	0,36%	0,37%	0,37%	0,40%	0,39%	0,00%	0,00%	0,2%

Baross Gábor Reáliskola, Szeged

Áll. Klauzál Gábor Gimnázium

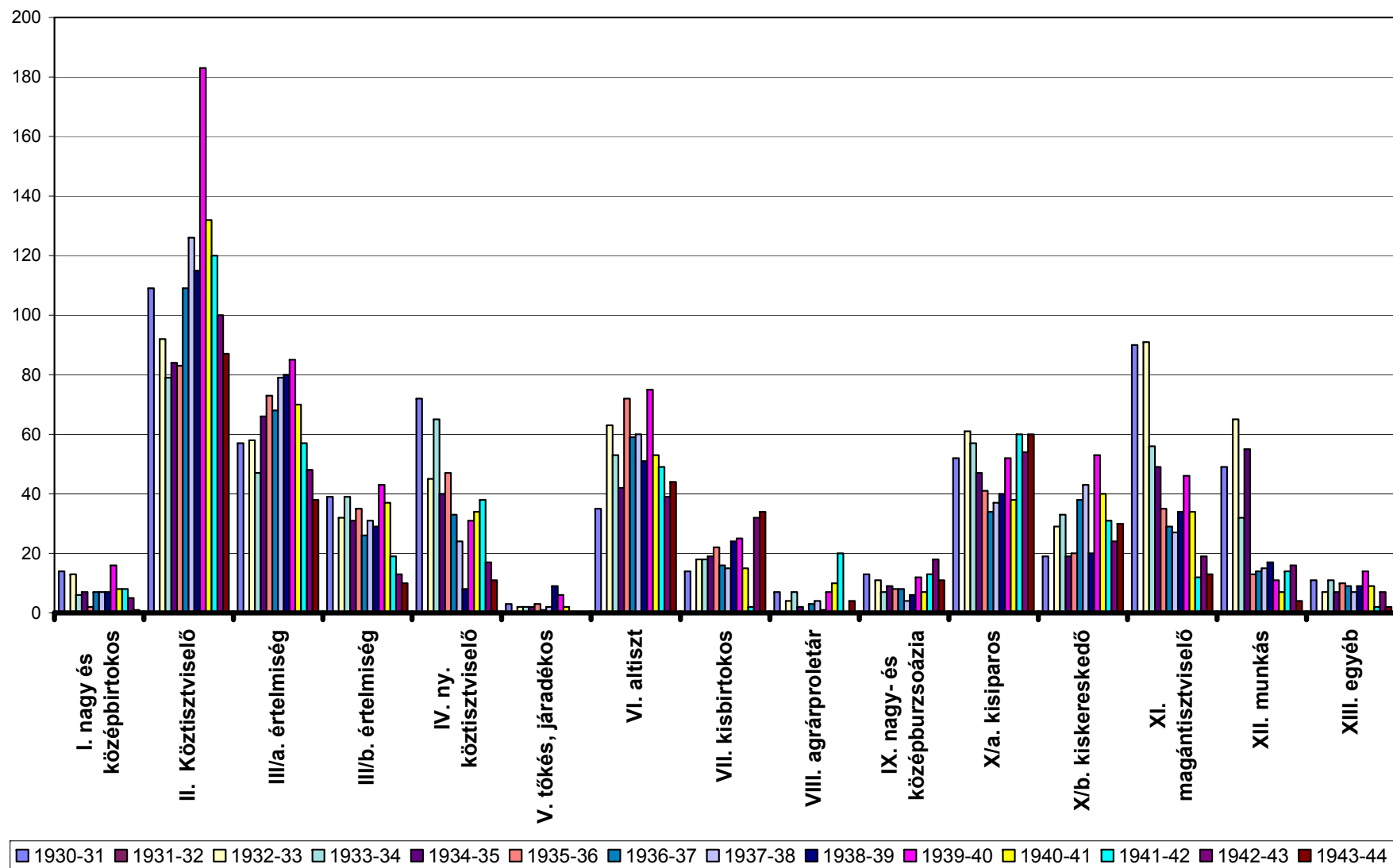
II/10. táblázat

	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	átlag
I. nagy és középbirtokos	14		13	6	7	2	7	7	7	16	8	8	5	1	8
II. Köztisztviselő	109		92	79	84	83	109	126	115	183	132	120	100	87	109
III/a. értelmiség	57		58	47	66	73	68	79	80	85	70	57	48	38	64
III/b. értelmiség	39		32	39	31	35	26	31	29	43	37	19	13	10	30
IV. ny. köztisztviselő	72		45	65	40	47	33	24	8	31	34	38	17	11	36
V. tőkés, járadékos	3		2	2	2	3	1	2	9	6	2	0	0	0	2
VI. altiszt	35		63	53	42	72	59	60	51	75	53	49	39	44	53
VII. kisbirtokos	14		18	18	19	22	16	15	24	25	15	2	32	34	20
VIII. agrárproletár	7		4	7	2	0	3	4	1	7	10	20	0	4	5
IX. nagy- és középburzsoázia	13		11	7	9	8	8	4	6	12	7	13	18	11	10
X/a. kisiparos	52		61	57	47	41	34	37	40	52	38	60	54	60	49
X/b. kiskereskedő	19		29	33	19	20	38	43	20	53	40	31	24	30	31
XI. magántisztviselő	90		91	56	49	35	29	27	34	46	34	12	19	13	41
XII. munkás	49		65	32	55	13	14	15	17	11	7	14	16	4	24
XIII. egyéb	11		7	11	7	10	9	7	9	14	9	2	7	2	8
I. nagy és középbirtokos	2,4%		2,2%	1,2%	1,5%	0,4%	1,5%	1,5%	1,6%	2,4%	1,6%	1,8%	1,3%	0,3%	1,5%
II. Köztisztviselő	18,7%		15,6%	15,4%	17,5%	17,9%	24,0%	26,2%	25,6%	27,8%	26,6%	27,0%	25,5%	24,9%	22,5%
III/a. értelmiség	9,8%		9,8%	9,2%	13,8%	15,7%	15,0%	16,4%	17,8%	12,9%	14,1%	12,8%	12,2%	10,9%	13,1%
III/b. értelmiség	6,7%		5,4%	7,6%	6,5%	7,5%	5,7%	6,4%	6,4%	6,5%	7,5%	4,3%	3,3%	2,9%	5,9%
IV. ny. köztisztviselő	12,3%		7,6%	12,7%	8,4%	10,1%	7,3%	5,0%	1,8%	4,7%	6,9%	8,5%	4,3%	3,2%	7,1%
V. tőkés, járadékos	0,5%		0,3%	0,4%	0,4%	0,6%	0,2%	0,4%	2,0%	0,9%	0,4%	0,0%	0,0%	0,0%	0,5%
VI. altiszt	6,0%		10,7%	10,4%	8,8%	15,5%	13,0%	12,5%	11,3%	11,4%	10,7%	11,0%	9,9%	12,6%	11,1%
VII. kisbirtokos	2,4%		3,0%	3,5%	4,0%	4,7%	3,5%	3,1%	5,3%	3,8%	3,0%	0,4%	8,2%	9,7%	4,2%
VIII. agrárproletár	1,2%		0,7%	1,4%	0,4%	0,0%	0,7%	0,8%	0,2%	1,1%	2,0%	4,5%	0,0%	1,1%	1,1%
IX. nagy- és középburzsoázia	2,2%		1,9%	1,4%	1,9%	1,7%	1,8%	0,8%	1,3%	1,8%	1,4%	2,9%	4,6%	3,2%	2,1%
X/a. kisiparos	8,9%		10,3%	11,1%	9,8%	8,8%	7,5%	7,7%	8,9%	7,9%	7,7%	13,5%	13,8%	17,2%	10,2%
X/b. kiskereskedő	3,3%		4,9%	6,4%	4,0%	4,3%	8,4%	8,9%	4,4%	8,0%	8,1%	7,0%	6,1%	8,6%	6,3%
XI. magántisztviselő	15,4%		15,4%	10,9%	10,2%	7,5%	6,4%	5,6%	7,6%	7,0%	6,9%	2,7%	4,8%	3,7%	8,0%
XII. munkás	8,4%		11,0%	6,3%	11,5%	2,8%	3,1%	3,1%	3,8%	1,7%	1,4%	3,1%	4,1%	1,1%	4,7%
XIII. egyéb	1,9%		1,2%	2,1%	1,5%	2,2%	2,0%	1,5%	2,0%	2,1%	1,8%	0,4%	1,8%	0,6%	1,6%

Áll. Klauzál Gábor Gimnázium vallás szerinti megoszlás

	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	átlag
Római katolikus			459	403	389	359	354	374	370	547	415	379	331		398
Református			61	45	50	49	47	50	43	72	47	39	29		48
Evangélikus			20	16	14	12	7	21	19	20	18	16	14		16
Görög katolikus			4	2	2	2	2	8	9	9	8	6	7		5
Görög keleti			4	4	4	3	3	3	3	7	1	1	1		3
Izraelita			48	45	34	38	31	23	11	14	11	10	9		25
Unitárius			2	1		1	2	2	1	4	5	1	1		2
Római katolikus			76,76%	78,10%	78,90%	77,37%	79,37%	77,75%	81,14%	81,28%	82,18%	83,85%	84,44%		80,1%
Református			10,20%	8,72%	10,14%	10,56%	10,54%	10,40%	9,43%	10,70%	9,31%	8,63%	7,40%		9,6%
Evangélikus			3,34%	3,10%	2,84%	2,59%	1,57%	4,37%	4,17%	2,97%	3,56%	3,54%	3,57%		3,2%
Görög katolikus			0,67%	0,39%	0,41%	0,43%	0,45%	1,66%	1,97%	1,34%	1,58%	1,33%	1,79%		1,1%
Görög keleti			0,67%	0,78%	0,81%	0,65%	0,67%	0,62%	0,66%	1,04%	0,20%	0,22%	0,26%		0,6%
Izraelita			8,03%	8,72%	6,90%	8,19%	6,95%	4,78%	2,41%	2,08%	2,18%	2,21%	2,30%		5,0%
Unitárius			0,33%	0,19%	0,00%	0,22%	0,45%	0,42%	0,22%	0,59%	0,99%	0,22%	0,26%		0,4%

ÁII. Klauzál Gábor Gimnázium

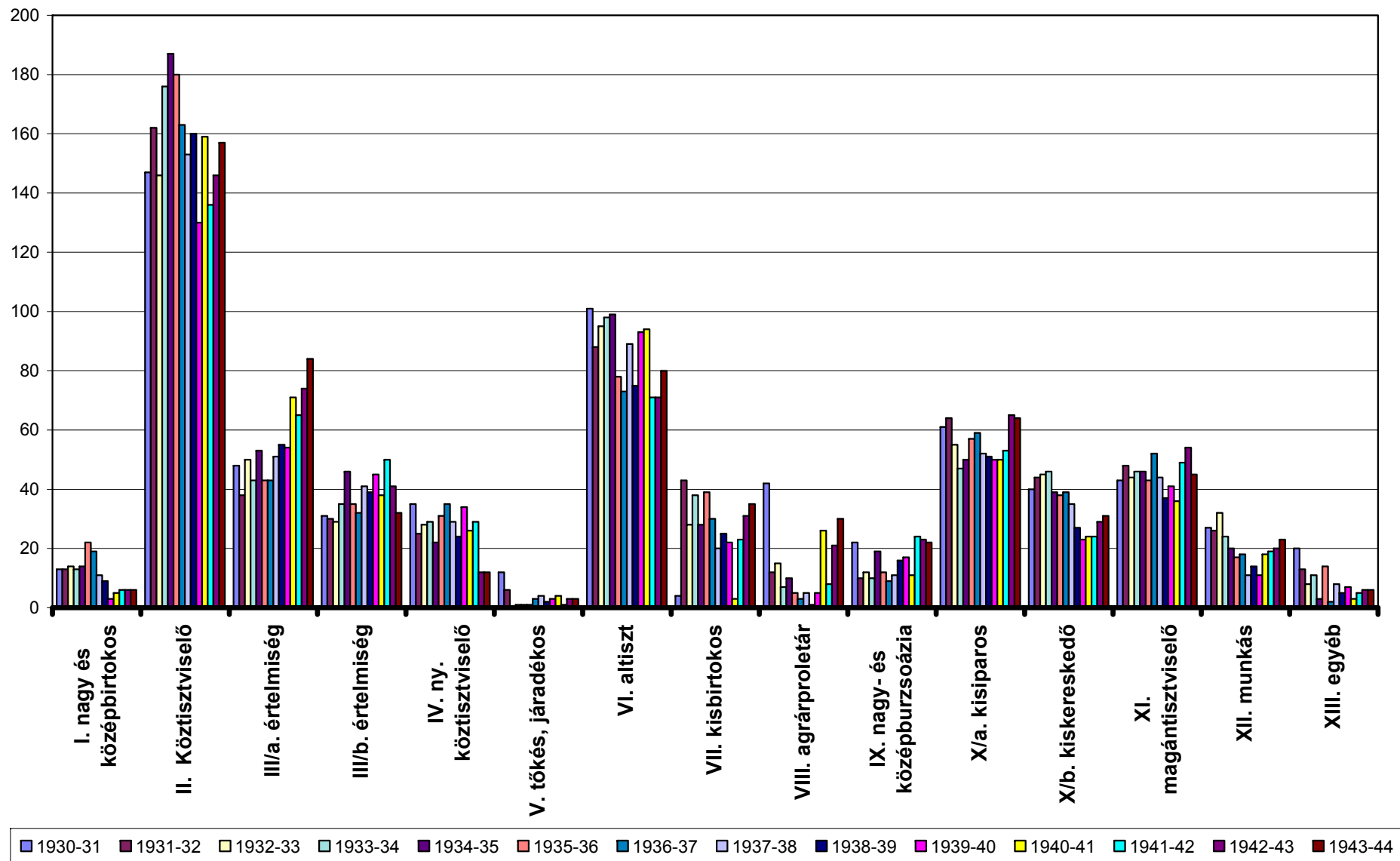
Kegyesrendi Dugonics András Gimnázium

	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	átlag
I. nagy és középbirtokos	13	13	14	13	14	22	19	11	9	3	5	6	6	6	11
II. Köztisztviselő	147	162	146	176	187	180	163	153	160	130	159	136	146	157	157
III/a. értelmiség	48	38	50	43	53	43	43	51	55	54	71	65	74	84	55
III/b. értelmiség	31	30	29	35	46	35	32	41	39	45	38	50	41	32	37
IV. ny. köztisztviselő	35	25	28	29	22	31	35	29	24	34	26	29	12	12	27
V. tőkés, járadékos	12	6	0	1	1	1	3	4	2	3	4	1	3	3	3
VI. altiszt	101	88	95	98	99	78	73	89	75	93	94	71	71	80	86
VII. kisbirtokos	4	43	28	38	28	39	30	20	25	22	3	23	31	35	26
VIII. agrárproletár	42	12	15	7	10	5	3	5	1	5	26	8	21	30	14
IX. nagy- és középburzsoázia	22	10	12	10	19	12	9	11	16	17	11	24	23	22	16
X/a. kisiparos	61	64	55	47	50	57	59	52	51	50	50	53	65	64	56
X/b. kiskereskedő	40	44	45	46	39	38	39	35	27	23	24	24	29	31	35
XI. magántisztviselő	43	48	44	46	46	43	52	44	37	41	36	49	54	45	45
XII. munkás	27	26	32	24	20	17	18	11	14	11	18	19	20	23	20
XIII. egyéb	20	13	8	11	3	14	2	8	5	7	3	5	6	6	8
I. nagy és középbirtokos	2,0%	2,1%	2,3%	2,1%	2,2%	3,6%	3,3%	2,0%	1,7%	0,6%	0,9%	1,1%	1,0%	1,0%	1,8%
II. Köztisztviselő	22,8%	26,0%	24,3%	28,2%	29,4%	29,3%	28,1%	27,1%	29,6%	24,2%	28,0%	24,2%	24,3%	24,9%	26,4%
III/a. értelmiség	7,4%	6,1%	8,3%	6,9%	8,3%	7,0%	7,4%	9,0%	10,2%	10,0%	12,5%	11,5%	12,3%	13,3%	9,3%
III/b. értelmiség	4,8%	4,8%	4,8%	5,6%	7,2%	5,7%	5,5%	7,3%	7,2%	8,4%	6,7%	8,9%	6,8%	5,1%	6,3%
IV. ny. köztisztviselő	5,4%	4,0%	4,7%	4,6%	3,5%	5,0%	6,0%	5,1%	4,4%	6,3%	4,6%	5,2%	2,0%	1,9%	4,5%
V. tőkés, járadékos	1,9%	1,0%	0,0%	0,2%	0,2%	0,2%	0,5%	0,7%	0,4%	0,6%	0,7%	0,2%	0,5%	0,5%	0,5%
VI. altiszt	15,6%	14,1%	15,8%	15,7%	15,5%	12,7%	12,6%	15,8%	13,9%	17,3%	16,5%	12,6%	11,8%	12,7%	14,5%
VII. kisbirtokos	0,6%	6,9%	4,7%	6,1%	4,4%	6,3%	5,2%	3,5%	4,6%	4,1%	0,5%	4,1%	5,1%	5,6%	4,4%
VIII. agrárproletár	6,5%	1,9%	2,5%	1,1%	1,6%	0,8%	0,5%	0,9%	0,2%	0,9%	4,6%	1,4%	3,5%	4,8%	2,2%
IX. nagy- és középburzsoázia	3,4%	1,6%	2,0%	1,6%	3,0%	2,0%	1,6%	2,0%	3,0%	3,2%	1,9%	4,3%	3,8%	3,5%	2,6%
X/a. kisiparos	9,4%	10,3%	9,2%	7,5%	7,8%	9,3%	10,2%	9,2%	9,4%	9,3%	8,8%	9,4%	10,8%	10,2%	9,3%
X/b. kiskereskedő	6,2%	7,1%	7,5%	7,4%	6,1%	6,2%	6,7%	6,2%	5,0%	4,3%	4,2%	4,3%	4,8%	4,9%	5,8%
XI. magántisztviselő	6,7%	7,7%	7,3%	7,4%	7,2%	7,0%	9,0%	7,8%	6,9%	7,6%	6,3%	8,7%	9,0%	7,1%	7,5%
XII. munkás	4,2%	4,2%	5,3%	3,8%	3,1%	2,8%	3,1%	2,0%	2,6%	2,0%	3,2%	3,4%	3,3%	3,7%	3,3%
XIII. egyéb	3,1%	2,1%	1,3%	1,8%	0,5%	2,3%	0,3%	1,4%	0,9%	1,3%	0,5%	0,9%	1,0%	1,0%	1,3%

Kegyesrendi Dugonics András Gimnázium vallás szerinti megoszlás

	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	átlag
Római katolikus	544	516	493	505	520	477	473	468	453	457	492	499	528	560	499
Református	37	31	36	44	43	40	39	38	29	29	25	24	29	33	34
Evangélikus	9	7	7	6	6	9	8	7	7	5	6	8	11	12	8
Görög katolikus	4	6	7	6	6	6	2	4	5	5	5	7	6	4	5
Görög keleti	1	1			1	1	1	1	1	1	1	1	4	2	1
Izraelita	62	65	63	61	59	58	49	44	45	41	39	29	25	20	47
Unitárius	1	1													
Római katolikus	82,7%	82,3%	81,4%	81,2%	81,9%	80,7%	82,7%	83,3%	83,9%	84,9%	86,6%	87,9%	87,6%	88,7%	84,0%
Református	5,6%	4,9%	5,9%	7,1%	6,8%	6,8%	6,8%	6,8%	5,4%	5,4%	4,4%	4,2%	4,8%	5,2%	5,7%
Evangélikus	1,4%	1,1%	1,2%	1,0%	0,9%	1,5%	1,4%	1,2%	1,3%	0,9%	1,1%	1,4%	1,8%	1,9%	1,3%
Görög katolikus	0,6%	1,0%	1,2%	1,0%	0,9%	1,0%	0,3%	0,7%	0,9%	0,9%	0,9%	1,2%	1,0%	0,6%	0,9%
Görög keleti	0,2%	0,2%	0,0%	0,0%	0,2%	0,2%	0,2%	0,2%	0,2%	0,2%	0,2%	0,2%	0,7%	0,3%	0,2%
Izraelita	9,4%	10,4%	10,4%	9,8%	9,3%	9,8%	8,6%	7,8%	8,3%	7,6%	6,9%	5,1%	4,1%	3,2%	7,9%
Unitárius	0,2%	0,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%

Kegyesrendi Dugonics András Gimnázium, Szeged

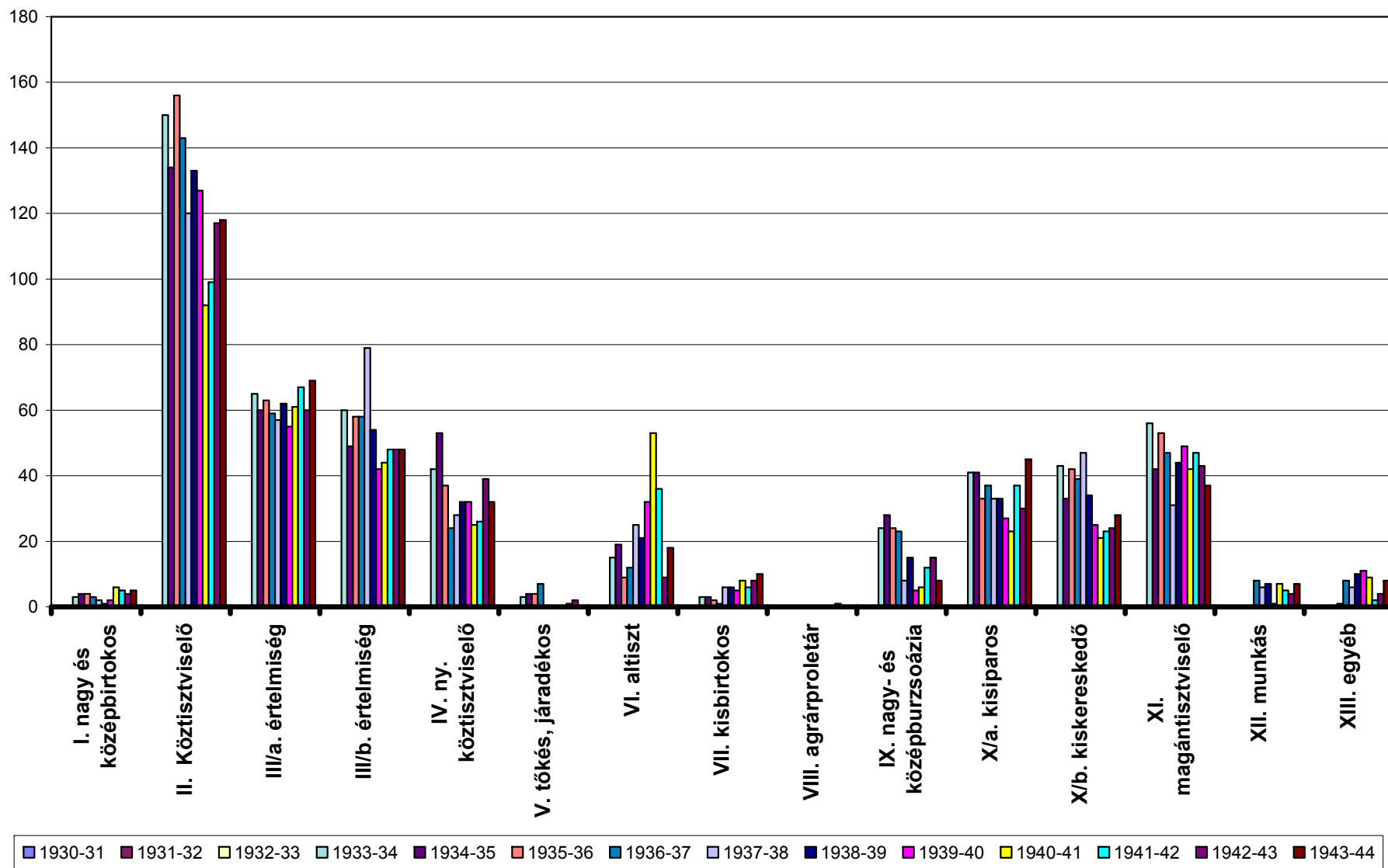
Áll. Szent Erzsébet Leánygimnázium

	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	átlag
I. nagy és középbirtokos				3	4	4	3	2	1	2	6	5	4	5	4
II. Köztisztviselő				150	134	156	143	120	133	127	92	99	117	118	126
III/a. értelmiség				65	60	63	59	57	62	55	61	67	60	69	62
III/b. értelmiség				60	49	58	58	79	54	42	44	48	48	48	53
IV. ny. köztisztviselő				42	53	37	24	28	32	32	25	26	39	32	34
V. tőkés, járadékos				3	4	4	7	0	0	0	0	1	2	0	2
VI. altiszt				15	19	9	12	25	21	32	53	36	9	18	23
VII. kisbirtokos				3	3	2	1	6	6	5	8	6	8	10	5
VIII. agrárproletár				0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
IX. nagy- és középburzsóázia				24	28	24	23	8	15	5	6	12	15	8	15
X/a. kisiparos				41	41	33	37	33	33	27	23	37	30	45	35
X/b. kiskereskedő				43	33	42	39	47	34	25	21	23	24	28	33
XI. magántisztviselő				56	42	53	47	31	44	49	42	47	43	37	45
XII. munkás				0	0	0	8	6	7	1	7	5	4	7	4
XIII. egyéb				0	0	1	8	6	10	11	9	2	4	8	5
I. nagy és középbirtokos				0,6%	0,9%	0,8%	0,6%	0,4%	0,2%	0,5%	1,5%	1,2%	1,0%	1,2%	0,8%
II. Köztisztviselő				29,7%	28,5%	32,1%	30,5%	26,8%	29,4%	30,8%	23,2%	23,9%	28,7%	27,3%	28,3%
III/a. értelmiség				12,9%	12,8%	13,0%	12,6%	12,7%	13,7%	13,3%	15,4%	16,1%	14,7%	15,9%	13,9%
III/b. értelmiség				11,9%	10,4%	11,9%	12,4%	17,6%	11,9%	10,2%	11,1%	11,6%	11,8%	11,1%	12,0%
IV. ny. köztisztviselő				8,3%	11,3%	7,6%	5,1%	6,3%	7,1%	7,7%	6,3%	6,3%	9,6%	7,4%	7,5%
V. tőkés, járadékos				0,6%	0,9%	0,8%	1,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%	0,5%	0,0%	0,4%
VI. altiszt				3,0%	4,0%	1,9%	2,6%	5,6%	4,6%	7,7%	13,4%	8,7%	2,2%	4,2%	5,3%
VII. kisbirtokos				0,6%	0,6%	0,4%	0,2%	1,3%	1,3%	1,2%	2,0%	1,4%	2,0%	2,3%	1,2%
VIII. agrárproletár				0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%	0,0%	0,0%	0,0%
IX. nagy- és középburzsóázia				4,8%	6,0%	4,9%	4,9%	1,8%	3,3%	1,2%	1,5%	2,9%	3,7%	1,8%	3,3%
X/a. kisiparos				8,1%	8,7%	6,8%	7,9%	7,4%	7,3%	6,5%	5,8%	8,9%	7,4%	10,4%	7,7%
X/b. kiskereskedő				8,5%	7,0%	8,6%	8,3%	10,5%	7,5%	6,1%	5,3%	5,5%	5,9%	6,5%	7,3%
XI. magántisztviselő				11,1%	8,9%	10,9%	10,0%	6,9%	9,7%	11,9%	10,6%	11,3%	10,6%	8,5%	10,0%
XII. munkás				0,0%	0,0%	0,0%	1,7%	1,3%	1,5%	0,2%	1,8%	1,2%	1,0%	1,6%	0,9%
XIII. egyéb				0,0%	0,0%	0,2%	1,7%	1,3%	2,2%	2,7%	2,3%	0,5%	1,0%	1,8%	1,2%

Áll. Szent Erzsébet Leánygimnázium vallás szerinti megoszlás

	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	átlag
Római katolikus				325	298	293	286	284	287	282	280	296	293	324	295
Református				62	52	57	58	47	47	44	44	38	35	41	48
Evangélikus				15	20	20	19	15	12	9	11	20	21	21	17
Görög katolikus				1	4	3	3	1	5	5	4	6	13	8	5
Görög keleti				2	1	2	2	1	4	3	4	3	3	4	3
Izraelita				93	97	99	101	99	97	70	58	52	42	35	77
Baptista				0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Unitárius				1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Római katolikus				65,1%	63,0%	61,7%	61,0%	63,5%	63,5%	68,3%	69,8%	71,3%	72,0%	74,8%	66,7%
Református				12,4%	11,0%	12,0%	12,4%	10,5%	10,4%	10,7%	11,0%	9,2%	8,6%	9,5%	10,7%
Evangélikus				3,0%	4,2%	4,2%	4,1%	3,4%	2,7%	2,2%	2,7%	4,8%	5,2%	4,8%	3,8%
Görög katolikus				0,2%	0,8%	0,6%	0,6%	0,2%	1,1%	1,2%	1,0%	1,4%	3,2%	1,8%	1,1%
Görög keleti				0,4%	0,2%	0,4%	0,4%	0,2%	0,9%	0,7%	1,0%	0,7%	0,7%	0,9%	0,6%
Izraelita				18,6%	20,5%	20,8%	21,5%	22,1%	21,5%	16,9%	14,5%	12,5%	10,3%	8,1%	17,0%
Baptista				0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Unitárius				0,2%	0,2%	0,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%

Szeged Állami Szent Erzsébet Leányliceum

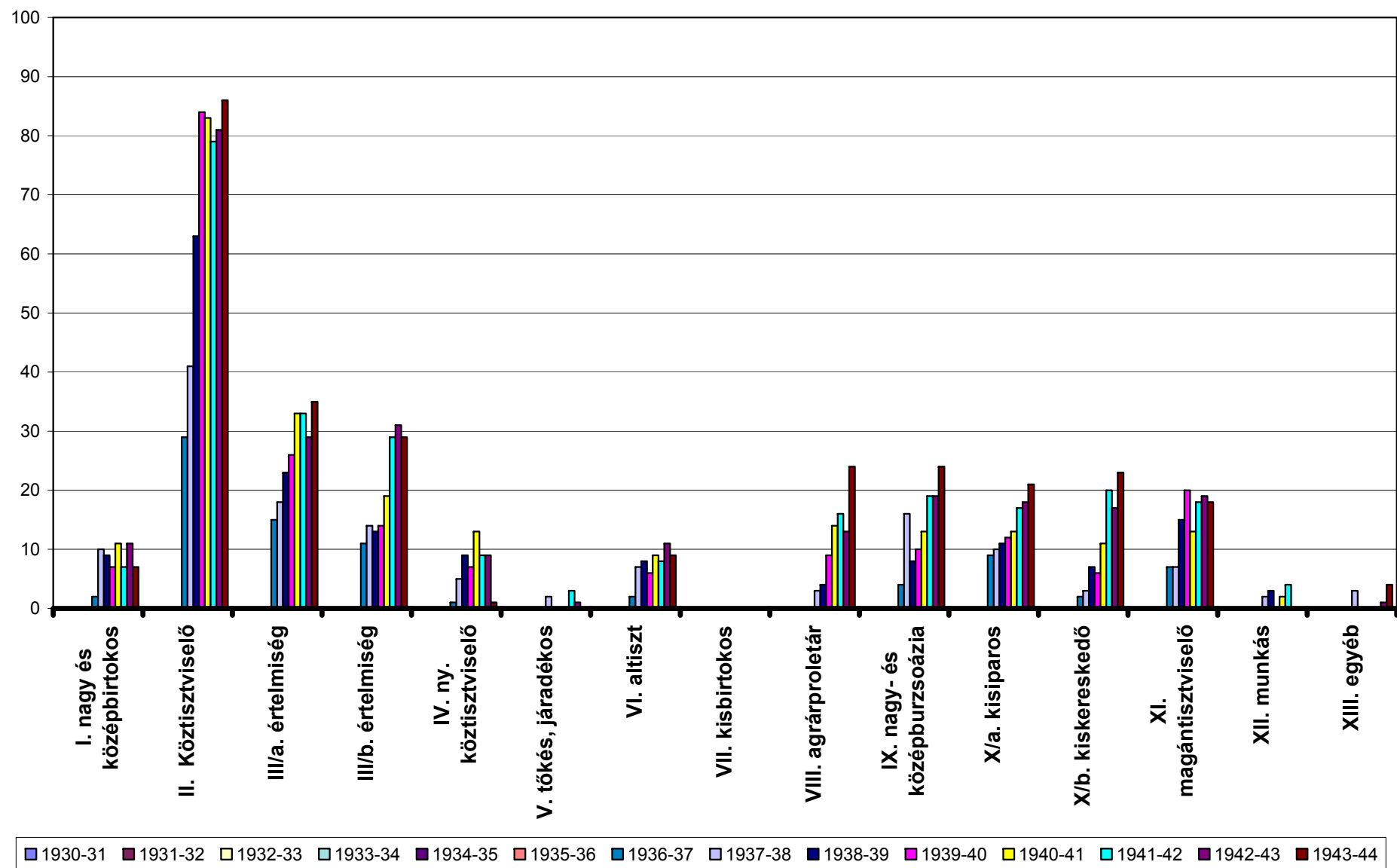

"Miasszonyunk" Boldog Margit Leánygimnázium

II/ 13. táblázat

	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	átlag
I. nagy és középbirtokos							2	10	9	7	11	7	11	7	8
II. Köztisztviselő							29	41	63	84	83	79	81	86	68
III/a. értelmiség							15	18	23	26	33	33	29	35	27
III/b. értelmiség							11	14	13	14	19	29	31	29	20
IV. ny. köztisztviselő							1	5	9	7	13	9	9	1	7
V. tőkés, járadékos							0	2	0	0	0	3	1	0	1
VI. altiszt							2	7	8	6	9	8	11	9	8
VII. kisbirtokos							0	0	0	0	0	0	0	0	0
VIII. agrárproletár							0	3	4	9	14	16	13	24	10
IX. nagy- és középburzsoázia							4	16	8	10	13	19	19	24	14
X/a. kisiparos							9	10	11	12	13	17	18	21	14
X/b. kiskereskedő							2	3	7	6	11	20	17	23	11
XI. magántisztviselő							7	7	15	20	13	18	19	18	15
XII. munkás							0	2	3	0	2	4	0	0	1
XIII. egyéb							0	3	0	0	0	0	1	4	1
I. nagy és középbirtokos							2,4%	7,1%	5,2%	3,5%	4,7%	2,7%	4,2%	2,5%	4,0%
II. Köztisztviselő							35,4%	29,1%	36,4%	41,8%	35,5%	30,2%	31,2%	30,6%	33,8%
III/a. értelmiség							18,3%	12,8%	13,3%	12,9%	14,1%	12,6%	11,2%	12,5%	13,4%
III/b. értelmiség							13,4%	9,9%	7,5%	7,0%	8,1%	11,1%	11,9%	10,3%	9,9%
IV. ny. köztisztviselő							1,2%	3,5%	5,2%	3,5%	5,6%	3,4%	3,5%	0,4%	3,3%
V. tőkés, járadékos							0,0%	1,4%	0,0%	0,0%	0,0%	1,1%	0,4%	0,0%	0,4%
VI. altiszt							2,4%	5,0%	4,6%	3,0%	3,8%	3,1%	4,2%	3,2%	3,7%
VII. kisbirtokos							0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
VIII. agrárproletár							0,0%	2,1%	2,3%	4,5%	6,0%	6,1%	5,0%	8,5%	4,3%
IX. nagy- és középburzsoázia							4,9%	11,3%	4,6%	5,0%	5,6%	7,3%	7,3%	8,5%	6,8%
X/a. kisiparos							11,0%	7,1%	6,4%	6,0%	5,6%	6,5%	6,9%	7,5%	7,1%
X/b. kiskereskedő							2,4%	2,1%	4,0%	3,0%	4,7%	7,6%	6,5%	8,2%	4,8%
XI. magántisztviselő							8,5%	5,0%	8,7%	10,0%	5,6%	6,9%	7,3%	6,4%	7,3%
XII. munkás							0,0%	1,4%	1,7%	0,0%	0,9%	1,5%	0,0%	0,0%	0,7%
XIII. egyéb							0,0%	2,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,4%	1,4%	0,5%

"Miasszonyunk" Boldog Margit Gimnázium, Szeged

II/13. grafikon

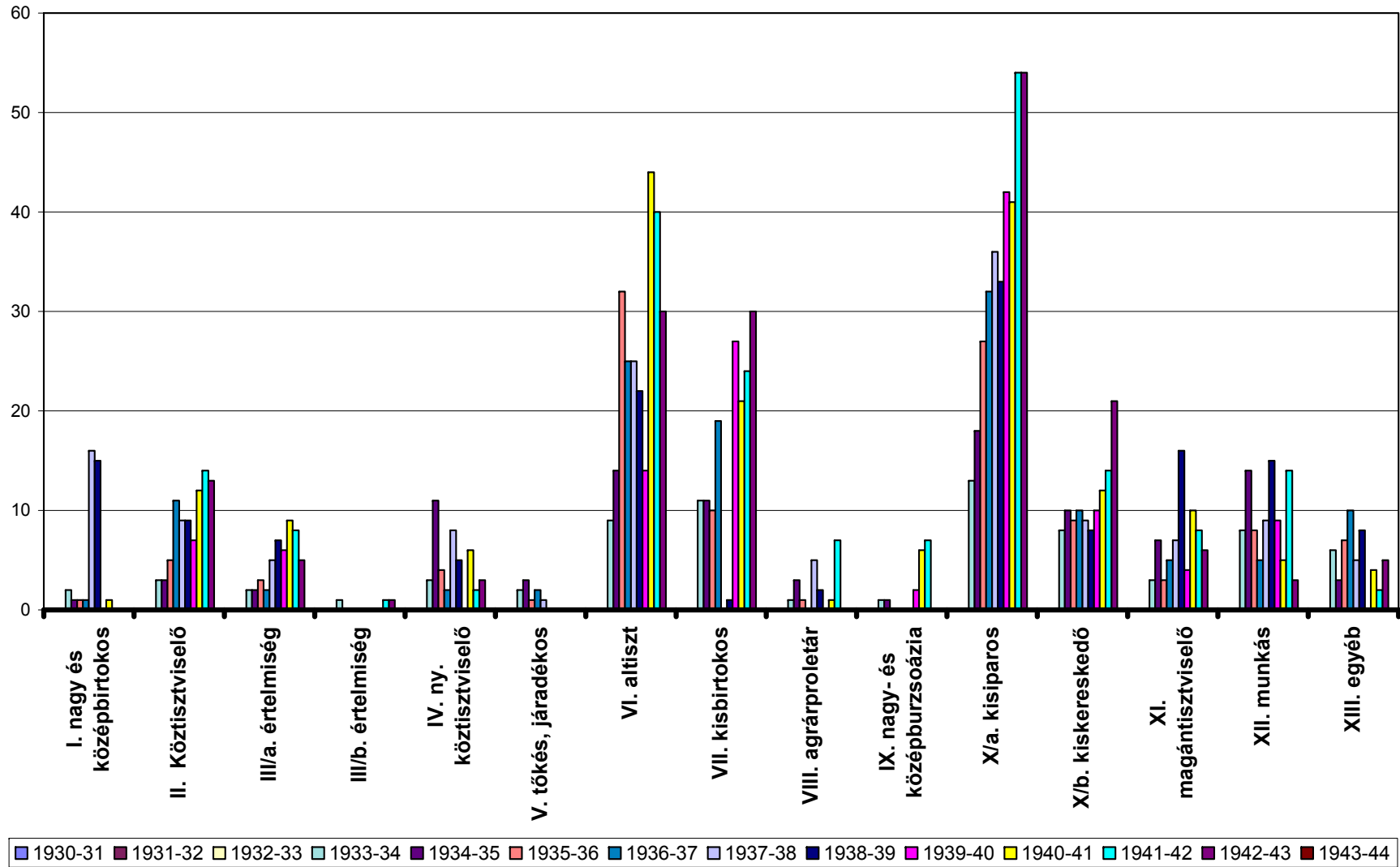
Fiú Felső Kereskedelmi Iskola

	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	átlag
I. nagy és középbirtokos				2	1	1	1	16	15	0	1	0	0		4
II. Köztisztviselő				3	3	5	11	9	9	7	12	14	13		9
III/a. értelmiség				2	2	3	2	5	7	6	9	8	5		5
III/b. értelmiség				1	0	0	0	0	0	0	0	1	1		0
IV. ny. köztisztviselő				3	11	4	2	8	5	0	6	2	3		4
V. tőkés, járadékos				2	3	1	2	1	0	0	0	0	0		1
VI. altiszt				9	14	32	25	25	22	14	44	40	30		26
VII. kisbirtokos				11	11	10	19	0	1	27	21	24	30		15
VIII. agrárproletár				1	3	1	0	5	2	0	1	7	0		2
IX. nagy- és középburzsoázia				1	1	0	0	0	0	2	6	7	0		2
X/a. kisiparos				13	18	27	32	36	33	42	41	54	54		35
X/b. kiskereskedő				8	10	9	10	9	8	10	12	14	21		11
XI. magántisztviselő				3	7	3	5	7	16	4	10	8	6		7
XII. munkás				8	14	8	5	9	15	9	5	14	3		9
XIII. egyéb				6	3	7	10	5	8	0	4	2	5		5
I. nagy és középbirtokos				2,7%	1,0%	0,9%	0,8%	11,9%	10,6%	0,0%	0,6%	0,0%	0,0%		2,9%
II. Köztisztviselő				4,1%	3,0%	4,5%	8,9%	6,7%	6,4%	5,8%	7,0%	7,2%	7,6%		6,1%
III/a. értelmiség				2,7%	2,0%	2,7%	1,6%	3,7%	5,0%	5,0%	5,2%	4,1%	2,9%		3,5%
III/b. értelmiség				1,4%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,5%	0,6%		0,2%
IV. ny. köztisztviselő				4,1%	10,9%	3,6%	1,6%	5,9%	3,5%	0,0%	3,5%	1,0%	1,8%		3,6%
V. tőkés, járadékos				2,7%	3,0%	0,9%	1,6%	0,7%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%		0,9%
VI. altiszt				12,3%	13,9%	28,8%	20,2%	18,5%	15,6%	11,6%	25,6%	20,5%	17,5%		18,5%
VII. kisbirtokos				15,1%	10,9%	9,0%	15,3%	0,0%	0,7%	22,3%	12,2%	12,3%	17,5%		11,5%
VIII. agrárproletár				1,4%	3,0%	0,9%	0,0%	3,7%	1,4%	0,0%	0,6%	3,6%	0,0%		1,5%
IX. nagy- és középburzsoázia				1,4%	1,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,7%	3,5%	3,6%	0,0%		1,1%
X/a. kisiparos				17,8%	17,8%	24,3%	25,8%	26,7%	23,4%	34,7%	23,8%	27,7%	31,6%		25,4%
X/b. kiskereskedő				11,0%	9,9%	8,1%	8,1%	6,7%	5,7%	8,3%	7,0%	7,2%	12,3%		8,4%
XI. magántisztviselő				4,1%	6,9%	2,7%	4,0%	5,2%	11,3%	3,3%	5,8%	4,1%	3,5%		5,1%
XII. munkás				11,0%	13,9%	7,2%	4,0%	6,7%	10,6%	7,4%	2,9%	7,2%	1,8%		7,3%
XIII. egyéb				8,2%	3,0%	6,3%	8,1%	3,7%	5,7%	0,0%	2,3%	1,0%	2,9%		4,1%

Fiú Felső Kereskedelmi Iskola vallás szerinti megoszlás

	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	átlag
Római katolikus				59	71	85	89	101	110	119	136	156	155		108
Református				16	20	18	22	21	23	26	24	31	29		23
Evangélikus				0	2	1	2	2	3	2	5	5	7		3
Görög katolikus				1	0	0	0	0	0	0	1	0	1		0
Görög keleti				0	1	1		1	0	2	2	0	2		1
Izraelita				5	5	4	8	6	4	3	2	1	1		4
Baptista				0	0	1	0	0	0	0	0	0	1		0
Unitárius				2	1	0	1	0	0	0	0	0	0		0
Római katolikus				71,1%	71,0%	77,3%	73,0%	77,1%	78,6%	78,3%	80,0%	80,8%	79,1%		76,6%
Református				19,3%	20,0%	16,4%	18,0%	16,0%	16,4%	17,1%	14,1%	16,1%	14,8%		16,8%
Evangélikus				0,0%	2,0%	0,9%	1,6%	1,5%	2,1%	1,3%	2,9%	2,6%	3,6%		1,9%
Görög katolikus				1,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,6%	0,0%	0,5%		0,2%
Görög keleti				0,0%	1,0%	0,9%	0,0%	0,8%	0,0%	1,3%	1,2%	0,0%	1,0%		0,6%
Izraelita				6,0%	5,0%	3,6%	6,6%	4,6%	2,9%	2,0%	1,2%	0,5%	0,5%		3,3%
Baptista				0,0%	0,0%	0,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,5%		0,1%
Unitárius				2,4%	1,0%	0,0%	0,8%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%		0,4%

Fiú Felső Kereskedelmi Iskola

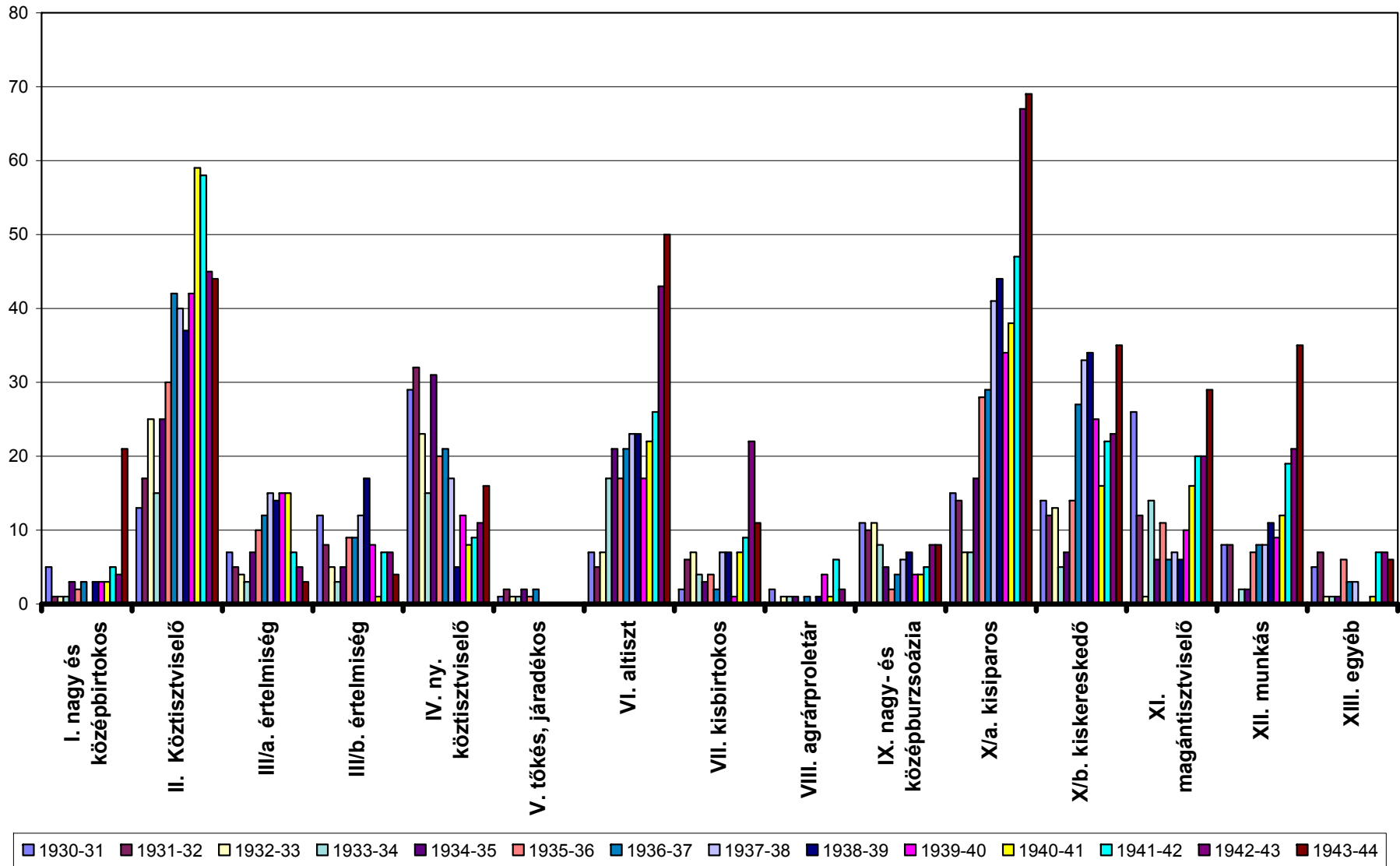
Női Felső Kereskedelmi Iskola

	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	átlag
I. nagy és középbirtokos	5	1	1	1	3	2	3	0	3	3	3	5	4	21	4
II. Köztisztviselő	13	17	25	15	25	30	42	40	37	42	59	58	45	44	35
III/a. értelmiség	7	5	4	3	7	10	12	15	14	15	15	7	5	3	9
III/b. értelmiség	12	8	5	3	5	9	9	12	17	8	1	7	7	4	8
IV. ny. köztisztviselő	29	32	23	15	31	20	21	17	5	12	8	9	11	16	18
V. tőkés, járadékos	1	2	1	1	2	1	2	0	0	0	0	0	0	0	1
VI. altiszt	7	5	7	17	21	17	21	23	23	17	22	26	43	50	21
VII. kisbirtokos	2	6	7	4	3	4	2	7	7	1	7	9	22	11	7
VIII. agrárproletár	2	0	1	1	1	0	1	0	1	4	1	6	2	0	1
IX. nagy- és középburzsoázia	11	10	11	8	5	2	4	6	7	4	4	5	8	8	7
X/a. kisiparos	15	14	7	7	17	28	29	41	44	34	38	47	67	69	33
X/b. kiskereskedő	14	12	13	5	7	14	27	33	34	25	16	22	23	35	20
XI. magántisztviselő	26	12	1	14	6	11	6	7	6	10	16	20	20	29	13
XII. munkás	8	8	0	2	2	7	8	8	11	9	12	19	21	35	11
XIII. egyéb	5	7	1	1	1	6	3	3	0	0	1	7	7	6	3
I. nagy és középbirtokos	3,2%	0,7%	0,9%	1,0%	2,2%	1,2%	1,6%	0,0%	1,4%	1,6%	1,5%	2,0%	1,4%	6,3%	1,8%
II. Köztisztviselő	8,3%	12,2%	23,4%	15,5%	18,4%	18,6%	22,1%	18,9%	17,7%	22,8%	29,1%	23,5%	15,8%	13,3%	18,5%
III/a. értelmiség	4,5%	3,6%	3,7%	3,1%	5,1%	6,2%	6,3%	7,1%	6,7%	8,2%	7,4%	2,8%	1,8%	0,9%	4,8%
III/b. értelmiség	7,6%	5,8%	4,7%	3,1%	3,7%	5,6%	4,7%	5,7%	8,1%	4,3%	0,5%	2,8%	2,5%	1,2%	4,3%
IV. ny. köztisztviselő	18,5%	23,0%	21,5%	15,5%	22,8%	12,4%	11,1%	8,0%	2,4%	6,5%	3,9%	3,6%	3,9%	4,8%	11,3%
V. tőkés, járadékos	0,6%	1,4%	0,9%	1,0%	1,5%	0,6%	1,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,5%
VI. altiszt	4,5%	3,6%	6,5%	17,5%	15,4%	10,6%	11,1%	10,8%	11,0%	9,2%	10,8%	10,5%	15,1%	15,1%	10,8%
VII. kisbirtokos	1,3%	4,3%	6,5%	4,1%	2,2%	2,5%	1,1%	3,3%	3,3%	0,5%	3,4%	3,6%	7,7%	3,3%	3,4%
VIII. agrárproletár	1,3%	0,0%	0,9%	1,0%	0,7%	0,0%	0,5%	0,0%	0,5%	2,2%	0,5%	2,4%	0,7%	0,0%	0,8%
IX. nagy- és középburzsoázia	7,0%	7,2%	10,3%	8,2%	3,7%	1,2%	2,1%	2,8%	3,3%	2,2%	2,0%	2,0%	2,8%	2,4%	4,1%
X/a. kisiparos	9,6%	10,1%	6,5%	7,2%	12,5%	17,4%	15,3%	19,3%	21,1%	18,5%	18,7%	19,0%	23,5%	20,8%	15,7%
X/b. kiskereskedő	8,9%	8,6%	12,1%	5,2%	5,1%	8,7%	14,2%	15,6%	16,3%	13,6%	7,9%	8,9%	8,1%	10,6%	10,3%
XI. magántisztviselő	16,6%	8,6%	0,9%	14,4%	4,4%	6,8%	3,2%	3,3%	2,9%	5,4%	7,9%	8,1%	7,0%	8,8%	7,0%
XII. munkás	5,1%	5,8%	0,0%	2,1%	1,5%	4,3%	4,2%	3,8%	5,3%	4,9%	5,9%	7,7%	7,4%	10,6%	4,9%
XIII. egyéb	3,2%	5,0%	0,9%	1,0%	0,7%	3,7%	1,6%	1,4%	0,0%	0,0%	0,5%	2,8%	2,5%	1,8%	1,8%

Női Felső Keredkedelmi Iskola vallás szerinti megoszlás

	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	átlag
Római katolikus	100	63	59	86	105	126	150	162							106
Református	32	24	21	30	14	15	11	17							21
Evangélikus	2	3	3	2	1	6	5	5							3
Görög katolikus	1	1	1	2	4	2	2	3							2
Görög keleti	3	4	2	3	0	2	2	1							2
Izraelita	23	11	11	14	7	10	20	18							14
Unitárius	2	1	0	2	0	0	0	0							1
Római katolikus	61,3%	58,9%	60,8%	61,9%	80,2%	78,3%	78,9%	78,6%							69,9%
Református	19,6%	22,4%	21,6%	21,6%	10,7%	9,3%	5,8%	8,3%							14,9%
Evangélikus	1,2%	2,8%	3,1%	1,4%	0,8%	3,7%	2,6%	2,4%							2,3%
Görög katolikus	0,6%	0,9%	1,0%	1,4%	3,1%	1,2%	1,1%	1,5%							1,4%
Görög keleti	1,8%	3,7%	2,1%	2,2%	0,0%	1,2%	1,1%	0,5%							1,6%
Izraelita	14,1%	10,3%	11,3%	10,1%	5,3%	6,2%	10,5%	8,7%							9,6%
Unitárius	1,2%	0,9%	0,0%	1,4%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%							0,5%

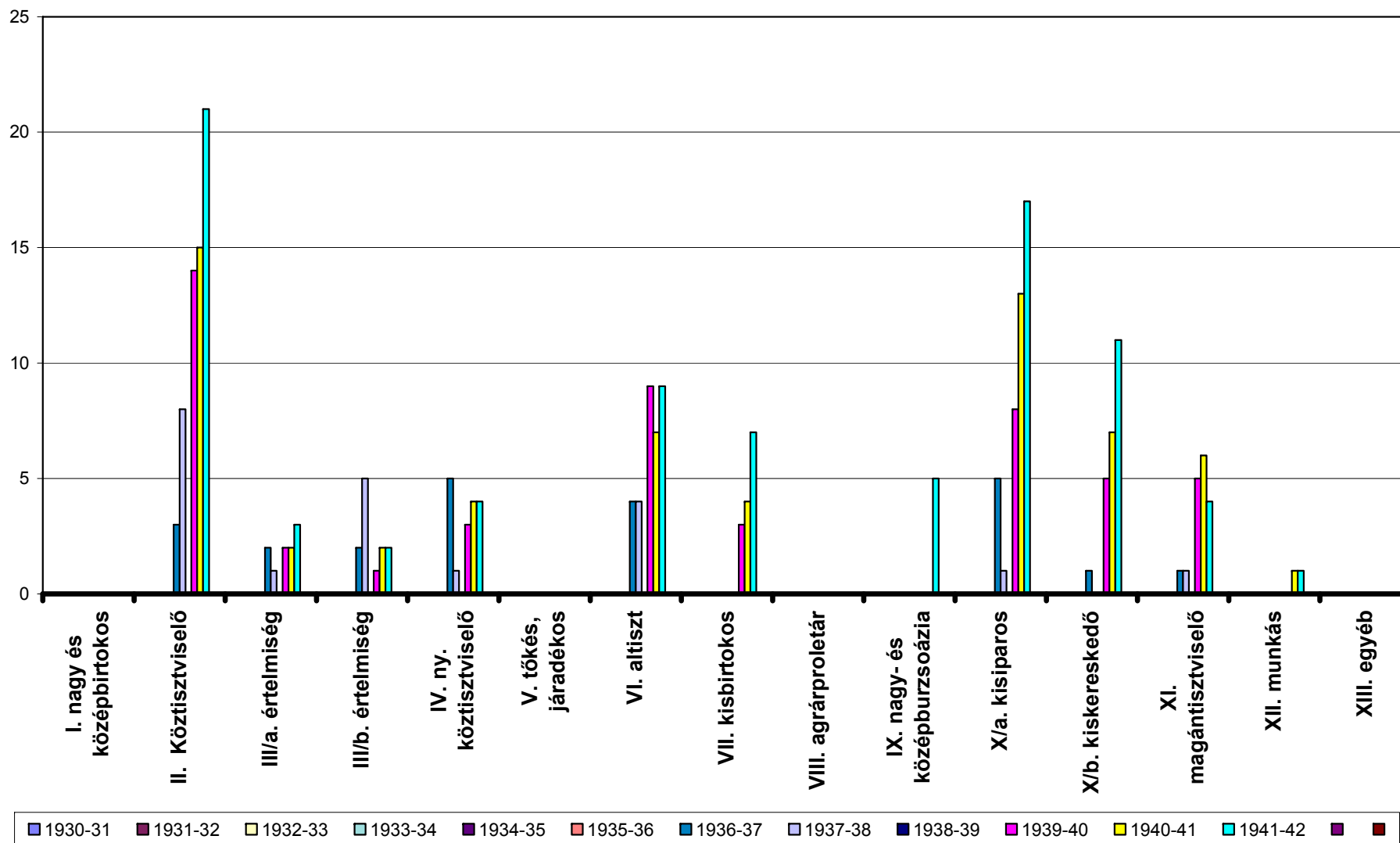
Szeged Női Felső Kereskedelmi Iskola

"Miasszonyunk" Boldog Gizella Róm. Kat. Nőipariskola (1939-40. Ipari Leányközépiskola alapítása 40 fő)

	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	átlag
I. nagy és középbirtokos							0	0		0	0	0			0
II. Köztisztviselő							3	8		14	15	21			12
III/a. értelmiség							2	1		2	2	3			2
III/b. értelmiség							2	5		1	2	2			2
IV. ny. köztisztviselő							5	1		3	4	4			3
V. tőkés, járadékos							0	0		0	0	0			0
VI. altiszt							4	4		9	7	9			7
VII. kisbirtokos							0	0		3	4	7			3
VIII. agrárproletár							0	0		0	0	0			0
IX. nagy- és középburzsoázia							0	0		0	0	5			1
X/a. kisiparos							5	1		8	13	17			9
X/b. kiskereskedő							1	0		5	7	11			5
XI. magántisztviselő							1	1		5	6	4			3
XII. munkás							0	0		0	1	1			0
XIII. egyéb							0	0		0	0	0			0
I. nagy és középbirtokos							0,0%	0,0%		0,0%	0,0%	0,0%			0,0%
II. Köztisztviselő							13,0%	38,1%		28,0%	24,6%	25,0%			25,7%
III/a. értelmiség							8,7%	4,8%		4,0%	3,3%	3,6%			4,9%
III/b. értelmiség							8,7%	23,8%		2,0%	3,3%	2,4%			8,0%
IV. ny. köztisztviselő							21,7%	4,8%		6,0%	6,6%	4,8%			8,8%
V. tőkés, járadékos							0,0%	0,0%		0,0%	0,0%	0,0%			0,0%
VI. altiszt							17,4%	19,0%		18,0%	11,5%	10,7%			15,3%
VII. kisbirtokos							0,0%	0,0%		6,0%	6,6%	8,3%			4,2%
VIII. agrárproletár							0,0%	0,0%		0,0%	0,0%	0,0%			0,0%
IX. nagy- és középburzsoázia							0,0%	0,0%		0,0%	0,0%	6,0%			1,2%
X/a. kisiparos							21,7%	4,8%		16,0%	21,3%	20,2%			16,8%
X/b. kiskereskedő							4,3%	0,0%		10,0%	11,5%	13,1%			7,8%
XI. magántisztviselő							4,3%	4,8%		10,0%	9,8%	4,8%			6,7%
XII. munkás							0,0%	0,0%		0,0%	1,6%	1,2%			0,6%
XIII. egyéb							0,0%	0,0%		0,0%	0,0%	0,0%			0,0%

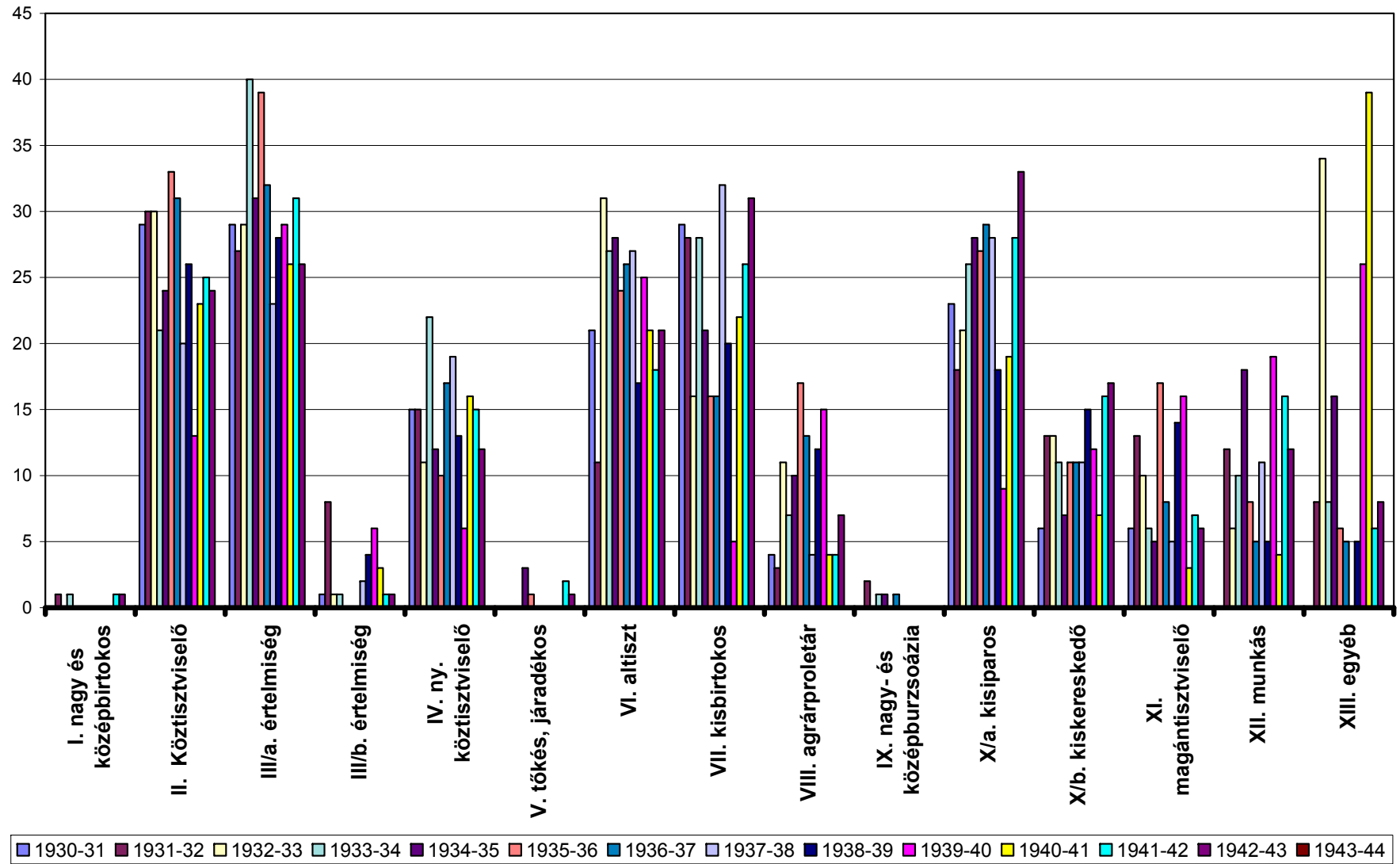
**"Miasszonyunk" Boldog Gizella Róm. Kat. Nőipariskola (1939-40. Ipari Leányközépiskola
alapítása 40 fő)**

Szegedi Kir. Kath. Tanítóképző Intézet

	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	átlag
I. nagy és középbirtokos	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1		0
II. Köztisztviselő	29	30	30	21	24	33	31	20	26	13	23	25	24		25
III/a. értelmiség	29	27	29	40	31	39	32	23	28	29	26	31	26		30
III/b. értelmiség	1	8	1	1	0	0	0	2	4	6	3	1	1		2
IV. ny. köztisztviselő	15	15	11	22	12	10	17	19	13	6	16	15	12		14
V. tőkés, járadékos	0	0	0	0	3	1	0	0	0	0	0	2	1		1
VI. altiszt	21	11	31	27	28	24	26	27	17	25	21	18	21		23
VII. kisbirtokos	29	28	16	28	21	16	16	32	20	5	22	26	31		22
VIII. agrárproletár	4	3	11	7	10	17	13	4	12	15	4	4	7		9
IX. nagy- és középburzsóázia	0	2	0	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0		0
X/a. kisiparos	23	18	21	26	28	27	29	28	18	9	19	28	33		24
X/b. kiskereskedő	6	13	13	11	7	11	11	11	15	12	7	16	17		12
XI. magántisztviselő	6	13	10	6	5	17	8	5	14	16	3	7	6		9
XII. munkás	0	12	6	10	18	8	5	11	5	19	4	16	12		10
XIII. egyéb	0	8	34	8	16	6	5	0	5	26	39	6	8		12,38
I. nagy és középbirtokos	0,0%	0,5%	0,0%	0,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,5%	0,5%		0,2%
II. Köztisztviselő	17,8%	15,9%	14,1%	10,0%	11,8%	15,8%	16,0%	11,0%	14,7%	7,2%	12,3%	12,8%	12,0%		13,2%
III/a. értelmiség	17,8%	14,3%	13,6%	19,1%	15,2%	18,7%	16,5%	12,6%	15,8%	16,0%	13,9%	15,8%	13,0%		15,6%
III/b. értelmiség	0,6%	4,2%	0,5%	0,5%	0,0%	0,0%	0,0%	1,1%	2,3%	3,3%	1,6%	0,5%	0,5%		1,2%
IV. ny. köztisztviselő	9,2%	7,9%	5,2%	10,5%	5,9%	4,8%	8,8%	10,4%	7,3%	3,3%	8,6%	7,7%	6,0%		7,4%
V. tőkés, járadékos	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,5%	0,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,0%	0,5%		0,3%
VI. altiszt	12,9%	5,8%	14,6%	12,9%	13,7%	11,5%	13,4%	14,8%	9,6%	13,8%	11,2%	9,2%	10,5%		11,8%
VII. kisbirtokos	17,8%	14,8%	7,5%	13,4%	10,3%	7,7%	8,2%	17,6%	11,3%	2,8%	11,8%	13,3%	15,5%		11,7%
VIII. agrárproletár	2,5%	1,6%	5,2%	3,3%	4,9%	8,1%	6,7%	2,2%	6,8%	8,3%	2,1%	2,0%	3,5%		4,4%
IX. nagy- és középburzsóázia	0,0%	1,1%	0,0%	0,5%	0,5%	0,0%	0,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%		0,2%
X/a. kisiparos	14,1%	9,5%	9,9%	12,4%	13,7%	12,9%	14,9%	15,4%	10,2%	5,0%	10,2%	14,3%	16,5%		12,2%
X/b. kiskereskedő	3,7%	6,9%	6,1%	5,3%	3,4%	5,3%	5,7%	6,0%	8,5%	6,6%	3,7%	8,2%	8,5%		6,0%
XI. magántisztviselő	3,7%	6,9%	4,7%	2,9%	2,5%	8,1%	4,1%	2,7%	7,9%	8,8%	1,6%	3,6%	3,0%		4,7%
XII. munkás	0,0%	6,3%	2,8%	4,8%	8,8%	3,8%	2,6%	6,0%	2,8%	10,5%	2,1%	8,2%	6,0%		5,0%
XIII. egyéb	0,0%	4,2%	16,0%	3,8%	7,8%	2,9%	2,6%	0,0%	2,8%	14,4%	20,9%	3,1%	4,0%		6,3%
Vallás szerinti megoszlás															
Római katolikus	197	195	207	207	155	207	185	175	168	175					187
Református	3	4	4	3	3	1	2	1	2	1					2
Evangelikus	0	0	0	0	0	0	5	4	4	4					2
Görög katolikus	3	1	1	3	4	2	0	0	3	0					2
Görög keleti	0	1	1	1	1	0	2	4	0	0					1
Izraelita	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0					0

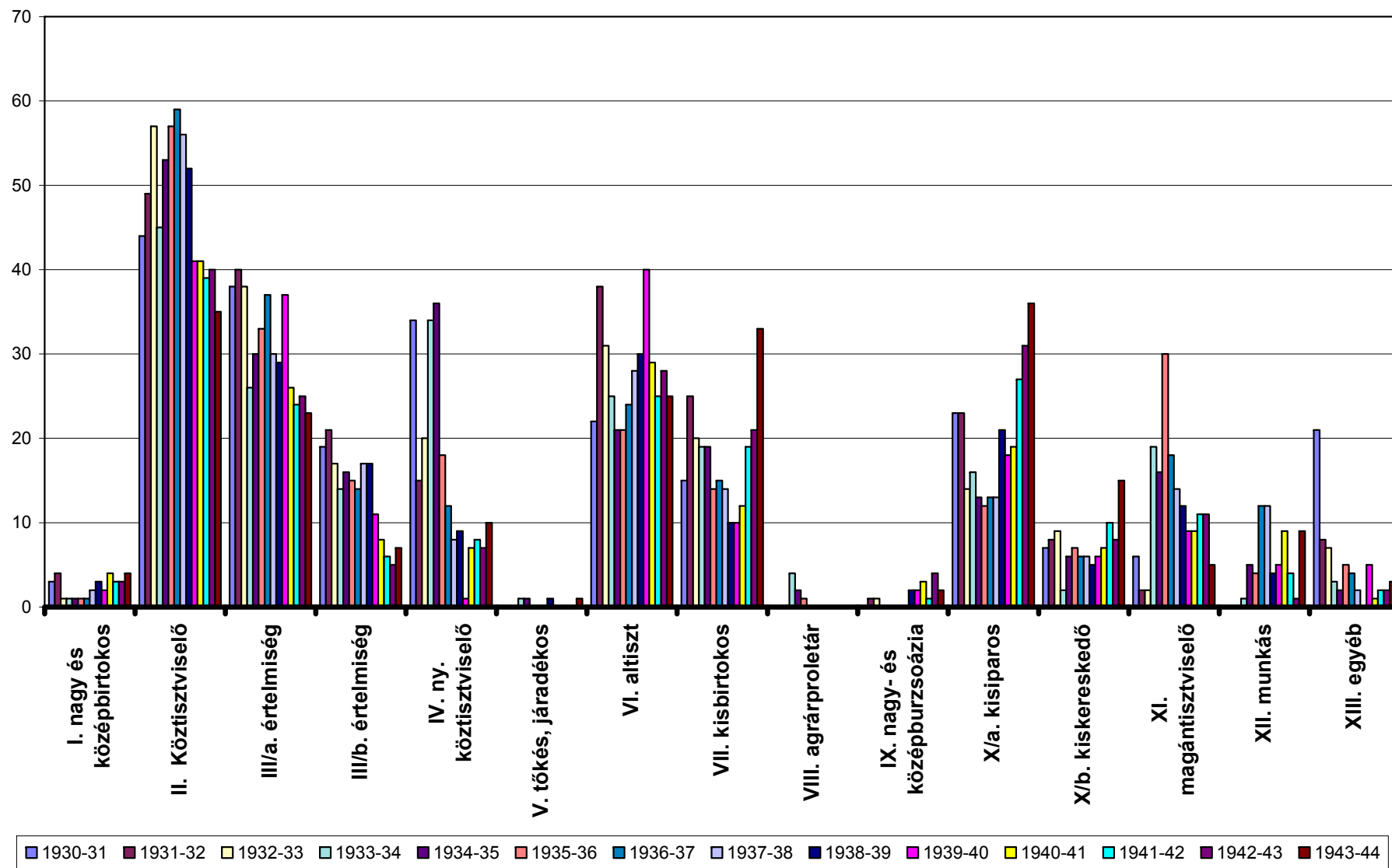
Szegedi Kir. Kath. Tanítóképző Intézet

Szegei Róm.Kath. Elemi Népiskolai Tanítónőképző Intézet

	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	átlag
I. nagy és középbirtokos	3	4	1	1	1	1	1	2	3	2	4	3	3	4	2
II. Köztisztviselő	44	49	57	45	53	57	59	56	52	41	41	39	40	35	48
III/a. értelmiség	38	40	38	26	30	33	37	30	29	37	26	24	25	23	31
III/b. értelmiség	19	21	17	14	16	15	14	17	17	11	8	6	5	7	13
IV. ny. köztisztviselő	34	15	20	34	36	18	12	8	9	1	7	8	7	10	16
V. tőkés, járadékos	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0
VI. altiszt	22	38	31	25	21	21	24	28	30	40	29	25	28	25	28
VII. kisbirtokos	15	25	20	19	19	14	15	14	10	10	12	19	21	33	18
VIII. agrárproletár	0	0	0	4	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
IX. nagy- és középburzsóázia	0	1	1	0	0	0	0	0	2	2	3	1	4	2	1
X/a. kisiparos	23	23	14	16	13	12	13	13	21	18	19	27	31	36	20
X/b. kiskereskedő	7	8	9	2	6	7	6	6	5	6	7	10	8	15	7
XI. magántisztviselő	6	2	2	19	16	30	18	14	12	9	9	11	11	5	12
XII. munkás	0	0	0	1	5	4	12	12	4	5	9	4	1	9	5
XIII. egyéb	21	8	7	3	2	5	4	2	0	5	1	2	2	3	5
I. nagy és középbirtokos	1,3%	1,7%	0,5%	0,5%	0,5%	0,5%	0,5%	1,0%	1,5%	1,1%	2,3%	1,7%	1,6%	1,9%	1,2%
II. Köztisztviselő	19,0%	20,9%	26,3%	21,4%	24,0%	26,1%	27,4%	27,7%	26,7%	21,9%	23,4%	21,8%	21,5%	16,8%	23,2%
III/a. értelmiség	16,4%	17,1%	17,5%	12,4%	13,6%	15,1%	17,2%	14,9%	14,9%	19,8%	14,9%	13,4%	13,4%	11,1%	15,1%
III/b. értelmiség	8,2%	9,0%	7,8%	6,7%	7,2%	6,9%	6,5%	8,4%	8,7%	5,9%	4,6%	3,4%	2,7%	3,4%	6,4%
IV. ny. köztisztviselő	14,7%	6,4%	9,2%	16,2%	16,3%	8,3%	5,6%	4,0%	4,6%	0,5%	4,0%	4,5%	3,8%	4,8%	7,3%
V. tőkés, járadékos	0,0%	0,0%	0,0%	0,5%	0,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,5%	0,1%
VI. altiszt	9,5%	16,2%	14,3%	11,9%	9,5%	9,6%	11,2%	13,9%	15,4%	21,4%	16,6%	14,0%	15,1%	12,0%	13,6%
VII. kisbirtokos	6,5%	10,7%	9,2%	9,0%	8,6%	6,4%	7,0%	6,9%	5,1%	5,3%	6,9%	10,6%	11,3%	15,9%	8,5%
VIII. agrárproletár	0,0%	0,0%	0,0%	1,9%	0,9%	0,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%
IX. nagy- és középburzsóázia	0,0%	0,4%	0,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,0%	1,1%	1,7%	0,6%	2,2%	1,0%	0,6%
X/a. kisiparos	9,9%	9,8%	6,5%	7,6%	5,9%	5,5%	6,0%	6,4%	10,8%	9,6%	10,9%	15,1%	16,7%	17,3%	9,9%
X/b. kiskereskedő	3,0%	3,4%	4,1%	1,0%	2,7%	3,2%	2,8%	3,0%	2,6%	3,2%	4,0%	5,6%	4,3%	7,2%	3,6%
XI. magántisztviselő	2,6%	0,9%	0,9%	9,0%	7,2%	13,8%	8,4%	6,9%	6,2%	4,8%	5,1%	6,1%	5,9%	2,4%	5,7%
XII. munkás	0,0%	0,0%	0,0%	0,5%	2,3%	1,8%	5,6%	5,9%	2,1%	2,7%	5,1%	2,2%	0,5%	4,3%	2,4%
XIII. egyéb	9,1%	3,4%	3,2%	1,4%	0,9%	2,3%	1,9%	1,0%	0,0%	2,7%	0,6%	1,1%	1,1%	1,4%	2,1%
Vallás szerinti megoszlás															
Római katolikus	230	230	211	201	210	206	199	195	192	181	162	167	174	197	197
Református	3	1	0	0	3	4	2	2	1	1	4	5	4	4	2
Evangélikus	1		0	0	0	1	1	2	4	5	4	3	3	2	2
Görög katolikus	3	4	7	6	6	7	7	3	1	0	4	3	4	2	4
Görög keleti	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	2	2	1

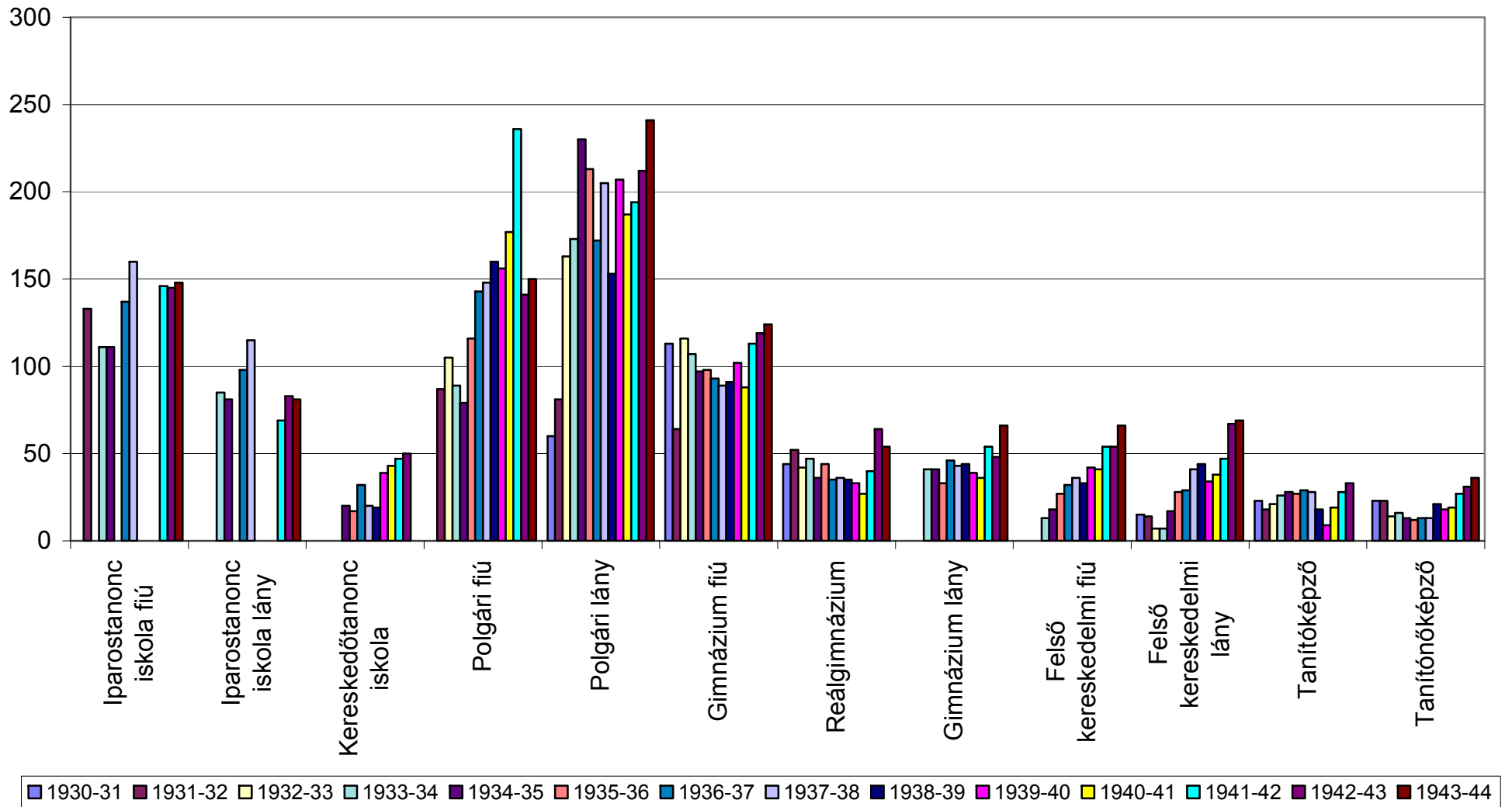
Szegedi Római Katolikus Elemi Népiskolai Tanítónőképző Intézet

Az iparos gyerekek létszáma a szegedi iskolatípusokban nemek szerint

	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44
Iparostanonc iskola fiú		133		111	111		137	160				146	145	148
Iparostanonc iskola lány				85	81		98	115				69	83	81
Kereskedőtanonc iskola					20	17	32	20	19	39	43	47	50	
Polgári fiú		87	105	89	79	116	143	148	160	156	177	236	141	150
Polgári lány	60	81	163	173	230	213	172	205	153	207	187	194	212	241
Gimnázium fiú	113	64	116	107	97	98	93	89	91	102	88	113	119	124
Reálgimnázium	44	52	42	47	36	44	35	36	35	33	27	40	64	54
Gimnázium lány				41	41	33	46	43	44	39	36	54	48	66
Felső kereskedelmi fiú				13	18	27	32	36	33	42	41	54	54	66
Felső kereskedelmi lány	15	14	7	7	17	28	29	41	44	34	38	47	67	69
Tanítóképző	23	18	21	26	28	27	29	28	18	9	19	28	33	
Tanítónőképző	23	23	14	16	13	12	13	13	21	18	19	27	31	36
össz.:	278	472	468	715	771	615	859	934	618	679	675	1055	1047	1035
	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44
Iparostanonc iskola fiú	0,0%	28,2%	0,0%	15,5%	14,4%	0,0%	15,9%	17,1%	0,0%	0,0%	0,0%	13,8%	13,8%	14,3%
Iparostanonc iskola lány	0,0%	0,0%	0,0%	11,9%	10,5%	0,0%	11,4%	12,3%	0,0%	0,0%	0,0%	6,5%	7,9%	7,8%
Kereskedőtanonc iskola	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	2,6%	2,8%	3,7%	2,1%	3,1%	5,7%	6,4%	4,5%	4,8%	0,0%
Polgári fiú	0,0%	18,4%	22,4%	12,4%	10,2%	18,9%	16,6%	15,8%	25,9%	23,0%	26,2%	22,4%	13,5%	14,5%
Polgári lány	21,6%	17,2%	34,8%	24,2%	29,8%	34,6%	20,0%	21,9%	24,8%	30,5%	27,7%	18,4%	20,2%	23,3%
Gimnázium fiú	40,6%	13,6%	24,8%	15,0%	12,6%	15,9%	10,8%	9,5%	14,7%	15,0%	13,0%	10,7%	11,4%	12,0%
Reálgimnázium	15,8%	11,0%	9,0%	6,6%	4,7%	7,2%	4,1%	3,9%	5,7%	4,9%	4,0%	3,8%	6,1%	5,2%
Gimnázium lány	0,0%	0,0%	0,0%	5,7%	5,3%	5,4%	5,4%	4,6%	7,1%	5,7%	5,3%	5,1%	4,6%	6,4%
Felső kereskedelmi fiú	0,0%	0,0%	0,0%	1,8%	2,3%	4,4%	3,7%	3,9%	5,3%	6,2%	6,1%	5,1%	5,2%	6,4%
Felső kereskedelmi lány	5,4%	3,0%	1,5%	1,0%	2,2%	4,6%	3,4%	4,4%	7,1%	5,0%	5,6%	4,5%	6,4%	6,7%
Tanítóképző	8,3%	3,8%	4,5%	3,6%	3,6%	4,4%	3,4%	3,0%	2,9%	1,3%	2,8%	2,7%	3,2%	0,0%
Tanítónőképző	8,3%	4,9%	3,0%	2,2%	1,7%	2,0%	1,5%	1,4%	3,4%	2,7%	2,8%	2,6%	3,0%	3,5%

Az iparos gyerekek létszáma a szegedi iskolatípusokban

III. Az árvaszéki iratok hagyatéki leltárai

A Szegedi Ipartestület a tagsági díjakat a jövedelem, az alkalmazotti létszám és a SZIT illetékes szakosztálya véleménye alapján 12 fokozatos skálán állapította meg, a havi tagdíj 2 pengőtől 40 pengőig terjedt.¹⁵⁴

A szegedi iparosság rétegződésére, életmódjára, vagyonszerkezetére, eszközellátottságára az árvaszéki iratokban található hagyatéki leltárak segítségével igyekszünk megközelítő képet alkotni. Az árvaszéki iratok egy jelentős része az örökösödési eljárás részeként keletkezett, akkor, amikor az elhaltak volt kiskorú gyermeke, vagy a nagykorú örökös cselekvőképtelen volt (pl. katonaként a fronton szolgált), vagy egyáltalán nem volt örökös. A hagyatéki leltárak olyan részletes jegyzékek, amelyek mérlegszerűen mutatják az elhunyt vagyonát, egyik oldalon aktívumként a vagyontárgyakat: a háztartás ingóságait, ingatlanait, pénz és értéktárgyait, az iparüzés kellékeit, másik oldalon a fölhalmozott adósságállományt (passzívum). Az örökölhető tiszta vagyon értékét a kettő különbsége adja. Az árvaszéki iratok, amelyek nagy mennyiségben halmozódtak föl a levéltárakban, egyénekre és háztartásokra igazodnak, ez a különösen nagy értékük. De nemcsak az egyénre hanem a családtagjaikra is tartalmazznak adatokat, így nem pusztán a vagyoni viszonyok természetére kaphatunk választ, hanem a tágabb kiscsoport (család) viszonyaira is, így pl. a generációk közti mobilitásra. Az árvaszéki iratokat konkrétságuk és sokoldalúságuk miatt Tóth Zoltán egyenesen a mikrostrukturális megközelítések elsődleges forrásainak nevezte.¹⁵⁵ A gazdaság és társadalomtörténeti kutatókat több évtizede foglalkoztatják a hagyatéki leltárak. A vagyonkutatások eddigi eredményeit és a források kritikáját Güntner Péter foglalta össze.¹⁵⁶ A külföldi szakirodalom három irányt emel ki a számos feldolgozási lehetőség közül: a vagyon (the study of wealth), az életmód (the study of everyday life) és a gazdasági aktivitás (the study of economic activity) vizsgálatát.¹⁵⁷ Magyarországon a kutatások középpontjába a vagyon összetételének, szerkezetének

---

¹⁵⁴ Réti 1994. 162.

¹⁵⁵ Tóth 1989. a. 113-118.

¹⁵⁶ Güntner 2000. 229-239.

¹⁵⁷ Benda 1990.

vizsgálata és az életmód, ezen belül a lakáskultúra tanulmányozása került. A hagyatéki leltárak alapján a polgárság vagyoni összetételének meghatározására eddig Bácskai Vera, Benda Gyula, Granasztói Péter, Tóth Zoltán és Güntner Péter tanulmányai tettek kísérletet. Bácskai Vera két város – Sopron és Győr – társadalmának vagyoni viszonyait elemezte 1790-től 1848-ig.¹⁵⁸ Szintén a 19. század első felének kézműves és gazda társadalmát vizsgálta Benda Gyula Zalaegerszegen 1762-1850 között.¹⁵⁹ Hasonló időszakot ölel fel Granasztói munkája Kiskunhalas esetében 200 hagyatéki leltár segítségével. A 18-19. századi mezőváros társadalmát az egységes tárgyi környezet jellemezte, a rétegződést a mindennapi tárgyak mennyiségi elemzése tárta föl.¹⁶⁰ Tóth Zoltán és Güntner Péter a dualizmuskori város társadalmát vizsgálta ugyancsak a Dunántúlon. Tóth 115 leltár segítségével a századfordulós Szekszárd egyes társadalmi rétegeinek vagyonszerkezetét és elsősorban mobilitását tárta föl.¹⁶¹ Güntner a soproni polgárság vagyoni viszonyait elemezte 308 leltár segítségével.¹⁶² Rác István a debreceni cívisvagyon összetételét vizsgálta sokféle forrás felhasználásával, pl. leltár, végrendelet.¹⁶³

Az életmód és a lakáskultúra kutatás is jelentős eredményeket ért el és számos forráspublikáció készült el. Az elsők között volt Benda Gyula, aki Keszthelyt és környékét kutatta,¹⁶⁴ Tóth Zoltán Szekszárdról szóló műve. Gyáni Gábor Budapest dualizmuskori lakáskultúráját tanulmányozta a hagyatéki leltárak alapján,¹⁶⁵ Kocsis Gyula a ceglédi háztartások tárgyi ellátottságát elemezte a 19. század második felében,¹⁶⁶ Güntner Péter Sopronban a századfordulón vizsgálódott 11 lakásleírást tartalmazó leltár segítségével.¹⁶⁷

A számítógépes földolgozást igénylő sok leltárt tartalmazó tanulmányok mellett az egyes esettanulmányok, amelyeknek kiindulópontja és fő forrása az írásos

---

¹⁵⁸ Bácskai 1993.

¹⁵⁹ Benda 1997. 217-250.

¹⁶⁰ Granasztói 1998. 25-59.

¹⁶¹ Tóth 1989. b.

¹⁶² Güntner 1995. 244-261.

¹⁶³ Rác 1989.

¹⁶⁴ Benda 1989. 133-160.

¹⁶⁵ Gyáni 1992.

¹⁶⁶ Kocsis 1993.

¹⁶⁷ Güntner 1997. 21-31.

dokumentum mellett elsősorban a hagyaték-, ill. tárgy együttes, még nagyobb számban állnak rendelkezésre. Különböző társadalmi rétegek életmód rekonstrukcióját teszi lehetővé a lakás-, és tárgyhasználat részletes vizsgálata.¹⁶⁸ Az egyes berendezési tárgyak jelenlétéből és minőségéből következtetnek használóik társadalmi állására.¹⁶⁹

Az életmód kutatás másik megközelítési lehetősége a jövedelemszerkezet és a fogyasztás vizsgálata. Pogány Ágnes és Bódy Zsombor Budapest népességének egyes jellegadó rétegeit statisztikai módszerekkel hasonlította össze,¹⁷⁰ mivel a munkabérek és a munkabérekből az egyes kiadási tételekre fordított összegek rétegjellemzők.

Az ideális lakás alapkövetelményinek megfogalmazására, a mindennapi élet, a háztartásszervezés mikéntjére, a korabeli háztartási tanácsadókból nyerhetünk képet. Az első, magyar nyelvű átfogó lakberendezési munka 1876-ban jelent meg,¹⁷¹ de a két háború között is bő kínálatból válogathattak az olvasók.¹⁷² Ezek az útmutatók elsősorban a budapesti középosztály életstílusát és ízlésvilágát közvetítették, ill. a minták meglátta az igényt jelentette, a közfelfogást, a követendő mintaképet, a hagyatéki leltárak tárgyai viszont a valós helyzetet mutatják.

Szeged város Árvaszékének irataiból az iparosokra az 1900-1944 közötti időszakot tekintettük át, ehhez a munkához három időmetszetet választottunk: 1917-1918; 1933-1935 és 1939-44 közötti éveket.¹⁷³

A háztartások tárgyi ellátottságát, értékét összehasonlítottuk más polgári réteget hasonló leltáraival, vagyonszerkezetével, így igyekeztünk pontosítani az iparosok helyét a korabeli város társadalmi hierarchiájában.

Az egész időszak hagyatéki leltáraiban szereplő értékek szám szerinti összehasonlítását megnehezíti az a tény, hogy az első világháborúval megindult a korona

¹⁶⁸ A tárgyakkal foglalkozó, e tekintetben gazdag muzeológiai szakirodalomban a munkáslakástól az értelmiségi-polgári rétegen keresztül a nemesi életformáig megtaláljuk a jellemző élet- és lakáskörülmény rekonstrukciókat. Pl. Mialkovszky 1977. 54-92., Mialkovszky 1981, 43-121., Peterdi 2002. 117-177, Peterdi 2005. 11-53., Vígh 1998. 77-85.

¹⁶⁹ Takács 2008. 41-58.

¹⁷⁰ Bódy 2002. 187-199., Pogány 2000. 115-127.

¹⁷¹ Buzinkay 2002. 17.

¹⁷² A magyar úriasszony ...1934., Déznai 1932.

¹⁷³ Az iratanyag természetéből következően azonban az egész időszakra kaptunk adatokat. Ugyanis sok esetben nem az egyén elhalálozási időpontjánál találjuk az iratot, hanem a legfiatalabb kiskorú örökös nagykorúvá válása évében, ebben az időszakban 24. életévükben váltak nagykorúvá a fiatalok. Így a század elejétől vannak adataink, a női hagyatékokból 24 db, a férfiakéből 42 db esik 1900 – 1917 közé.

inflációja, amely folyamat a háború befejeztével és az Osztrák- Magyar Monarchia fölbomlásával fölgyorsult. A monarchia helyén 7 önálló vámterület és pénzrendszer keletkezett.¹⁷⁴ Az utódállamok nem rendelkeztek saját pénzzel, saját valutát kellett teremteniük. Az új magyar nemzeti valuta feltételeinek megteremtése után 1927. január 1-től a koronaérték helyébe a pengőérték lépett: 1 pengő = 12500 koronával.¹⁷⁵

A hagyatéki leltárak készítésének formai követelményeit az örökösödési törvényben és rendeletekben szabályozták.¹⁷⁶ A századfordulóra az addig eltérő szerkezetű leltáraknak egységes szempontok szerint kellett készülnie. A vagyontelepek készítésénél követett módszer változatlan maradt ugyan, de nemcsak a bekövetkezett infláció és pénzcseré nehezíti a századfordulótól a 2. világháborúig terjedő időszak anyagának földolgozását és a háború előtti és utáni évek összehasonlítását. Az inventáriumok tömeges földolgozása során a kutatók észrevették, hogy míg a század első felében a leltárak minden részletre kiterjedő figyelemmel készültek, a két világháború között számos városban a leltározás felületessé vált és a tárgyakról rendelkezésünkre álló információk elszegényedtek.¹⁷⁷ Ez a jelenség a szegedi árvaszéki iratok esetében is jól nyomon követhető. A folyamat az első világháborúval kezdődött, a hatalmas emberveszteség az árvaszéki ügyek számát nagy mennyiségűre növelte, sokszor az egyén holtá nyilvánítása évek múlva következett be, amikor a vagyoni viszonyok nyilvánvalóan átrendeződtek.

A Szeged város Árvaszékének irataiból összesen 235 iparos, 162 férfi és 73 nő hagyatéki leltárát dolgoztuk föl.¹⁷⁸ Vizsgáltuk a vagyon felhalmozási szokásokat, vagyontételek egymáshoz viszonyított arányát, az ingó, ingatlan vagyon arányát, a férfi és a női vagyon közötti különbségeket. Kimondottan gazdag adattárat találunk a lakáskultúrára vonatkozóan. A nők hagyatéki leltárában szinte mindig összeírtak a lakáshasználatra utaló tárgyakat, bútorokat, a 73 esetből 61-ben találunk az ingók között

¹⁷⁴ Berend-Ránki 1972. 116.

¹⁷⁵ Leányfalusi – Nagy 2006. 10.

¹⁷⁶ 1894. XVI. tc. , 1895. 45194. sz. belügyi és igazságügy miniszteri rendelet. Magyarországi rendeletek Tára II. k. 1895. 630-633.

¹⁷⁷ Benda 1992. 384.

¹⁷⁸ Foglalkozásra kutatni csak az iratok átnézésével volt lehetséges. Az 1917-18 években 11 doboz, 1933-35 között 31 doboz, 1939-44 közt 35 doboz, azaz összesen 77 doboz iratanyagból gyűjtöttük ki az iparosokat.

bútort, 10 eset azonban annyira csonka, hogy abból nem lehet a lakásnagyságra következtetni, 51 esetben azonban részletes tárgyleltár található (70 %). A férfiak leltárában az 54 esetből 14-et kellett figyelmen kívül hagyni, de így is 42 alkalommal, azaz egynegyedében került leltározásra, úgy tűnik, a teljes lakásberendezés az ingóságok között, gyakran, mint közös szerzemény, vagy megjelölve, hogy mely tárgyak az özvegyé, mint hozomány. Ezzel lehetővé válik, hogy a szegedi iparosság élet és lakáskörülményeit részletesen vizsgáljuk.

Lakáskultúra, tárgyhasználat

A két háború között az antik bútorokkal berendezett nagypolgári lakások, mint követendő példák töretlen népszerűségnek örvendtek. Ennek egyik okát a közízlést általánosan jellemző konzervativizmus légkörében kell keresnünk.

A múlt felé fordulás a vesztes háború és a trianoni békerendszer következtében fölerősödött. Az irredenta kultusz mindent áthatott. A kultusz alapja az a hungarocentrikus történelemszemlélet volt, amely az idealizált múltbéli helyzet helyreállítására törekedett. Az élet minden területén megnyilvánult az irodalomtól a képzőművészetig, az iskolai oktatástól a mindennapos használati tárgyak megformálásáig. A tömegtermékek között sajátos területet képviseltek a gyerekjátékok. Kártyán, kirakójátékon is megjelent Nagy Magyarország földrajza, történelme.¹⁷⁹

Nemcsak az otthonkultúrában élt erősen tovább a múlt ízlésvilága hanem az öltözködés is igazodott a széleskörű állami és társadalmi támogatást kapott mozgalomhoz. Az 1930-as évek magyaros ruhamozgalma különbözött a reformkori és a 19. század közepi előzményektől. Nemcsak nemzeti érzelmeket fejezett ki, hanem viselőjének politikai állásfoglalását is tükrözte. A Magyar Öltözködési Mozgalom a magyar ruhát az aktuális polgári öltözethez igazította,¹⁸⁰ az iskolai egyenruhában a magyaros, zsinóros öltözetet részesítették előnyben. A hathatós miniszteri támogatásnak

¹⁷⁹ Zeidler 2002. 76-77. Magyar sors kártya, Szerezzük vissza Nagy Magyarországot - társasjáték, Erdély visszatért - képes lottójáték.

¹⁸⁰ Sedlmayr 1996. 21-32.

és a politikai közhangulatnak köszönhetően az 1930-as évek második felében az iskolák egymás után vezették be az un. Bocskai ruha és az egyensapka viseletét.¹⁸¹

Sajnálatos módon a ruházkodásra kevés adatot találunk még a nők hagyatéki leltáraiban is. Annál föltűnőbb, hogy egy lakatossegéd fiatal feleségének (Szoldán Trojánné Fodor Gizella) szegényes ingóságai között 1925-ben a hat viseleti ruhadarab között összeírtak egy magyar ruhát 250 ezer K értékben. Ez két tavaszi kabát értékével volt egyenlő, a köves fülbevalója csak 120 ezer K-t ért. Az 1 szobás lakás összes ingóságának értéke nem fedezte az asszony temetési és kegyeleti költségeit.¹⁸² Keresve sem találhatnánk jobb szimbólumot arra, hogy mennyire magáénak tudta a korszak hivatalos szemléletét a társadalom minden rétege.

A konzervatív légkörben a modern építészeti mozgalom jelentős magyar képviselői bár megfogalmazták, de a gyakorlatban nehezen tudták elfogadtatni az új lakásépítési elveket, a belső terek funkcionális átrendezésének szükségességét.

Budapesten az 1930-as évek elején kibontakozó családi ház építkezések esetében is a reprezentációs igény kerekedett felül a célszerűségeken. „Az előszobából az egyik oldalra nyílt a családfő elegáns dolgozó - vagy „úri” szobája, középen a szalon vagy az ebédlő, a másik oldalon a háló. A konyha a legritkább esetben nyílt közvetlenül az ebédlőbe, megesezt, hogy az alagsorban helyezték el.[...] Az emeletet többnyire a háló – és vendégszobák, illetve a fürdő foglalta el.” Kozma Lajos építész, bútortervező szavaival: a „klasszikus kosztón” felnőtt és továbbra is azt fogyasztó közönség mellett lassan alakult ki egy nagyon szűk réteg, amely fogékonnyá vált az új építészeti elvekre.¹⁸³

Fränkel György építész a lakás sematizált alapegységeit 1933-ban így jellemezte: „A háló nappali tartózkodásra alkalmatlan, csupán alvásra, kiképzésében mégis szalonszerű volt, csökevénye a francia királyi metreszek hálóinak. Az ebédlőben rendszerint csak vendégfogadáskor étkeztek, lakószobának nem volt megfelelő, mert kizárólagos rendeltetésénél fogva elrendezése túl merev volt. A szalon kényelmetlen előkelőségénél fogva természetesen csak fogadásra szolgált; hol éltek tehát? A

---

¹⁸¹ Fári – Nagy 2006. 111-153.

¹⁸² CSML IV. B. 1452. 4956/942.

¹⁸³ Horányi 2006. 78.

kávéházban és a konyhában.”¹⁸⁴ A bírálókat nem kímélte a hatalmas, kényelmetlen, mozdíthatatlan bútoroktól kezdve a barokk térszervezés hagyatékaként megmaradt egymásra fűzött szobák középtengelyében elhelyezett kétszárnyas ajtókat sem, amelyeknek egyetlen rendeltetése Molnár Farkas szerint: „megköveteli őket a publikum és pedig kizárólag reprezentációs okokból, mert egy pillanatra sem tudná elviselni, hogy látogatója azonnal ne szerezzen tudomást szobáinak számáról.”¹⁸⁵

Az iparosok legvagyonosabb rétegének lakásnagyságban és berendezési módban ezek jelentették az elérendő szintet. A hagyatéki leltáraink szerint a szegedi iparosok között a legnagyobb lakás 4 szobás volt, ami elérte a gyárigazgató és az egyetemi tanár lakásnagyságát, nívóját és értékét is. Ennél nagyobb szobaszámmal, 5 szobával, a mintánkba került hagyatéki iratanyagban csak egy esetben, egy nyugalmazott államtitkár, kir. közjegyző végrendeletében találkoztunk.¹⁸⁶

A térelrendezés módjára a leltárakból nem kapunk választ, legtöbbször az egyes szobák funkciójára is csak következtetni tudunk a bútorféleségek alapján, mivel a legtöbb leltárt nem különítették el szobánként, de a leltárakat többnyire azonos elvek szerint, szinte körbejárászerűen készítették el.

A középpolgári szintet a két háború között is a legalább 3 szobás lakás jelentette Weis István szerint. A korabeli szociológus jól érzékelte, hogy a régi életszínvonal fenntartására kétségbeesett erőfeszítés zajlott az 1930-as években, mind szélesebb réteget tolódtak az alsó határ felé.¹⁸⁷ Ugyanakkor kétirányú egymáshoz közelítés zajlott, a kispolgárság tehetős tagjainak életvitele és értékrendje nem különbözött a régi középosztály tagjaitól.¹⁸⁸ Az anyagi megrendülés, az állandósult bizonytalanság, az eladósodás folyamata azonban a szegedi iparosokra is érvényes, mint az a részletes vagyonvizsgálatokkal kimutathatók. Nem lehet véletlen, hogy Szegeden a középpolgári szintet képviselő iparos lakások (3-4 szoba, esetleg cselédszoba) tulajdonosai életvitelüket a század első két évtizedében alakították ki, nyilvánvalóan még a dualizmus kori életmód mintákat követve. A fővárosi iparosok szociális és gazdasági viszonyait jól

¹⁸⁴ Horányi 2006. 84. A témához Gyáni 1998. 112-163.

¹⁸⁵ Molnár 1938. 152.

¹⁸⁶ CSML IV. B. 1452. 3057/944.

¹⁸⁷ Weis 1930. 117-120.

¹⁸⁸ Gyáni 1998. 164.

ismerő Laky Dezső szerint a háromszobás lakás az iparosok számára gyakorlatilag tabu volt. Az 1920-as évek végén Budapesten az iparosok valamivel több, mint 45 %-a lakott egyszoba-konyhás lakásban, mintegy 33%-uk bérelt kétszoba-konyhás lakást.¹⁸⁹

A szegedi iparosok közül két férfi hagyatéki leltárában található 4 szobás lakás: az egyik vasszerkezet lakatos (1923), a mester halálakor műhelye tulajdonképpen már egy kis üzem szintjén volt, a másik egy idős hentes (1928). A női hagyatékok egyikében sincs 4 szobás lakás. A férfiak közül 3 személynek volt 3 szobás lakása: ketten paprikamalmosok (1927, 1928), egy tekeasztalos (1928). A nők között is 3-nak volt 3 szobás lakása, kettőnek a dualizmus korában: egyik kéményseprő mester felesége (1914), egyedül ebben van föltüntetve cselédszoba, (cselédszobát nem, de két esetben, vendéglős asszonyok hagyatékában cselédágyat írtak össze a leltározók a konyhában). A másik háromszobás lakás egy seprőkészítő mester felesége tulajdonában volt 1916-ban, a harmadik asszony tulajdonképpen ugyanaz a paprikamalmos család, öt éves eltéréssel a férj után (1932). A Szécsi család esetében sajnos a két leltár együttesen is csonkának tűnik.

A kétszobás lakásban lakók táborára sem túl népes 5 férfi és 5 nő leltára alapján. A férfiak között fodrász, kárpitos és 3 hentes volt, a nők között fodrász, férfiszabó, hentes, cipész és vendéglős feleség található, azaz egy kivételével a rangosabb szakmát gyakorlók közül kerültek ki ezek a családok. A cipész felesége a nők vagyoni nagyság szerinti sorában a negyedik helyre került 1930-ban.

Budapesten a két háború között a „kétszobás sorsú emberek” körében található volt értelmiségi, jól kereső nyomdász, sikeres üzletmenetű fűszeres és csak néhány az iparosok közül. A segéd nélküli iparosok , de még a segédet tartók egy része is az „egyszobás sorsú” emberek számát gyarapította.

Bizonytalan, hová sorolható a korszak végén a két legnagyobb női vagyon tulajdonosa: Bója Ignácné cipőgyáros esetében csak a hálószoba és ebédlő berendezés néhány bútora, Varga Józsefné kesztyűs feleség leltárában csak a bútorok értéke szerepel.

A jól azonosítható lakásnagysággal rendelkezők közül a többiek, a férfiak 78 %-a, a nők 86 %-a egyszobás lakásban lakott. Debrecenben 1931-ben a kisiparosok 85,5%-a

---

¹⁸⁹ L.Nagy 1997. 32.

lakott egyszobás lakásban, ugyanakkor a segéd nélkül vagy 1-2 segéddel dolgozó iparosok aránya csaknem ugyanennyi 86,3% volt.¹⁹⁰

A mintákba került leltárak közül a férfiak 14 csonka leltárából 4-5 még növelheti a 2 szobás lakással rendelkezők számát, de ezek nem módosítják lényegesen az arányokat. Foglalkozásra nézve van köztük kovács, kőműves, fodrász, vendéglős, sütőmester. Lábdy Ákos malomtulajdonost (+1928)¹⁹¹ a 3 szobás lakástulajdonosokhoz soroltuk, noha leltárában csak egy szoba berendezése szerepel, nyilvánvalóan a szalon/férfi szoba bútorai 835 P értékben. Ez a funkciójú szoba feltételezi a másik 2 meglétét (háló, ebédlő) A családban három felnőtt és két kiskorú (4 lány és 1 fiú) gyerek lakott együtt a szülőkkel. A gazdasági felszerelések között nemcsak az igás kocsi, egyfogatú hintó, hanem egy autó is szerepel. Az egyes tárgyak meglétéből ugyan nem lehet messzemenő következtetést levonni, de az autó ekkor még igencsak luxuscikk lehetett.¹⁹² A Lábdy hagyaték nagyságát nézve 6. a férfiak rangsorában 26634 P értékkel. A sorban kettővel előtte Singer Antal tekeasztalos 3 szoba, előszobás lakásának teljes berendezésének értéke 2008 P (ebédlő 826 P, háló 902 P, 3. szoba és előszoba 280 P) a hagyaték értéke a Lábdy hagyaték értékének csaknem dupláját, 43412 P-t tett ki. A vagyonskülönbség jelentős mértékben a tulajdonukban levő ház ingatlan eltérő értékéből adódott.

A hagyatékok alapján a legvagyonosabb férfi Szécsi István paprikamalmos¹⁹³ volt több, mint 107ezer P-t kitevő örökölhető vagyonnal, 3 ház és egy üres telek, valamint 23 hold föld tulajdonosa. Leltárában csak egy szoba, az ebédlő berendezése szerepel, a tárgyak összetétele és értéke megfelel a korszak polgári életmód elvárásainak, hagyatékának értéke pedig a középrétegek vagyoni helyzetét tükrözte.

---

¹⁹⁰ Timár 1993. 206.

¹⁹¹ Lábdi A. és Fiai gabona- és paprikaőrő cég Szentmihálytelken 30 fős munkáslétszámmal dolgozott. Kiss – Tonelli – Sz.Szigethy 1927. 207. A leltár szerint a szobában egy garnitúra (kis díván, 4 karos fotel, kis kerek asztal), villany állvány, 1 réz ágy éjjeli szekrénnel, ottomán, 1 szekrény és 1 szőnyeg volt. CSML IV. B. 1452. 1919/1942.

¹⁹² Azt csak érdekességképp említem meg, hogy Szegeden az első autótulajdonos is iparos volt 1904-ben, Brauswetter Ottó órásmester.

¹⁹³ Szécsi István gabona- és paprikamalma 6-15 fős munkáslétszámmal dolgozott. Kiss – Tonelli - Sz. Szigethy 1927. 207. A leltározott használati tárgyak: matt kredenc, konzul tükör, könyvszekrény, ottomán, ebédlő asztal, 6 bőr utánzatú ülésű szék, 2 dohányzó asztal mellett inga óra és egy antik óra. A másik szoba leltára különösen hiányos,csak egy réz ágyat és két tonet széket írtak össze. Az előszoba és konyha bútorokon kívül 57 porcelán és 14 pléh edényt leltároztak összesen 828 P értékben.

Debrecenben ugyanekkor a középpolgári életszínvonalon élő réteg hagyatéka 50 ezer és 200 ezer pengő között mozgott.¹⁹⁴

Szécsiné öt évvel későbbi „ömlesztett” lakásleltára kb. két szoba elnagyolt összeírását tartalmazza. A leltár ruhaneműeket tartalmazó része különösen hiányos, az ágyneműknél mindössze 4 párnát és 2 „ócska” paplant a hozzájuk tatózó huzattal sorol föl, holott Szécsiné vagyonának aktívum része a legnagyobb a nők között 140 ezer P értékű, 4 belterületi ingatlan fele és 68 hold föld szerepelt a nevében. Ebben az esetben azonban a passzívum is jelentős, 150 ezer P- t tesz ki, vagyis a hagyaték túlterhelt. Ilyen tetemes adósság tételek mellett minden valószínűséggel a részletes tárgylista sem tette volna pozitívvá a mérleget.¹⁹⁵

A vagyonok szerkezeti összetétele

A századfordulótól 1918-ig terjedő időszakban a szegedi iparosok között erős a vagyoni szóródás. A legnagyobb nettó férfivagyon 33252 K (bormérő, 1917), a legkisebb 6,25 K (kőműves, 1906). A második legtöbb nettó hagyaték 21349 K (női szabó, 1915), a harmadik 9275 K (ács, 1915).

A legnagyobb női vagyon a második legtöbb férfi vagyonhoz közelít: 20525 K (kovácsmester neje, 1901), legkisebb 73 K (ács neje, 1915). A második legnagyobb női hagyaték 11411 K (1915, fodrász neje), és 8212 K (1916, hentes felesége).

Az iparos hagyaték átlag értékének kiszámolásakor az 1918 évet vettük záróévnek, a túlterhelt, passzívummal végződő hagyatékokra is értéket számoltunk. Ilyen módon a női hagyatékokra 2270 K, a férfiakéra kicsit magasabb, 2388 K összeget kaptunk. Az egyetlen, erre az időszakra vonatkozó összehasonlításra alkalmas adatot

¹⁹⁴ Tímár 1993. 162.

¹⁹⁵ CSML IV. B. 157. d./ 1934. A leltárban 5 szekrény, 2 íróasztal, 2 ágy, 2 éjjeliszekrény, 2 toilette tükör, 2 asztal, 1 falióra, 1 sezlón, 11 vegyes szék, kredenc, vitrin, könyvszekrény, 1 villanylámpa és rádió szerepel igen alacsony, 176 P értékben. Talán a gazdasági világválság okozta a nagy mértékű eladósodást, a férj öt évvel korábbi 50 ezer P adósságállományával szemben a feleségnek háromszor akkora passzívuma volt. A nehézségeken azonban sikerült úrrá lenni a Magyar Nemzeti Bank Hitelinformációs jelentése szerint. 1944-ben Peregi Imréné szül. Szécsi Ilona és Szécsi Erzsébet paprikamalom, föld és háztulajdonosok (cím ua. mint a szülőknél, 3 ház és malom, 60 hold föld) megbízható és pontos fizetőknek vannak minősítve. MOL Z 19 27 d.

Sopronban találjuk, ahol fordított volt a helyzet a férfi-női vagyonok értékét illetően éppen a férfiak vagyonát jobban megterhelő, az iparúzéshez szükséges hitelek miatt. Güntner Péter az iparos nőknél 4593 K, a férfiaknak 510 K számolt ki a vagyonok átlag értékére.¹⁹⁶ Ha a nemeket összevonjuk, Sopronban 2550 K értéket kapunk. Szeged esetében, ahol a két nem vagyona között kisebb különbséget sikerült kimutatni, átlagolva a két értéket, nagyon hasonló végeredmény, 2329 K összeg jön ki.

A következő időszakban, a két háború között viszont Szegeden a férfiak hagyatéka magasabb. A legnagyobb női hagyatéka éppen fele a legnagyobb férfi hagyatéknak: 54310 P a női (cipőgyáros, 1943), míg a férfi vagyon 107 ezret meghaladó (paprikamalmos, 1927). Ha tekintettel vagyunk a korszak végén jelentkező gyorsuló inflációra és 1940-nél lezárjuk az adatgyűjtést, azt találjuk, hogy a legnagyobb női vagyon negyede az erre az időszakra eső legnagyobb férfivagyonnak: 26730 P (vendéglős, 1932), míg a férfiaknál a második legnagyobb hagyatéka is 100 ezer P-t mutat (szintén vendéglős, 1932). A nőknél a 17 ezer P-s hagyatéka a 4. a sorban (cipész feleség, 1930), ez az értékű vagyon a férfiak rangsorában csak a 10. helyre elég (sütőmester, 1929).

A korszak legkisebb értékű vagyonai között nincs akkora eltérés, mint a nagyoknál: a nőknél 165 P (varrónő, 1939), a férfiaknál 114 P (cipész, 1931, gör. keleti vallású).¹⁹⁷ A mintákban előforduló hagyatékok átlag értéke 1926 és 1940 között, a pengő valuta idején lényegesen eltér a két nemnél: a férfiak nettó vagyona 9258 P, a nőké 3718 P, vagyis az iparos réteg hagyatékokban tükröződő vagyonának átlaga a két háború között 6500 P volt.

A következőkben az egyes vagyontételek százalékos kimutatásával a vagyont alkotó elemek egymáshoz viszonyított arányát határozzuk meg. Továbbá a férfi és a női vagyon különbségeire szeretnénk volna pontosabb képet kapni. Az értékek százalékait a nettó vagyon értékéhez számítottuk ki, vagyis a tiszta (nettó) vagyont tekintettük 100 %-nak (az aktívumból kivonva a passzívum). Az elemzéshez a következő kategóriákat használtuk:

¹⁹⁶ Güntner 1995. 254.

¹⁹⁷ Mivel 1940-nél lezártuk a vagyonok érték szerinti összehasonlítását, kimarad a sorból a valódi legkisebb hagyatéka. 1941-ben találtunk egy 49 P értékűt, gazdája gör. katolikus foltozó cipész volt, a neve - a sors különös iróniája - Gazdag József.

AKTÍVUM

Ingóság: százalékos értéke a nettó vagyonhoz

Használati tárgy: lakásberendezési tárgyak (bútorok), ruha- és ágyneműk, lakás textilek, ékszerek, a gazdálkodáshoz szükséges felszerelések és élőállatok (kivéve azokat, amelyek bizonyos szakmákban a munkavégzéshez szükségesek pl. a fuvarosoknál)

Áruraktár: az iparüzéshez szükséges felszerelések és az áruraktár

Tőke: a grafikonos ábrázoláson összevontuk az értékpapír, követelés és a betétkönyv összegeit.

Értékpapír: kötvények, részvények

Követelés: magánszemély és pénzintézetek elleni követelés (ide soroltuk a biztosítási összeget és a temetkezési egylet segélyét is)

Betétkönyv: a leltárakban annak nevezett tételek

Ingatlan: a ház és a föld együttesen

Ház: belterületi ingatlan

Föld: külterületi ingatlan: tanya, kert, szántó, szőlő, rét, legelő

PASSZÍVUM

Temetés: temetési költségek (idetartozik a betegápolás, kegyeleti költség, síremlék, stb. ha külön meg van nevezve)

Tartozás: magánszemélyeknek, cégeknek való tartozás, adóhátralék

Jelzálog: az ingatlanra terhelt pénzügyi tartozás.

Férfi iparosok vagyontételei 1918-ig Koronában

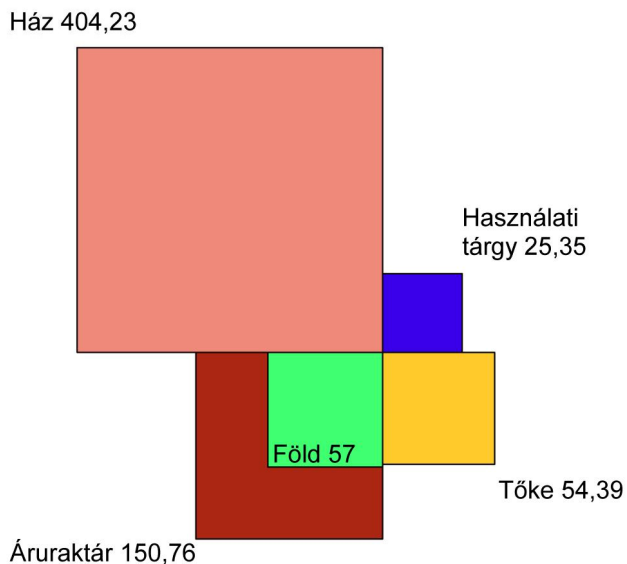
			Ingóság	Ezen belül Tárgy	áruraktár	Értékp.	követelés	betétk.	Ingatlan	Ezen belül Ház	föld	Passzív	Ezen belül temetés	tartozás	váltó	jelzálog	Tiszta
1.	Kovács Ferenc	kőműves	25,0	0,0		25,0	0,0		500,0	0,0	500,0	550,0	92,0	230,0		200,0	-25,0
2.	Bezdán Imre	fuvaros							1929,5	1823,0	102,5	2412,0	90,0	410,0	60,0	132,0	-482,5
3.	Balog Ignác	papucsos	130,0	30,0			100,0		1454,0	1454,0		1630,0	200,0	1430,0			-46,0
4.	Nagy Ferenc	fazekas	311,6	63,5	248,0				1000,0	1000,0		844,0	200,0	644,0			467,5
5.	Treznyicsek Nándor	borbély							900,0	900,0		462,6	185,0		239,6		407,4
6.	Komlósi Ferenc	kőműves							146,3	146,3		140,0	40,0				6,3
7.	Szekeres Ferenc	kárpitos							499,1	499,1		300,0				300,0	199,1
8.	Ábrahám Ferenc	kovács	60,0		60,0				2844,0	2844,0		3740,0	340,0	600,0		2800,0	-836,0
9.	Makra Tamás	faragó	22,0	22,0					1838,0	1838,0		910,0	200,0	350,0		360,0	950,0
10.	Rosta Mihály	fuvaros	150,0		150,0				469,0		469,0	720,0	270,0	250,0		198,0	-101,0
11.	Balla Péter	hajóács							222,0	222,0		835,0	160,0	450,0		225,0	-613,0
12.	Zombori Mátyás	ép.váll.	1067,5	1067,5					4886,0		4886,0	2100,0	2100,0				3873,5
13.	Bozsó Pál	suszter	24,1	20,2	4,0		3,9					10,0		10,0			14,1
14.	Szél Antal	hajóács	18,0	18,0					670,0	670,0		700,0	600,0	100,0			-12,0
15.	Nagyiván Vince	tutajos	10,0	10,0					9055,0	9055,0		10283,0	300,0	33,0		9950,0	-1218,0
16.	Vőneki Sándor	kőműves	22,0	22,0					1595,0	1595,0		900,0	400,0			500,0	717,0
17.	Dobó Antal	szobafestő	29,0	11,0	18,0				3260,5	3260,5		1901,0	220,0	1681,0			1388,5
18.	Kopasz István	építész	7867,4		1122,7		6744,7		1786,0	1786,0		6270,7	1528,1	4742,5			3379,7
19.	Jó járt Imre	bérmester	978,0	58,0	920,0				1191,0	1191,0		2010,0	240,0	1800,0			159,0
20.	Dóczy István	hajóács							4928,0	4928,0		2250,0	400,0	1550,0		300,0	2078,0
21.	Scheibel József	cipész	219,0	87,0	132,0							636,0	200,0	436,0			-417,0
22.	Fejes Mihály	ács	154,0	154,0					22503,2	22503,2		13382,0	440,0			12942,0	9279,2
23.	Nagy András	bádogos							112,9	112,9		20,0				20,0	92,9
24.	Lovászi Dezső	asztalos	26,0	16,0	10,0				5804,0	5804,0		625,2	625,2				5204,8
25.	Neumann János	szikvíz gy.	3055,0		3055,0							2998,0	328,0	2610,0			57,0
26.	Szabó Imre	női szabó							23731,0	23730,0		2381,0	481,0	1500,0		400,0	21349,0

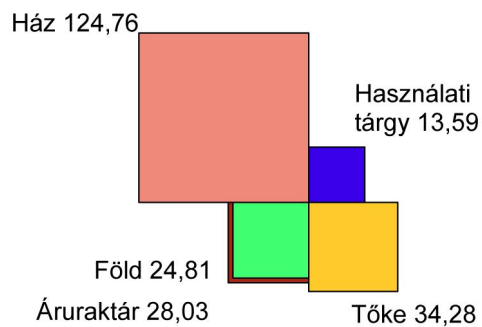
Férfi iparosok vagyontételeinek százalékos értékei 1920-ig																	
			Ingóság	Ezen belül Tárgy	áruraktár	értékpapír	követelés	betétk.	Ingatlan	Ezen belül Ház	föld	Passzív.	Ezen belül temetés	tartozás	váltó	jelzálog	Tiszta
1.	Kovács Ferenc	kőműves	100,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	2000,0	0,0	2000,0	2200,0	368,0	920,0	0,0	912,0	-4,8
2.	Bezdán Imre	fuváros	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	400,3	378,2	21,3	500,4	18,7	425,3	12,4	27,4	-25,0
3.	Balog Ignác	papucsos	282,6	65,3	0,0	0,0	217,4	0,0	3160,9	3160,8	0,0	3543,5	434,8	3108,7	0,0	0,0	-2,9
4.	Nagy Ferenc	fazekas	66,7	13,6	53,1	0,0	0,0	0,0	214,1	214,1	0,0	180,7	42,8	137,9	0,0	0,0	35,7
5.	Treznyicsek Nándor	borbély	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	221,1	221,1	0,0	113,7	45,5	0,0	58,8	0,0	45,3
6.	Komlósi Ferenc	kőműves	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2340,0	2437,5	0,0	2240,0	2333,3	0,0	0,0	0,0	4,3
7.	Szekeres Ferenc	kárpitos	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	250,8	250,8	0,0	150,8	0,0	0,0	0,0	150,8	39,9
8.	Ábrahám Ferenc	kovács	7,2	0,0	7,2	0,0	0,0	0,0	340,2	340,2	0,0	447,4	40,7	71,7	0,0	334,9	-28,8
9.	Makra Tamás	faragó	2,3	2,3	0,0	0,0	0,0	0,0	193,5	193,5	0,0	95,8	40,7	36,8	0,0	3789,0	51,1
10.	Rosta Mihály	fuváros	148,5	0,0	148,5	0,0	0,0	0,0	464,4	0,0	464,4	712,9	168,3	247,5	0,0	198,0	-16,3
11.	Balla Péter	hajóács	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	36,2	36,7	0,0	136,2	26,1	73,4	0,0	36,7	276,1
12.	Zombori Mátyás	ép.váll.	27,6	27,6	0,0	0,0	0,0	0,0	126,2	0,0	126,2	54,2	54,2	0,0	0,0	0,0	55,4
13.	Bozsó Pál	suszter	172,3	115,7	28,6	0,0	28,0	0,0	0,0	0,0	0,0	71,4	0,0	71,4	0,0	0,0	58,8
14.	Szél Antal	hajóács	150,0	150,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5583,3	5583,3	0,0	5833,3	5000,0	833,3	0,0	0,0	-1,7
15.	Nagyiván Vince	tutajos	0,8	0,8	0,0	0,0	0,0	0,0	745,3	745,3	0,0	844,3	26,6	19,1	0,0	816,9	-13,5
16.	Vőneki Sándor	kőműves	3,0	3,0	0,0	0,0	0,0	0,0	222,5	222,5	0,0	125,5	55,8	0,0	0,0	69,7	44,3
17.	Dobó Antal	szobafestő	2,0	0,8	1,3	0,0	0,0	0,0	234,9	234,9	0,0	137,0	15,9	122,1	0,0	0,0	42,2
18.	Kopasz István	építész	232,8	0,0	1,9	0,0	230,9	0,0	52,9	52,9	0,0	185,6	45,2	140,4	0,0	0,0	35,0
19.	Jó járt Imre	bérmocsi	749,1	749,1	0,0	0,0	0,0	0,0	615,1	615,1	0,0	1264,2	151,1	188,7	0,0	943,4	7,4
20.	Dóczi István	hajóács	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	184,0	184,0	0,0	84,0	19,2	74,6	0,0	14,4	54,3
21.	Scheibel József	cipész	52,5	21,3	32,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	152,5	47,2	104,6	0,0	0,0	190,4

22.	Fejes Mihály	ács	1,7	1,7	0,0	0,0	0,0	0,0	242,6	242,6	0,0	144,3	4,7	0,0	0,0	139,5	40,9
23.	Nagy András	bádogos	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	121,5	121,5	0,0	21,5	0,0	0,0	0,0	21,5	82,9
24.	Lovászi Dezső	asztalos	0,5	0,3	0,2	0,0	0,0	0,0	111,5	111,5	0,0	12,0	12,0	0,0	0,0	0,0	89,3
25.	Neumann János	szikvíz gy.	5359,6	0,0	5359,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5259,6	575,4	4684,2	0,0	0,0	1,9
26.	Szabó Imre	női szabó	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	111,2	111,2	0,0	11,2	2,3	7,0	0,0	1,9	90,0
27.	Schönberger K	cipész	116,8	3,4	97,7	0,0	15,7	0,0	0,0	0,0	0,0	16,8	11,6	5,1	0,0	0,0	85,8
28.	Barna Dezső	hentes	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	859,0	682,6	176,4	759,0	70,0	0,0	0,0	688,9	11,7
29.	Tüske Mihály	szabó	71,4	0,0	67,9	0,0	3,5	0,0	134,8	134,8	0,0	306,7	47,7	210,9	0,0	47,7	-48,5
30.	Hodács József	sütőm.	72,9	2,1	8,6	64,5	0,0	0,0	96,8	96,8	0,0	80,6	16,1	0,0	0,0	64,5	55,4
31.	Bene József	könyvkötő	20,1	0,0	0,0	0,0	20,1	0,0	79,9	79,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0
32.	Eperjes Imre	faragó	1,9	1,9	0,0	0,0	0,0	0,0	143,8	143,8	0,0	45,7	19,0	0,0	0,0	26,7	68,6
33.	Gera János	köteles	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	214,8	214,3	0,0	114,3	114,3	0,0	0,0	0,0	46,7
34.	Nagy Pál	borbély	4,5	0,0	4,5	0,0	0,0	0,0	347,6	347,6	0,0	252,2	53,6	91,2	0,0	93,2	28,8
35.	Dóra Antal	bérmester	817,0	0,0	817,0	0,0	0,0	0,0	910,0	910,0	0,0	1826,9	112,4	721,0	0,0	625,0	-5,8
36.	Dobó Antal	vendéglős	23,2	0,0	23,2	0,0	0,0	0,0	849,3	846,9	2,3	972,5	35,3	297,6	0,0	372,0	-11,5
37.	Hegedűs Béla	asztalos	29,0	0,0	3,7	0,0	25,3	0,0	66,8	66,8	0,0	195,8	19,0	169,7	0,0	7,4	104,4
38.	Ökrös János	cipész	50,2	0,0	0,0	0,0	50,2	0,0	71,8	52,7	19,0	23,3	0,0	0,0	0,0	0,0	81,9
39.	Farkas János	kőműves	235,6	32,2	0,0	0,0	203,4	0,0	0,0	0,0	0,0	135,6	0,0	0,0	0,0	0,0	42,4
40.	Szabó József	kőműves	9,3	9,3	0,0	0,0	0,0	0,0	181,5	172,9	8,6	90,9	18,6	21,4	0,0	10,2	52,3
41.	Szél Gergely	bormérő	102,6	0,0	102,6	0,0	0,0	0,0	31,7	0,0	31,7	35,2	10,5	20,5	0,0	4,2	74,0
42.	Gombos Gy	ácssegéd	15,7	15,7	0,0	0,0	0,0	0,0	404,1	404,1	0,0	321,8	81,2	200,0	0,0	40,6	23,7
43.	Popity János	fodrász	186,2	50,4	48,3	0,0	87,5	0,0	0,0	0,0	0,0	86,1	58,1	27,8	0,0	0,0	53,7
44.	Wagner János	vendéglős	27,3	0,0	27,3	0,0	0,0	0,0	319,5	319,5	0,0	254,8	35,1	99,8	0,0	119,8	28,8
45.	Korom Pál	ácsmester	306,6	0,0	13,8	193,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	206,5	161,5	45,0	0,0	0,0	32,6
46.	Jánosik János	szűcs	240,7	0,0	0,0	0,0	240,7	0,0	0,0	0,0	0,0	140,7	140,7	0,0	0,0	0,0	41,3
47.	Schaffer M	cipész	23,0	0,0	0,0	14,6	8,4	0,0	104,8	104,8	0,0	227,8	31,4	196,3	0,0	0,0	-78,3
48.	Lacher József	böröndös	1725,3	0,0	664,5	0,0	1194,4	0,0	0,0	0,0	0,0	1625,9	664,5	962,4	0,0	0,0	5,8
49.	Bite Ferenc	képfestő	45,0	0,0	25,9	0,0	19,0	0,0	75,5	75,5	0,0	20,6	15,1	1,9	0,0	3,5	17,1
50.	Prágai István	kőműves	3,1	0,9	0,0	0,0	2,2	0,0	100,9	100,9	0,0	4,0	4,0	0,0	0,0	0,0	96,1
			229,7	25,3	150,8	7,5	46,9	0,0	459,3	404,2	57,0	645,3	225,0	286,7	1,4	191,2	18,3

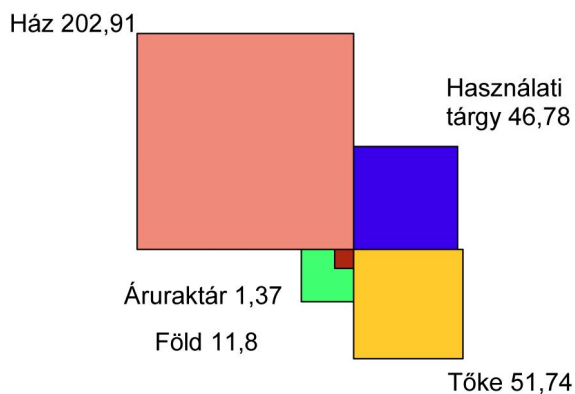
Iparos férfiak vagyonszerkezete 1920-ig

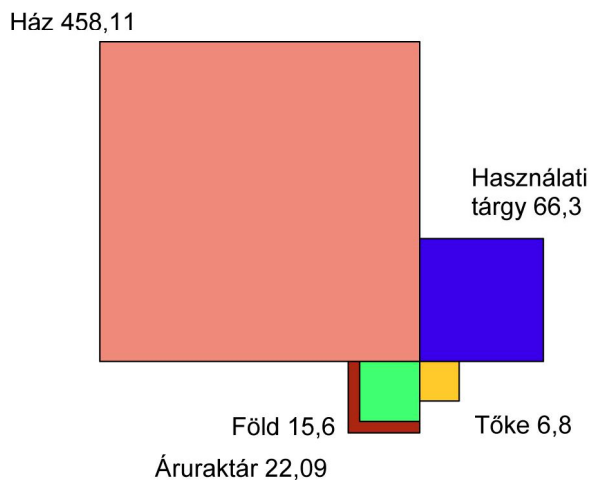
Iparos férfiak vagyonszerkezete 1920-tól

Iparos nők vagyonszerkezete 1920-ig

Iparos nők vagyonszerkezete 1920-tól

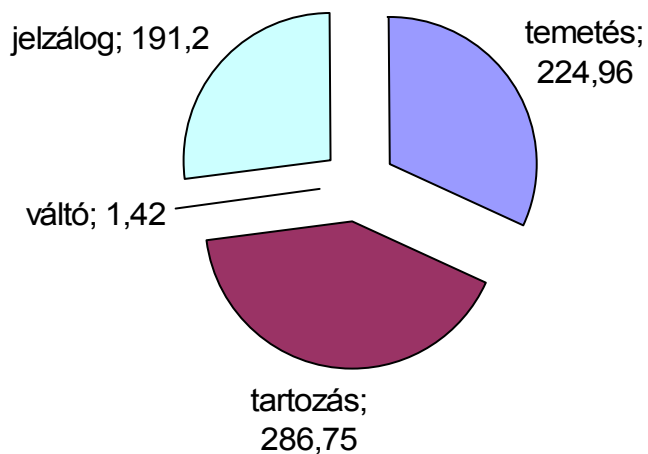

Iparos férfi és női vagyonok cselekvő része, területarányos ábrázolás a hagyatéki összeg százalékában (Tóth 1989. nyomán)

A kistermelői világban jellegzetesen különbözik a férfi és a női vagyon szerkezete. Hagyományosan a férfiak vagyonában találjuk a termeléssel, a munkával közvetlenül kapcsolatos elemeket, náluk szerepelnek az ipari és gazdasági felszerelés, félkész és készáru értékei. A tőke nélkülözhetetlen a folyamatos munkához, bár a mintánkba került hagyatékokban csaknem azonos nagyságú részt képvisel, mint a női hagyatékokban, más összetevők alkotják a férfiak vagyonában. Nem passzív módon, betétkönyvben kamatozó pénzeszközökről van szó, hanem üzleti követelésekben, kötvényekben és nem utolsó sorban, anyagokban, bérekben (ez utóbbiról, sajnos nem szólnak a hagyatéki iratok) realizálódott. Az áruraktár értéke több mint tízszer nagyobb, mint a nőknél, ezzel együtt lényegesen nagyobbak a követelési és az adósság tételek is, a jelzálog és a bankoknak, ill. magánszemélyeknek való tartozás értékei is, mivel az üzletvitel a férfiak feladata volt. A pénztőke minden formája jelen van, értékpapír, magánszemélyektől való követelés és tartozás, váltóhitel, bár ez utóbbi a többi formához képest nem gyakori. A részvény még kevésbé lehetett elterjedt ebben az időben a kisiparosok között, mindössze egy esetben találkoztunk az említésével, Hodács János kovács (kocsi gyáros) végrendeletében hagyta feleségére a kézműves banki és iparszövetkezeti részvényét a takarékpénztári könyvével együtt, érték megnevezése nélkül. A nők betétkönyvbe helyezték el megtakarításaikat, a férfiak ingatlanba, értékpapírba fektettek be, ill. magánszemélyeknek kölcsönöztek.

A ház és földtulajdon értéke is eltér a férfi és a női vagyonokban. A férfiak nevén gyakrabban találunk földtulajdont és értékben is nagyobb rész jelent a vagyonban. Erről részletesebben az Ingatlanvagyon: a föld c. fejezetben. A férfiak vagyonában a ház értéke után az áruraktár következik, az üzlet a megélhetés forrása. A ház kiemelt fontossággal bírt az iparosok szemében. Nemcsak a lakhatási vagy reprezentációs igények vezérelték a házingatlan szerzését, hanem a ház többféle hasznosíthatósága miatt volt fontos. Az esetek jó részében egyben a munkahelyet is jelentette és bérbe adható volta miatt a földtulajdonnál is értékesebbnek számított, mint másodlagos jövedelemforrás. Részletesebben Az Ingatlanvagyon: a ház c. fejezetben.

A férfi vagyonok passzívái százalékos értékben 1920-ig

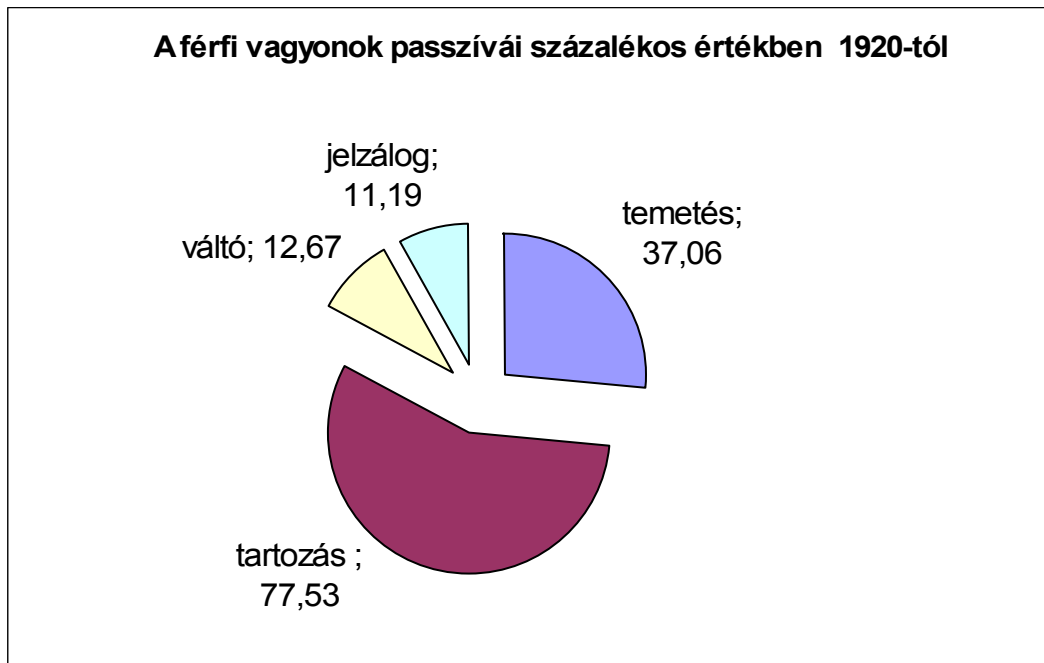
A passzívák egyes tételei között is különbség van, a nőknél a temetés a legnagyobb tétel, ez a férfiaknál is jelentős vagyont csökkentő teher, de megelőzi az üzlettel összefüggő tartozási tétel. Váltótartozást csak a férfiaknál találtunk.

A mintánkba került iparos férfiak nettó vagyonának átlag értéke kicsit magasabb a nőinél, 2388 K, a női 2270 K, de a bruttó vagyon százalékában ez az összeg csak 18,4 %-t jelent, míg a nőknél a kisebb összeg 28,8 %-t tesz ki. Tehát a nők kisebb bruttó vagyonnal rendelkeztek az első világháború előtt, mint a férfiak. A férfivagyonokat háromszor akkora tartozások terhelték, mint a nőit, a férfiak passzívuma 600 %, szemben a női 200 %-kal. Az eladósodás az iparosokra általánosságban is jellemző. Sopronban is az iparos réteg adósságállománya volt az összes társadalmi kategória közül a legnagyobb és természetesen a férfiaké. A szegediekkel szemben azonban a férfiak csak 241 %-t, a nők is jóval alacsonyabb értéket, 78 %-t értek el¹⁹⁸

A két háború között jelentős változások zajlottak le az iparosok helyzetében. A hagyatékok szerkezeti arányinak változása világosan mutatja a folyamat irányát. Nemcsak kevesebb iparos férfinak volt házingatlana, mint a háború előtt, hanem a férfivagyonokban a ház értékaránya is csökkent, mintegy negyedére. Ugyanakkor a

¹⁹⁸ Güntner 1995. 254.

külterületi ingatlantulajdon értéke is felére csökkent, a vagyonszemben 57%-ról 25 %-ra. Mivel az ingatlanok kisebb értéket képviseltek a vagyonszemben, a passzívák között az ingatlanokat terhelő jelzálog értéke is csökkent, az adósság tételek között a jelzálog értékének aránya mintegy tizedére esett vissza. Ugyanakkor tízszeresére nőtt a váltóhitelek értéke. Az aktívák között az áruraktár értékének drasztikus csökkenése beszél legszembetűnőbben az iparosok nagyarányú gazdasági tévesztéséről. A nettó hagyatékokban az üzletmenettel összefüggő vagyontárgyak értéke 150 %-ról a két háború között 28 %-ra csökkent. Ezt az arányt akkorra már a női iparosok is majdnem elérték. A műhely értékének ilyen kis részesedése a hagyatékban nemcsak az iparosok elszegényedésére utal, hanem arra is, hogy a termelő munka helyett egyre inkább a kisebb eszközigenyű javításra álltak át. Kevesebb nyersanyagra volt szükség és az áruraktár valójában néhány munkadarabot és eszközt jelentett. Ezzel függhet össze, hogy a követelés (kinnlevőség, pénzkövetelés) is csökkent, ha nem is ilyen mértékben, mintegy felére esett vissza: 47 %-ról 25 %-ra. Ez okozta a Tőke címszó alá összevont elemek csökkenését 54 %-ról 34 %-ra, miközben a többi elem vagy változatlan maradt, mint az értékpapír aránya (5 %) vagy, mint a betétkönyv értéke nőtt, 4 %-ra.

Az esetek gyakoriságát nézve: 90 leltár közül ötben találtunk betétkönyvet, nem tekinthető gyakori megtakarítási formának. A nettó hagyatékban legkevesebb 28,9 %-t, a legnagyobb 185,6 %-t jelentett a vagyonhányadban. Nemcsak a vagyonosok helyeztek el bankban pénzt. Postatakarék könyvekben kisebb összegeket találunk, a legkisebb betét 216 P volt (kárpitos), 320 P (szíjgyártó,), ami azt jelzi, hogy a mintánkhoz képest valószínűleg gyakoribb lehetett ez a megtakarítási mód. A legnagyobb betétek érdekes módon a világválság végére esnek és szolgáltatással foglalkozó iparosok nevéen találhatók: 14000 P (fodrász) és 4682 P (vendéglős).

Nagy különbségek voltak az egyes szakmákon belül az üzlet, az áruraktár értékét illetően, amiből hosszadalmas számolgatás nélkül is, általában, következtetni lehet az iparos vagyoni helyzetére, de a valós vagyoni helyzethez a passzívák is hozzátartoznak.

Schönberger Károly belvárosi cipészüzletét (1915) több mint 1000 K-ra értékelték föl. A 2 pangli és 5 kerek szék arra utal, hogy a mester ötdmágával dolgozott az üzletben. 90 pár kaptafa, stoppoló gép, 2 ringliző gép, Singer Cilinder gép és balkonos Singer gép alkotta a munkaeszköz állományt. Az árukészlethez 64 pár férfi és gyerek cipőt, 10 pár javított csizmát, nyersbőröket, valamint egy áru asztalt 2 üvegezett szekrényt, egy kis kirakat állványt és 3 táblát leltároztak.¹⁹⁹ Ebben az esetben valószínűleg a cipőkészítés és nem a javítási feladatok adták a munka nagy részét.

Ezzel szemben Bozsó Pál suszternál a nagykörúton kívül, Rókus városrészben 7 pár ócska kaptafát, 1 kerek széket, 1 panglit és kevés ócska suszter szerszámot leltároztak 4 K értékben (1911), azonban fölvettek a listába 1 db egyfedelű ezüst órát láncsal 6 K értékben, ami drágább volt, mint a megélhetést adó üzlet teljes értéke.²⁰⁰ A valódi vagyoni helyzetének ismeretében az ezüst órát inkább státusztárgyként tarthatta tulajdonosa. Míg Schönberger cipész tiszta hagyatéka 1116 K, áruraktárának értéke 97 %-t tett ki, Bozsó suszter 14 K hagyatékához képest üzlete 29 %-t képviselt a hagyatékban..

Nagy Pál borbély rókusai 2 székes borbélyüzletének értéke 42 K, a hagyaték 4,5 %-a. Popity János Ipar utcai (Palánk) lakos Kelemen utcai 4 székes borbély üzlete 1655 K-t ért, a hagyaték értékében 48 %. Ez az összeg csaknem ugyanannyi mint a két szoba-

¹⁹⁹ CSML IV. B. 1452. 19.d./1918.

²⁰⁰ CSML IV. B. 1452. 165. d./1934.

konyha, előszobás lakásának teljes berendezése (1605 K). Nagy Pálnak két ingatlan volt a nevében (üres telek és egy 1/6 rész ingatlan), a tiszta hagyatékának értéke 890 K, míg Popity borbély 3200 K-t érő örökséget hagyott hátra.²⁰¹

Tüske Mihály szabómester a nagykörúton kívül lakott, a Móra utcában. Saját üzlettel nem rendelkezett, mert a hagyatékban a két áruládán kívül 30 K értékben egy sátor is található. A vásároló iparosok az iparostársadalom legkisebb presztízsű hányadát, általában a legszegényebb réteget alkották mindenütt az országban.²⁰² A szabómester tavaszi árukínálatát a ládákkal, a sátorral és a szabó asztallal együtt 1400 K-re értékelték. Többre, mint a fent idézett cipész üzletét és 200 K-val kevesebbre, mint Popity borbély üzletét. 2800 K értékű saját házában lakott, amire a banknak jelzálog volt bejegyezve, mint általában az összes iparos ingatlanára. Az üzleti tartozások azonban 4400 K-t tettek ki. Így a mérleg negatív, 2000 K hiánnyal zárult.²⁰³

A dualizmus korában a női hagyatékok jellemzője, hogy náluk nagyobb a személyi vagyónrész aránya a vagyonszerkezeten belül. Ez a rész: az ingatlanon belül a házat, az ingóságon belül a használati tárgyakat jelenti. Ez a vagyoni rész mutatja meg tulajdonképpen az életkörülményeket, az életmódot. A termelői vagyónrész, az áruraktár nagyon kicsi hányadát foglalja le a vagyonoknak. Az asszonyok nem foglalkoztak iparral, az iparos feleségek özvegyen maradván többnyire visszavonultak az üzlettől.

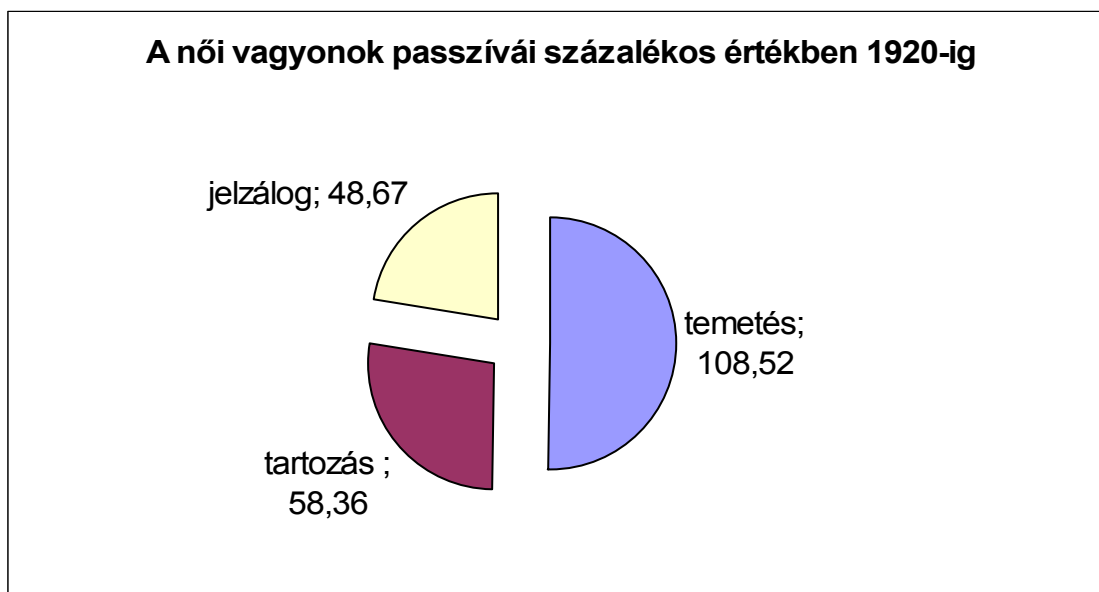
A nők vagyonának legnagyobb hányadát a belterületi ingatlan értéke adta, mely minden társadalmi rétegnél jellemző a női vagyonszerkezetre. A pénztőke szerepe a női vagyon szerkezetben kisebb a férfiakénál, náluk a betétkönyv értéke a jelentős és az értékpapír maradt a legkevésbé kedvelt befektetési forma. A részvény is előfordul egy esetben a második legvagyonosabb asszony hagyatékában, igaz a férj nevére szólóan, mint közszerzemény. A betétkönyv gyakoriságát tekintve több, mint a két háború között. Négy alkalommal (16,6 %) találtunk betétkönyvet, az összegek: 1149 K-tól 3147 K –ig terjednek. Az átlagos iparos hagyaték összegéhez képest, ami 2329 K volt, igen jelentékeny megtakarításokról van szó.

---

²⁰¹ CSML IV. B. 1452. 10.d./1917.; 19. d./1918.

²⁰² Gyáni 2004. 299.

²⁰³ CSML IV. B 154. d./ 1933.

A vagyont terhelő tételek között a temetés költségei jelentik a legnagyobb részt. Az üzleti tartozás a gazdasági aktivitás arányában alacsony marad

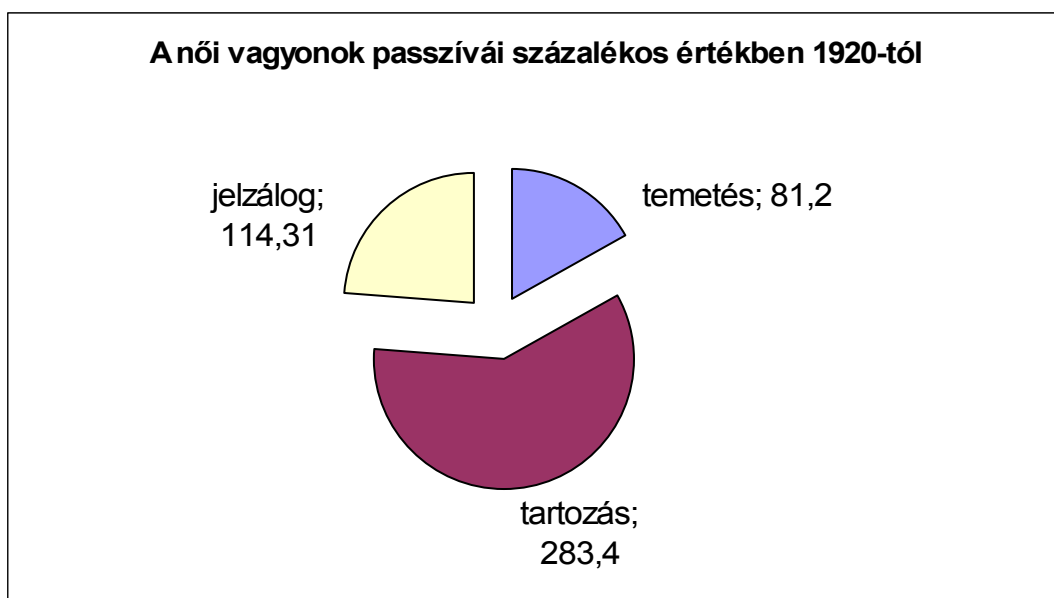
A két háború között a női hagyatékokban a házak értéke a duplájára nőtt és ezzel együtt a tárgyak értéke is nőtt, de nem ilyen arányban, csak negyed résszel: 46 %-ról 66 %-ra emelkedett.

Tóth Zoltán Szekszárd társadalmának elemzésekor fölhívta a figyelmet a személyi vagyonrész: az ingatlanon belül a ház, az ingóságokon belül a használati tárgyak (lakberendezés, ruházat, háztartási és gazdasági eszközök, ékszerek) arányának viszonylagos állandóságára. Tanulmányában a mezőváros egyes rétegeinek hagyatékát vizsgálta (szegényparaszt, birtokos paraszt, választó birtokos, önálló iparos, középréteg). A minden rétegnél a házak hagyatékszerkezeti aránya és abszolút értéke párhuzamosan nőtt a vagyonnagysággal. A használati tárgyak ezzel szemben csökkenő szerkezeti arányt mutattak, s abszolút értékükkel rétegenként egy bizonyos átlagszintet tartottak. A személyi vagyonrész arányának viszonylagos állandósága tehát a vagyonnal növekvő házárték és a relatíve csökkenő használati tárgy érték kölcsönhatásából alakul ki. Egy réteg vagyonszerkezetét a férfi női hagyatékok együttesen tükrözik.²⁰⁴

²⁰⁴ Tóth 1989. 104.

A ház értékének arányában a vagyontételek passzívái közül az ingatlant terhelő jelzálog értéke is megduplázódott. Az iparos nők fokozatos gazdasági szerepvállalását az ingó vagyonban az áruraktár értékének növekedése mutatja a legjobban. Az első világháborúig a jelentéktelen százalékot kitevő vagyonhányad a két háború között több mint a tízszeresére nőtt a női vagyonokban. Megnőtt az önálló női iparosok száma pl. a varrónők száma, bizonyos szolgáltató ágazatokban pl. mosó-vasalók, vagy a vendéglátás területén.. Mindenképpen nagyobb részt vállaltak a családi üzletmenetben, már nemcsak segítő családtagok, hanem üzlettársak voltak. Ugyanakkor kissé aránytalannak tűnik a tőke vagyonhányada. Meglehetősen rendszertelenül szerepel a követelési tételek között pl. a temetkezési egyletek segélye, pedig ez nagyon gyakori megtakarítási forma volt. Sokszor utólagosan került a leltárba és kimaradt a vagyonmérlegből.

Minden bizonnyal az üzletmenetbe való nagyobb fokú bekapcsolódással össze a női vagyonokban jelentkező tartozási tételek nagymérvű növekedése is. A nők adósságállomány több mint négyszeresére nőtt. Az első világháború előtt a passzívum legnagyobb tétele a temetési költség volt, a két háború között pedig a magánszemélyektől és a bankoktól felvett hitelek, az ingatlanra betáblázott jelzálog összege nőtt meg.

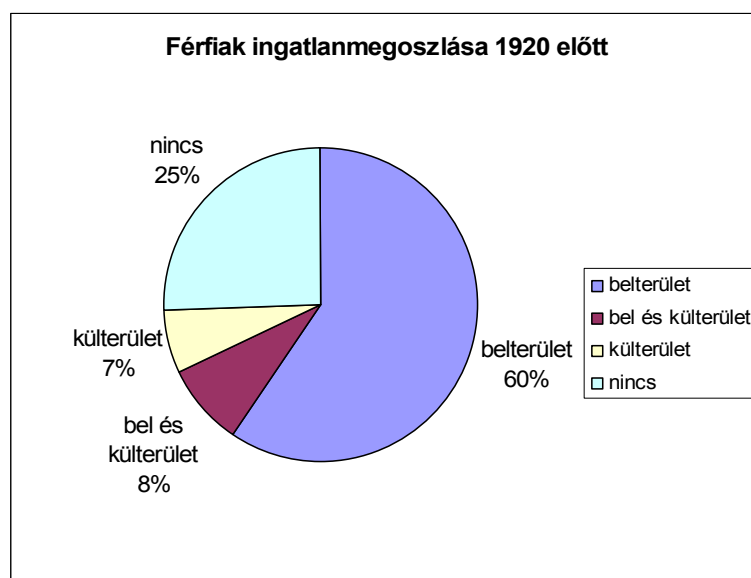

A két háború között nemcsak az iparos asszonyok vállaltak nagyobb részt a családok jövedelmének biztosításában, hanem a munkásság körében, és a társadalom középrétegét jelentő (tisztviselők, értelmiségi) családok jelentős hányadában is az asszonyok munkába állásával egyidejűleg több kereső volt. A nők vagy főállásban dolgoztak, vagy a munkásasszonyok pl. idényjellegű munkát vállaltak, de minden réteg asszonyai otthon is megtalálta a jövedelemforrást, pl. albérlő, ágybérlő tartással.²⁰⁵

Ingtatlanvagyon: a föld

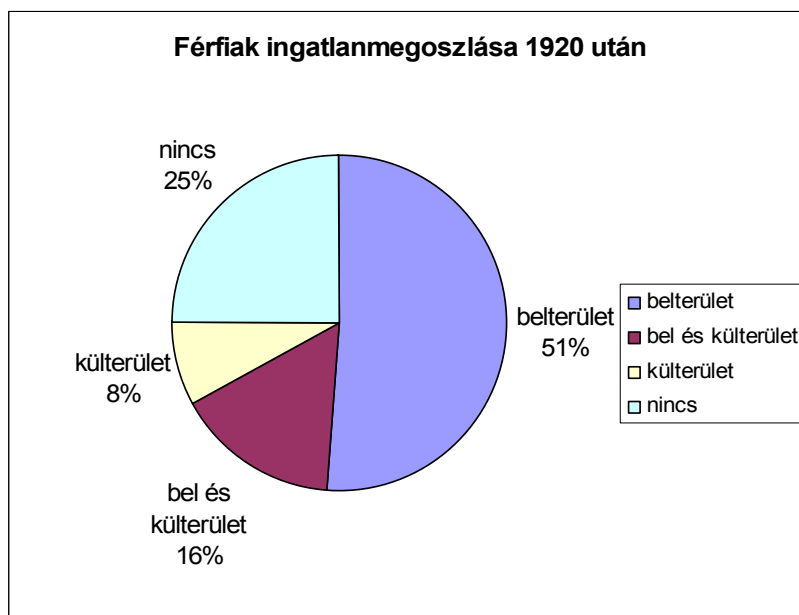
A hagyatékok cselekvő (aktív) részének összetevői közül először a ingatlanvagyon összetételét vizsgáltuk meg, milyen arányt képvisel a háztulajdon és a föld az iparosok vagyonszerkezetében. Külön néztük a férfi és a női hagyatékokat a háború előtt és a két háború között.

Országos átlagban az iparosok 32 %-a rendelkezett földdel, vagy földbérlettel 1930-ban, de lényeges különbségek voltak a település-hierarchia egyes szintjei között. Nagyobb településeken a megélhetés már nem az agrár szektorból származott és a zsidó iparosok nagy része nem rendelkezett földdel.²⁰⁶

²⁰⁵ Pogány 2000. 125.

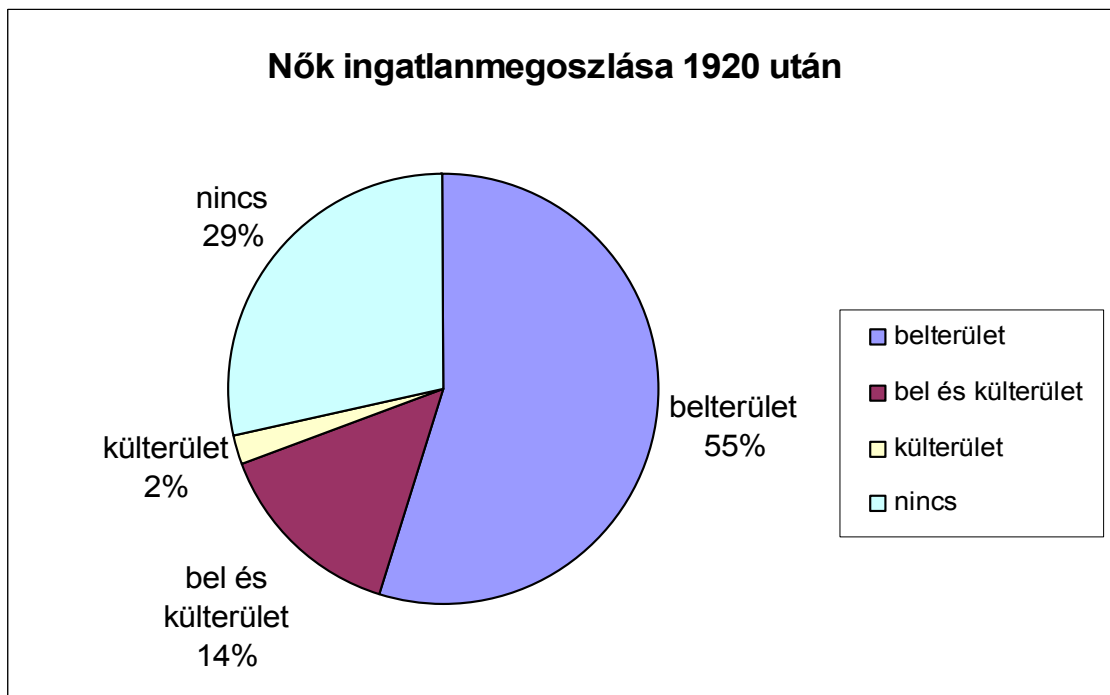
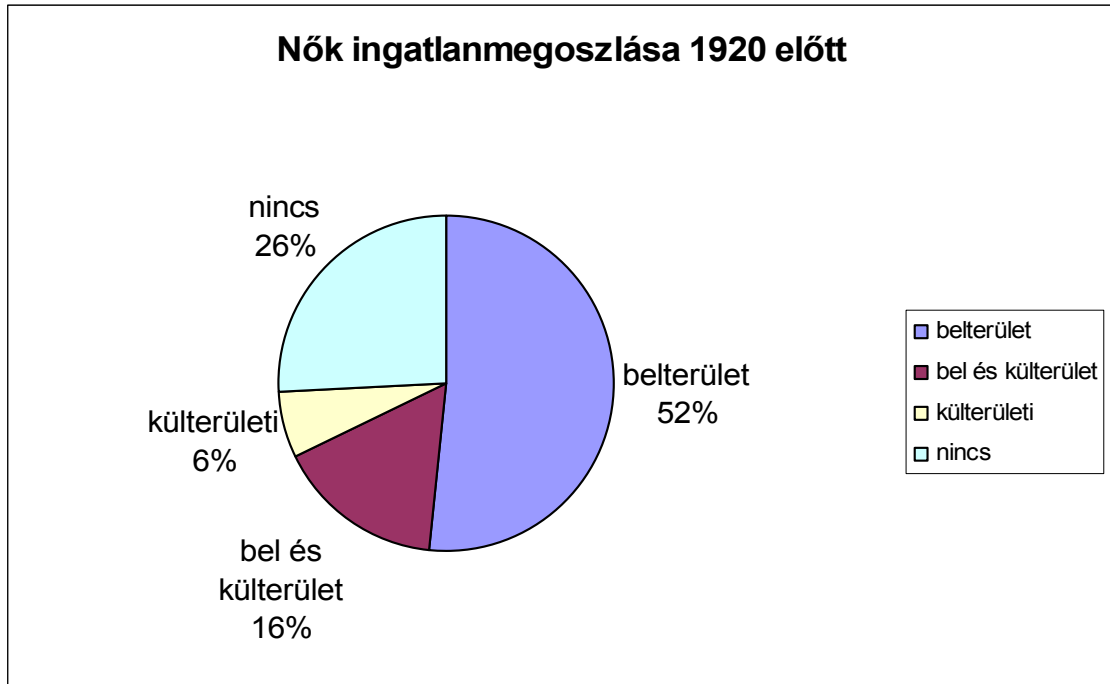
²⁰⁶ Tímár 1994. 74.

A férfi iparosok negyede első világháborút megelőző időszakban és a két háború között sem rendelkezett ház és föld ingatlannal. 1920 előtt a csak belterületi ingatlant, városi házat birtoklók aránya 60 % volt, a két háború között az arányuk 51 %-ra csökkent, ezzel egy időben 8 %-ról 16 %-ra nőtt a belterületi és külterületi ingatlannal egyaránt rendelkezők aránya és 1 %-kal nőtt a külterületi ingatlant birtoklók aránya. Vagyis amíg a két háború között összességében 68 %-ról 67 %-ra csökkent a városi házzal rendelkező iparos férfiak aránya, addig a külterületi földet birtoklók aránya 15 %-ról 24 %-ra nőtt. Míg a városi házingatlanba befektetők aránya kis mértékben csökkent, a földet vásárlók aránya nagyobb mértékben nőtt.

Az országos népszámlálási adatok azt mutatják, hogy a nem mezőgazdasági keresők között az iparos férfiak körében magas az ingatlannal rendelkezők aránya, az önálló iparosok 43 %-nak háza, 32 %-nak földje volt 1930-ban. A mezőgazdaságból származó jövedelem kiegészítette a főfoglalkozásból származó keresetet.²⁰⁷

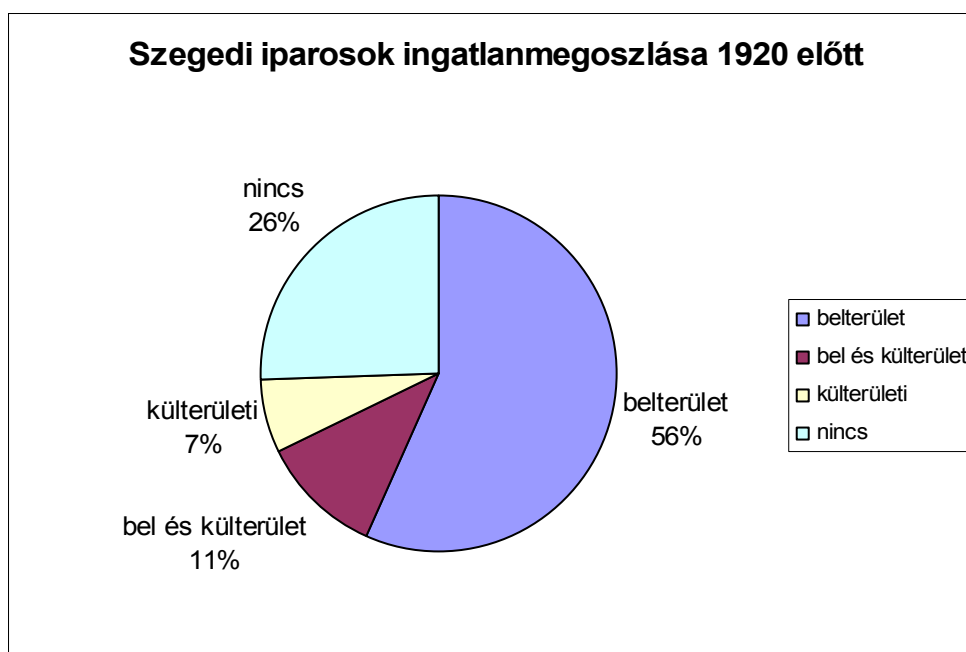
²⁰⁷ Az 1930-as népszámlálás VI. Magyar Statisztikai Közlemények 114.

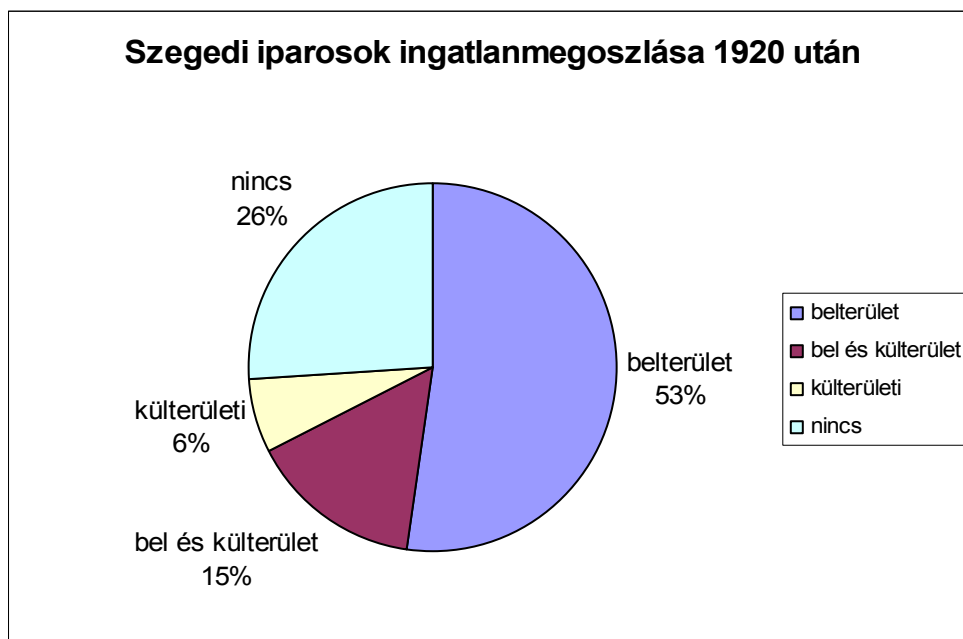

A női iparosok ingatlanbefektetése eltért a férfiakétól. Inkább a háztulajdonra törekedtek, mint a földbirtoklásra. A csak házzal, vagy házrészrel rendelkezők 52 %-os aránya 55 %-ra nőtt a két világháború között, ugyanakkor a földtulajdonnal rendelkezők aránya, ellentétben a férfiakkal, csökkent, 22%-ról 16 %-ra. Bár kis mértékben nőtt a

belterületi házzal rendelkezők aránya, ugyanakkor nőtt az ingatlanal egyáltalán nem rendelkezők aránya is 26 %-ról 29 %-ra. A férfiak negyedének nem volt ingatlan vagyona, a nők egyharmada tartozott ebbe a kategóriába a két háború között.

Ha eltekintünk a nemek eltérő ingatlan beruházási szokásától, általánosságban elmondhatjuk, hogy a szegedi iparosok negyedének nem volt ingatlantulajdona sem az első világháború előtt, sem a két háború között, a földdel rendelkezők aránya viszont növekedett a két háború között 18%-ról 21 %-ra. Ugyanakkor a csak házzal vagy házrésszel rendelkezők aránya 56 %-ról 53%-ra csökkent. Ennek okát a kisipart általánosan érintő válságban kell keresni, amire a kortársak annyit panaszkodtak. Ha a nehezedő megélhetési viszonyok nem tették lehetővé a háztulajdon szerzést, akkor legalább némi földet igyekeztek szerezni. Összességében azonban a földet és belterületi házat is birtoklók aránya kis mértékben nőtt a két háború között, 11 %-ról 15 %-ra. A földtulajdonnal rendelkező iparosok országos 32 %-os arányával szemben Szegeden ez az arány 21 %-ot tett ki, az árvaszéki iratok adatai alapján. A földtulajdon nagyságot nézve azonban sok a kicsi, fél holdas, vagy annál is apróbb földbirtok.

A szegedi iparosok kezén levő összes külterületi ingatlan 54,8 %-a nem érte el az 1 holdas nagyságot. Az iparos férfiak szakmáit nézve mintánkban hiányoznak azok a foglalkozások, akik közül hagyományosan a legtöbb földdel rendelkezők kikerültek: pl. ácsok, bognárok. Asztalost is csak egyet találunk, és ő az egyetlen, akinek zsidó létére földje van.²⁰⁸ Kőműves is csak három van, kicsi földterülettel, egyikük 85 út szőlőt (687 négyszögöl), a másik 1043 négyszögöl szőlőt, a harmadik kőműves tulajdonképpen csak egy házhelyet birtokol a városhoz közeli Őthalmon (214 négyszögöl szántó). Rokon szakmában találunk 5 hold földdel (két tanyabirtok) egy építési vállalkozót (1910).

Szegeden a legtöbben a vendéglősök közül rendelkeztek földdel, utánuk számban a hentesek és a kőművesek következnek. Néhány szakma, ilyen pl. a vendéglős, bormérő, hentes, paprikamalmos, fuvaros, tulajdonképpen szorosan köthető a foglalkozáshoz a gazdálkodás, de a szakmák többségében nem. Az iparosok kezén a következő földnagyságokat találjuk: 32 kis hold földje volt vegyesboltot is üzemeltető külterületi bormérőnek, a legmódosabb paprikamalmosnak kb. 23 holdja, vendéglősnek 11 holdja. Utánuk a jóval kisebb fölbirtokkal rendelkezők sorakoznak. Egy hentes 3,5 hold földdel, másik hentes nevén 25 hold 2/12-d része, azaz 4 hold, szintén vendéglős 8 hold 3/12-d

²⁰⁸ CSML IV. 1452. 5414/943. Klein Áron 67 éves asztalos a Szegedhez közeli Újszőregen 900 négyszögöl föld, feleségével közös.

része, azaz 1,9 hold, szobafestő 4 hold fele, ugyancsak vendéglős 3 hold 30/36-d része, azaz kb. 2,5 hold, vendéglős csaknem 3 hold 2/3-a, géplakatos 2,5 hold fele, késes 1 hold 100 négyszögöl. Ha átlagos földnagyságot nézzünk a szélső értékektől eltekintve (a 119 hold és az 1 holdon aluliak), akkor 6,5 holdas birtoknagyságot kapunk, ami meglehetősen nagy általánosítás, ennél az átlagos földnagyság, mint láttuk, jóval kisebb és az esetek több mint a fele 1 holdon aluli. A legkisebb földnagyságok: 300, 400, 600 négyszögöles földek kertek és szőlők voltak, ebben a sorrendben talicskás, női szabó és cipész ill. hentesmester tulajdonában. Két fuvaros fél holdas birtoka szénáskert volt. A legkisebb a kicsik között egy hentesé volt, a 237 négyszögöles kert 3/18 része volt a nevében, azaz 39,5 négyszögöl. Ha azt nézzük, hogy a világháborús rokkantak járadéktelek 170 és 400 négyszögöl között mozgott, ami a házhely és a családi szükségletek ellátására elegendő kertet tartalmazta, az kell mondanunk, hogy az összes szegedi iparos 21 %-át jelentő iparosnak, akinek külterületi ingatlant birtok volt a nevében, kb. a felének tulajdonképpen csak két kertnek megfelelő nagyságú, vagy annál alig nagyobb földtulajdona volt. Sok az elaprózódott birtokhányad, amit leginkább öröklésből eredő felosztás okozhatott. Az földingatlan szerzése, mint a pénznél és értékpapírnál értékállóbb tulajdon, főként a férfi iparosok körében maradt kedvelt a két háború között is. Valószínűleg hozzájárult a háború végi hiperinfláció is ahhoz, hogy ezt a biztonságosnak bizonyuló megtakarítási, beruházási formát választották.

A női hagyatékokban is találunk kis tulajdonhányadokat: pl. papucsos nejének (1909) 3 tagban kert volt a nevében, összesen 362 négyszögöl 2/16-d része, azaz 45,25 négyszögöl, hajóács nejének nagyobb szántó 7/12-d része jutott, összesen 210 négyszögöl (1911), fuvaros feleségének 400 négyszögöl szántó fele (1935), lábbeli készítő neje 460 négyszögöl fele (1940). Papucsos nejének 552 négyszögöl szőlőbirtok egészben volt a nevében (1920).

Jelentősebb nagyságúnak számít a kéményseprő feleség (1914) 4 holdas birtoka és a domaszéki háza, akkor is, ha csak fele rész van a nevében, ill. vendéglős feleség 13 tagban lévő szántó, rét, szőlő lakóházzal fele részben (1932) és a kőműves feleség 11 tagban lévő rét, legelő szántó 2/60-d része, összesen kb. 3 hold (1940).

A legnagyobb földtulajdon a paprikamalom tulajdonos özvegyének nevéen volt: 68 hold szántó és legelő (1932), a vagyona bruttó értékében azonban ez a földmennyiség csak 29,46 %-ot jelentett.

A háztartások jövedelemszerkezetét a két háború között országosan vizsgálva Pogány Ágnes kimutatta, hogy a kettős jövedelmi lehetőséggel rendelkező családok birtokában levő föld nagysága az esetek 80-90 %-ban öt hold alatt maradt és minden második földbirtok még az egy holdat sem érte el, megművelésük önmagában a család megélhetését semmiképpen nem biztosította, csak kiegészítette a főfoglalkozásból származó jövedelmet.²⁰⁹ Ezt az országosan kialakult helyzetet látszik alátámasztani a szegedi iparosok körében a hagyatéki leltárak alapján elvégzett vizsgálat is.

A következő kérdés: milyen hányadot képviselt a föld értéke a bruttó vagyonban a férfi és a női hagyatékokban? Ha csak földtulajdonnal rendelkezett az iparos, házzal, vagy házrésszel nem, akkor a 70 %-t is elérte, sőt, több esetben a 90 %-t is meghaladhatta a föld aránya, ezért következőkben csak a földdel és háztulajdonnal együttesen is rendelkező hagyatékokat vizsgáltuk. A férfiaknál a földtulajdon legkisebb értéke 2,2 % (vendéglős, 1932), a legnagyobb érték 52 % (szintén vendéglős, 1932). A föld átlagértéke az iparos férfiaknál a vizsgált 21 hagyatéka alapján a bruttó vagyon 20,5 %-át tette ki.

A női hagyatékokban, mint láttuk, kevesebbszer találtunk földtulajdonnal mint a férfi hagyatékokban a bruttó vagyonban 23,5 %-t tesz ki a vizsgált 11 leltár alapján. A nőknél a legkisebb érték 5,2 %-t jelent (hajóács neje, 1911), a legnagyobb arány 38 % volt (papucsos feleség, 1920).

A nemeket összevonva elmondható, hogy a szegedi iparosok földtulajdon értéke a bruttó vagyonban átlag 22 %-ot jelentett az árvaszéki iratokban található leltárak adatai alapján. A bruttó vagyon azonban nem azonos a nettó, örökölhető tiszta hagyatékkal és a valódi vagyoni viszonyokat a nettó hagyatéka mutatja meg.

A hagyatékszerkezet arányában is elvégeztük a vizsgálatot, ami pontosabban fejezi ki a föld értékének arányát a többi vagyoni összetevőhöz és a vagyonszerkezetben bekövetkezett változást. (ld. területarányos grafikonok).

---

²⁰⁹ Pogány 2000. 121.

Ingyatlanvagyon: a ház és a lakás

A hagyatéki leltárakban a házingatlanokról 1920-ig bővebb leírásokat is találunk, nem csupán az értékét. A lakhatás körülményeiről, a lakóházak minőségéről, a helyiségek beosztásáról kapunk pontos információkat. A leltárakban szereplő mindegyik ház udvarral ellátott (vagy udvaron álló) lakóépület volt, több kislakásra osztva és az udvari melléképület is magába foglalt a műhelyen kívül még egy vagy két szoba-konyhás lakást. A ház értékét érdemes az átlagos iparos hagyatékhhoz viszonyítani, ami, számításaink szerint 2329 K volt ebben az időszakban.

Férfiak leltárai

Nagy Ferenc fazekas, (1906) Délibáb u.3. Udvari ideiglenes ócska zsindeletetős épület, áll: 1 szoba és 1 műhely helyiségből 1 kis rekeszték konyhával, továbbá 1 kis fás szín - 1/2 rész 1000 K értékben, a nettó hagyatéka 467 K.

Treznyicsek Nándor borbély, (1907) Zoltán u. 13. Udvari ideiglenes zsindeletetős épület: 1 szoba, konyha, fás szín - 1/4 rész 900 K érték, a nettó hagyatéka 407 K

Szabó Imre női szabó, (1915) két háza volt, a Rom u. 8. sz. egészben volt a nevében, de nem ebben lakott két gyerekével (a fia kereskedősegéd volt). Zsindeletes épület, felül 2 szoba 1 konyha, alul szintén 2 szoba 1 konyha 2 kamra, az udvari mellék féltetős zsindeletes épület áll: 2 szoba, 2 konyha - egészben 12780 K értékben. Hagyatékának összege az 1918-ig terjedő időben a második legnagyobb, 21349 K, csak egy külterületi bormérő előzte meg nagyobb hagyatékkal Szabó mestert, az őt követő legvagyonosabb ácsmesternek csak 9 ezer K volt a hagyatéka. (ld. 147-148. oldal táblázat)

Bene József könyvkötő segéd, (1916) Tápéi sor 26. Cseréptetős épület áll: felül 2 szoba, 2 konyha, 2 kamra, alul ugyancsak 2 szoba 2 konyha és 2 kamra, fás szín melléképület - 2/4 rész 3975 K értékben, a tiszta hagyatéka 4975 K Bene vagyona a 7. legnagyobb (az olasz fronton halt meg).

Gombos György ácssegéd, (1918) Hóbiárt basa u 35. házi telek udvarral és kert. A rajta levő udvari ideiglenes vályog falazatú zsindeletetős épülettel, áll: 3 szoba és 3 konyhából, cseréptetős fás szín melléképülettel - 1/2 rész 4000 K értékben, a nettó hagyatéka 985 K.

Wagner János vendéglős, (1918) Brüsszeli krt. 17. Két háza volt. Az egyik: a házi telek 278 négyszögöl udvarral és kerttel. A cseréptetős főépület áll: 1 üzlethelyiség, 2 szoba, 1 konyha 1 éléskamra és 1 kis szoba, alul 1 kis szoba, 1 konyha és 1 pince. A Csuka u. 4. sz. ház állt: 1 szoba, 1 konyha és 1 mosókonyha, 1 fás szín - 1/2 rész 20000 K értékben. A 6260 K hagyatékával az 5. legvagyonosabbnak számít.

Schäffer Márton cipész, (1920) Lechner tér 15. Cseréptetős épület áll: 4 szoba 2 előszoba, 1 konyha, 1 kamra, az udvari lakóépület áll: 1 szoba konyha, műhely, alatta pince - 1/2 rész 40000 K értékben, a hagyaték az értékes ház ellenére túlterhelt, a passzívum 86 ezer K. Schäffer cipészt a Mobil családok fejezetben bemutattuk.

Bite Ferenc kékfestő, (1920) Kálmán u. 8. A házi telek 148 négyszögöl. Az épület. felül 2 szoba, 1 előszoba, 1 fürdőszoba, 1 konyha és 1 kamra, alul szuterin, ami állt: 1 szoba, 1 konyha és 1 sötét szobából, a cseréptetős udvari épület állt: 1 szoba, 1 konyha, 1 műhely és 1 istálló és 1 külön álló mosókonyha - 1/2 rész 40000 K értékben, a hagyaték 52980 K. A hagyatékot, bár jelentős összeg, (ezt megerősíti az értékes ház), a fokozódó infláció miatt kihagytuk a vagyonátlag számításból Két kiskorú gyermeke közül a lánya később jól kereső szücsmester felesége lett, fia - kevésbé jól kereső-üggyvéd.

Prágai István kőműves segéd, (1920) Móra u. 25. A házi telek 345 négyszögöl udvarral és kerttel. A zsindeletetős félemeletes épület áll: felül 3 szoba, 2 konyha és 2 kamra, alul 3 szoba 3 konyha és 2 kamrából, a két udvari lakó épületben 1 konyha és fás szín - 1/2 rész 100000 K értékben, a hagyaték 99105 K. Ez az egyik legtöbb lakást magában foglaló ház: a főépületben 5, a melléképületben 2 lakást alakítottak ki, csak egy volt közülük kétszobás. Három felnőtt gyereke is ott lakott a házban (a hatból három fia kőműves segéd, egyik lánya MÁV kalauz neje volt).

Női leltárok

Ábrahám Julianna varrónő, (1906) Pusztaszeri u. 9. A háztelek 222 négyszögöl, a rajta levő zsindeletetős magasföldszintes épület állt: földszint 3 utcai szoba, 1 kapu feletti szoba zárt folyosóval, 1 konyha és 1 kamrából, alul 3 szoba, 3 konyha, az udvari cserép féltetős épületben 1 szoba, 1 konyha - 1/32 rész 718 K értékben. A varrónő hagyatéka 337 K. A 32 felé előrökölt 4 lakásos (az egyik 3 szobás lakás) házban nem a varrónő lakott, lakcíme nem azonos azzal.

Molnár Anna fazekas mester neje, (1907) Szivárvány u. 51. Udvari ideiglenes épület állt: 1 szoba 1 műhely, továbbá 1 mellék kis szobás épület - 1/2 rész 1255 K értékben, a hagyaték 915 K.

Márton Ferencné kőműves segéd neje, (1918) Kereszt u. 18. Cseréptető épület állt: 3 szoba és 3 konyhából, alul suterin: 3 szoba és 3 konyhából, a 2 zsindeletű udvari melléképület, amely állt: 1-1 szoba és 1-1 konyhából és 1 fás színből - 1/4 rész 5250 K értékben. A tiszta hagyaték 831 K. A nyolc lakásos házon 4 család osztozott, mindenkinek 2 db szoba –konyhás jutott.

A házingatlan a vagyon legértékesebb része. A fazekas mester ócska ideiglenes udvari mellék épületében lévő műhelye kitoldva egy szobával és egy kis „rekeszték” konyhával nem nagy luxusról árulkodik. A képfestő házában a kétszobás, előszobás lakrészhez már fürdőszoba is tartozott és még a melléképületre is cseréptető került. A legnagyobb lakásnagyság kétszobás, az értékes ház tulajdonosa is a lakások egyikében lakott. „Ha az iparos gazdagszik, elsősorban nagyobb házat szerez, azt polgáriasan rendez be. Majd földet vásárol.”²¹⁰ A nagyobb ház azonban nem biztos, hogy egyúttal nagyobb lakást is jelentett, mint az idézett példák mutatják.

Ha a listát gondosan végignézzük, az a leginkább megdöbbentő, hogy az iparosok átlag vagyona - 2300 K - tulajdonképpen csak egy udvari ideiglenes szoba-konyhás lakásra lett volna elegendő ebben az időszakban. Az iparosok harmadának nem is sikerült saját házra szert tenni, a másik kétharmadból pedig kevesen engedhették meg maguknak azt, hogy pusztán a reprezentációs funkciót helyezték előtérbe. Természetesen ilyenek is voltak, erre még kitérünk.

A lakhatási szempontokon túl a háznak fontos gazdasági feladata volt. Egyrészt mint a tevékenység színhelye, alkalmasnak kellett lennie az ipargyakorlásra. Nem kevésbé fontos szempont, ami szintén az üzletmenettel állt szoros kapcsolatban, az ingatlan hitelfedezetként is szolgált, olyan beruházás, amivel pénzhez lehetett jutni. A hagyatékokban a házakra terhelt jelzálog kölcsönök a passzívák között 121 %-ot tettek ki. Természetesen a tőkebefektetési szándékot sem lehet kizárni. A listánkban szereplő

---

²¹⁰ Tímár 1994. 76.

Szabó mesternek a család által nem lakott második háza ezt a célt szolgálhatta, a lakások kiadása komoly jövedelemkiegészítő (vagy helyettesítő) szerepet játszhatott.

A ház bérbeadása, az albérlőtartás az iparos rétegnél elterjedt jövedelempótló forma lehetett, valószínűleg fontosabb, mint a mezőgazdasági tevékenységből származó másodlagos jövedelem. A szegedi hagyatéki iratok leltárai sajnos csak az első világháború végéig tartalmazzák erről a adatokat. A két háború között minden bizonnyal folytatódott ez a gyakorlat. Ekkor nemcsak az iparosok, hanem pl. a budapesti középosztály körében is fontos jövedelemkiegészítő tevékenység volt a lakótartás, 1930-ban a női közalkalmazottak 12 %-nak származott bevétele az albérlők által fizetett lakbérből.²¹¹

A dualizmuskori női hagyatékok egy részében zavarba ejtően nincs összhang az ingatlan értéke és a leltározott ingóságok, nevezetesen a lakberendezési tárgyak között. A korszak harmadik legvagyonosabb asszonyának, egy hentes özvegyének pl. 18 ezer K-t érő alsóvárosi háza (10 ezer K jelzáloggal terhelve) és benne 116 K-t érő bútora volt. Tárgyi összetétele a paraszti réteg minimális eszközhasználatát idézi (sifonér, sublót, ágyfa, asztal, vászon díván, szék, még az ágynemű is: dunna, derékalj). A századfordulón, a tehetősebb paraszti háztartásokban is terjedőben volt a városi divat szerinti két ágy, két szekrényes hálószoba garnitúra, egy jómódú iparos asszonynál elvártnak az igényesebb lakáshasználatot. Ezekben a kis értékű ingóságot tartalmazó hagyatékokban érhető tetten a félemeletes, szuterénes nagy ház sok kicsi lakások egyikében lakó házigazda.

A bútorokat legkönnyebben azonosítható tulajdonságuk alapján nevezték meg: festett, matt, fényezett (nyilvánvalóan politúrozott). Az értékük is ilyen sorrendben nőtt.

Róth Antal fodrász feleségének²¹² ingósága valódi „kétszobás” a hagyatékok között, 11 ezer K-s értékével a második legnagyobb. A vagyon nagyságát ebben az esetben is az ingatlanok értéke, a két belvárosi ház határozta meg. A 205 K értékű lakberendezés józanul mértéktartó: fényezett hálógarnitúrát, a másik szobában matt ebédlőasztalt 6 székkal, könyvszekrényt, 2 fényezett sifonért, 1 fényezett ágyfát, fali tükröt asztalkával, 2 faliképet, ottománt és mosdót tartalmazott.

²¹¹ Pogány 2000. 125.

²¹² CSML VI. B. 18.d./1919.

Az egyetlen cselédszobával ellátott 3 szobás lakás teljes leltára 1914-ben készült, Schnidt Károly kéményseprőmester felesége halálakor. A lakásberendezés funkció szerint: 2 háló és ebédlő. A tárgyak összetétele polgári igényt tükröz, felemás sikerrel.

Az első szoba a három tizenéves leány szobája volt 3 fényezett hálógarnitúrával, matt asztallal, 2 képpel, az ablakon csipke függönnyel. Az ebédlőben megtalálható a márványos kredenc, asztal, 4 szék, fali kép, tükör és ingaóra, de ide került egy vászon díván és két matt szekrény is. A 3. szoba egyszerű háló: két matt ágygal éjjeli szekrénnel, mosdó tükörrel, fényezett író asztal, 2 szék, 2 fali kép, ingaóra. Az előszobában vászon díván, asztal két székkal és fogas volt. A cselédszobában a szokásos ágy, szekrény és mosdó. A berendezést kiegészítette 1 nagy és 6 kis szőnyeg.²¹³

A lakásberendezéshez tartozott 1 gáz és 2 villany lüszter és gondosan számba vették a lakás textiliákat is. A lakásberendezés fele értéke 366 K volt.

Schnidtné bruttó vagyona 39 ezer K, nagyságra jellemző, hogy ilyen nagy értékű vagyona egyik női örökhagyónak sem volt a korona valuta idején (fél ház, szőlő és 4 hold föld fele). Azonban az ingatlanjai a banki tartozás fejében jelzáloggal voltak terheltek és az egyik magán hitelező részére tartozás fejében az összes ingó vagyon bíróságilag le volt foglalva. A hagyaték túlterhelt, a mérlege negatív volt.

Kohn Vilmosné Porlitz Szerafim seprőkészítő neje (1916) 3 szobás lakását az előzővel szemben az igényesség jellemezte. Két hálószobát (fényezett bútorokkal) és egy szokásnak megfelelően berendezett ebédlőt (zongorával) foglalt magába 791 K értékben.²¹⁴ Kohnné fél háza csak 6 ezer K-t ért, de az ingóságához tartozott három bankbetét és az üzleti alapanyag és félkész áru fele. A passzívum itt is magas, a mérleg 1600 K-t mutat, ami alatta marad az iparosok akkori átlag hagyaték értékének - 2300 K.

Igen nehéz az ellentmondást föloldani: a nagy hagyatékokhoz szerény életszínvonal, az átlag alatti hagyatékban polgári szintű életmű jelenik meg.

A magyarázatot a különböző társadalmi rétegek fogyasztási szokásaiban lehet megkeresni. A lakás és az öltözködés fejezi ki leginkább a társadalmi státuszt, az ahhoz

²¹³ A padló fedése szőnyeggel, főként nagyméretű szőnyeggel a 19. század derekáig csak a legfelsőbb társadalmi rétegnél volt divat. A polgárság csak kisméretű és kevés szőnyeget használt. a biedermeier idején is. A század végén a gyári előállítású futószőnyegek olcsóbb áruk miatt szélesebb rétegek számára váltak elérhetővé. Mialkovszky 1981. 80.

²¹⁴ CSML IV: B. 14. d. / 1917.

kapcsolódó igényeket, a fogyasztáson belül ez a két terület a leginkább, a legközvetlenebbül presztízs szempontú. A kívánt szintet elérni és megőrizni anyagi áldozatokat kívánt, a családi költségvetésből sokszor más kiadási tételek rovására történt.²¹⁵ Az iparosoknál a ház gazdasági tényezőként jelenik meg elsősorban: a lakhatáson túl munkahely és hitelfedezet a tevékenységhez. A kedvezőtlen gazdasági körülmények miatt az életvitel magasabb nivóra emelése már elérhetetlenné válik. Aki el is érte, megtartani ritkán tudta.

A két háború közötti leltárakban a városi divat változása követhető nyomon. Elmaradnak a kis értékű hagyatékokból is a paraszti bútordarabok (sublót, karos pad, almárium), rendszeresé válik viszont a villanylámpa, még a legegyszerűbb lakásokban is föltűnik a nők tükrös fésűlködő asztala, az ebédlő kredenc már magasabb igény meglétét fejezi ki, az 1920-as évek végén megjelenik a drága technikai újdonság, a rádió, az 1930-as évek végén a kislakások praktikus modern bútora, a rekamié.

Két esetben nevezték meg bútor anyagát Karácsony Sándorné cipész feleség jávorfa, Kern Lajosné hentes feleség gőzölt bükk bútora esetében. Mindketten kétszobás lakásban laknak, de jelentősen eltérő színvonalon.

Karácsonyné²¹⁶ a női vagyoni lista 2. helyére került fél háza (24 ezer P) okán. A bútorzata is ennek megfelelően alakult: a hálósobába a jávorfa garnitúrán kívül toilette asztal, sezlón, 7 kis fali kép, 4 futó, rézkarnis, az ebédlőként használt második szobába a teljes ebédlőgarnitúrán kívül vitrin, 5 falikép, egy üveg alatti asztali óra, plüss díván és 1 nagy szőnyeg került 711 P értékben.

Az ágy- és a viseleti ruhaneműeket 469 P értékben vették listába. Az ingósághoz tartozott egy arany karóra is 50 P értékben. Ennyit ért 1 jávorból készült ruhásszekrény is, ill. kétszer ennyit a nagy szőnyeg. A legdrágább bútordarab általában (ha van) a nagy ebédlő kredenc, itt 150 P-t tüntettek föl, mint az értéke felét, mivel a bútorzat közös szerzemény volt, nem az asszony hozománya.

A tízes lista 8. helyén Kern Lajosné hentes neje (1926) 2 szoba konyhás lakása²¹⁷ szegényesnek tűnik az előzőhöz képest, ezt értéke is ezt tükrözi (175 P-re értékelt). Bár az

²¹⁵ Bódy 2002. 198.

²¹⁶ CSML IV. B. 1452. 5416/1939.

²¹⁷ CSML IV. B. 1452. 166.d./1934.

első szobát két gőzölt bükk szekrény és egy szalon garnitúraként funkcionáló együttes (kis ovál asztal, 4 karosszék, ottomány), tette hangsúlyossá és a függönyt tartó réz karnis, ide került a toilette tükör, az íróasztal tonett székkal, a szőnyeg helyett használt futó. A második szobába már csak festett hálósobabútor, ottomán, 3 ócska futó, villanylámpa és 1 falikar jutott. A vagyonának nagyságát, mint az iparosok többségének, nem az ingóságok, hanem a 6800 P-re értékelt fél háza adta.

A négy szobás lakást is találtunk az iparosok között, kettőt. Az egyik Benedek Mátyás hentes, (+1928). A lakás helyiségeinek megnevezése is sokatmondó: ebédlő, háló, fehér háló kiadott szoba, nappali szoba, előszoba. A nappali szobának nevezett helyiség csak szobának akart látszani, berendezése alapján (aranykeretes tükör, asztal, kályha, villany lüszter, függöny réz karnissal) valójában hall lehetett. A kiadott szoba elnevezés jelzi, hogy a lakás nem csak reprezentációt szolgálja.

Az ebédlő szabályos 6 személyes garnitúrával berendezett, de nem hiányzott a zongora, a trümo nagy tükörrel, két ebédlő dívány, kis zsúr asztal, két piros fotel, négy db festménykép, két virágállvány, és a hat méteres ebédlő szőnyeg sem, vagyis az ebédlő volt a lakás reprezentációs helyisége. A hálósobába három méteres szőnyeg, a fehér hálóba (lányszoba) három db futószőnyeg került. A hálóban az ágyakon, szekrényeken és éjjeliszekrényeken kívül sezlón, asztal, két szék, és három falikép került. Itt találjuk a szokásnak megfelelően a varrógépet is.²¹⁸ A kiadott szoba két személyre kényelmesen berendezve háromajtós szekrényel, márványlapos tükörrel, két fotellel, két pár nádazott székkal, hintaszékkal, aranykeretes képekkel. A fürdőszobában gondosan följegyezték a fürdőkádat, kályhát, porcelán kagyló mosdót, tükröt, de a kiadott szobában megtalálható a barna mosdó is.

Egyedül a vendégfogadásra szolgáló, tisztán szalon funkcióban szolgáló szoba hiányzik a szokásos szalongszalongarnitúrával (díván, fotel, karosszékek, kisasztal), mely gyakran kimaradt a vidéki polgárság lakásából.²¹⁹

Ebben a lakásban ügyeltek a részletekre, az ebédlő garnitúrához tartozott a 6 és a 12 személyes damaszt abrosz szalvétákkal és a 12 személyes étkészlet is, igaz, csak alpakából. A családfőnek megvolt a súlyos arany óralánca, a hozzávaló óra azonban

²¹⁸ Peterdi 2005. 45. A házhoz járó varrónő munkaeszköze.

²¹⁹ Güntner 1997. 21-31.

csak nikkelből készült. A család szinte teljes vagyonát a lakásberendezési tárgyak alkották, de még így is az iparos férfiak vagyoni rangsorában a 7. helyen találhatók.

A vagyon és a státusz

A társadalmi státusz az életmódban, elsősorban a lakásban nyilvánult meg számunkra a vagyonleltárak alapján. A státusz és a vagyon összefüggését egy sajátos területen, a temetkezések lebonyolításában és az erre fordított összegek nagyságában vizsgálta Güntner Péter Sopronban, a dualizmus idején.²²⁰ Minden társadalmi réteg számára fontos momentum volt a temetkezés. Mivel jelentős anyagi megterhelést jelentett a családok számára, a különféle temetkezési egyletek segítségével már életükben készültek rá. A bruttó vagyon nagysága és a temetési költségek között egyenes arányosságot állapított meg. A temetésre fordított összeget a vallás kevésbé befolyásolta, a nem, az életkor és a bruttó vagyon mellett elsősorban a státusz játszott fontos szerepet a költségekben.

A szegedi árvaszéki iratokban a temetési költség általában egy tételben, részletezés nélkül szerepel, nincs elkülönítve az egyéb kegyeleti költségektől (pl. virág, mise) sem az egyéb kiadásoktól (pl. sírhely, gyászruha, sírkő). Adataink alapján megkíséreljük kimutatni a társadalmi státusz megnyilvánulását és a temetésre fordított összegek változását a háború előtti időszakban és a két háború között. Kitérünk a két nem közötti eltérő szokásokra.

A négy szobás lakással rendelkező Kecskeméti Antal (+1923) vasszerkezet lakatos esetében részletesebb információt kapunk a temetés körülményeiről. A sírhelyre és a temetésre 350 ezer K-t, a sírkőre 2 millió K-t költött a család. Ez az összeg a nettó vagyon 6,5 %-át jelentette. Az ingóságok értékével összehasonlítva a temetés teljes költségét, azt látjuk, hogy a négy szobás lakás teljes berendezése csaknem ugyanannyit ért, mint amennyibe a temetés és a síremlék került (a hagyaték 6 %-a). További

---

²²⁰ Güntner 1999. 179-192. Bécs, Budapest és Güntner révén a soproni adatok a dualizmus idejére vonatkoznak. A két háború közötti temetkezési gyakorlat kevésbé érdekelte a kutatókat. A szegedi helytörténeti irodalomból a téma földolgozása teljesen hiányzik.

összehasonlításképp hozzávesszük, hogy a 9 háza közül a négy legkisebb értékű egyenként kevesebbet ért, egy valamivel többet, mint a végtisztességre fordított összeg, a temetése a vagyonához illő és elvárt módon, társadalmi státuszának megfelelően zajlott le, különösen a síremlékre kiadott összegben nyilvánult meg. Az összeget a gyorsuló infláció miatt csak ugyanebben az évben történt temetésekkel tudjuk hasonlítani.

Varga Mátyás kőművesmester (40 éves r.k.) példa lehet arra, hogy nemcsak a tehetősek költöttek sokat a temetésre, hanem azok is, akiknek fontos volt, hogy annak látszanak. Vargának 4 milliót érő fél háza volt (1923), temetése 450 ezer K-ba került a nettó vagyon 12 %-át tette ki. Ha azonban a puszta számok mögött az életmódra is rálátásunk van, módosul a véleményünk. Az ingóságok (bútor, ruhanemű) összértéke ebben az esetben csak 206 ezer K, az illető semmilyen más vagyontárggyal nem rendelkezett. A részletes leltár tanúsága alapján (1 rossz szublót, 1 festett asztal, 1 festett karospad, 2 rossz ágyfa, 2 rossz szék) meglehetősen szerény életkörülmény bontakozik ki. A 3 fős család (5 éves lány) a legszükségesebb használati tárgyakkal felszerelt egyszobás lakásban lakott, a ház értékének mintegy huszadát jelentette az ingó vagyon. Ebben az esetben a csekély értékű ingó vagyon csak bútorokból állt és ennek az értéknek a dupláját költötték a végtisztességre. Talán anyagi lehetőségeik felett igyekeztek az elvárásoknak megfelelni.²²¹

Ugyanez évben (1923) Kalánka Imre lakatos (36 éves, r.k.) temetése csak 56 ezer K-ba került. Ingóságai 475 ezer K-t tettek ki (a lakatosműhely felszerelése), dupla annyit, mint Varga kőművesmester lakásának bútorzata. Ingatlannal nem rendelkezett, a nettó hagyatéka 353 ezer K, a temetésre fordított összeg megfelelt a vagyoni helyzetének és a státuszának is.²²²

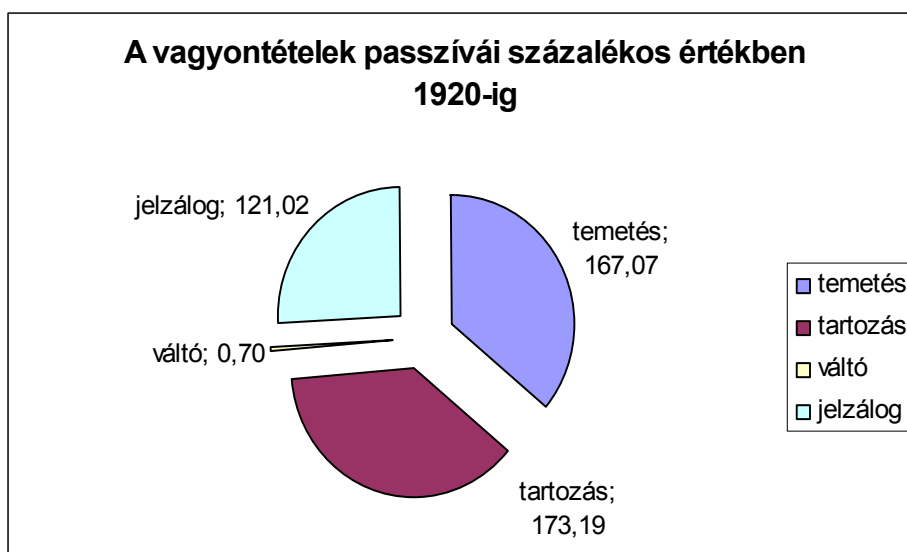
Kohn Vilmosné (seprőkészítő felesége) temetésének összegét 1916-ban csakúgy, mint Varga kőművesmesterét, a bruttó vagyon határozta meg, amit 24 ezer K-ra becsültek. Csak síremlékre annyit költött a család, mint a maradék, nettó vagyon (1500 K). Ebben az esetben a 3 szobás lakás teljes bútorzatánál (1070 K) kétszer többet került a temetés, melynek összege 2300 K volt, a nettó vagyon 153 %-át költötték a végtisztességre, amit valóban presztízs-jellegűnek kell tartanunk. Ha hozzátesszük, hogy

²²¹ CSML IV. B. 1452. 738/1942.

²²² CSML IV. B. 1452. 147.d. 1933.

az iparosok átlagos hagyaték nagysága (1918-ig bezárólag számolva) ugyanennyi, 2300 K volt, elmondható, hogy egy vagyont (az iparosok átlagos vagyon nagyságát) költötték a temetésre.

A női vagyontokat terhelő tételek között az első világháborúig a temetésre fordított összeg volt a legnagyobb, a férfiaknál ezt a tételt megelőzte az üzletvitellel összefüggő tartozási tétel, de a temetés arányaiban náluk is nagyobb volt, mint az ingatlanokra betáblázott tartozás (jelzálog).

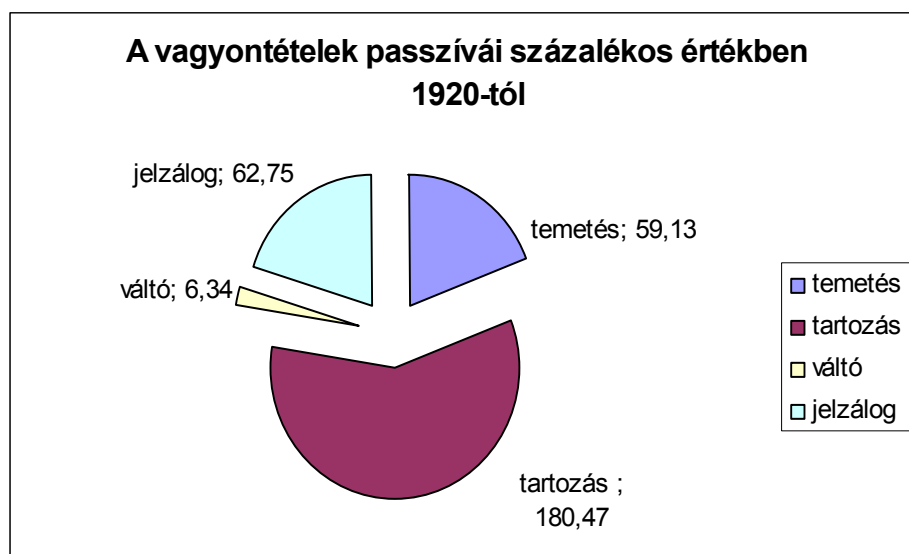

A nemek közötti eltéréseket figyelmen kívül hagyva a kiadások százalékos értékeit a fenti grafikonon ábrázoltuk. Ez alapján elmondhatjuk, hogy a század első két évtizedében a temetésre jelentékeny összeget áldoztak a szegedi iparosok. Arányaiban alig kevesebbet, mint a nagymérvű banki és magánszemélyeknek való tartozás jelentett és a temetés jelentősebb teher volt, mint az ingatlanokra terhelt jelzálog.

A két háború közt némiképpen módosult a gyakorlat. A temetés változatlanul fontos helyet foglalt el az egyén életében, amelynek meg kellett adni az elhunytat megillető rangját. A temetésre fordított összegek százalékos arányát nézve azonban figyelemre méltó jelenséget vehetünk észre. A dualizmus idején az iparos nők passzívái között a temetésre fordított összeg aránya a legnagyobb, annyi, mint a tartozás és a

jelzálog együttvéve, a nettó hagyaték összegének 108 %-át költötték temetésre. A két háború között viszont a nettó hagyatéknak csak 81 %-t tette ki a végtisztességre fordított összeg. A vagyont terhelő adósságok között ekkor már a tartozás (üzleti és magánszemélyeknek) több mint háromszor nagyobb (285 %) és a jelzálog is magasabb (114 %) mint a temetés százalékos értéke.

A férfiak esetében még erőteljesebb az eltérés a század első évtizedeihez képest. A dualizmus idején a férfi nettó hagyatékok értékének 226 %-át fordították temetésre, a két háború között csak 37 %-át. A férfiak esetében a tartozás (288 %) a dualizmus idején is megelőzte a temetésre fordított összeg arányát, ez a két háború között is így maradt, de az eltérés nagyobb, kétszeresre nőtt: a tartozás aránya 77 % a temetésre fordított összeg aránya 37 %.

A nemek összevont adatait a fenti grafikonon ábrázoltuk. A temetésre fordított összeg aránya az adósságok között már a harmadik helyen szerepel. A tartozások tétele háromszor nagyobb, mint a temetési, és a jelzálog is magasabb. A tartozás aránya a nettó vagyonhoz képest még nőtt is 3 %-kal, a végtisztességre fordított összeg aránya azonban 108 %-kal csökkent.

Természetesen egy nagyobb vagyonhoz képest egy drágább temetés is kisebb százalékos arányt jelent, ezért a temetés presztízs jellegét vizsgálva ebben az időszakban

is megkíséreltünk összehasonlítást tenni a másik leginkább presztízis jellegű vagyoni tétellel, a használati tárgyak értékével. A dualizmus idején a korona valuta használatakor már idézetünk néhány példát, ahol a bruttó vagyon határozta meg a végtisztességre fordított összeget.

Sánta István vendéglős (+1928) 31 ezer P vagyonából 23 %-t jelentett a 400 P-s temetés, a tárgyak tétele, amely ruhát és a gazdasági eszközöket tartalmazott (igás kocsi, ló, tehén) 1,9 %-t tett ki.²²³ Lábdy Ákos malomtulajdonos (+1928) 28 ezer P nettó vagyonának 2,9 %-át jelenti a 800 P-s temetés, a tárgyak 23,84 %-t jelentenek. Ebben az esetben a gazdasági felszereléshez sorolt tárgyak értéke magas (köztük a hintó 600 P, az autó 4 ezer P), a lakásberendezésként leltárba vett szalonbútor 800 P-re becsült.²²⁴ Alexa Milán pékmester (+1929, gör. keleti vallású) 21 ezer P nettó vagyonából 4 %-t tett kis a gyógy- és temetési költség (925 P), a tárgyak értéke (ebédlőgarnitúra, ruha) 6 %-t.²²⁵ Wolf Jakab sütőmester (+1928, izraelita) 17 ezer P-s tiszta vagyonából 17 % a temetési költség, ez 3000 P-t jelentett de a használati tárgyak aránya is magas: 9 %.²²⁶

Jóval kisebb nettó vagyonokban is jelentkezik a temetés presztízis jellege. Tombácz József hentes és mészáros (+1936) 800 P nettó vagyonából 22 %-t (190 P) tett ki a temetési költség, a ruhaneműből és gazdasági felszerelésből álló tárgyak 18 %-t. Ebben az esetben a bruttó vagyon volt jelentős, 4 ezer P-t érő fél ház és 3,5 hold szántó volt a nevében, de ezt a vagyont jelentős adósságok terhelték.²²⁷

A férfiaknál a legnagyobb temetési összeg Wolf Jakabé, de nem sokkal került kevesebbe Gottwald Rezső vendéglős végtisztessége sem 1932-ben, 2775 P, bár ez az összeg tartalmazta a gyógyítási költségeket is. A legkisebb összegbe Battanos István szobafestő temetése került, 90 P, mely a nettó vagyonának 8 %-a volt.

A női vagyonokban a két háború között is nagyobb arányt jelent a temetési költség, mint a férfiakéban.

Özv. Klein Adolfné Iritz Regina szűcs mester neje (+1923, izraelita) Iskola utcai lakos (Palánk) ingóságai 25 %-ot jelentettek a nettó vagyonban, temetési költsége 28 %-t,

²²³ CSML IV. B. 1452. 2021/1942.

²²⁴ CSML IV. B. 1452. 1919/1942.

²²⁵ CSML IV. B. 1452.148.d./1933.

²²⁶ CSML IV. B. 1452.155.d./1933.

²²⁷ CSML IV. B. 1452. 940/1944.

ehhez járult még 45 %-ot kitevő sírkő felállítási költség.²²⁸ Gágyán Sándorné sütőmester felesége (+1931) 13 ezres nettó vagyonában a 800 P-s temetés 6 %-ot jelentett, a leltárba került használati tárgyak értéke mindössze 1,7 %-t tett ki, de 3 fél ház volt a nevéen, köztük a sütőde és az üzlet 20 ezer P értékben.²²⁹

A nőknél a legdrágább temetést Nyári György vendéglős felesége kapta, (1932), a végtisztesség 2300 P-be került. A nettó vagyonának 8,6 %-át tette ki, a tárgyak értéke a hagyatékban 6 % volt. Nyári Györgyné volt a leggazdagabb asszony az 1930-as évek végéig, az utána következő asszonyi hagyaték 10 ezer P -vel kevesebb volt.

A kis vagyonnal rendelkezők számára nagyobb megterhelést jelentett a temetés. Az iparos rétegben a nők között találjuk a legkisebb temetési összeget Bíró Gizella varrónő hagyatékában, az összeg 16 P, de ez az összeg a hagyatékának 57 %-t jelentette.

Mennyibe került átlagosan a temetés? Sopronban a dualizmus idején Güntner Péter kimutatása szerint. 343 K –ba, ugyanakkor megfigyelhető volt a férfiak magasabb temetési költség átlaga, de a kis és középpolgárok végtisztessége ennél többbe, 475 K-ba került, ami még mindig alatta maradt a budapesti átlagnál. A soproni eredményt lefelé húzta a mintában a gazdarétegek felül reprezentáltsága. Sajnos a bennünket különösen érdeklő iparos rétegre nem közölt adatokat.

Számításaink szerint Szegeden az iparos férfiak temetési költsége 622 K, a nőknél jóval kevesebb, 398 K volt. Az átlag 515 K, ami kicsivel ugyan, de meghaladja a soproni kis és középpolgárok temetési összegét. A férfiak temetése Szegeden is többbe került, ami természetes, hiszen a férfi vagyona, tekintélye határozta meg a család helyét és rangját a helyi társadalomban, az üzletmenet, a család jóléte is az ő munkájától függött. Ugyanakkor Szegeden a hagyatékok átlag értékei nemek szerint alig különböztek egymástól, Sopronban az iparos férfi és női nettó hagyatékok sokkal jobban, a férfi 510 K, a női 4593 K volt.²³⁰

A két háború között viszont Szegeden az iparos nők átlag hagyaték értéke alacsonyabb a férfiakénál, kétharmada. Mégis, számításaink szerint a férfiak temetése 399, a női alig kevesebbe, 326 P-be került. A temetés összegét egyre inkább a valós

²²⁸ CSML IV. B. 1452.1657/1943.

²²⁹ CSML IV. B. 1452.147.d./1933.

²³⁰ Güntner 1995. 254.

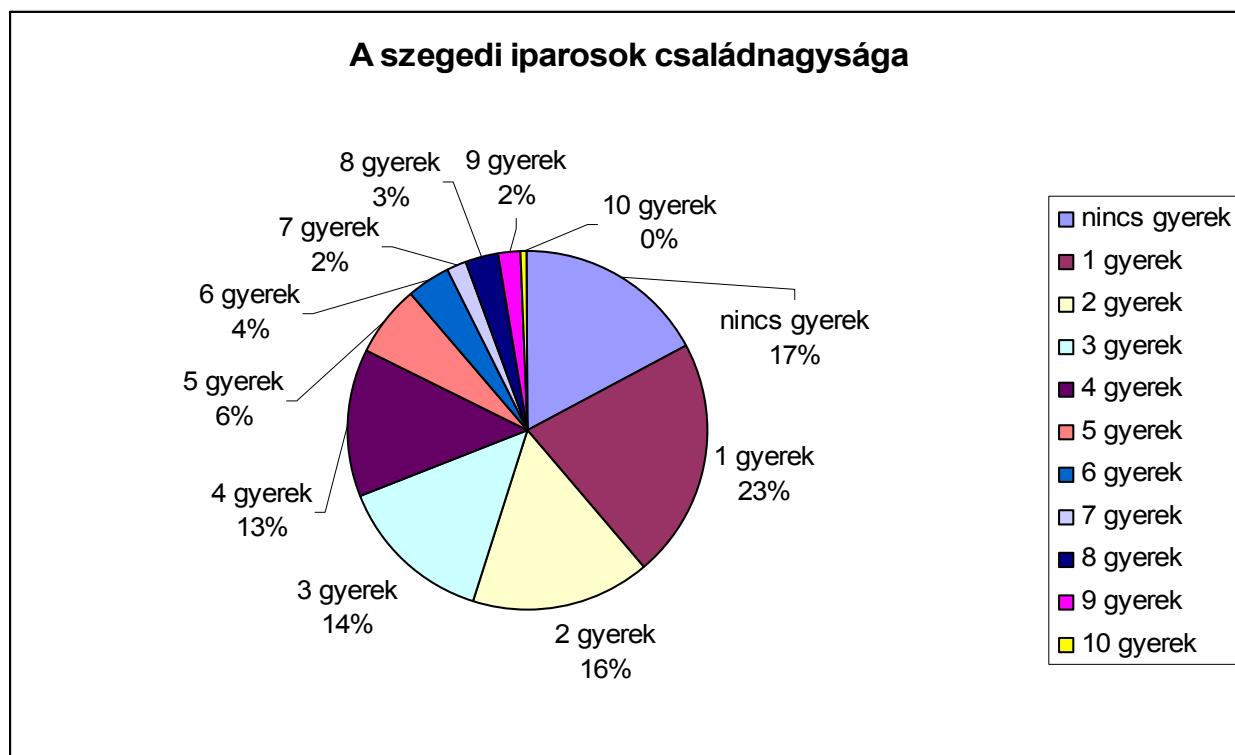
vagyoni helyzet határozta meg. Ugyanakkor a hagyatékszerkezet elemzésekor (ld. területarányos grafikonok) egyértelműen kiderül a nők fokozott szerepe az üzletmenetben, az áruraktár értéke a férfiak értékéhez közelít, egyúttal jelentősen meg van terhelve a vagyonuk is, nagyobbak a passzívum értékei (jelzálog, üzleti tartozások). Ez azt jelenti, hogy egyenlő félként vettek részt a vállalkozásban, röviden és sarkítva: nekik is járt az ugyanolyan temetés. Természetesen ez a valóságban jóval bonyolultabb módon jelent meg, nagyon hiányát érezzük az összehasonlítható adatoknak.

A két háború között az iparosok vagyonának részarányában erőteljesen csökkent a temetésre fordított összeg 167 %-ról 59 %-ra. Úgy tűnik, hogy az a temetkezési mód, ami a század elejére volt jellemző, amikor a valódi vagyoni helyzetet kevésbé vették figyelembe, elsősorban a bruttó vagyon és a státusz dominált a temetkezéseket lebonyolításában, egyre kevésbé engedhették meg maguknak az iparosok, mint ahogy a dualizmus kori középpolgári szintet jelentő legalább 3 szobás lakást sem. Ez nemcsak az iparosok többsége számára, hanem több réteg számára is megközelíthetetlen távolságba került a két háború között.

Családnagyság

A szegedi kisiparos réteg erősen megosztott volt, mint az előző fejezetekben láttuk, vagyoni, társadalmi tekintély szempontjából, ez a belső rétegződés megmutatkozott gyerekeik iskoláztatási gyakorlatában, lakáskörülményeikben, használati tárgyaik számában, minőségében. A nagyobb jövedelemmel, társadalmi presztízzsel rendelkező jómódú réteg gimnáziumban, felsőbb iskolákban taníttatta gyermekeit, kihasználta az iskolarendszer által biztosított mobilizációs lehetőségeket. Vagyoni lehetőségük függvényében házra, lakásra és az életmódot meghatározó tárgyakra költötték jövedelmüket az árvaszéki iratok leltáraiból kiolvasható adatok alapján. Mivel az életmódot jelentősen befolyásoló tényező a családon belül az egy főre eső jövedelem, megnéztük, milyen családnagyság jellemezte a szegedi iparosokat.

Az általunk kigyűjtött 235 családban 613 gyerek nevelkedett. A gyerek létszám a gyerek nélküliségtől a 10 főig terjedt. Ez a legnagyobb, 10 fős gyereklétszám egy esetben fordult elő, egy nazarénus vallású cipész esetében. A 9 gyereket nevelő családok sem voltak sokan – öten,- de a közvélekedéssel ellentétben, miszerint sok gyerek egyenlő a szegénységgel, nem minden esetben igaz. A 9 gyerekesek között található Hodács János Kovács (+1912), aki kocsyi gyárat alapított, fiai közül kikerült két pék, egy plébános, Kovács és az üzletet továbbvivő fiú. Egyik sütőmester fiát (+1916) szintén megtaláltuk az árvaszéki iratokban, 7 gyereket nevelt. A családi mintán túlmenően az anyagi lehetőségei is lehetővé tették a nagy család magasabb életnívón való eltartását. A nagycsaládosok (9 gyerek) között volt még papucsos, férfi szabó, vendéglős és hentes foglalkozású. A 8 gyereket nevelők között volt molnár (református vallású), kosárfonó, kocsmáros, lábbeli készítő, cipész, ács és kőműves. A 7 gyerekes család a legkevesebb: 4, köztük asztalos, sütőmester, lakatos és még egy sütőmester, aki izraelita vallású. Rajta kívül még egy nagycsaládos zsidó mestert találtunk 6 gyerekekkel, aki szikvízgyártással foglalkozott. 6 gyerekes családot összesen 9-t találtunk, ami a mintánkban szereplő összes család 4 %-át jelenti.

Adataink alapján kibontakozó családmódel elgondolkodtató: a szegedi iparosokat jellemző családban 1 gyereket neveltek, a családok 23 %-a (50 család) tartozott az egykézők közé, ők a legnagyobb létszámú csoport. A második legnépesebb csoportot a gyereknélküli családok alkotják, összesen 40 családban, azaz 17 %-ban nem volt gyerek. Utánuk következnek a kétgyerekes családok 16 %-ban, számuk 37.

Ha átlagoljuk a családokban található gyerekek létszámát, kissé magas szám: 2,6 gyerek jut családonként, ami azt sugallná, hogy 2 vagy 3 gyerek nevelkedett családonként, de a 3 gyerekesek aránya is alacsony, 14 %. A valós helyzet az volt, hogy az iparos családok több mint felében vagy 1 gyerek volt, vagy egyáltalán nem volt gyerek, legfeljebb 2 gyereket neveltek. Ők jelentik az esetek több mint 50 %-át. A másik 50 %-t a 3 - 10 gyerekes családok képezik, minél több a gyerek, annál kisebb százalékos arányt képviselnek. Úgy tűnik azonban, hogy a 4 gyerek még nem tűnt a szemükben túlzottan magasnak, 31 család tartoztak még ebbe a kategóriába, az 5 gyerekesek azonban már csak feleannyian, 15-en voltak.

Minden valószínűség szerint tudatos döntés eredménye a kevés gyerekszám, ilyen módon is igyekeztek a megszerzett életnívót hosszabb távon biztosítani vagy legalábbis a további süllyedést megakadályozni. A haláleset felvételi lapon a családi kapcsolatoknál jelezték, ha az örökhagyónak nem saját, hanem fogadott gyereke volt az örökös, ilyen megjegyzést 5 esetben találtunk, az összes leltár 2,1 %-ában, ez az 1 gyerekesek 10 %-át jelenti. Azt is megnéztük, hány éves volt az örökbefogadó, amikor gyereket vett magához. Egy esetben volt az anya 24 éves, a többi örökbefogadás 34, 40, 45, 50 éves korban történt. Két esetben volt tehetős az örökhagyó, két esetben negatív a vagyonmérleg, de minden esetben legalább egy negyed, vagy fél ház is az örökség tárgya. Lehetséges, hogy természetes okai voltak a gyermektelenségnek, mindenesetre az örökbefogadás kitolódott olyan időpontra, amikor halaszhatatlanná vált az öngondoskodás.

Az alacsony gyerekszám nemcsak az iparosokra jellemző ebben az időszakban, különböző társadalmi rétegnél megfigyelhető a korszak egészében. Az 1929-es budapesti fölmérés a háztartások jövedelemszerkezetét vizsgálta. A kiadási oldal elemzésekor megkerülhetetlen kérdés a család létszáma. Az, hogy a rendelkezésre álló

bevételekből mire, mennyit költ a család, a fogyasztók létszámától is függ. Ha pl. alapélelmiszerre többet kell költeni a családnagyság miatt, nyilvánvalóan minden másra kevesebb jut. Az egyes tételekre kiadott összegek személyre lebontott átlagát összehasonlítva azonban kiderült, hogy pl. a középosztálybeli életmódot megcélzó polgári rétegek egyes tételek rovására többet költöttek a társadalmi státuszt kifejező kiadásokra, ilyen tételek: a ruházkodás és a lakás.²³¹ Velük ellentétben a munkáscsaládoknál más a fogyasztás szerkezete, nyilvánvalóan más kulturális mintákhoz igazodva. A polgárcsaládok 3,5 fős átlagnagysága szintén tudatos választás eredménye lehetett az életszínvonal megtartása érdekében. A munkáscsaládok átlag létszáma jóval magasabb volt 4,9 fő.²³²

A mintákban szereplő szegedi iparoscsaládok átlagléttszáma 4,6 fő volt, ami a munkások családnagyságához áll közelebb, de valójában az iparos családok több mint fele 1 vagy 2 gyereket nevelt, vagy egyáltalán nem volt gyereke.

A debreceni adatok némiképpen mások, 1931-ben a munkás családok átlag nagysága hasonló a fővárosihoz, 4,7 fő volt, az átlagos iparoscsalád létszámát Tímár Lajos 5,3 főben határozta meg.²³³ A háztartások átlagos létszáma a kontinens nyugati felén ugyanebben az időszakban szintén folyamatos csökkent.²³⁴

Összefoglalás

Egy társadalmi réteg vagyonszerkezetét a férfi női hagyatékok együttesen tükrözik. Ezért az eddig külön- külön, nemenként kiszámolt adatokat egy grafikonon ábráztuk. A vagyonszerkezetben a személyi vagyonrész (az ingatlanon belül a ház, az ingóságokon belül a használati tárgyak) az életkörülményeket hordozó, az életmódot megmutató vagyonrész. Munkánkban kísérletet tettünk arra, hogy a kisiparosok vagyonszerkezetét elemezve föltárjuk a változások irányát.

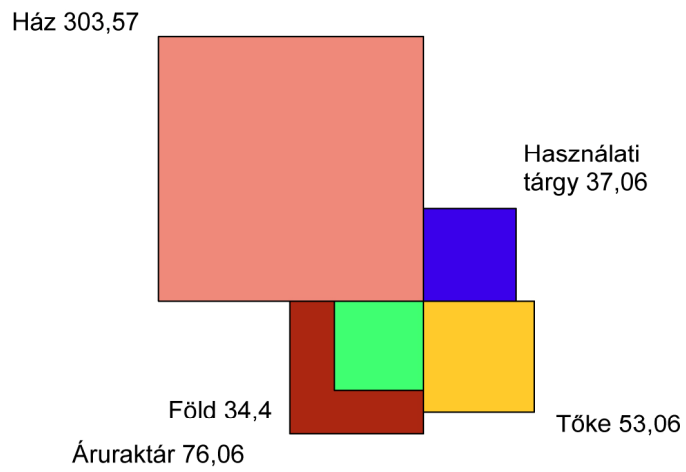
²³¹ Bódy 2002. 190.

²³² Pogány 2000. 115-127.

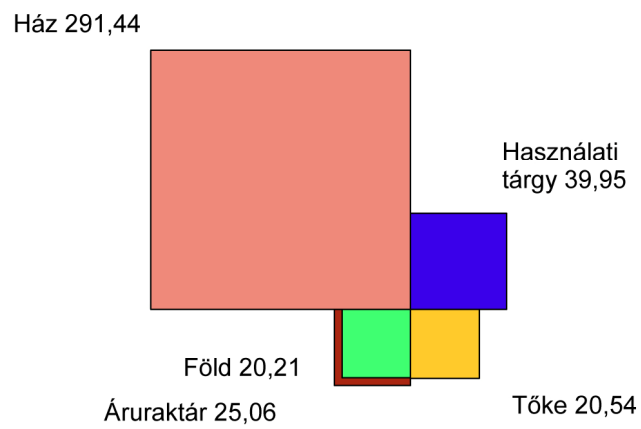
²³³ Tímár 1993. 206.

²³⁴ Tomka 2009. 100-105.

Szegedi iparosok vagyonszerkezete 1920-ig

Szegedi iparosok vagyonszerkezete 1920-tól

Iparos vagyonok cselekvő része, területarányos ábrázolás a hagyatéki összeg százalékában
(Tóth 1989. nyomán)

A két háború között átrendeződés történt az egyes vagyontételek között. A legfeltűnőbb eredmény a személyi vagyონrész szinte változatlansága, miközben a termelői vagyónhányad (áruraktár, tőke föld) alaposan átrendeződött.. A ház kicsit kisebb arányban, de változatlanul a legnagyobb értéket képviseli, a tárgyak értéke még nőtt is néhány százalékot. A legnagyobb csökkenés a bankbetétek értékében következett be, tizedére esett vissza. A pénztőke szerepe minden területen visszaesett, az értékpapír alacsony hányada tovább csökkent. Föltűnő, hogy a munkavégzéssel összefüggő áruraktár értéke harmadára esett vissza, így a második legértékesebb tulajdonhányad a tárgyakban nyilvánult meg, ez a tétel több, mint 10 %-kal magasabb az áruraktárnál. Az áruraktárral együtt a követelések értéke is felére esett.

Az áruraktár és a pénztőke szerepének csökkenése minden bizonnyal szerepet játszott abban, hogy a hagyatékok kisebb százaléka túlterhelt dacára a gazdasági világválságnak. Az iparosok eladósodása az 1910-es évek elején, a világháború előtt megindult, a hagyományos fölhalmozási stratégiák (házba, földbe fektetett jövedelem) ellenére. Mintánkban a férfi hagyatékok 34,6 %-a volt túlterhelt vagyis a tartozás meghaladta a bruttó vagyont, a két háború között ez az arány a felére csökkent, a hagyatékok 15,3 % -ában volt negatív a mérleg.

A nőknél sem volt jobb a helyzet, az első világháborúig a női hagyatékok 31,3 % -a volt túlterhelt, a két háború között javult az arány a harmadára esett, 10,3%-a.

A megtakarítások betétkönyvben való elhelyezése a század első két évtizedében a nőkre volt jellemző. A férfiak pénze nem passzív módon, betétkönyvben jelent meg, hanem üzleti követelésekben, kötvényekben és nem utolsó sorban anyagokban, árukban. Az iparosok pénzbeli megtakarítását próbáltuk a különböző társadalmi rétegek ugyanebben az időben betétkönyvben elhelyezett megtakarításaihoz viszonyítani.

A szegedi bankok iratanyaga sajnos, kevés válasszal szolgál a kérdésre. Egyedül a Szegedi Kereskedelmi és Iparbank 1929. évi jelentésében találtunk a betétkönyves ügyfelekről foglalkozások szerint készített kimutatást, amelyben külön szerepelnek az iparosok.²³⁵ A bank összes 5.149.000 P takarékbetéti állományának legnagyobb részét a kereskedők helyezték el, 971.800 P (18,9%), őket a magánzók, lateinerek, gazdálkodók

---

²³⁵ CSML IX. 212. 3. Szegedi Kereskedelmi és Iparbank Rt. igazgatósági ülések jegyzőkönyve 219. oldal

kövezték és csak az 5. helyen találjuk az iparosok által elhelyezett betéti összeget 335.000 P-vel, harmad annyit, mint a legnagyobb betéttel rendelkező kereskedők betéti állománya. Az iparosok után a nyugdíjasok, köz- és magánhivatalnokok, testületek és végül a katonatisztek által elhelyezett összegek szerepelnek nagyság szerint. A gazdasági válság ekkor még nem érződött a bank betéti állományának nagyságában, az hónapról, hónapra egyenes vonalban emelkedett.

Az 1931. évi II. havi kimutatás sajnos már összevonta az iparosokat és a kereskedőket, a több mint 2 milliós betéti állomány 3/4 része valószínűleg a kereskedőké volt, mivel a betétesek foglalkozási sorrendjében alig van változás: magánzók, diplomások, tisztviselők és gazdálkodók által elhelyezett összegek szerepelnek nagyság szerint. A következő évben azonban erősen jelentkezett a gazdasági válság hatása, a bank csaknem 5,5 milliós takarékbetéti állománya 2 milliót zuhant, de a betétesek sorrendje változatlan: iparosok és kereskedők, magánzók, tisztviselők, diplomások, gazdálkodók. Mint láttuk, 1929-ben a gazdálkodók után következtek az iparosok és a sorrend változatlan volt éveken át. A gazdálkodók betéti összege azonban több mint a felére csökkent 1932-re, 470.600 P-ről 206.500 P-re. A gazdálkodókat már akkor erősen érintette a válság, amikor a bank összes betéti állománya még emelkedő irányt mutatott, 1931-ben az 5. helyüket tartva a 69 betétkönyvben csak 295.370 P-t kezelt részükre a Kereskedelmi és Iparbank.²³⁶ Az iparosokat még érzékenyebben érintette a válság negatív hatása. Már 1929 decemberében megkongatta a vészharangot az Alföldi Ipar és Kereskedelem c. lap: „Ilyen karácsonya még nem volt a magyar iparosoknak” „...a leszegényedett iparos a maga szükségleteit sem képes előteremteni, gondokkal küzd s a maga baját előbb valónak tartja a mások bajánál.” Nincs munka és kereset, a maga költségét is alig tudja fedezni, nemhogy a szokásos jótékonyagra tudjon gondolni. Még ha munkához is tud jutni, az általános pénzhiánnyal járó fizetéseképtelenség miatt kérdéses, hogy megkapja-e a munkájáért járó pénzt.”²³⁷

Az iparosok helyzete hasonlított a háború utáni szinte reménytelennek tűnő helyzethez: pénztelenség, beszerzési- és értékesítési gondok, eladósodás, amit az Iparkamarai jelentés összeállítója így jellemezett 1922-ben a ruházati ipar nehézségeiről

²³⁶ CSML IX. 212. 4. 6. oldal, 88. oldal

²³⁷ Alföldi Ipar és Kereskedelem Szeged, 1929. dec. 14. III. évf. 49. sz.

szólva: „a végletekig menő takarékosagra kényszerített középosztály úgyszólván kikapcsolódott a vevők köréből, vagy legfeljebb ruháinak átalakítására és kifordítására szorítkozott. A kisgazda-osztálynak megvan ugyan a vásárló ereje, de annak viszont a szükségletei egyoldalúak és igényei kisebbek”²³⁸ A kortárs jól ismerte az iparosok megrendelő- és vevő körének, az egyes társadalmi rétegek eltérő fogyasztási szokásait, amelyek nem közvetlenül függnék a jövedelem nagyságától, a rétegre jellemző, elfogadott életmódmintákhoz igazodnak.

Szeged lakosságát tekintve jelentős hivatalnoki, alkalmazotti, kispolgári réteggel rendelkezett közigazgatási, adminisztratív központ jellegéből eredően is. Iskolái tovább gyarapították a gazdaságilag könnyen sebezhető társadalmi csoportok népes táborát.²³⁹

Nagyon kevés esetben találkozunk a hagyatéki anyagban utódaik foglalkozásának megnevezésekor a szülő szakmájánál alacsonyabbnak minősülő foglalkozással, mint a napszámos és a munkás kategória. Egyes szakterületen ugyan a gyárban dolgozó munkás esetenként nagyobb jövedelemre tehetett szert, mint a kisipari keretek között dolgozó ugyanolyan képzettségű társa, mégis, legalább a szakmatanulás mellett a reménybeli önállóság volt az, amiben gondolkodtak és gyerekeiket is erre ösztönözték. Bár nem volt éles határ az egyedül, vagy egy segéddel dolgozó iparos és hasonló szakmát gyárban űző szakmunkás között, a munkásságnak országosan is csak mintegy egyötödét adták az iparosmesterek leszármazottai.²⁴⁰

Az is előrelépés lehetett, hogy rangosabbnak számító szakmát választott a szülő a sajátjánál a gyereke számára pl. a cipésznek cukrász és vendéglői szakács gyereke volt, faragónak géplakatos és kőműves, lábbeli készítőnek a lányai fodrászhoz, szabóhoz, lakatoshoz mentek nőül. A kereskedő férj vagy kereskedősegéd gyerek már valódi kiemelkedést jelentett. A vasút a kiségzisztenciáknak is biztos megélhetést adott a fix fizetéssel és a nyugdíjjal, így a kocsivezető, kalauz, váltóőr, fékező jó szakmának vagy jó partinak bizonyult.

²³⁸ A Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése Szeged, 1922. 27.

²³⁹ Jellemzőnek kell tekinteni azt a vitát, amikor a gazdasági válság kezdetén 1929-ben a szegedi pékeket följelentették árdragítás miatt. Az áremelkedés okaként az alapanyagok és költségek drágulását leginkább a köztisztviselők nem fogadták el, mondván: „a pékek gazdagodnak, a köztisztviselők nyomorognak” Alföldi Ipar és Kereskedelem Szeged, 1929. júl. 29. III. évf. 29., aug. 10. III. évf. 32.

²⁴⁰ Gyáni 2004. 348.

A szegedi hagyatéki iratokban 1930-as évek közepén több esetben előfordul az örökösök lakhelyeként külföld megjelölve: Amerika, Párizs (2 Somogyi- telepi asztalos, egyiknek gyerekei, másinak testvére), New York (molnár lánya), Dél-Amerika (késes fia), sőt, egy francia idegenlégiós (ismeretlen helyen) is előfordul egy papucsos mester 9 gyereke között 1920-ban. A kivándorlás nem tűnik nagyarányúnak, az esetek mindössze 2%-t jelentik, de a leltárak csak az adott pillanatot rögzítették.

Az „örökös kenyér”, ahogy az egyik cikk írója nevezi a tanult szakmát, a kézműipar megbecsültsége a harmincas években már nem került vissza régi, a század elejéig megtartott helyére.

„Azoknak a száma, akiknek tőkegyűjtési lehetőségük van, erősen megcsappant, ha volt a múltban jó menetelű üzletük, az már a múlté. Elhappolták a 10 filléres borotválók és a 30 filléres ondoláló hiénák.” A fodrászipar nehézségeit sorolja a cikk írója 1936-ban, de tulajdonképpen bármelyik iparágra ráillik: meg kellett küzdeni a nagy konkurenciával, a jól képzett és képzetlen (kontár) iparosok sokaságával, kiélezett volt az árverseny, a modern követelményeknek megfelelő tudásra és tőkére volt szükség az önállósodáshoz. „Míg ha a szükséges tőkével rendelkezik is, azután következik a művészet: megélni belőle. Ma csak azok a fodrászok tudnak megélni iparukból, akiknek még a boldog időkből meg van vetve a fejük alja, vagy azok, ahol a férj és a feleség dolgozik a szakmában.”²⁴¹

A két világháború között a szegedi kisiparosok műhelyei olyan nagyságú iparteleppé, mint amilyen nagyságúvá fejlődött a század első két évtizedében a Kecskeméti vagy Hodács műhely, már nem tudtak válni. Nagyon sikeresnek kell tartanunk Czucz Ferenc lakatos működését, aki az 1909-ben alapított műhelyét 1951-ig, az államosításig vezette, mindig jól alkalmazkodva a lehetőségekhez. Az 1930-as években pl. társas viszonyba lépett volt tanítványával és autó- gépjavításra és Bosch szolgálatra rendezkedtek be. Mivel az üzlet veszteségesnek bizonyult, fölbontották az együttműködést és inkább két fiával dolgozott tovább. A legjobb éveiben – önéletrajza

²⁴¹ Fodrászok Szaklapja 1936. máj. 15. 3. A cikk írója azon is aggódott, hogy a gépek terjedése kiszorítja a kézi munkaerőt, ami fodrászatról lévén szó, meglepő megállapítás. Mivel zselettel említ, valószínűleg a férfiak otthoni borotválkozásától féltette a szakmát, de ugyanígy kárhoztatták a nők rövid hajviseletét is. Azt az Amerikából indult divatot viszont, hogy a nők harisnya nélkül, szandálban járjanak nyáron, üdvözölték, ugyanis a pedikűr a láb teljes ápolására értették (pl. epilálás) és újabb üzleti lehetőséget láttak benne.

szerint - 20 emberrel dolgozott, a kevésbé jókban leginkább egyedül, de mindvégig meg tudott élni a szakmájából²⁴² (19- 21. fénykép).

Az iparosság újabb és újabb aprólékos szabályokat tartalmazó ipartörvényben vélte megrendült helyzetének javítását és központilag szétosztott megrendelésektől remélte az kisipar anyagi stabilizálását. Az 1931-es évben Aigner Károly főispán „Kisrongyos” akciója volt ilyen ideiglenes mentőcsomag a szegedi cipészeknek, akkor 60 kereset nélküli szegedi cipésmester 1200 pár cipő elkészítésére kapott megbízást, 250 pár gyerekcipő megrendelést pedig a tanyai cipésziparosoknak juttattak.²⁴³

A Szegedi Ipartestület is igyekezett tagjai számára piaci lehetőségeket keresni. Már 1922-ben népművészeti és háziipari kiállítást szervezett a Kultúrpalotában, 1930-ban pedig a Kamara egyetértésével megrendezték az első Szegedi Ipari Vásárt. Az 1941-ig rendszeresen megtartott vásárok új értékesítési lehetőségeket jelentettek. Az első vásáron 75 kézműiparos vett részt, a tízediken 250 kiállító mutatkozott be.²⁴⁴

Tonelli Sándor a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara főtitkára szerint a kisipar hanyatlása a gazdaság szükségszerű átalakulásából ered, a kisiparosokat anyagi lehetőség, tekintély és politikai súly tekintetében még a munkások megelőzték.²⁴⁵

A tulajdonnal rendelkező kisvállalkozók hagyományosan a középosztály alkotórészei voltak sajátos magatartásformákkal és politikai habitussal.²⁴⁶ A 19. századi folyamán azonban egyre inkább eltávolodtak életvitel szempontjából is a polgári középosztálytól. A 20. században pedig az önállósággal járó létbizonytalanság konzervativizmusban és a jobboldali radikalizmus támogatásában nyilvánult meg.²⁴⁷

Az ilyen alkalmak egyike volt a VIII. szegedi ipari vásár 1936-ban. A vásár anyagilag ugyan kevésbé volt sikeres, - ismeri el a cikk írója, de sok szakma országos értekezletet tartott és az események csúcspontja a „Baross nap” volt. A Dóm téren sok ezer ember, miniszterek, felsőházi tagok és képviselők jelenlétében zajlott le az ipari eszközök megáldása. Az egyes szakosztályok, a munkások szerszámaikkal, a mesterek

²⁴² Fári 1997.219-225.

²⁴³ Alföldi Ipar és Kereskedelem. Szeged, 1931. dec. 24. V. évf. 52. sz.

²⁴⁴ Sz. Simon 1976.

²⁴⁵ Tonelli Sándor: A kisipar, mint társadalmi és lélektani probléma. Alföldi Ipar és Kereskedelem. Szeged, 1930. ápr. 7. IV. évf. 16. sz. 6.

²⁴⁶ Crossick – Haupt 1995. 41-47.

²⁴⁷ Gyáni 2004. 293.

az erre az alkalomra a múzeumból visszakerült céhládákkal és zászlókkal vonultak fel az áldásosztáshoz.²⁴⁸ Az ünnepség hitvallás volt a keresztény ipar és kereskedelem mellett.

A szegedi kisiparosok az öröklött életmódmintákon belül különböző módokat, egymástól eltérő életstratégiákat választottak a 20. század első felének sokszor kaotikusnak tűnő viszonyai között pozícióik tartására, önállóságuk, életminőségük megőrzése, esetleg javítása érdekében. Egyik lehetőség az, ami a vagyonleltárakban tükröződik: a fogyasztási szokások átalakításával, a státuszszempontú kiadások csökkentésével (lakásméret, érték, temetési költségek). Másik lehetőség az utódok számának tudatos korlátozása, a kevesebb gyerek vállalásával.

Másféle életstratégiát tükröz, amikor a következő generáció számára igyekeztek biztosítani az iskoláztatással való helyzetváltoztatás lehetőségét. Szeged különféle iskoláiban tanuló iparos gyerekek száma jól mutatja ezt az erősödő törekvést. A lányok fokozódó iskoláztatása és a szakképzésben való részvétele szintén az előremutató stratégia fontos részét képezte.

Egész Európában lezajlott az önálló kisvállalkozások térvesztése az ipari koncentráció hatására. A kisipari műhelyek jelentősége csökkent ugyan, de nem szűntek meg.²⁴⁹ Az angol, német és francia kispolgárság is többnyire összehasonlíthatatlan.²⁵⁰ Így a magyar és a nyugat-európai még inkább az lenne. Dolgozatunkban a sajátos hazai körülményekhez való sikeres alkalmazkodásuk módját igyekeztünk elemezni.

---

²⁴⁸ Dudás Sándor: A magyar nemzet alapköve Szeged és a VIII. ipari vásár tulajdonságai. Fodrászok Lapja 1936. jún. 15. 1.

²⁴⁹ Tomka 2009.160-162.

²⁵⁰ Crossick – Haupt 1995. 10-11.

Források és irodalom

I. Források

Magyar Országos Levéltár

Z 19 27 d. MNB Hitelinformációs jelentései. Szeged.

Csongrád Megyei Levéltár Szeged

IV. B. 1452. Szeged thj. Város Árvaszékének iratai 1900-1944.

VIII. 199., 202., 206. A Szegedi Szakirányú Iparostanonc iskola iratai

IX. 201. Ipartestületi iratok

IX. 212. 3. Szegedi Kereskedelmi és Iparbank Rt. iratai

Iskolai évkönyvek, évi jelentések, címtárak, statisztikák

Az 1930-as népszámlálás VI. Budapest, 1941. Magyar Statisztikai Közlemények 114.

Amheim 1944. Amheim Mária Heliárda ig.: A "Miasszonyunk"-ról nevezett Szegény Iskolanővérek szegedi Róm.Kat. Szent Margit Polgári Leányiskolájának Évkönyve az 1943-44. iskolai évről. Szeged.

A "Miasszonyunk" Tanítóképző 1929. A "Miasszonyunk"-ról nevezett Szegény Iskolanővérek vezetése alatt álló szegedi R. K. Elemi Népiskolai Tanítóképző – Intézet Értesítője az 1928-29. iskolai évről. Közli: az intézet igazgatósága. Szeged.

A polgári iskolai tanárok évkönyve 1938/39. Szerk.: Illyefalvi Rákosi Zoltán, Mileji Salamon János, Kratofil Dezső. Szegedi Új Nemzedék Lapvállalat RT. [Szeged, 1939.]

Babiczky 1938/39. Babiczky Ede: Tehetségvizsgálat és pályaválasztás. In.: Ifjú Iparos II. évf. 4-5. szám

Babiczky 1942. Babiczky Ede ig. szerk.: Szeged sz. kir. Város községi szakirányú Iparostanonc iskolájának Évkönyve 1941-42. Szeged.

Babiczky 1943. Babiczky Ede ig. szerk.: Szeged sz. kir. Város községi szakirányú Iparostanonc iskolájának Évkönyve 1942-43. Szeged.

Beck 1936. Beck Ernesztin ig. szerk.: A szegedi II. ker. Dugonics utcai M. Kir. Állami Polgári Leányiskola Értesítője az 1935-36. tanévről. Szeged.

Becker 1938. Dr. Becker Vendel szerk.: Szegedi Kir. Kat. Tanítóképző Intézet Értesítője az 1935-36. tanévről. Szeged.

Firbás 1910. Firbás Nándor: Értesítő és statisztikai kimutatás Szeged. Szab. Kir. Város Iparostanonc-iskolájáról az 1909-1910-iki tanévben. Szeged.

Firbás 1936. Dr. Firbás Oszkár ig. szerk.: A Szegedi M.Kir. Állami Baross Gábor Gimnázium Értesítője az 1935-36. tanévről. Szeged.

Firbás 1937. Dr. Firbás Oszkár ig. szerk.: A Szegedi M.Kir. Állami Baross Gábor Gimnázium Értesítője az 1936-37. tanévről. Szeged.

Firbás 1941. Dr. Firbás Oszkár ig. szerk.: A Szegedi M.Kir. Állami Baross Gábor Gimnázium Évkönyve az 1940-41. tanévről. Szeged.

Gálik 1939. Gálik Pál: Az iparostanonc iskola mai problémái. In.: Kispartti János: Elmélet és gyakorlat kérdése a szakoktatásban. Szeged.

Géher 1939. Géher Lajos: A szegedi tankerület ipari és kereskedelmi iskolái a statisztika tükrében. In.: Kispartti János: Elmélet és gyakorlat kérdése a szakoktatásban. Szeged.

Hauser 1934. Hauser Rezső ig.: A Szeged Városi Kereskedőtanonc iskola Évkönyve az 1930/31 – 1933/34 isk. évről. Szeged.

Jung 1938. Jung Péter ig. szerk.: A szegedi M. Kir. Felső Ipariskola Értesítője az 1937-38 tanévről. Szeged.

Klucsik 1934. Klucsik István ig. szerk.: A szegedi M. Kir. Állami Szent Imre herceg Polgári Fiúiskola (azelőtt III. kerületi) Értesítője az 1933-34. évről. Szeged.

Koczás 1937. Koczás Sándor ig. szerk.: A szegedi M. Kir. Állami Szent Imre herceg Polgári Fiúiskola (azelőtt III. kerületi) Értesítője az 1936-37. évről. Szeged

Kovács 1898. Kovács Samu: A szegedi első polgári iskola története. Szeged.

Máriaföldy 1936. Dr. Máriaföldy Márton ig. szerk.: A szegedi M. Kir. Állami Klauzál Gábor Gimnázium Értesítője az 1935-36. tanévre. Szeged.

Máriaföldy 1939. Dr. Máriaföldy Márton ig. szerk.: A szegedi M. Kir. Állami Klauzál Gábor Gimnázium Értesítője az 1938-39. tanévre. Szeged.

Mészáros 1941. Mészáros Ferenc ig. szerk.: Szeged Sz. Kir. Város Kereskedelmi Leány középiskolájának (II.-IV. évf. Női Felső Kereskedelmi) Évkönyve. Szeged.

Nacsa 1942. Nacsa Mária Adalberta ig. szerk.: A "Miasszonyunk"-ról nevezett Szegény Iskolanővérek vezetése alatt álló szegedi Róm.Kat. Tanítónőképző – Intézetének és Leánylíceumának Évkönyve az 1941-42. iskolai évről. Szeged.

Somogyi 1937. Somogyi István ig. szerk.: A szegedi M.Kir. Állami Négy évfolyamú Fiú Felső Kereskedelmi Iskola Értesítője az 1936-37 iskolai évről. Szeged.

Szakáll 1943. Szakáll László ig.: A Szeged Városi Kereskedőtanonc iskola Évkönyve 1934/35-től 1942/43 isk. évről. Szeged.

A Szegedi Ipartestület előjáróságának évi jelentése az 1909. évről. Szeged, 1910.

A Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése a kerület 1921. évi közgazdasági viszonyairól. Szeged, 1922.

Szeged szabad királyi város Ipartestületének jelentése az Ipartestület 1925. évi működéséről és a magyar kézműiparosság kivánalmairól. Szeged, 1926.

Fischer 1910. A Magyarországi Szállodák, Vendéglők, Kávéházak és Korcsmák Név- és Címtára. Szerkeszti: Fischer Adolf. Arad.

Hollósi – Vogel 1911. Szeged város címtára 1911. Kiadja Hollósi Ödön és Vogel Antal. Szeged.

Vogel 1907. Szegedi út és névmutató. Szerkesztette és kiadja Vogel Antal. Szeged.

II. Sajtó, folyóirat

Bódy 2002. Bódy Zsombor: Polgárok és munkások 1929-ben. Adalékok a fogyasztás történetéhez. Korall, 2002. 10.

Güntner 1995. Güntner Péter: A soproni polgárság vagyoni viszonyai a századfordulón a hagyatéki leltárak tükrében. Soproni Szemle, 1995. 3.

Güntner 1997. Güntner Péter: A soproni polgári lakáskultúra a századfordulón. In: Soproni Szemle, 1997. 1.

Güntner 1999. Güntner Péter: Soproni temetkezések a századfordulón. Státusz és vagyon összefüggése a hagyatékok tükrében. Fons 6. 1999.

Güntner 2000. Güntner Péter: A vagyon kutatásának nominális forrásai a századfordulón. AETAS 2000. 1-2. Szeged.

Granasztói 1998. Granasztói Péter: Eltűnt mindennapok nyomában. Mezővárosi társadalom a tárgyak tükrében. Kiskunhalas 1760-1850. Tabula 1998. 1-2.

Karády 2003. Karády Viktor: Zsidó diákok a szegedi középiskolákban 1948 előtt. Adalékok a magyar-zsidó „túliskolázás” témájához. Szeged 15. évf. 6-7 szám.

Molnár 1938. Molnár Farkas: Ablakok és ajtók szerepe az utolsó tíz évben. Tér és Forma 1938.

Pogány 2000. Pogány Ágnes: Háztartások jövedelemszerkezete a két világháború között. Történelmi Szemle, 2000. 1-2.

Tóth 1998.a. Tóth Béla: “Szeged városában második főgimnáziumra legnagyobb szükség van.” A 100 éves Radnóti Gimnázium alapításának kronológiája. Szeged, 1998. szept. 9. sz.

Tóth, H 1999. H. Tóth Ilona: “Mindig jó hírnévnek örvendett”. A Gutenberg utcai iskola múltja. Szeged. 1999. okt. 10. sz.

III. Történeti irodalom

A magyar úriasszony ... 1934. A magyar úriasszony otthona. Szerk.: Szegedy-Maszák Aladárné - Stumpf Károlyné. Budapest.

Bácskai 1993. Bácskai Vera: A polgári vagyon nagysága és szerkezete a XIX. század első felében. Győri tanulmányok. Győr.

Bárkányi 2004. Bárkányi Ildikó: Házivarrók Apátfalván. In: Múzeumi kutatások Csongrád megyében 2003. Szeged.

Benda 1989. Benda Gyula: A lakásfelszereltség változása Keszthelyen 1790-1848. In: Építészet az Alföldön. Nagykőrös.

Benda 1990. Benda Gyula: A hagyatéki összeírások feldolgozása. (Áttekintés a külföldi irodalomról.) Társadalomtörténeti Hírlevél, 1990. 3-4.

Benda 1992. Benda Gyula: Az anyagi kultúra történeti vizsgálata: inventárium, kvalifikáció, osztályozás. In: Közéltések. Néprajzi, történeti, antropológiai tanulmányok Hofer Tamás 60. születésnapjára. Szerk.: Mohay Tamás. Debrecen.

Benda 1997. Benda Gyula: Kézművesek és gazdák vagyona az osztályos egyezségek tükrében (1762-1850). In: Zalaegerszeg évszázadai. Várostarténeti tanulmányok. Zalaegerszeg.

Bódy 2006. Bódy Zsombor: Mobilitás és iskolarendszer. A felső kereskedelmi iskolák helyéről a magyar iskolarendszer társadalomtörténetében. A Budapesti Kereskedelmi Akadémia diákságának rekrutációja és mobilitása, 1860-1906. In: Kövér György szerk.: Zombékok. Középosztályok és iskoláztatás Magyarországon a 19. század elejétől a 20. század közepéig. Budapest.

Buzinkay 1992. Buzinkay Géza: A középosztály lakásideálja. In: Polgári lakáskultúra századfordulón. Szerk.. Hanák Péter. Budapest.

Crossick – Haupt 1995. Crossick, Geoffrey – Haupt, Heinz-Gerhardt: The Petite Bourgeoisie in Europe 1780-1914. Enterprise, Family and Independence. London and New York.

Déznai 1932. Déznai Viktor: A lakás fejlődése az utolsó száz évben. Budapest.

Csilléri 1990. Csilléri Klára, K.: Bútorművesség. In: Csongrád megye népművészete. Budapest.

Eperjessy 1985. Eperjessy Géza: A reformkori város ipara. In: Szeged története 2. Szerk. Farkas József. Szeged.

Fári 1997. Fári Irén: Egy jellegzetes szegedi vállalkozó-iparos élete Czucz Ferenc (1883-1977). Múzeumi kutatások Csongrád megyében 1995/1997. Szeged. 219-225.

Fári 2004. Fári Irén: Szegedi kisiparosok a 20. század első felében. Múzeumi kutatások Csongrád megyében 2003. Szeged. 67-79.

Fári 2005. Fári Irén: Köztisztasági állapotok 1912-ben Szegeden. Múzeumi kutatások Csongrád megyében 2004. Szeged. 29-38.

Fári 2005./a Fári Irén: A iparos gyermekek tanulási stratégiái a két világháború között a szegedi iskolák adatai alapján. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve Történeti Tanulmányok 8. Szeged. 371-406.

Fári 2006. Fári Irén: Kecskés István, az I. világháborús rokkantak pártfogója, Szeged-Kecskés-telep megszervezője. Múzeumi kutatások Csongrád megyében 2005. Szeged. 345-352.

Fári – Nagy 2004. Fári Irén – Nagy Ádám: Szegedi vendéglátóhelyek képeslapokon 1900-1920. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve Történeti Tanulmányok 7. Szeged. 325-387.

Fári – Nagy 2006. Fári Irén – Nagy Ádám: Szegedi iskolák, egyenruhák, jelvények a két világháború között. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve Történeti Tanulmányok 9. Szeged. 111-153.

Feitl István – Sípos András szerk.: Iskolák, diákok, oktatáspolitikai a 19 – 20. században. Budapest.

Géher 1939. Géher Lajos: A szegedi tankerület ipari és kereskedelmi iskolái a statisztika tükrében. In.: Kispartai János: Elmélet és gyakorlat kérdése a szakoktatásban. Szeged.

Gundel – Harmat 1982. Gundel Imre- Harmath Judit: A vendéglátás emlékei. Budapest.

Gyáni 1992. Gyáni Gábor: Polgári otthon és enteriőr Budapesten. In: Polgári lakáskultúra a századfordulón. Összeáll.: Hanák Péter. Budapest.

Gyáni 1995. Gyáni Gábor: A városi munkásság szervezete Magyarországon 1910-1941 között. In: Valuch Tibor szerk.: Hatalom és társadalom a XX. századi magyar történelemben. Budapest. 553-557.

Gyáni 1998. Gyáni Gábor : Az utca és a szalon. Társadalmi térhasználat Budapesten 1870 - 1940. Budapest.

Gyáni 2004. Gyáni Gábor: Kispolgárság, parasztság. In: Gyáni Gábor – Kövér György: Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig. Budapest.

Hanák 1988. Hanák Péter: A Kert és a Műhely. Budapest.

Hilf 1929. Hilf László: A szegedi iparosság története. Szeged, 1929.

Horányi 2006. Horányi Éva: Kozma Lajos modern épületei. Budapest.

Juhász 1991. Juhász Antal: Kézműipar, kisipar. In: Szeged története 3/1. Szerk. Gaál Endre. Szeged.

Kaelble 1989. Kaelble Hartmut: A Social History of Western Europe 1880-1890. Dublin.

Karády – Valter 1990. Karády Viktor – Valter Csilla: Egy országos vonzaskörű szegedi főiskola. A polgári iskolai tanárképző diplomásai (1926-1950). Szeged.

Karády 1997. Karády Viktor: Iskolarendszer és felekezeti egyenlőtlenségek Magyarországon (1867-1945) Történeti-szociológiai tanulmányok. Budapest.

Karády 2000. Karády Viktor: Felekezetsajátos középiskolázási esélyek és a zsidó túliskolázás mérlege (1900-1941). In: Hadas Miklós (szerk.): Zsidóság és társadalmi egyenlőtlenségek (1867-1945). Történeti-szociológiai tanulmányok, Budapest.

Kis 1972. Kis László: Iskolánk története. A Szegedi Tömörkény István Gimnázium és Szakközépiskola Jubileumi Évkönyve. Szeged.

Kiss – Tonelli – Sz. Szigethy 1927. Kiss Ferenc – Tonelli Sándor – Sz.Szigethy Vilmos: Szeged. Magyar városok monográfiája. Budapest.

Kispartti 1936. Kispartti János: Polgári iskolai kérdések a szegedi tankerületi iskola igazgatóinak értekezletén 1936. november 7-én. Szeged.

Kispartti 1939. Kispartti János: Elmélet és gyakorlat kérdése a szakoktatásban. Szeged.

Knotik T. 1990. Knotik Márta, T.: Öltözködés, viselet. In: Csongrád megye népművészete. Budapest.

Kocsis 1993. Kocsis Gyula: Ceglédi háztartások tárgyi ellátottsága a 19. század második felében. Cegléd.

Kövér (szerk.) 2006. Kövér György (szerk.): Zombékok, Középosztály és iskoláztatás Magyarországon a 19. század elejétől a 20. század közepéig. Budapest.

Kresz 1990. Kresz Mária: Fazekasság. In: Csongrád megye népművészete. Budapest.

Ladányi 2000. Ladányi Andor: Klebelsberg felsőoktatási politikája. Budapest.

Leányfalusi - Nagy 2006. Leányfalusi Károly – Nagy Ádám: A korona-fillér pénzrendszer. Budapest.

Marosvári 1993. Marosvári Attila: A szervezett iparoktatás története Makón. Makó.

Mészáros – Németh – Pukánszky 2003. Mészáros István – Németh András – Pukánszky Béla: Neveléstörténet. Budapest.

Mialkovszky 1977. Mialkovszky Mária: Egy budapesti szervezett szakmunkás lakása a századelőn. Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Évkönyve 1975-1976.

Mialkovszky 1981. Mialkovszky Mária: Adalékok az otthonkultúra kutatás kérdéséhez az Alt-féle hagyaték kapcsán. Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Évkönyve 1979-1980.

Müller 2006. Müller Ildikó: Kísérlet a nők középiskolai képzésének megszervezésére: a budapesti állami felsőbb leányiskola és leánygimnázium. In: Kövér György szerk.: Zombékok. Középosztályok és iskoláztatás Magyarországon a 19. század elejétől a 20. század közepéig. Budapest.

Móricz 1988. Móricz Zsigmond: A szegedi papucs. In.: Iparosok, mesterségek műhelyek. Szerk.: Győri Lajos. Múzsák Kiadó.

Nagy, L. 1994. L. Nagy Zsuzsa: Az iparosok, a kereskedők és az iskola. In.: Iparosok és kereskedők a két világháború közötti Magyarországon. Szerk.: L.Nagy Zsuzsa. Budapest.

Nagy, L. 1997. L. Nagy Zsuzsa: A haszonból élő kispolgár. Debrecen.

Novák 1994. Novák Ákos: Településfejlődés. In: Szeged története 4. Szerk.: Serfőző Lajos. Szeged.

Papp 2006. Papp Barbara: Nőoktatás és „képzett nők” a két világháború között. In: Kövér György szerk.: Zombékok. Középosztályok és iskoláztatás Magyarországon a 19. század elejétől a 20. század közepéig. Budapest.

Peterdi 2002. Peterdi Vera: Egy polgárcsalád élete és otthona a belvárosban és az arisztokrata negyedben a két háború között. Folia Historica I-II.

Peterdi 2005. Peterdi Vera: Tárgyak nyomában. Egy idegen eredetű, asszimilálódott család története, egyéni és társadalmi jelenléte a 19-20. századi Magyarországon. Történeti Muzeológiai Szemle 5. A Magyar Múzeumi Történész Társulat Évkönyve. Budapest.

- Péter 1989. Péter László: A szegedi főrealiskola, elődei és utódai. Szeged művelődéstörténetéből 7. Szerk.: Lengyel András. Szeged.
- Rácz 1989. Rácz István: A debreceni cívisvagyon. Agrártörténeti tanulmányok 14. Budapest.
- Réti 1994. Réti László: Az ipar. In.: Szeged története 4. Szerk.: Serfőző Lajos Szeged.
- Romsics 2004. Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Budapest.
- Sedlmayer 1996. Sedlmayer Krisztina: Magyaros ruhamozgalom az 1930-as években. Bölcsészdoktori értekezés. Kézirat.
- Simon 1979. Simon Gyula: A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története. Budapest.
- Síró 1995. Síró Béla: Középfokú iskolázást, műveltségi mobilitást meghatározó tényezők. In: Hatalom és társadalom. Szerk.: Valuch Tibor. Budapest.
- Szabó 1994. Szabó Tibor: Oktatás, tudomány, közművelődés. In.: Szeged története 4. Szerk.: Serfőző Lajos. Szeged.
- Sz. Simon 1976. Sz. Simon István szerk.: A Szegedi Ipari Vásár száz éve. Szeged.
- Sztankó 1934. Sztankó Dezső: Demográfiai és statisztikai viszonyok. In: Szeged városépítési problémái. Szerk.: Pálffy-Budinszky Endre és Hergár Viktor. Szeged. 31-43.
- Takács 2008. Takács Anett: Árulkodó tárgyak. Fürdőszobák és használatuk a dualizmus kori Magyarországon. Történeti Muzeológiai Szemle 8. A Magyar Múzeumi Történész Társulat Évkönyve. Budapest.
- Tímár 1986. Tímár Lajos: A gazdaság térszerkezete és a városhálózat néhány sajátossága a két világháború közötti Magyarországon. MTA Regionális Kutatások Központjának kutatási eredményei. Pécs.
- Tímár 1993. Tímár Lajos: Vidéki városalakók. Debrecen társadalma 1920-1944. Budapest.
- Tímár 1994. Tímár Lajos: Területi különbségek a városi kispolgári rétegek társadalmi helyzetében és mobilitási viszonyaiban. In.: Iparosok és kereskedők a két világháború közötti Magyarországon. Szerk.: L.Nagy Zsuzsa. Budapest.

Tímár 1995. Tímár Lajos: Az oktatási rendszer és az értelmiség reprodukciója a két világháború között Magyarországon. In: Valuch Tibor (szerk.) Hatalom és társadalom a XX. századi magyar történelemben. Budapest.

Tímár 2004. Tímár Lajos: A középfokú oktatási rendszer intézményei és társadalmi arculatuk a két világháború közötti Magyarországon. In.: Feitl István – Sípos András szerk.: Iskolák, diákok, oktatáspolitikai a 19 – 20. században. Budapest. 61-77.

T. Kiss Tamás 1999. T. Kiss Tamás: Klebelsberg Kuno. Budapest.

T. Molnár 1992. T. Molnár Gizella. Klebelsberg az iskolaépítő. Szeged.

Tomka 2009. Tomka Béla: Európa társadalomtörténete a 20. században. Budapest.

Tonelli 1934. Tonelli Sándor: Szeged gazdasági viszonyai. In: Szeged városépítési problémái. Szerk.: Pálffy-Budinszky Endre és Hergár Viktor. Szeged. 44-55.

Tóth 1989. a. Tóth Zoltán: A dualizmus kori árvaszéki-hagyatéki iratokról. In: Rendi társadalom – polgári társadalom. Szerk.: Erdmann Gyula. Gyula.

Tóth 1989.b. Tóth Zoltán: Szekszárd társadalma a századfordulón. Budapest.

Tóth 1998.b. Tóth Béla: Centenárium emlékkönyv. Iskolánk száz éve I. Szeged.

Újváry 2008. Újváry Gábor: „A külpolitikai fegyverletétel önkéntes lenne.” Klebelsberg Kuno kulturális külpolitikája. In: Klebelsberg Kuno kora és munkássága. Szerk.: Miklós Péter. Szeged.

Valuch (szerk.)1995. Valuch Tibor (szerk.): Hatalom és társadalom a XX. századi magyar történelemben. Budapest.

Vígh 1998. Vígh Annamária: Egy polgárlakás Budapesten. In: Tanulmányok Budapest múltjából XVII. Budapest

Weis 1930. Weis István: A mai magyar társadalom. Budapest.

Zeidler 2002. Zeidler Miklós: A magyar irredenta kultusz a két világháború között. Budapest.

Kisszótár

Étagere: szabadon álló vagy fali emeletes polc különböző tárgyak elhelyezésére, olykor ajtókkal vagy fiókokkal

Dívan: ülőbútor, amely ágyként is szolgál, párnázott kar és háttámlával. A török dívánnak nincs rögzített kar és háttámlája, azokat vánkások helyettesítik.

Karospad: (lóca) több személyes kárpitozatlan ülőbútor.

Konzolasztal: az európai barokk és rokokó kedvelt bútortípusa. Főleg reprezentatív fogadótermekben, általában két ablak közé került tükör alá. Két vagy négylábú, hátsó, kidolgozatlan oldalával a falhoz támaszkodott.

Konzoltükör: magas, keskeny, keretes tükör, eredetileg ablakközökbe helyezték, hogy visszaverje a fényt. A 17. században konzolasztal vagy komód tartozott hozzá.

Ottomán: (fr. „oszmán” szóból) - kanapé - kárpitozott ülőbútor. A 19. századi gyakorlat szerint a két végén hengeres, párnás kartámla, háttámlaként két falnak támasztott párna teszi kényelmessé.

Szalon: (fr. chaise-longue „hosszú szék”) a 18. században kialakult támlás heverőbútor. Támlája csak az egyik rövidebb oldalán volt. A 20. században kárpitozott fekvőbútor neve.

Sublód: (n. Schublade „fiók”) a fiókos szekrény - komód- népi elnevezése. Magyarországon a 19. század derekán jutott el a parasztházakba, gyorsan elterjedt, olcsóbb volta miatt a szekrény általánossá válását hátráltatta.

Thonet-bútor: M. Thonet bécsi asztalos majd bútorgyáros 1850-től bükkfából hajlítással készült termékei, főként székek. A nagyüzemi előállításnak köszönhető olcsóságát. Könnyed, íves, egyszerű vonalai nehezen illettek a historizáló garnitúrákhoz.

Trumeau: (fr. pillér) kétajtós alacsony szekrényke, felső lapja alatt egy vagy két fiókkal.

Ülőgarnitúra: egyformán kiképzett és kárpitozott karos- és hátasszékek, továbbá kanapé asztal köré csoportosított együttese.

Szeged Városi Iparostanonc iskola (leány)

	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44
1. nagybirtokos, n.bérlő														
2. középbirtokos, k.bérlő														1
3. kisbirtokos, kisbérlő					5		4							
4. kisbirtokos, napszámos				8	4			10				8	25	3
5. egyéb őstermelő				4	9		7	4				4	4	16
6. gazd. tisztviselő							2	1						
7. egyéb g. s.személyzet				3			2							
8. földműves, napszámos				9	7		16	13				29	22	42
9. nagyiparos, bányaváll.					1									
10. kisiparos, bánya kisváll.				85	81		98	115				69	83	81
11. ip. bányászati tisztviselő				1	2		4	2						
12. egyéb ip., bányászati s.szem.				27	35		54	70				70	42	41
13. ip., bányász napszámos				13	12		17	21				36	28	48
14. nagykereskedő				1										
15. kiskereskedő				9	17		9	9				16	15	14
16. keresk.tisztviselő				7	2		1	2				1		
17. egy. ker. s.szem. (altiszt, szolga)				1	5		4	11					13	3
18. keresk. napszámos					4									7
19. közlekedési nagyváll.														
20. közl. kisváll.					3		2	6						
21. közl. tisztviselő				5			2	1				14	2	
22. egy. közl. s. szem.				10	22		11	20				4	23	13
23. közl. napszámos				6	6		9	5				9	13	40
24. köztisztviselő, díjnok				17	15		6	17				4	1	6
25. pap, tanár, tanító				2	1		2	4						
26. másféle értelmiségi (orvos, ü.)				5	2		7	8				14	3	
27. közhív. s. szem.				24	48		38	32						
28. katona, csendőrtiszt				2										6
29. katona, csendőraliszt				5	18		20	28				73	43	46
30. nyugd. köztisztv. (pap, tanár is)				3	2		9	14				1	3	
31. egyéb ny. tisztv. (ip, őst. keres.)				12										
32. ny. altiszt, szolga v. munkás				26	22		29	23				15	24	10
33. tőkés, járadékos, háztulajdonos				1	4		5	2						
34. különb. fogl. napszámos				4	8		22	6						
35. házi cseléd				8	10		11	13						4
36. egyéb ismeretlen foglalkozás				8	3		4					33	14	4
37. árvaházi, szeretetházi tanulók				1				2						

Szegei állami II. ker. polgári fiúiskola

	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44
1. nagybirtokos, n.bérlő														
2. középbirtokos, k.bérlő				1	2	1	2		1		1			
3. kisbirtokos, kisbérlő		12	15	12	25	14	14	15		37	35	31	35	44
4. kisbirt., napszámos		1	1	5	6	3	2	4	25	2	27	42	8	18
5. egyéb őstermelő		5		4	5	10	5	6	8	2	14	6	9	7
6. gazd. tisztviselő			1								4			
7. egyéb g. s.személyzet			2	5	2	2	3	12		3	1	1	1	5
8. földmives, napszámos		4	6	5	2	1	8	3	2	9	11	25	6	15
9. nagyiparos, bányaváll.														
10. kisiparos, bánya kisváll.		87	105	89	79	52	75	88	80	80	104	162	88	95
11. ip. bányászati tisztviselő			1	1	2	2	1	4	2	5	3	4	19	8
12. egyéb ip., bányászati s.szem.		14	21	40	56	50	73	68	68	104	117	77	114	65
13. ip., bányász napszámos		8	3	4	1	7	11	11	14	17	7	42	13	40
14. nagykereskedő														
15. kiskereskedő		7	10	17	23	14	14	22	21	17	23	28	18	22
16. keresk.tisztviselő		2	2	3	4	2	3	4	5	4	5	5	3	3
17. egy. ker. s.szem. (altiszt, szolgál)		7	8	7	17	16	13	9	10	10	24	11	8	10
18. keresk. napszámos		2		1		4	2	2		1		6	3	3
19. közlekedési nagyváll.														
20. közl. kisváll.						1	2	2	1			2	4	1
21. közl. tisztviselő		2	4	4		2	5	3	1	3	7	4	4	4
22. egy. közl. s. szem.		33	24	45	36	38	34	30	24	40	54	45	28	21
23. közl. napszámos		1		4	2	2	6	3	5	9		5	1	2
24. köztisztviselő, díjnok		8	4	8	9	6	5	10	10	10	11	15	4	7
25. pap, tanár, tanító		5	3	2	5	4	7	7	4	3	2	6	2	8
26. másféle értelmiségi (orvos, ü.)		1	1	1	6	7	5	7	13	8	5	6	2	2
27. közhív. s. szem.		33	44	44	33	35	39	53	42	57	35	45	43	45
28. katona, csendőrtiszt				1	1	1				2	3			
29. katona, csendőrtiszt		17	22	23	45	21	21	11	17	16	28	32	7	12
30. nyugd. köztisztv. (pap, tanár is)		4	5	1			6		2	5	5	8	6	3
31. egyéb ny. tisztv. (ip, őst. keres.)		2	5	1	2	5				3	8			
32. ny. altiszt, szolgál v. munkás		36	31	27	23	40	37	37	35	33	32	18	14	10
33. tőkés, járadékos, háztulajdonos			1	2	1					1		3	2	1
34. különb. fogl. napszámos		4		2	12	10		10	14	11	8	6	11	26
35. házi cseléd		3	3	3	2	4	9	7	7	1	5	4	5	7
36. egyéb ismeretlen foglakozás		12	11	5	12	8	5	6	15	12	19	17	12	10
37. árvaházi, szeretetházi tanulók		1	1	3	3	4	2	1			3		2	5

Szegedi állami III. ker. polgári fiú iskola

	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44
1. nagybirtokos, n.bérlő														
2. középbirtokos, k.bérlő													1	
3. kisbirtokos, kisbérlő						35	50	37	40	43	71	64	65	91
4. kisbirt., napszámos						10	5	8	8	25	7	18	37	21
5. egyéb őstermelő						8	4	3	10	5	7	6	7	3
6. gazd. tisztviselő						1	1	1				1	1	2
7. egyéb g. s.személyzet						3	1		2					
8. földműves, napszámos						3	2	4	3	6	14			
9. nagyiparos, bányaváll.														
10. kisiparos, bánya kisváll.						64	68	60	80	76	73	74	53	55
11. ip. bányászati tisztviselő						1	1	2	1	2	3	1		
12. egyéb ip., bányászati s.szem.						23	23	40	21	34	62	58	31	30
13. ip., bányász napszámos						3	4		4	2	1	3	15	20
14. nagykereskedő												1		
15. kiskereskedő						10	5	15	23	17	21	19	18	17
16. keresk.tisztviselő						1		2		1	2	2	4	2
17. egy. ker. s.szem. (altiszt, szolga)						13	4	5		4	6		5	10
18. keresk. napszámos										1	1		1	
19. közlekedési nagyváll.														
20. közl. kisváll.						1	1	4	3	2	3			
21. közl. tisztviselő						5	4	7	6	8	13	7	6	9
22. egy. közl. s. szem.						57	66	54	55	43	75	76	54	55
23. közl. napszámos								3	2	2				
24. köztisztviselő, díjnok						2	8	10	8	3	6	8	4	6
25. pap, tanár, tanító						6	3		1	2	1	1	1	1
26. másféle értelmiségi (orvos, ü.)								2	7	6	9	1		
27. közhív. s. szem.						22	22	15	21	22	12	24	16	11
28. katona, csendőrtiszt						1				1	1	1		
29. katona, csendőrtiszt						24	21	11	11	12	10	14	11	14
30. nyugd. köztisztv. (pap, tanár is)						18	23	6	1	2	3	3	9	1
31. egyéb ny. tisztv.(ip, őst. keres.)								3	12	9		3	1	
32. ny. altiszt, szolga v. munkás						33	32	59	38	46	31	18	28	14
33. tőkés, járadékos, háztulajdonos														
34. különb. fogl. napszámos						1	1			1	1	4		
35. házi cseléd						6	7	3	6	5	2	2	2	4
36. egyéb ismeretlen foglakozás						5	8	5	3	2	3	13	4	13
37. árvaházi, szeretetházi tanulók						6		6	1	1				

Szeged II. ker. (Dugonics u.) Áll. Polgári Leányiskola

	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44
1. nagybirtokos, n.bérlő														
2. középbirtokos, k.bérlő								1			1			
3. kisbirtokos, kisbérlő		8	11	9	7	5	12	8	24	13	15	17	35	41
4. kisbirt., napszámos	10	12	6	2	6	3	2	5	6	3	6	15	17	23
5. egyéb őstermelő	6		2	4	1	4	8	5	3	7	4	22	4	8
6. gazd. tisztviselő			1			1		1	1	1		1		
7. egyéb g. s.személyzet			1	3	1	2	2			1				
8. földműves, napszámos	5		4	3	4	7	5	6	5	5	15	3	16	38
9. nagyiparos, bányaváll.		1		1	1	1	2	1	1	1	1	1		
10. kisiparos, bánya kisváll.	60	81	80	82	123	111	62	99	72	96	85	70	83	83
11. ip. bányászati tisztviselő	2	3	5	6	2	1	3	7	2	5	1	3		
12. egyéb ip., bányászati s.szem.	10	15	20	28	12	14	31	24	19	23	33	45	49	48
13. ip., bányász napszámos				2	4	3	6	8	23	17	8	11	6	14
14. nagykereskedő		2		2	1		1	1	4	1	2	1	2	1
15. kiskereskedő	22	19	23	25	34	28	28	24	24	29	31	29	28	20
16. keresk.tisztviselő	9	6	1	4	11	7	4	5	5	4	1	6	6	
17. egy. ker. s.szem. (altiszt, szolga)	4		13	14	20	8	5	8	7	4	16	16	9	6
18. keresk. napszámos			1	2			1			5	3	6	1	6
19. közlekedési nagyváll.														
20. közl. kisváll.			1				4	2	3		2	1	2	5
21. közl. tisztviselő	6	17	10	5	3	4	11	5	8	2	11	6	5	1
22. egy. közl. s. szem.	32		23	29	34	37	34	32	22	27	25	41	51	21
23. közl. napszámos				1	1	1		1	3	1				
24. köztisztviselő, díjnok	26	15	22	12	16	16	8	7	8	12	9	7	9	9
25. pap, tanár, tanító	9	12	9	11	8	6	3	2	3	2	2	3	3	6
26. másféle értelmiségi (orvos, ü.)	4	3	11	8	7	6	3	7	8	2	15	6	5	6
27. közhív. s. szem.	21	47	22	28	24	27	32	24	13	18	25	26	27	28
28. katona, csendőrtiszt	2	2	4	1	2	1	2	4	1	2	3			
29. katona, csendőrtiszt	12	14	6	19	24	12	12	12	7	6	6	6	2	6
30. nyugd. köztisztv. (pap, tanár is)	7	6	9	8	11	15	15	1	2	4		7	1	
31. egyéb ny. tisztv.(ip, őst. keres.)	2	2	2	11	1	3	3	5	13	1	1	2	1	
32. ny. altiszt, szolga v. munkás	14	27	15	27	24	37	19	24	20	23	22	8	5	9
33. tőkés, járadékos, háztulajdonos			5	3		2			2	2	3	1	1	
34. különb. fogl. napszámos		4	1	5	4	2	2	2	4	3	5	10	5	10
35. házi cseléd	7	8	4	5	2	1	2	3	1	5	5	2	3	6
36. egyéb ismeretlen foglalkozás	16	16	18	14	24	17	14	16	13	22	31	18	16	4
37. árvaházi, szeretetházi tanulók				2	3	3	2			3	3	4	3	3

Kegyesrendi Dugonics András Gimnázium

	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44
1. nagybirtokos, n.bérlő		1	1	1	1	1						1		
2. középbirtokos, k.bérlő	13	12	13	12	13	21	19	11	9	3	5	5	6	6
3. kisbirtokos, kisbérlő		40	26	33	26	36	28	18	23	21		19	30	34
4. kisbirt., napszámos	32	4	9	3	9	4	1	3	1	5	19	5	14	16
5. egyéb őstermelő	4	3	2	5	2	3	2	2	2	1	3	4	1	1
6. gazd. tisztviselő	12	10	7	8	6	1	1	3	1	7	4	4	5	6
7. egyéb g. s.személyzet	3	3	4		1	1	1				4			
8. földműves, napszámos	7	5	2	4			1	2			3	3	7	14
9. nagyiparos, bányaváll.	1		1	1	1		2	1	4	5	4	10	9	10
10. kisiparos, bánya kisváll.	61	64	55	47	50	57	59	52	51	50	50	53	65	64
11. ip. bányászati tisztviselő	9	14	13	14	15	16	14	8	15	9	18	18	25	23
12. egyéb ip., bányászati s.szem.	14	12	13	8	4	7	5	5	6	7	11	16	14	18
13. ip., bányász napszámos	1			4	6	1					1			
14. nagykereskedő	19	10	9	9	12	8	7	9	12	12	7	14	14	12
15. kiskereskedő	39	42	42	46	38	36	37	34	25	20	23	19	22	24
16. keresk.tisztviselő	13	13	16	12	17	19	14	14	20	24	9	24	21	19
17. egy. ker. s.szem. (altiszt, szolga)	3	5	6	4	3	4	1	3	5	4	2	1	5	4
18. keresk. napszámos	1		3			1					1	1	1	1
19. közlekedési nagyváll.	2		2		6	4		1						
20. közl. kisváll.	1	2	3		1	2	2	1	2	3	1	5	7	7
21. közl. tisztviselő	54	73	66	77	77	66	59	60	68	38	44	48	42	50
22. egy. közl. s. szem.	48	46	51	48	46	46	40	47	44	57	40	28	32	35
23. közl. napszámos					1		2	2	2		2			
24. köztisztviselő, díjnok	62	64	59	79	89	90	82	74	75	73	98	68	87	85
25. pap, tanár, tanító	48	38	50	43	53	43	43	51	55	54	71	65	74	84
26. másféle értelmiségi (orvos, ü.)	31	30	29	35	46	35	32	41	39	45	38	50	41	32
27. közhív. s. szem.	8	11	12	16	15	10		11	11	16	25	13	11	17
28. katona, csendőrtiszt	19	15	14	12	15	23	21	16	16	12	13	16	12	16
29. katona, csendőrtiszt	19	17	12	13	17	13	18	23	17	14	21	23	24	24
30. nyugd. köztisztv. (pap, tanár is)	35	25	28	29	22	31	35	29	24	34	26	29	12	12
31. egyéb ny. tisztv.(ip, őst. keres.)	21	21	15	20	14	8	24	22	2	8	9	7	8	3
32. ny. altiszt, szolga v. munkás	26	14	20	21	21	9	15	8	3	6	8	7	4	4
33. tőkés, járadékos, háztulajdonos	12	6		1	1	1	3	4	2	3	4	1	3	3
34. különb. fogl. napszámos	4	6	5	5	2		7	1	1		1	1		
35. házi cseléd	1		2	1	2	2								
36. egyéb ismeretlen foglalkozás	20	13	8	11	3	14	2	8	5	7	3	5	6	6
37. árvaházi, szeretetházi tanulók	3	3	3	2	2	2	3							

Szegedi Kir. Kath. Tanítóképző Intézet

	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38	1938-39	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44
1. nagybirtokos, n.bérlő														
2. középbirtokos, k.bérlő		1		1								1	1	
3. kisbirtokos, kisbérlő		27	11	25	19	15	15	27	16	4	21	24	30	
4. kisbirtokos, napszámos			4	5	4	15	10	1	9	6	4	3	5	
5. egyéb őstermelő	29	1	5	3	2	1	1	5	4	1	1	2	1	
6. gazd. tisztviselő		1	3	4	2	4	4	3	4	3	5	1	1	
7. egyéb g. s.személyzet	4	3	4									1	1	
8. földműves, napszámos			3	2	6	2	3	3	3	9			1	
9. nagyiparos, bányaváll.		2			1		1							
10. kisiparos, bánya kisváll.	23	18	21	26	28	27	29	28	18	9	19	28	33	
11. ip. bányászati tisztviselő	6	1						2	6	2	1	3	2	
12. egyéb ip., bányászati s.szem.		10		6	7	7	4	6	2	13	3	14	5	
13. ip., bányász napszámos			1	4	2	1	1	3	1	4	1		5	
14. nagykereskedő														
15. kiskereskedő	6	12	13	11	7	11	11	11	15	12	7	16	17	
16. keresk.tisztviselő		1	2		1		1	1	4	2	1		3	
17. egy. ker. s.szem. (altiszt, szolgál)		1	3		9			1	1	2		1	2	
18. keresk. napszámos														
19. közlekedési nagyváll.				1										
20. közl. kisváll.		1												
21. közl. tisztviselő	20	17	12	3	10	10	8	3	3	1	3	11	11	
22. egy. közl. s. szem.			7	8		5	6	7	3	10	5	5	6	
23. közl. napszámos								1	1			1		
24. köztisztviselő, díjnok	9	9	9	11	11	18	16	14	19	9	15	12	11	
25. pap, tanár, tanító	29	27	29	40	31	39	32	23	28	29	26	31	26	
26. másféle értelmiségi (orvos, ü.)	1	8	1	1				2	4	6	3	1	1	
27. közhív. s. szem.	13	5	7	4	8	7	8	6	10	6	5	5	2	
28. katona, csendőrtiszt		3	6	3	1	1	3					1	1	
29. katona, csendőraliszt	8	2		4	7	6		4	1	6	11	3	8	
30. nyugd. köztisztv. (pap, tanár is)	15	15	11	22	12	10	17	19	13	6	16	15	12	
31. egyéb ny. tisztv. (ip, őst. keres.)		11	8	6	4	17	7	2	4	12	1	4	1	
32. ny. altiszt, szolgál v. munkás		4	17	11	13	6	12	10	3	3		5	5	
33. tőkés, járadékos, háztulajdonos					3	1						2	1	
34. különb. fogl. napszámos			2											
35. házi cseléd		1												
36. egyéb ismeretlen foglakozás		7	34	8	15	1	3		5	26	39	6	8	
37. árvaházi, szeretetházi tanulók		1			1	5	2							

Képek jegyzéke

1. Lakószoba a 20. század elején
2. A konyha, 1910-es évek, Kerny István felvétele
3. Olvasó nő a díványon, 1910-es évek, Kerny István felvétele
4. A komód előtt, 1910-es évek, Kerny István felvétele
5. Firma: Kecskeméti Antal épület-műlakatos és vasszerkezeti műhely, 1910.
6. Firma: Hodács János Első Alföldi Kocsigyár, 1914.
7. Firma: Singer Mór férfi szabó, 1913.
8. Firma: Weber Mátyás angol úri szabó, 1914.
9. Firma: Fischer Testvérek Szeged. Elsőrangú Ékszer Üzlet
10. Firma: Endrényi Imre Könyvnyomda – Könyvkereskedés, 1913.
11. Firma: Rosenfeld Sándor Épület és Díszműbádogos, 1911.
12. Firma: Glücksmann Bertalan Épület és Műbádogos, 1918.
13. Firma: Rubin József Asztalos, Kárpitos és Díszítő, 1908.
14. Szeged X. Ipari Vásár 1938. Bejárat az Iparcsarnokba
15. Bádogosok a Széchenyi téri piacon, 1910-es évek, Kerny István felvétele
16. Sapka árus, csizmadiák sátora, Széchenyi tér, 1910-es évek, Kerny István
17. Paral Pál hentes aranyérmes standja a kiállításon, 1910-es évek
18. A Paral buffet az első buffet volt Szegeden, 1919.
19. Czucz Ferenc lakatos műhelye a Tisza Lajos körúton 1911-14 között
20. Czucz Ferenc műhelyében kb. 1925.
21. Czucz Ferenc háza és műhelye, épült 1914-ben
22. A Szegedi Kisipari Cipész Szövetkezet munkásai 1945-ben
23. A Szegedi Ipartestület által kiadott oklevél, 1920
24. Molnárné Lippai Anna Szeged-alsóvárosi varrodája, 1910-es évek, Gévay Béla felvétele
25. Csonka Ferenc paprikakereskedő alkalmazottaival
26. Paprikát fűző leány, Szeged 1930, Kerny István felvétele

1. kép

2. kép

3. kép

4. kép

Sürgönycim: KECSKEMÉTI LAKATOS SZEGED.

BAU-KUNSTSCHLOSSEREI UND EISENCONSTRUCTIONS-WERKSTÄTTE.

ÉPÜLET-
MŰLAKATOS ÉS VASSZERKEZETI
MŰHELY

KECSKEMÉTI ANTAL

SZEGED
MARS-TÉR 10-11 SZ.

TELEFON 271.

Folyószám a Szeged-Csongrádi Takarékpénztárnál
Postafiókárkaszám: 17861

Szeged, 1910. Április 20. au

5. kép

ALAPÍTOTT 1892

HODÁCS JÁNOS
ELSŐ ALFÖLDI KOCSIGYÁR
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

AUTÓJAVÍTÓ
MŰHELY.
CARROSSERIA
GYÁRTÁS.
GARAGE.

FOLYÓSZÁMLA
A SZEGED-CSONGRÁDI TAKARÉKPÉNZTÁRNÁL
SÜRGÖNYCÍM:
HODÁCS KOCSIGYÁR
TELEFON 439

Szeged, 1914. április 7.
KISTISZA-UTCA 4.

Számla

Szeged szab. kir. város részére

Szeged

	Kor.	fill.
1. feleletlen hirtő	650	-

10 FILLER
10.14.11/4

6. kép

SINGER MÓR SZEGED **FÉRFI SZABÓ**

SZEGED, 1913 *November 15*

TISZT-LAPO-SZÁM: 51. sz.
Korona 22 75

SZÁMLA.

Tiszt Török Ferencz urhoz Szeged

Fizetendő és peritendő Szegeden.

	Ár	Év	Hó	FIZETETT	
				kor.	fill.
<i>1 db selym öltöny</i>	<i>76</i>	<i>1913</i>	<i>XI/15</i>	<i>76</i>	<i>00</i>

1913 11/15

7. kép

Elvállalok minden e szakmába vágó öltözékeket elismert szolid kiszolgálás mellett a legjutányosabb árért. Rendelések csakis mérték szerint személyes felügyeletem alatt saját műhelyeimből a legjutányosabban eszközöltetnek.

Vidéki megrendeléseknél kívánatra készséggel szolgálok vá:
:: lasztás végett mintákkal. ::

Wéber Mátyás
angol úri szabó

Kivánatra
24 óra alatt
egész öltönyök
kifogástalanul
elkészítetnek

Nagy raktár a legújabb angol
és francia különlegességekben.

Közvetlen összeköt-
tetés a legelőkelőbb
bel- és külföldi
:: gyárosokkal. ::

SZEGED,
Széchenyi-tér 6.

Szeged, 1913 *4 11/26*

Számla.

Tekintetes Novák Ferencz urhoz

	Korona	Fillér	Korona	Fillér
<i>öltöny</i>	<i>72</i>	<i>—</i>		

8. kép

FISCHER TESTVÉREK

ÉKSZEREK DRÁGAKÖVEK   ÓRAK   IPARMŰVESZETI TÁRGYAK

Fischer Testvérek
SZEGED.

ELSŐRANGÚ ÉKSZER-ÜZLET.
 ÉKSZEREK, MŰIPARI TÁRGYAK,
 PRECIZIÓS ÓRÁK. BRILLÁNSÁRÚK
 :: NAGY VÁLASZTÉK. ::

Szabott olcsó árak!
 ÉKSZEREK ÉS ÓRÁK JAVÍTÁSÁT
 ELVÁLLALJUK.

Schönfeld, Szeged.

9. kép

KÖNYVKÖTÉSZEZET
 ZENEMŰ- ÉS
 PAPIRKERESKEDÉS
 IRÓ- ÉS TANSZER
 RAKTÁR

ENDRÉNYI IMRE
 KÖNYVNYOMDA - KÖNYVKERESKEDÉS
 NYOMDAI TELEFON - 102. SZ. - SZEGED - ÜZLETI TELEFON - 107. SZ. -

TÖMÖNTŐDE
 KÖZIGAZGATÁSI
 ÉS EGYMÁZI
 NYOMTATVÁNY
 RAKTÁR

SZEGEDI HIRADÓ
 KIADÓHIVATALA

FRISS HIREK
 KIADÓHIVATALA

Szeged, 1913. 11. 11.

Számla

T. 23-as. Salamou Lajos

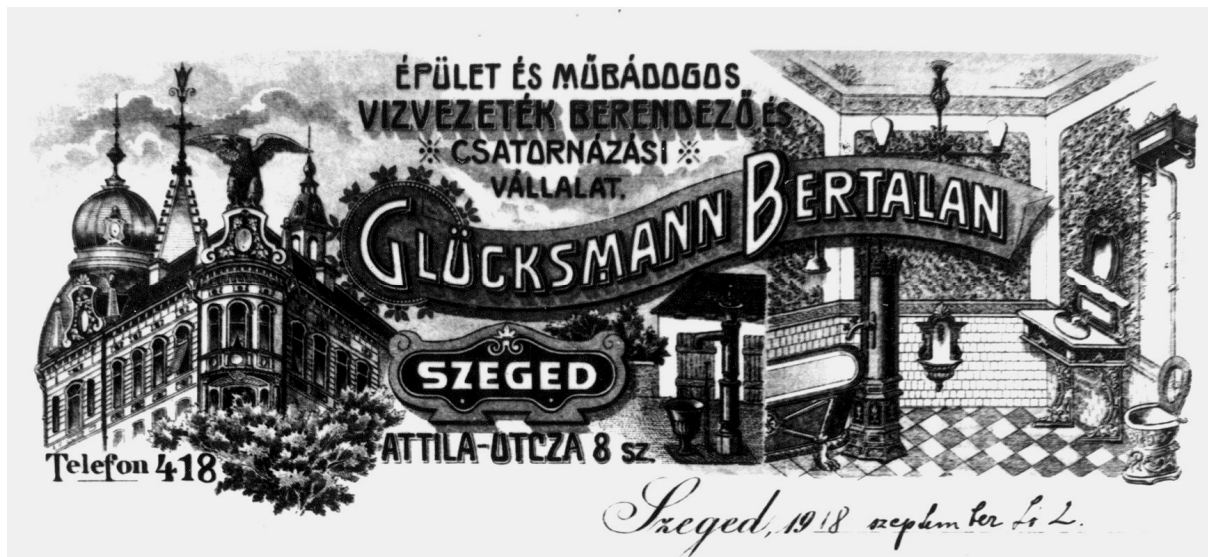
18 5 darab Levelezőlap   -60

Fizetendő és perendő Szegeden

10. kép

11. kép

12. kép

RUBIN JÓZSEF

ÁSZTALOS,
KARPITOS és DISZITÓ

Rubin József

TISCHLER,
TAPEZIERER u. DECORATEUR

Első szegedi
**DIVÁN-
u. OTTOMÁN-ÁLLVÁNY
KIVITEL**

I. Szegediner
**DIVÁN u. OTTOMÁN
EXPORT-INDUSTRIE**

Prämirt bei der Holz-
Mobelausstellung
Szeged 1891

SAJÁT HÁZ MARGIT-UTCA 18.

TELEFON-SZÁM 244.

M. KIR. POSTATAKARÉK: CHEQUE-SZÁMLA 12169.
KÖN. UNG. POSTSPARKASSEN CHEQUE-CONTO.

Szeged, 1908. július 25.

Számra

13. kép

14. kép

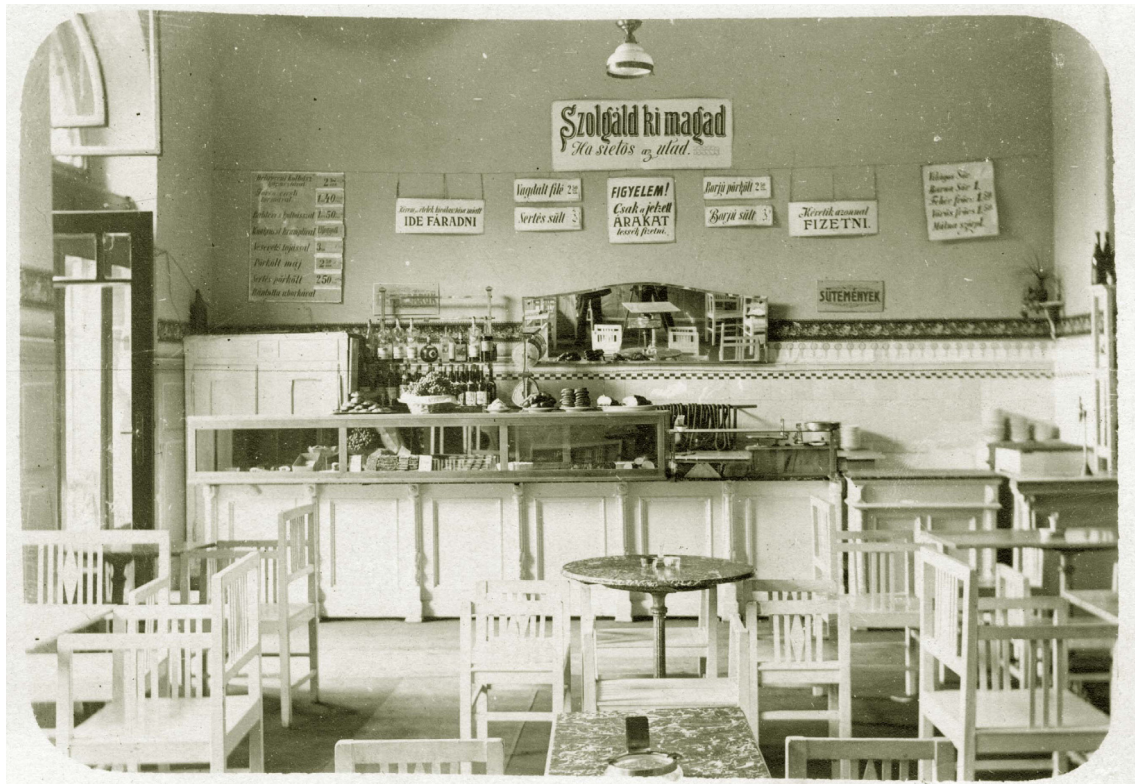
15. kép

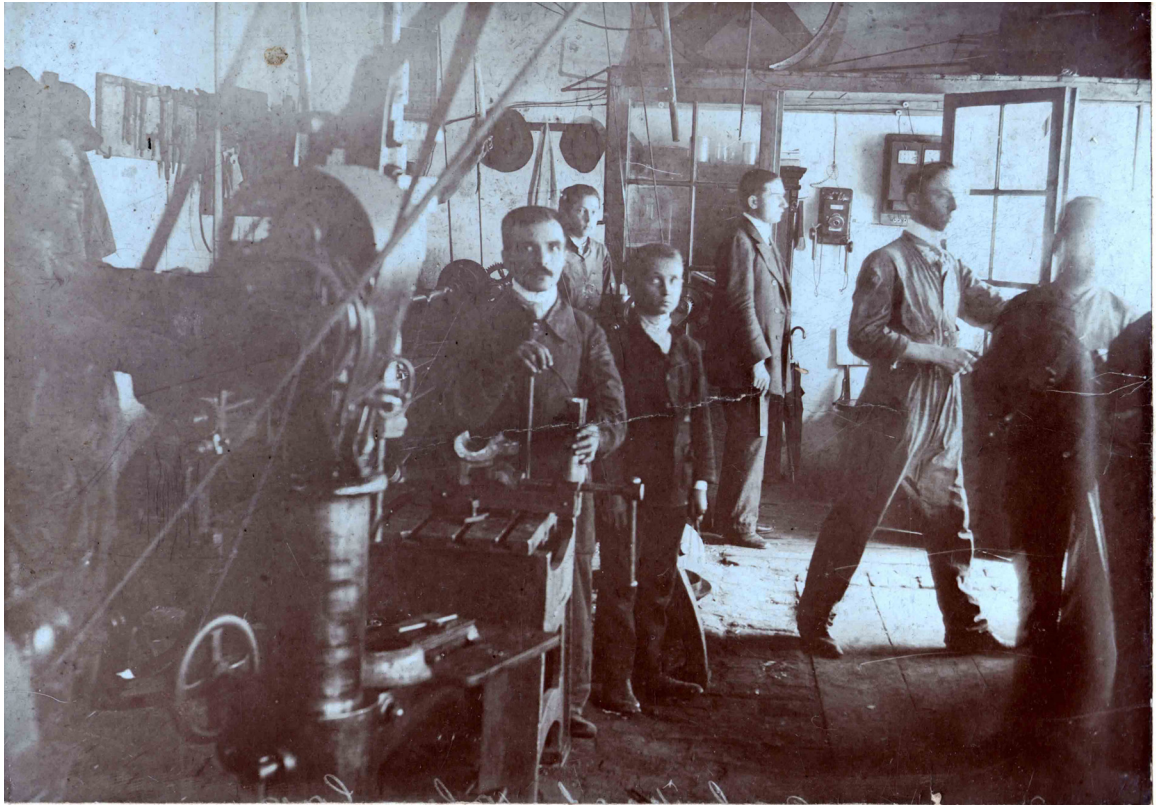
16. kép

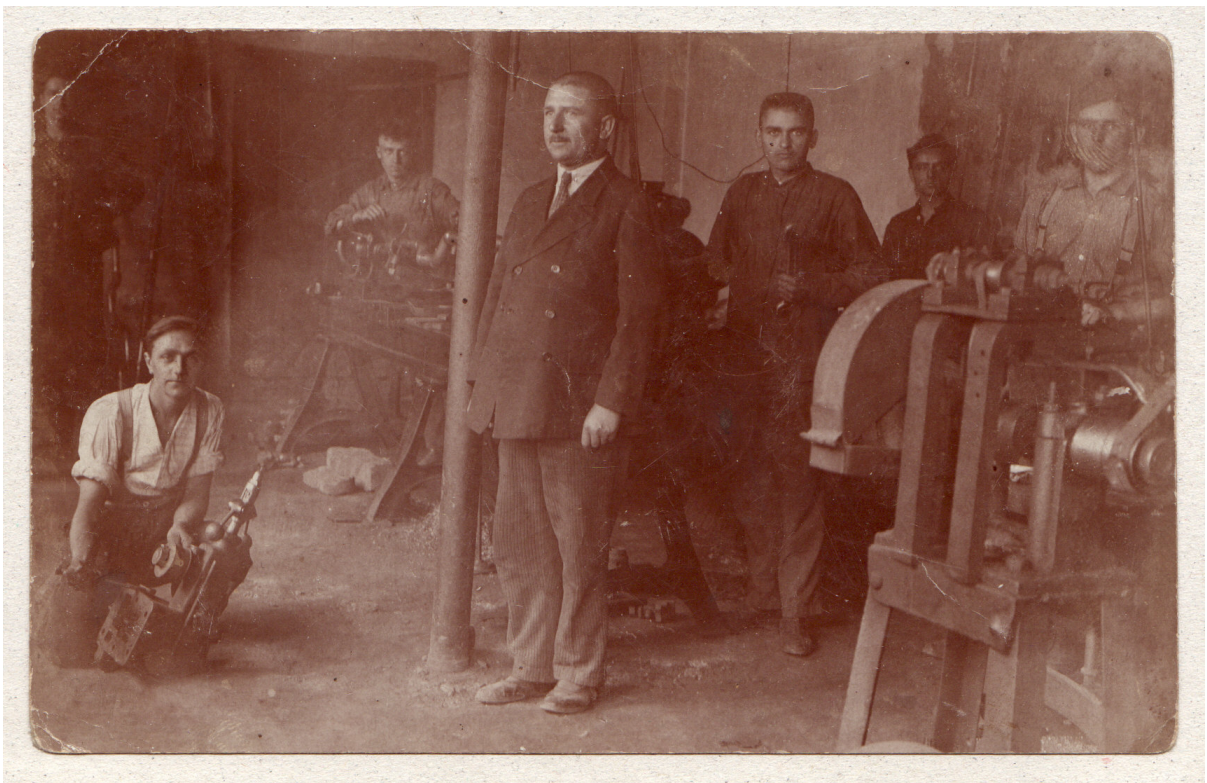
17. kép

18. kép

19. kép

20. kép

21. kép

22. kép

23. kép

24. kép

25. kép

26. kép